SBORNÍK:

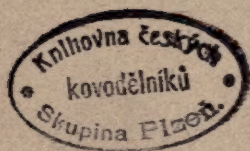
1916

1916

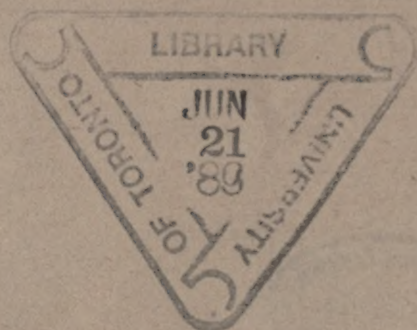
SBORNÍK: ČEŠTÍ SPISOVATELÉ VDOVÁM A SIROTKŮM NAŠICH VOJÍNŮ.

REDIGOVAL A VYDAL Dr. V. JIŘINA.

V PRAZE 1916.

LIBRARY
JUN
21
'89
UNIVERSITY OF TORONTO

Připisuji
drahé památce
vynikajícího hocha,
nezapomenutelného přítele
Ing. Oldřicha Palkovského,
rakouského poručíka,
který
padl třiadvacetiletý
v Rusku u Radomi,
dne 23. října 1914
a tam odpočívá.

V. Jiřina.

ANT. SOVA: ZPĚV DOMOVA.

Jsem napojen světelným jasem, svěžestí horských míst.
Jsem prostoupen silicí sosen, jsem jak vzduch lesní čist
a něco jak tajemství jezírek hlubin a houští jich dřímá
v mé duši a cosi jak starobylá hrdost měst,
cos ve mně jak modrá dálka hor pohraničných dýmá,
a cosi mou zažíhá krev, jak stará plemenná čest.

Já v sobě zašlou a smutnou krásu
opuštěných parků si chovám, měst malých tíseň si nesu,
zakřiknutou vyspělost vsí a zádumčivost lesů,
i rybníků záblesky, jako výkřiky z daleka
ze zelení tmavých rozsvětleného, bílého žasu,
kde hlasy to šumí a haleká
pastevců, oráčů, chodců a hlídačů, z houštin kde vzdychá
ran střelných zadušená, tajemná echa a tichá.

Já černými, zemnatými hrudami čpím polí
a nížím se od nich po svazích lučnatých za údolí
a mořem tam žlutých pryskyřníků zakvítám.
Tam v zatáčkách rybnaté tvořím zbystřené potoky,
by v samotářských pak tůních olše, vrby a břízy
se shlížely do únavy ve mně a listnaté řízy
střásaly lkavých vln do sloky,
zvonící opuštěností pokorného klidu
a přizpůsobené stromům, travinám, zvířatům, lidu...

Já bílými silnicemi,
jich oslnivostí hořím a tmavými skvrnami vozů
se ztrácím a vyjíždím k městečkům, bych jich ulicemi
zapráskal bičem, až vybouřím řemeslníků stánky,
až zveselím děvče, jež chlácholí vyděšenou svou kozu,
že stkvělými zuby se zasměje, zraky, jež na studánky
mi upomínají
a pomněnkami z vod svítit se zdají.

Já starobylými
a zasmušilými věžemi ztracených měst se dívám
přes mlhavé lesy, jich opuštěnými doly, jich couky
k obloze zívám a komíny starých střech zakuřuji
starobné štíty a fresky i kašny, jež se drolí,
pak továren rozlehlými bloky se v sousedství skrývám,
neb křičím též po rozmachu, až u zelené kdes louky
zas oddychuji a topolem ocitám se v poli.

Já Blaníkem promodrávám,
já promlouvám k množství Krakovcem, Kozím Hrádkem, já svahem
se k Lužnici řítím střemhlav, já vzdoruji Trocnovem,
Husincem zas věřím a v Táboře, nade vše drahém
se lidem zas posiluji, jak božím nad slovem,
a za velkou minulost jeho mu aspoň dík vnuka vzdávám...

A zatím já na jaře
se lučními rozhořím květy a u věnce, kytice svit
jsem dětskýma rukama sypán v průvodech Božího těla,
nad oltáři neumělou mši zpívám i hraju a lid
vlhkými paprsky čechrám, větry jich porývám čela
a západem slunce se loučím v slavnostní fanfáře.

Já za léta obilím šumím,
kos rhytmickým pohybem kosím a nad položené řady
se večerem kladu a svítím měsícem do teplých par
rybníků naříkavých a připravuji svět mladý
na tanec a obžinky, neboť zpívat a milovat umím
jak za starodávna, ba starých otců mám v krvi žár.

Já na podzim lesy
kdes pádem obrovských kmenů do dálek tvrdě vzdychám
a rozvodněnými řekami pod hrady vory letím,
vše zrcadlím v sobě, města i Prahu a Hradčany, až pak kdesi
se s domovem loučím, hasnu a ztichám
hor cizích pod objetím.

Já v zimě nad poli, rybníky, nad lesy oblaky visím
a fičím a chumelím se a křísím
dny, noci sen čtenářů bible o přerodu světa,
mé vichřice sněhem a ledem jsou podobny úrodným jízdám,

já válím nad poli mračna, les ohýbám, jak hvízdám
a sněžná má hříva jak létá...

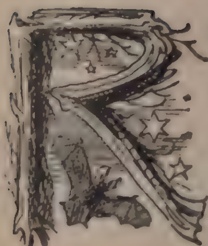
Jsem prostoupen domovem, jeho nářky a radostmi,
vším bývalým, přítomným, budoucím, jeho žádostmi.
Má úponka visí každá
na životu národa, každým otřesem
jsem otřesen do základů, s ním dýchám, s ním za jedno jsem.
V něm žiji a v něm chci žít dále a jeho život neb vražda
neb jeho živoření, jen žití mé, smrt mou neb pád
by znamenal. Věřím-li silnou domova vírou,
a věřím-li v sebe, čeho bych měl se bát?

STANISLAV LOM:

SOUMRAK I SVÍTÁNÍ.

(Náčrt.)

adhošť na sklonu léta. Smutný čas, beze slunce. Pršelo vytrvale den, dva, prší týden, téměř bez ustání. Chvílemi, když se přežene těžký mrak, vyjasní se poněkud, a oči, znavené nahodilým čtením a beznadějným vyhlížením do deště, vyhmatají z mlh zvonici a za chvíli i veliký, starý smrk uprostřed palouku. Jižjiž se zdá, že mraky se rozejdou a déšť ustane...; cesta nahoru k radhošťské útulně se rozevře, se zelenými keři a klidnými lavičkami v předu, veselá, čerstvá v mírném dešti, úsměvná tiše a nevtíravě, jako valašské děvče. Ale znovu a znovu se přižene těžký mrak, ocelový dobyvatel, uzavře výhled, zavalí cestu, otočí se kolem smrku, pohltí dřevěnou zvonici — a opět stékají vytrvalé praménky po okenních tabulích, prosakují chatrnou střechou do veliké síně i hostinské jizby na „Pústevních", a těžké kapky, široko se rozstřikujíce, pleskají do všemožných nádob plechových i dřevěných, nastavěných pod nevítanými okapy.

Několik hostů, kteří nepohodou jsou vázáni na hostinskou jizbu turistické útulny, rozptyluje si nudu pochopením situace, diví se znova a znova, že zatéká do chodby, do síně, do jizby, a znovu se smíchem vyslýchá odpovědi, tu lhostejně ochotné, tu úsečně břitké, to že vždycky, když prší, to že nic není.

„Jožka", zdrobnělý člověk valašských hor, vrchní číšník i veškerá mužská obsluha pústeven v jediné osobě, má již dávno za sebou léta školní povinnosti. Dovede užíti, čemu se ve škole naučil, a dobře toho potřebuje. Vede celý obchod, počítá tržbu, spolehlivě, bez závad, ač jeho dětský obličej i drobné tělíčko připomíná hocha sotva staršího deseti let. A jeho ruce jsou podobny ručkám dítěte. Při tom všem vypadá vždy dokonale odbornicky. Sečítá-li položky denního účtu, vrásčí se jeho obličej výrazem ciferního napětí. Jestliže válí dětskýma ručkama pivo do sklepa — a činí to jistě s vynaložením všech sil —, vyrovná se i nejstatnějšímu skládači. Myje-li sklenice po ránu — při tom se nerad dá přistihnouti, ale není, žel, zbytí —, představuje podřízený hostinský personál stejně věrně s vyhrnutými rukávy košile a bez kabátu, jak čistě a vyšňořeně, v úhledném černém šatu, škrobené náprsence, s přeloženým límečkem a černou kravatou na krku vítá se zápisníkem v ruce nově příchozí, anebo roznáší jídlo a pití hostům. Zůstane-li chvíli v jizbě, doléhají naň hosté, opakujíce otázky, na něž odpověď dávno již znají. Jeť hoch zábavný, jak přechází z blahovolného tonu, jímž odpovídá na žerty, do odbornicky služebné pózy, zaslechne-li hostovu objednávku.

Byl přiveden i hranatý pasáček v širokých šatech, mastnotou se lesknoucích a nepromokavých; má tvář dospělého člověka, ale Jožkovu výšku. V údajích o vlastním stáří stále si odporuje k velikému potěšení hostů. Chce se tvářiti zázračným dítětem,

ale Jožka, žárlivý na obecnou pozornost, strhl mu umělý nimbus a prohlásil, že mu jde na dvacátý rok, že byl už u odvodu, ale že ho nechtěli. To je pádný důkaz. Pasáček, sahající normálním hochům toho věku sotva po pás, je dotčen ve své mužné samolibosti, a utíká zahnat ovce domů, neboť se stmívá.

Někdo si vzpomněl na Ondráše a Juráše, valašské zbojníky, jichž mračné tváře, nezapírající slovansky měkkých rysů, shlížejí se stěny útulny. Slovo dá slovo a vyprávění o zbojnických činech plní mírným mrazením údy, postrádající pohybu a fysického vzruchu, a protože je zimavo venku, a teplo u kamen, naložených lesním dřevem, vesele praskajícím, sedí se tu příjemně, a zapomíná se na čerstvé, vonné lesy.

Konečně byla rozsvícena i visací lampa acetylenová, a Jožka roznáší večeři. Finanční rada Jonáš, obtloustlý pán, hned radostně prohlásil, to že je nejlepší, čeho možno na Radhošti v těch deštích užíti. Poznal kuchyni všech známých pražských hotelů a restaurantů, ví i jinde o místečkách, kde je možno dobře pojísti a popíti, ale tak — opřel obě pěsti o prsa a vykulil oči —, jako na pústevních, mu nechutnalo ještě nikdy a nikde. I ostatní s ním souhlasili. Kdežto však rada Jonáš se vracel zálibnými pohledy i pochvalnými řečmi stále k jídlu, zaujímali se ostatní i jinými hovory: o válce, o drahotě, o poměrech veřejných, národních, i o drobných zemitých starostech denního života.

„No, není to ještě nejhorší," zabroukl Jonáš, zapíjeje beafsteak mělnickým.

„Rudíček půjde k odvodu a vezmou ho, každý to říká," vyprávěla paní radová sousedce, vdově po notáři, protahujíc důležitostně každou slabiku a spočívajíc starostně hrdým pohledem na synovi.

„Rudíček" o vojnu se nestará, sedí mrzutě, mračně před sebe hledí. V lese je možno přitočiti se k bledé notářovic Julce, zde je osamocen trapnou nudou.

Julka, pohřížena v román, jejž si právě vypůjčila, neslyší, nevnímá nic jiného. Čte ráda, ale bez výběru, bez ladu a skladu. Ovšem nejdříve musí býti ubezpečena výsledkem celého dějového materiálu; teprve potom se pustí do podrobného čtení a věrně se dá provázeti autorem po všech temných cestách osudu, roní slzy, vzdychá, živí naději a propadá v malomocné zoufalství, dopadá-li to špatně s nadějemi nevinné dívky, nebo obětavostí matčinou.

Zatím Julčina matka rozšafně uvažuje o vyhlídkách na provdání dcery. Bere i válku do počtu. Ubude ženichů! To je zlé. Ztrácí se v dceři i mateřskou láskou i nevyžitou samolibostí ženy. Vdala se brzo, ovdověla záhy. Co se vzpamatovala z mužova úmrtí, háčkuje resignovaně krajky, Julce na výbavu. Léta míjejí, Julka dorůstá. Vkusy nevěst podléhají modě, Julce přibývá ku krajce krajka. Má jich již dvanáct škatulí, velkých sedm, pět menších. Ten, komu slečna Julka ve hvězdách je psána — neboť Rudíček není vážným uchazečem pro své mládí —, utone v krajkoví všeho druhu. Sám obličejík bledé dívky jako krajka.

Jsou tu ještě dvě učitelky, sestry, zvané „Inséparables", o nichž rada Jonáš tvrdí, že zemrou obě téhož dne, a že se navzájem krmí. Skutečně si stále předávají navzájem nejlepší sousta. A konečně je tu mladý profesor Tonar s modrookou chotí

Májou, která je půvabná jako dívka a mluví vážně, tvoříc si samostatně úsudek o osobách i věcech, což jí působí stejnou měrou přátelskou náklonnost ostatních i jejich nenávist.

„Inséparables“ jakoby nebyly. Velmi zdvořile všemu přisvědčují, samy hovoru nezačínají. Za to paní Mája Tonarová mluví o všem, a ke všemu má hned hotov postoj, čilý zájem. Duševní lenost ji dráždí. Chce vysvětlení všeho, co bylo nadhozeno a nedopovězeno. Rada Jonáš jí říká dvorné věci za zády své ženy, ale ku podivu jistý sebevědomec stává se nejistým břitkou odpovědí paní Májinou, kterou se vysmívá jeho mlsným náznakům.

Tonar, jenž je nejraději sám se ženou, se kterou si dobře rozumějí, má nechuť ke společnosti, ale postrádá odvahy, aby seděl v pokoji jako poustevník, a nemoha se osamotniti, z nouze hude s ostatními. Hájí dnes válku se stanoviska obecného pokroku.

„Válka je vichr,“ vykládá, „jenž předchází obrození světa, odděluje zdravé od nemocného, živé od mrtvého. Mladá míza se tlačí buňkami organismu, žene do listu a květu, snad příliš bujně, snad příliš brzo neboť mrazy se vracejí pozdě do jara. Ale je tu vzrůst, je tu podnikání, zkoumání hodnot a sil, a shazuje-li se stará kůra a zbytky strouchnivělého listoví, nelze tak příliš hořekovati nad těmi jarými snítkami, které se lámou pádem staré, zahnívající větve. Ať jednotlivec pociťuje ztrátu sebe bolestněji, prospěch a zdraví celku vždy získává.“

„Nemluv tak cynicky!“ zvolala paní Mája.

„Upozorňuji jen na obecný zákon světa,“ odvětil Tonar. „Všichni znáte pahýly stromů na okraji vysoko položených pasek, bičované větry, do naha ošlehané. To jsou pomníky věrnosti místu, sobě vytčenému, pomníky mrtvých, kteří dali život za to, aby zadrželi dravý živel a proměnili jej v osvěžující a zúrodňující van svatého vesmírného dechu!“

„To říkáte vy, za větrem,“ řekla s vysoka paní radová, „ale kdybyste měl postaviti se na jejich místo, do první řady!“

„Ba ne, milostpaní,“ hájil se Tonar, nabíraje těžce dechu ve zhoustlém vzduchu jizby; „věřte, být zdráv, rád bych šel do pole, na dějiště ohromné srážky. Velmi rád. Špatně se mi tu dýchá.“ A tu již vzdychl a setkal se s pohledem své ženy, žádajícím vysvětlení. „Zachycuji z veřejného dění, seč jsem, promyšluji dobu, její ráz, myšlenkové směry. Chci býti zdárným dělníkem za frontou. Je tu dost a dost drobné práce. Ale nyní, přehlížím-li zde v klidu rozsah svého podnikání, jsem velmi nespokojen. Chtěl bych být kulturním zpravodajem, sprostředkujícím neutuchající styk bojišť s námi ve vnitřní zemi. Připravující návrat k normální práci. Hospodářští činitelé konají svou povinnost ke státu, připravují zemi na dobu poválečnou. Plní-li i kulturní činitelé svoji povinnost? Neboť po válce se opět vzepne země k mírovému závodění ve světové soutěži národů. Stát povolal do veliké hry brannou svoji sílu. Soustředil se k jedinému naléhavému úkolu: k boji! Ale není boje pro boj. Pro kulturní a hospodářské statky se bojuje, pro postavení ve světové soutěži. A věřte, bude

ohromný hlad kulturní, bude nebývalá touha po duchových činech; po výbojích síly hmotné dojde na duchovou potenci! A to je povinností nás, kteří jsme zůstali uvnitř, k celku, abychom organisovali kulturní práci pro dobu po válce, neboť ti, kteří se jednou vrátí, budou požadovati na nás účtů! Nezakopali jsme své hřivny?!"

„Co chceš nyní?" ozvala se paní Mája, „mnozí kulturní pracovníci a snad i z nejschopnějších, konají službu vojenskou."

„Mluvím jen o těch, kteří zůstali," odporoval Tonar. „Však ti kulturní pracovníci, kteří se vrátí, nepřijdou nezúrodněni. Ti budou míti nejnaléhavější požadavky vůči nám. Až mne úzkost pojímá, vzpomenu-li na ony dělníky nové doby, která přijíti má, jak stojí v širých pláních a v drsných horách, v nepohodě, daleko ode všech kulturních prospěchů i pout moderního člověka, tváří v tvář smrti. Jak ti lidé prociťují život! Trnu pomyšlením, že, až se vrátí, řeknou nám, lidem z dílen, laboratoří, od zelených stolů: Špatně jste kalkulovali, špatně jste nazírali. Vlečete spolu okovy přežilé doby, názory, harašící seschlou, neodvrženou koží, konservované, vycpané podoby živého ducha. My vytrávili tam v hlíně a blátech, vodě a sněhu všechny myšlenky staré civilisace. Jsme svobodni, takovými, jakými právě jsme, a nedomýšlíme si věcí, které nejsou. Pohleďme si hezky upřímně do očí! Je mezi námi mezník nového pochopení světového řádu. S našich očí spadl šedý zákal minulé civilisace. Vy buďto nám vůbec nerozumíte nebo shledáváte skla, abyste viděli dobře! Nic takového, přátelé!! Kdo má dosti dobré vůle, půjde za námi bez reptání. A bez vysvětlování! Potřebujeme hmotu, prsť země! Neseme semeno; chceme síti! Kdo je zaryt v hluchý kámen, v to, co jsme překonali ne zbraněmi, ale utrpením, bude označen, aby se spoludruhy ztuchnul a zemřel či zkameněl v novém nánosu životního přílivu jarých sil obrozeného lidstva. Jsme znaveni, ale nesestarali jsme, zdoláme únavu novým činem. Jsme pokryti blátem a potem, neboť naše práce, věřte, nebyla pro slabochy, ale naše duše jsou čisty. Ovál nás vichr znovuzrození, podobný tomu, jenž dul po tvrdnoucím povrchu rodícího se světa. Jsme barbary dětské víry, zbořených chrámů, ze kterých vylétají vysvobozeny vězněné holubice. Jsme dědici bez inventáře, ale i bez piety, jsme síla bez otěží. Konec konců nás někdo zkrotí, kdo bude nad nás, ale krásným bude i tu vědomí, že my jsme ho zrodili, že již hoří jiskrou mezi námi, aby konečně plamenem nejvyššího řádu spojil naši mladou sílu organicky s tím, co připravovalo naše příští v minulých dobách."

Tonar umlkl. Líce mu hořely, oči svítily modrošedým leskem. Jak se vytrhl z nitra, setkal se jeho zrak se lhostejnými tvářemi ostatních. Pocítil urážku. Což Mája! Znala jeho nepopulární názory a znala pravost jich niterního zdroje. Proto mu zřídka odporovala, i když s ním nesouhlasila ve všem. Byli si tak blízci, že vzájemné schopnosti rozdílných jejich duší se vybíjely a vyrovnávaly nehlučně a bez bouří denním stykem. Proto její mlčení nebylo neúčastí. Ale ostatní — jak cizími krtky mu připadali. Julka zvedla oči, uslyševši horoucí, rozechvělá jeho slova, ale sklopila je ihned, jakmile se setkala s pátravým jeho zrakem. Ale Tonar postřehem rychlým již vyhlédl z nich celou prázdnotu jejich. Jaké krásné, hnědé oči, a jaká poušť za nimi na duševním obzoru. Ne

poušť kamenitá, nebo poušť neplodného písku, ale pustina nepěstěných možností. Sleduje podvědomou myšlenku, vzal do ruky knihu, kterou četla. „Proboha, co to čtete?! zvolal, vida sentimentálně jalový román o milování, jejž znal z povinnosti referentské, jejž však neuznal hodným ani slova poctivě míněné výtky. „Co to čtete?! opakoval užaslé Julce. „Ne, že ubíjíte čas, to zde děláme všichni; ale jak to zjalovujete duši?! Mladou duši, čekající na každé slovo duchové setby! Prosím, poslechněte sama!" Přečetl několik vět. Zněly dutě, falešně, vyvracely se navzájem. Zmatené pojmy byly pomíchány s bezbarvými a banálními obrazy. Slova se neznala navzájem, sousedila spolu nazdařbůh, a bylo-li některé důrazněji vytčeno, připomínalo křiklavé jarmareční sladkosti, polepené bědným barvotiskem. Tu citát! Nahodilý, nevěčný. Převzatý ze zápisníku hmatem zlodějským bez vnitřní nutnosti. Všichni byli Tonarovou ukázkou přesvědčeni. Lichotilo jim, jak vysoko stojí nad autorem. „Ta kniha má 450 stránek," počítal Tonar, „co prázdnoty, bezduchosti je na těchto stránkách. Co znamená tato kniha? Jaký čas byl promrhán, aby byla napsána, zredigována, vytištěna a čtena. Co způsobila zla snižováním duševní úrovně důvěřivých čtoucích. Vše na světě může býti odpuštěno, jen hloupost a maloduchost ne. I to místo na stole, co tato kniha zabírá, je znesvěceno, prokleto. Nedávejte tam svatého chleba! A teď uvažte, že takovýchto bídných knih je vydáno v Čechách na sta. Prázdných, lživých, ničemných knih! Že to zboží, i je-li ku chvále probudilého čtenářstva špatně prodejno, naplňuje sklady, obchody antikvářů, vtírá se nízkou cenou a lákavým nadpisem do chudých knihoven, mezi malý lid. Kdo v Čechách najde odvahu, aby vyplel to duchamorné býlí? Ale musí se to státi! Méně, než kterýkoli jiný národ můžeme trpěti duchaprázdný luxus jalového produktu. Vypovídám boj každému zbytečnému slovu, každé lživé myšlence, každému posunu, nevyvěrajícímu z nutnosti nitra, každému vzdutému měchu, který chce představovati hodnotu a kypí rozkladem a nečistotou!"

„Tato krvavá válka, na kterou nechcete, pokud možno mysliti, změní mapu světa. Po ní však přijde, z ní příčinně vyroste válka nová, ještě podstatnější v důsledcích. Válka za ryzejší charakter nového člověka, opravdivější jeho tvářnost. Budeme zpytovati svědomí ve vědě, v umění, ve veřejném i v soukromém životě. Nebyli bychom nikdy tak učinili úplně, kdyby nebyl přišel tento vichr, tyto rány boží. Neboť po takovýchto otřesech je nutno účtovati, uvědomovati si. Ještě nejsme u konce. Nevěřím, že na konci této války bude lhostejných a neutrálů."

„Že si nedáte pokoje, pane profesore," ozval se spokojený rada. „Člověk má hleděti, aby uhnul s cesty všemu nepříjemnému, vzrušujícímu, všemu, co mu brání, aby klidně šel zaujatou cestou."

„A je-li nepohoda, pěkně se schovat, až přejde?" zasmál se Tonar.

„Ale mladíčku," opáčil rada, „všechno na světě se dá přizpůsobiti, aby netlačilo. Chraň Bůh, abych mluvil proti povinnosti — jsem skrz naskrz samo plnění povinnosti. Kdo je povolán, ať jde rád a vesele. Ať nemyslí na obtíže cesty, ať poslouchá, ať se dá vésti. Zvykne brzo, zamiluje si povinnost. Zamiluje si povinnost,"

opakoval s důrazem, „pak bude i ve strádání spokojen. Ale když u všech běsů, sedím doma, nikdo na mně nic nechce, než nějaký ten hmotný příspěvek, tu opravdu nevím, proč zvedati oči stále starostlivě k nebesům, letící čápy považovati za nepřátelské (dokonce!) aeroplany, hromaditi bezhlavě zásoby, i bezcenných věcí, pak míti ovšem nových starostí nad hlavou, aby se nic neztratilo, nic nezkazilo. My, panečku, válku nevyřídíme, toho se nedomýšlejme! Naší občanskou povinností není, abychom se míchali do záležitostí armádního velení a diplomatů."

Tonar jako by chtěl promluviti. Ale pak máchl zlostně rukou, a rychle se napil vína. Pociťoval, že jsou si navzájem všichni cizí, že život je možným nejvýš ve dvou, a v této chvíli duševního pohnutí dobyvatelského byl svírán pochybou, stojí-li ty malé duše za poctivý výboj.

Mája se ironicky usmála, a Tonar k ní vděčně vzhlédl.

Julka již nečetla pozorně, jen listy převracela, obsah lovila. Paní radová zívala. „Ty se jen hádáš", vyčítala muži, pozorujíc rozladění. A hned na adresu Tonarovu: „Nevím, proč všichni o tom pořád mluvíte. Raději nemyslit! Bolí mne hlava, mluvím-li o tom, čemu nerozumím . . . A tomu, co se teď děje a co se může státi, přece nikdo z nás nerozumí."

Tonar se ušklíbl: „Souhlasíte tedy s panem radou. Jít s cesty, nemyslit! Ale vy oba konečně máte svůj život jistým způsobem již domyšlený. Žijete ze zkušeností, cítíte z duševních úspor. Nevěřím však, že tak může učiniti mladý, čestný člověk."

Rada Jonáš se ohlédl přes rameno. „Chodíte se zavřenýma očima, profesore! Neznáte nás a soudíte o nás podle svých schemat. Vidíte v nás figury z panoptika. Ale my už máme svůj světový názor, vlastním životem získaný. Toho se nevzdáme pro vaše vysněné fantasie. Z knih se život nedělá!"

„O, znám vás dobře," hájil se Tonar. „Sedím často zdánlivě nevšímavě, nemluvím, ale tu sestupuji do nitra člověka, jako do zakrytých sklepení a tajných chodeb. Tisíce mrtvých stop živého ducha tam najdu. Jak vás tam poznávám! Do morku kostí!"

„Nepíšete, příteli, romány?" zachechtl se rada nepříjemným, vynuceným smíchem. „Na neštěstí či štěstí nečtu vůbec románů; mějte mne tudíž v tom případě za omluvena. Neměl bych potěšení znáti vašeho zvídavého, tvůrčího ducha ani pod pseudonymem v literatuře. Slečno Julinko, vyptejte se na to pana profesora."

Julka se pýřivě a rozpačitě usmála. Tonar vypjal sebevědomě hruď. „Vím, co vím, pane rado, a dělám, co dovedu. Ostatně, dovolte. Dovedu si právě vás představiti v plodné práci životní docela dobře. Nejste uschlou větví. Zdá se, že se staráte jen o to bříško, — promiňte, sám na to stále upozorňujete, — ale já se na to dívám jinak. Máte výběr v jídle i v doutnících. Vám je jídlo radostí, jako život je vám radostí. Jste pohan — ale nemračte se, nic nevadí, že máte řád „pro ecclesia", celou svou bytostí jste pohan. Zmocnil jste se života. Snad sobecky, bez hlubší vroucnosti, snad hrubší jeho stránky, budiž, ale lhostejným nejste a asketou již dokonce ne. A věřte, lhostejnost je právě největší hřích proti lidství, proti jiskře božství v člověku. A všechno, co s tím souvisí: lenost, zahálka, sen pro sen."

Jonáš, jemuž nebylo zcela jasno, jsou-li slova Tonarova řečena k jeho prospěchu, či haně, řekl s úsměvem, trochu nejistým: „Vám je snad dokonce užitečnějším pro společnost podnikavý darebák, než hodná slečna Julinka, která je spokojena, když její román dobře dopadne.“ Student Rudíček se hlasitě smál. Julinčina matka se durdila, Julinka rozpačita dívala se po ostatních, zaslechnuvši své jméno, a pozorujíc pohledy, na sebe upřené. Tonar úmyslně přeslechl srovnání, ale v rozhorlení vykřikl silněji, než bylo jeho zvykem: „O, škodná má docela dobrý význam v organisaci dobra. Věřte či nevěřte, ale je mým plným přesvědčením, že kdyby nebylo lupičů a zlodějů, postrádali bychom mnohé z výhod moderního života.“

„Ondráš nebo Juráš na vás!“ hrozil rada žertem.

„A třeba celé peklo se všemi běsy, co jich kdy řádilo na Radhošti!“ odrazil Tonar.

Tu světlo, mdle hořící, zakmitalo a potemnělo. Venku vichr divoce zadul.

„Myslím, že běsové už jdou, ale nevím pro koho,“ žertoval Tonar. Julinka stáhla rty, cítíc mrazení po těle. „Nestrašte!“, řekly „Inséparables“ jedním dechem. Paní Mája, dosti bázlivá vůči metafysickým zjevům, se dívala neklidně na lampu, jako by chtěla pomoci blikavému světlu. Samému radovi bylo úzko. „Co dělá to světlo?“ Jožka vyskočil, a již byl ze dveří, nahoru, na půdu, dolíti acetylenovou nádrž. Jak spěchal a dveří nedovřel, rozhodil prudký záduj větru dveře dokořán. Světlo zhaslo. „Julko,“ ozval se tmou výkřik postrašené staré paní. Rada marně hledal po kapsách sirek. Dotkl se bezděčně paní Máji. Ta ulekaně vypískla. Jonáš však byl v tomto případě nevinen. Umíral sám strachy. Zatím přišla slečna správkyně útulen se svíčkou a omluvami. Všichni si oddechli. „Inséparables“ nemohly se dlouho vyplésti z ustrašeného objetí, v němž hledaly útočiště. Vrátil se i Jožka a lampa opět jasně zahořela.

Tu teprve zpozorovali, že je o hosta víc. Horal v šeré haleně, deštěm zavlhlé. Seděl v koutě u kamen pod bidly, na nichž byly navěšeny zmoklé šaty hostů. Jožka, jakmile ho spatřil, zhorlivěl: „Nenaleju vám teď, je pozdě, jděte domů.“ Stařec se podíval tak posměšně po Jožkovi, že ho po druhé k odchodu nevybídl. Ale také v něm nerespektoval hosta. Nevšímal si ho; i ostatní zapomněli brzy na starocha, ostatně napolo zakrytého rozvěšenými šaty.

Paní Mája si vzpomněla: „Včera někdo zpíval na pústevních dlouho do noci. Jako by lesy žalovaly; anebo, jako by někdo milující se svěřoval lesům. Kdo to byl, slečno, kdo to byl? Duše Valašska to zpívala do lesního ticha a vyhledávala místečka v něm, jenom jí povědomá, aby na nich spočinula.“ Zdráhavé pousmání ve tváři, pohnutím zrůžovělé, bylo odpovědí. „Zazpívejte!“ prosili všichni. Ale valašská děvčata jsou uzavřená. Nechtěla zpívati slečna správkyně před hosty, a hned byla na odchodu. Jožka však považoval žádost hostů prostě za objednávku, které nutno vyhověti, a hned se ozval, že zazpívá.

Všichni se smáli, ale rada zavolal na Jožku, ať zpívá, ať ukáže, co dovede. Jožka, stoje na svém stanovišti, s něhož obhlížíval všechny hosty, na vysoké stoličce pod

kredencí, zaklesl nohu o nohu, ruce založil pod lopatky, opíraje se jimi o kredenc, sebevědomě vypjal prsa a pokukuje šklíbivě po hostech, zpíval. Byla to jakási odrhovačka o mužském plemeni, povzneseném nade všechnu žádostivost žen. Bylo příliš patrno, jak ten malý sklepníček-homunculus se hlásí do cechu šťastného, privilegovaného mužstva. Jeho pitvornost dokonale bavila; proto skončil k veliké své radosti za všeobecného potlesku.

Ale tržištní popěvek urazil city, jež byly vzbuzeny pro valašskou píseň. Slečna správkyně cítila nutnost rehabilitace a nedala se již pobízeti. Zpívala krásné a prosté valašské písně o horách, ovečkách a o milencích. A bylo ticho za zpěvu, a zapomenutí všech věcí. Valašsko ožilo, vzduch jizby ozdravěl, hory se přiblížily a klenuly vonné větve nad hlavami posluchačů. Srdce bila prudčeji a zahořela výsostným milováním abstraktní krásy. A zpěv sledoval zpěv a všechny se k sobě pojily jako kameny v obětní oltář, na němž hořely odevzdané duše. A po stupních, teplých zápalem obětovaných srdcí, vystoupila a nejvýš nade všemi ruce rozpínajíc stanula valašských písní píseň: Zpěv o starém bačovi, loučícím se s horami a věrným stádem. Bylo to jako teskné loučení čehosi nenávratného: „Nebudú mi kukučky kukať na tom mojom košiari — —“ A poslední pomyšlení dobrého pastýře:

„Ktože vás už, ovce moje,
poženie na tie hole;
bude s vámi k studničkám chodiť,
a do chládku vás vodiť?
— — — — — — — — —
Kto zachrání vás od škody,
keď prídú zlé nehody;
kto vás bude od vlkov brániť,
kto jehniatka vám chrániť?

A zoufale bolestný výkřik, refrénem se vracející, jako povzlety raněného ptáka, jenž napětím posledních, kdysi královských sil vylétá ke skalnímu štítu, ale zachytit se nemůže a padaje dolů smutně bije o tvrdý kámen zakrvácenými křídly:

„Hore sa oviečky,
hore dolinami,
ja som bača starý,
nevládzem za vámi . . .“

Dozněl již zpěv, ale ústa všech byla uzamčena tichem. V mlčení vpadl hlas starce u kamen. „Je to krásná píseň. Ale kdo ji slyšel, jako já, poprvé zpívat onoho starého báču pod rozložitým bukem. Chtěl jsem mu dáti věčné bydlo na horách a věčnou sílu. Ale zákon byl proti mně a já musil odejíti.“

„Prvního báču, který zpíval tu bolestnou píseň, jste jistě neslyšel“, řekla s úsměvem paní Mája. „Jak tenkrát asi vypadaly naše hory!“

„Hory se příliš nezměnily, ale lidé,“ opáčil staroch, a povstal a zahvízdl zbojnicky. Vítr se vepřel v okna, jako by věrný pes dobýval se ke svému pánu. Bylo

to příšerné. „Nu, čekám dlouho," smál se stařec, „a nevěřím, že se nedočekám. Pak dostanu svoji ovečku bílou s černým znamením a černého beránka s lysinou bílou. Na znamení nekonečné souvislosti života, země, požehnání noci i dne."

Šílenec, nebo opilý! Jaké to nesmyslné řeči! Ale prostý člověk tak nemluví. Jožka zakročil povinností hospodáře, dostal se však za dveře, aniž pochopil jak. Host je vzpurný. Narovnal se v kříži, až zapraskalo. Všichni čekali s obavou, co podnikne. Tonar nejistým hlasem zakročil, aby dědu uklidnil: „Milujete hory, jako my. Jste zdejší, nebo z kraje?"

„Zdejší, i odjinud," odpověděl starý, „nesedával jsem vždy za pecí, jako teď. Ať zde, či jinde, vždy jsem pobýval v čistém vzduchu, v horách. Nu, pěkný vichr to po světě nyní duje; docela po chuti. I mrtvého by to probudilo. Však jsem byl už samá plíseň; je vidět, že mám tuhý život a zdravý kořen!" a zaryl prsty do dlouhého, hustého svého vousu, s prudkostí, jako by chtěl sama sebe uchopiti.

Rada se zatím dorozuměl po tichu s ostatními. Odešli. Není příjemno ve společnosti pomatencově. Jen Tonar, jehož zájem byl podivným starcem plně vzbuzen, neodcházel, a odmítl to i na přímé vybídnutí. Paní Mája se jím příliš nemeškala, jsouc zvyklá podivnostem svého chotě. Neznámý, zpozorovav odchod společnosti, pleskl se smíchem rukama o kolena. Vítr zalomcoval stavením, až dřevěné roubení vzdychlo. Zvenčí zalehly sem výkřiky poděšených dam.

„Je to zdravý tělocvik," smál se stařec dál. „Nezůstane dnes ani snítky svadlé na stromech, ani přežilého jehličí, ani hnízda, špatně vypleteného." A najednou se zeptal: „Trpěl jste někdy?"

Tonar, překvapen otázkou, nejistě odpověděl: „Nu, rozumí se samo sebou — Je život bez utrpení?"

„Nemyslím drobné přeháňky, odřeniny pokožky, jež rychle se hojí. Ale veliké utrpení, které strom do kořene, až na rozlom ohýbá. Takové utrpení, po němž zkoušený prostě již není tím, čím býval." A utkvěl tázavě na očích Tonarových. Ten mlčel, jen rukama rozhodil.

„Nezažil jste to," řekl neznámý. „Jaká škoda! Však vás to nemine; cítíte sám volání — slyšel jsem vás prve mluviti, a proto jsem vešel. Lidi, jako jste vy, možno navštíviti. Vzbuzují naději na dobrý a zdravý styk. Ach, jak je těžko lidi milovati, jak těžko! Bývával jsem dříve častěji hostem u nich. Vážili si mne. Věděli, že všechno přichází z jednoho pramene, úroda ovcí, domácí spokojenost, i zdar výbojů. A měli všechno, věřte, v holých rukách, pod stromy, kde jsem s nimi mluvíval. Jaký to býval národ, i zde, ve valašských horách: pastýři hráli na fujary a zpívali písně života, jichž běžný a denní smysl se tajemně dotýkal nejvyšších tajemství. A ženy přicházely podojit stád, veselé ženy, otevřených očí, a kvetla láska na těchto horách, a bylo dobře všem. — — Nu, změnilo se mnoho — — a jak se změnilo. Ostatně to není ještě běda. Vše na světě je stálá proměna. Ani bozi nejsou jí ušetřeni. O horaly a pastýře nemám strachu. Zachovali více, než jiní. Ale vy, lidé z údolí a měst, neznáte čistoty hor. Jste bohatší, než lidé na horách, jste plodnější, znáte více věcí. Ale příliš

jste se vzdálili pramenů. Odcizili jste se sobě. Jste málo svými. Příliš málo jste narůstali ze sebe, příliš jste přejali od jiných pro své zlenošení, pro chudobu rozkvětu, pro známku svého ponížení. Uctíváte symbol místo ducha. Zapomněli jste na své bohy, mladý příteli, ale dobří bohové jsou cudni. Nenabízejí se, musí býti vyhledáváni."

„Kdo jste?" zvolal v náhlém pochopení Tonar, „nejste-li sám báječný Radegast, starý bůh rodícího se jsoucna, bůh plamenů života, věčně hořících? A povstal, aby starce uchopil za ruku a pohleděl mu pevně v oči. Ale užasl, neboť nebylo tu nikoho. Jožka rozespalý otevřel dvéře a nahlédl dovnitř. Tonar si uvědomil, že je posledním z hostí, a vyběhl do noci.

Měsíc se objevil mezi mraky, nejistý, bledý, jako úsměv chorého. A zase zadul vítr, a voda, srážená jím se stromů, pleskala do bláta. Měsíc zašel a tma sevřela Tonara. Pojal ho pocit strachu, ne toho, jenž vede zbabělce do pohodlných a bezpečných skrýší, ale svaté bázně, napiaté, očekávající, která vede ven do polí šílence se zkřivenými rty a vypiatými čelistmi. Kdosi, únavy silnější, zabránil, aby vešel do svého pokoje v útulně „Šumné". Obrátil se do lesů. Zazdálo se mu, že daleko za lesy někdo zpívá smutnou valašskou píseň. Ne sluchem, ale citem ji vnímal. Přicházela z údolí a vybíhala mocnou touhou k horám. A není to již jediný hlas, jenž zpívá, přibývá pěvců, do set, do tisíců. Bloudil močálovitě rozmoklou půdou, a nebylo mu to nepříjemno. Zdálo se mu, že povrch země se proměňuje, že měkne, aby přijal nový tvar.

A tu spatřil před sebou nad údolím vrchol Radhoště. Ne s turistickým stavením, ale s bílým oltářem, z něhož vycházel dým, šlehaný větrem. A urostlí lidé v dlouhých řízách chodili kolem oběti v kruhu, volajíce po bohu: „Radegaste, Radegaste! Proč jsi nás opustil, proč nám neodpovídáš? Proč uzavřeny jsou prameny, jimiž přicházelo požehnání radostného života rodu, oddaného tobě? Proč jsme zůstali u tvého ohně jen my, neplodní starci? Proč je tak smutno a temno a bolestno, a vůně naší oběti je rozmetávána vichrem v neproniknutelné noci?"

Tu se již blížil zpěv zástupů nového pokolení, jež přicházelo z údolí, kde zanechalo nechápající otce. Tonar cítil, že spadává s něho tíha pozemskosti, a předešel zástup, spěchající ku překvapeným starcům. Vzal nůž z rukou starešiny a vybrav ze stád, přiváděných pastýři, beránka černého s bílým znamením dne a ovečku bílou s černým znamením země, vložil je na oltář.

Tu oheň zahořel jasně, a jeho zář se kladla na lidi a věci, za radostného volání zástupů:

„Bohové se k nám vracejí!
Ve zdaru našem je vzkříšena plodnost dědů.
Nepřetržitá souvislost rodu je obnovována
v samotě hor na výšinách svatých.
Chopme se dědictví, jež je nám odevzdáváno,
radostně, s pocitem krevního závazku!
Země, matka rodící se otevírá,
den přichází nový, plný síly,
plný krásy!
Radegaste! Radegaste!"

Rozlilo se světlo mléčně bílé, nasycené parami, vystupujícími z klína hor, a prameny se leskly po úbočích, blýštíce mlhami jako proudící světelné zdroje. Ale mlha zhoustla a pohltila vše, i slova, i zjevy.

Tonar, rozevíraje ze široka oči, viděl, že je nový den, že stojí uprostřed mezi chatami útulen, tichých ještě, spících, a nedovedl si vysvětliti, kde chodil, kudy bloudil, proč je zde venku, zablácen až po uši, a proč přes to vše divné své postavení cítí v srdci boží políbení, jiskru veselou, žhavou, toužící po první možnosti, jež by jí dala rozrůsti v jásavě plápolavý oheň činu.

OTAKAR THEER: POLEDNE RÁJE.

Stál v stínu, o strom podepřen; i byla
polední chvíle.
Z pod větví k slunci vyhléd: lvu se podobalo
a hřívu těžké chundelily blesky.
Sám včera zrodil se; dnes, z jeho boku, žena.
A srdce,
jak černá prsť, v níž nezabral pluh dosud,
se třáslo: žízní po rose
a hladem po semeni.
Co bylo, neznal; neznal ni, co bude,
ni zla, ni dobra.
Jen — na své pleti — sladkou koupel stínu,
sta, statisíce hlasů zvířat vůkol
a statisíce vůní.

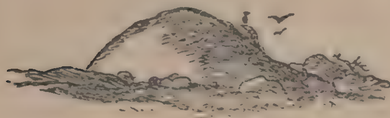
Šla boží chvíle
polednem ráje.

ZA MRTVÝMI.

Památce *Jarouše Nováka.*

Již nikdy nezapějete, zvony,
již nikdy nezazvoníte, písně,
nikdy již,
tím bezemračným hlasem, v němž radost
dřív z našich, smavá, vzlétala prsou
k slunci blíž.

V rej nedočkavý budoucích lásek,
v cink plnozvuký zítřejších číší,
všechněm z nás,
jak tichý stesk a výčitka tichá —
nám živým — těch, kdo dožili, vzlykne
lkavý hlas.

ARNE NOVÁK:

MÁCHŮV SOUCIT A JEHO DĚDIC.

Kritická drobnokresba.

I.

Pokavad hledíme na Máchu jen jako na žáka a mluvčího Byronova, jeví se nám jeho básnické dílo především vášnivým a vzpurným výkřikem odbojného záporu: jedinec vyloučený ze společnosti žehrá divoce na své okolí; člověk odpadnuvší v zoufalství od Boha, vzpírá se Tvůrci a necitelnému světovému řádu; myslitel, jenž pohleděl až do samého prázdna hrobu, reptá proti věčnosti, která znamená buď zmar nebo bezútěšné kolotání trpící hmoty; ano, básník opojený barvami a hudbou oslňujících krajin obviňuje přírodu, že pro lidský žal nemá účasti, nýbrž pouze trpký výsměch studené své krásy. Takto vykládán, takto posuzován byl po desetiletí nejen „Mnich", nejen „Křivoklát", nejen román „Cikáni", ale i „Máj" — a Mácha, jehož vystoupení se zdá přímo negací ve vývojovém dramatě dotavadní romantiky české, rostl před zraky nových generací přímo v genia vzdorného nihilismu. Pokolení přicházela a dychtivě ssála z opojně sladkých veršů „Máje" temný jed nevěry v život, v přírodu a v Boha; mladé duše svěřovaly se trojnásobnému vůdcovství krásné zoufalkyně, pochybovačného vraha a v temnotách zanikajícího básníka, aby před kouzelnou, ale bezcitnou tváří milostného jara se vrhaly v náručí tomu, „co se nic nazývá". Leckdo pochopil, že Mácha byl odvážnější a důslednější myslitel než Byron, stále se zmítající v křečích polemiky; leckdo vycítil, že jeho citový proud deře se z temnějších hloubek než rétorická lyrika Lordova; leckdo uhodl dokonce, jak prudká a horká vlna náboženského zájmu a nepokoje uchvacuje srdce českého básníka i tam, kde se rouhá, kde zoufá, kde beznadějně hledí do prázdného nebe. Ale přes to, i byl-li Mácha vypiat ze závislosti od Byrona, zůstával přiřazen k oné rodině duchů, která si poměr k věčnosti řeší pathosem temného nihilismu, rostoucího ze zprahlé a neplodné půdy intelektuálního sobectví.

V posledních létech, kdy jsme se opětovně zamyslili nad lidskými a uměleckými záhadami v Máchově díle a kdy jsme v něm až ustrnuli nad hloubkou šachet, chovajících v půlnočních temnotách neodhalené žíly drahého kovu, vytanul nám však ještě Mácha jiný, tak jakoby vášnivá a složitá bytost Máchova vybavovala se teprve dvojzpěvem dvou hlasů, zcela různých ve své prapodstatě.

Jest to básník bolestného soucitu se všemi, kdož sklánějí se k zemi pod tíhou utrpení: poeta jest sám jejich částkou, a oni jsou s ním nerozlučně spiati jednotou strázně — do díla osamělcova padá osvobozující paprsek bratrství. Prakořeny tohoto soucitu máchovského obnažuje proslulý zlomkovitý zápisek deníku: „Já miluju kvě-

tinu, že uvadne, zvíře, poněvadž pojde, člověka, že zemře a nebude, poněvadž cítí, že zhyne na vždy; já miluju — více než miluju — já se kořím Bohu, *poněvadž není.* Každý člověk by miloval druhého, kdyby mu rozuměl, kdyby v něj mohl nahlédnouti, leč —" Soustrázeň Máchova vyrůstá takto z tragické prazkušenosti, jejíž odraz nesčíslněkráte se vrací v jeho poesii: z panické hrůzy nad pomíjejícností všeho života, z každodenního děsu nad neodvratnou nocí, která zdusí v studeném svém náručí všecku lásku, veškerou myšlenku, všechno toužení, z ustrašeného pohledu do propastí nicoty. Nad barevnými obrazy středověkého románku Máchova šumí beznadějný pozdrav „dobrou noc", v posledním odstavci „Máje" tryská zoufalý výkřik „nikdy, ach nikdy" — toť sám hlavní motiv všeho jeho myšlení a tvoření. Přenesen do oblasti nadosobní, ovládané vůlí mravní, značí tento pramotiv soucit se všemi, kdož odsouzeni jsou ke zmaru a ke zničení: neobjímá pouze lidi, nýbrž tvorstvo vůbec, ano samého Boha, zahaleného do nejtemnějšího pláště nicoty.

Ale záznam deníkový napovídá ještě více: mezi básníkem a těmi, jež by chtěl sevříti do svého náručí, tyčí se nepřekonatelná přehrada cizoty a neporozumění; místo lidských bratří, s nimiž prahne se sjednotiti, nachází lhostejné cizince, kteří ho nechápou a neopětují jeho toužebného hnutí — a příroda, jíž by rovněž rád zahrnul do své lásky, zůstává studenou a bezcitnou. Toť hrozný, dvojnásobně tragický smysl oné náhlé aposiopese v deníkové poznámce, toť ona propast mlčení, která se otevírá pod prudkým *leč.* Lyricky vyjádřil Mácha myšlenku tu překrásně básní „V svět jsem vstoupil, doufaje —," jež vrcholí verši:

„Hledám lidi, v mém jak ve snu žili;
bez srdce však larvy najdu jen;
snové moji, běda! — snové — byli,
jestoty je všecky zničil den.
V širý svět po ráji touhou mroucí
rámě moje rozestíral jsem —
po ráji — a na prsa horoucí
pouhou, lásky prázdnou tisknu zem."

A snad ještě určitěji vyslovil Mácha tuto tragedii svého soucitu současným kusem lyrickým „V přírodě jak vše se jindy smálo" se závěrem:

„Celou zem v svou náruč jmouti toužím,
v večerní se ztopiti chci zář;
citem tímto darmo však se soužím,
neb kam vzhlédnu, tam mně schází — tvář."

V mohutné brachylogii zkamenělo pro věčnost toto Máchovo hoře z bolestného soucitu konečným výkřikem „Máje":

„Bez konce láska je! Zklamánať láska má!"

Byl učiněn hlubokomyslný a zároveň odvážný pokus, vykládati Máchův vesměrný soucit jako závěrečné vyřešení příkrých disonancí jeho duše, jako konečné vítězství

nad zloduchy sobeckého nihilismu, jako poslední a tím vysvobozující slovo niterného zápasu poetova se světem *) — dle této interpretace odchází Mácha, ne-li smířen s vesmírem, tedy roztoužen po smíru a po vyrovnání. Zda tragická tato soustrázeň byla skutečně poslední *etapou* vývoje Máchova, či zda hlas soucitu *současně* vedl dialog s hlasem egoistického záporu, bude možno na určito rozhodnouti teprve, až pevná ruka badatelů uvede v přesný chronologický sled Máchova díla, jejichž zmatený a rozptýlený nepořádek doposud připomíná rozmetané a přeházené předměty v pokoji, odkudž bylo vyneseno tělo právě vychladlé. Dnes musíme se spokojiti jen dohady.

Ale již v básních, které technikou i motivy se zřejmě přihlašují za práce začátečnické, ozývá se u Máchy silně motiv soucitu, ano, nejednou právě jím odlišuje se lyrika Máchova od běžné, ba konvenční romantiky tehdejších jeho vzorů. Vybírám dva kusy zvláště příznačné, „Loveckou" a píseň „Zalká jinoch v černo lesa": v první básni nahradil Mácha mladistvou a svobodnou jarost nesčíslných mysliveckých skladeb romantických soustrastnou elegií nad mrtvým lovcem i padlým jelenem, kteří stejnou měrou budí jeho soustrázeň; v druhé písni, která se těsně připíná svými paralelismy ke slohu Královédvorského rukopisu, rozvedl umně stesk nad zmařeným mladým životem — z obou vane melancholie nadosobního slitování. A stejně silněji či slaběji usiluje Mácha o objektivaci svého soucítění, sklánějícího se milosrdně a láskyplně k trpící zemi a jejím nešťastným dětem, v jiných skladbách mladosti, v „Dítěti", v „Předlce", ve slokách „Na popravišti", nejmohutněji však ve velkolepém, časově neurčeném zlomku „Návrat", kde soustrázeň básníka-Čecha klade se jako milosrdně jihnoucí oblak na celou zemi, zasvěcenou zkáze odvěké: „Nešťastná zemi, hrob mne s tebou sloučí, a nový opět v změněné na tebe mne vyvede postavě život; já s tebou, v tobě, na tobě žiji, já s tebou a v tobě cítím, jako ty ve mně, a přece jako bys nevěděla, že tvor tvůj po tobě se plazící pro tebe si zoufá. Nešťastná zemi, nešťastná matko! Ty hluboko cítíš žal nesmírný tak nesčíslných tvorů svých, a přec nevidíš konec žádný, vysvobození žádné; nás jednotlivých tvorů jednotlivý jest žal, lůno tvé nám vrátí poklid — tvůj všeobecný nezná ukončení žádného."

Ovšem, umělecky ovládnut a básnicky vytěžen nebyl tragický motiv Máchova soucitu nikde tak dokonale jako v „Máji".

Také zde ozařuje neobyčejně bohatý a posud nevyčerpaný deník Máchův letmým bleskem cesty našim dohadům. K datu 17. září 1835 poznamenal si Mácha poprvé onen úchvatně bohatý tlum metafor, jimiž v „Máji" zahrnul tragickou představu ztraceného mládí Vilémova i svého a odhalil tak jeden z hlavních koncepčních kořenů celé básně: v tomto motivu, rozvedeném umně ve 3. i 4. zpěvu skladby, stýká se co nejtěsněji osud „strašného lesů pána" se sudbou básníkovou — ocitáme se takto přímo u komposiční nutnosti „Máje". A kde vynořil se Máchovi v mysli onen metaforický chorovod? Dle deníkového zápisku v hodině soucitného soustředění

---

*) F. X. Šalda, Karel Hynek Mácha a jeho dědictví (v knize Duše a dílo 1913).

myšlenek a dojmů nad hrobem bezejmenného osmnáctiletého jinocha, jehož mohylu na malém hřbitově objímá opuštěná dívka, zatím co přes zeď hřbitovní hledí liduprázdná, chmurná krajina. Z plnosti této situace rodí se jeden ze tří hlavních motivů „Máje", neméně důležitý než kontrast lidského hoře a čarovné nelítostné přírodní krásy a než zoufalý vzdor odsouzeného vězně proti nicotě, kterou hrozí záhrobí.

„Máj" sám zrcadlí na nejednom místě odlesk tohoto koncepčního původu z vlažných vrstev nadosobního soucitu. S jakou něhou chápajícího slitování pojímá básník do svého náručí klesající tělo zoufalé Jarmily, které mnoho odpouští, ježto mnoho milovala! Jak se v kobce žalářní i na popravišti účastiplně sklání k loupežníku a vrahu Vilémovi, svému podobenci v časném zmaru! Jak do skvělého rámce výsměšně kouzelné přírody vkládá mravně vznešený obraz zástupu trpícího se „strašným lesů pánem!":

„Umlknul veškeren hluk, nehnutý stojí lid,
a srdce každého zajímá vážný cit.
V soucitu s nešťastným v hlubokém smutku plál
slzící lidu zrak obrácen v hory výš,
kde nyní zločinec, v přírody patře říš,
před Bohem pokořen v modlitbě tiché stál."

Jak dojatý režisér básnický káže v baladickém intermezzu živlům a duchům, aby přijali v účasti tělo Vilémovo a připravili mu pohřeb důstojný!

Básník nesoudí Viléma ani Jarmily, neboť kritické období vzdorného záporu podvrátilo mu všecky normy mravního soudu — Mácha vykupuje je silou své soustrázně, která v nich vidí nositele téže tíhy *všelidské*. Podtrhuji slovo všelidské. Mácha pojímá člověka vždy obecně, bez společenské determinace, bez výhrad dobových a místních, bez rozvrstvení třídního. Vždy jest mu odpadlým synem božím, vyhnaným z ráje do nelítostné přírody a mezi odcizené blížence, jenž však dochází přece spasení, jakmile — v soutrpitelích nalezne bratry a jakmile kus jejich hoře pojme do svojí duše. Také Karel Hynek Mácha dospívá milosti a osvobození, když z písma hvězd na temné obloze věčnosti rozluštil světlá slova tragikova:

*Οὔτοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν.**)

II.

Z básníků, kteří v následujících dvou pokoleních vstoupili do Máchových stop, ani jeden není plným dědicem jeho celého odkazu; každý přejal jen jakýsi díl jeho nevyčerpatelného dědictví, slujž Sabina či Nebeský, Frič neb Hálek, Mayer či Neruda z „Hřbitovního kvítí". Srovnáni s Karlem Hynkem Máchou, jsou všickni tito básníci jakýmisi lyrickými atomisty, jimž uniká metafysická celistvost tragického světa Máchova, ať již proto, že byli mezi nimi menší duchové nevelké rozlohy básnické,

---

*) Nezrodilať jsem se k společné nenávisti, nýbrž k společné lásce. (Sofokles, Antigone.)

ať proto, že i nejsilnější z nich zapředli se nadobro do světa jevů a hledajíce v něm nové akordy lidskosti a něhy, nechtěli neb nedovedli naslouchati hudbě sfér.

Také Rudolf Mayer pokračuje v Máchově dráze pouze určitým směrem.

Příbuzenství Mayerovo s Máchou jest těsnější, než jeví se prvnímu pohledu. Neprávem bylo shledáváno v tom, že oba, Mácha v třicátých, Mayer v šedesátých letech přilnuli k stejným básnickým vzorům a že oba dali lyrický výraz oné neurčité náladě dobové, které se říkalo světobol; tyto společné rysy neznačily by nic více než právě příslušenství k téže škole básnické. Mácha a Mayer patřili k stejnému uměleckému typu: mocný sklon k filosofické reflexi pojil se u obou s mocně vyvinutým životem citovým; melancholii myšlenky provázela u obou bohatá melodie lyrická; oba, puzeni neodolatelně pocitem spříznění, zapřádali se neustále do tajemství Noci. Ovšem, Mácha byl bytostí nepoměrně složitější: Sfinx Věčnosti a Nicoty kladla mu celou řadu hádanek, a on toužil odpověděti na všecky; citový jeho život zabíral do svého širokého okruhu také oblast divoké vášně, jíž Mayer, povaha tlumená a nevýbojná, neznal; jako umělec ovládal netoliko říši hudby, ale i svět barev, kdežto u melodického Mayera vše tone v stínech, v černi a v běli.

Snad ničím nelze změřiti přesněji rozdíl jejich temperamentů při veškeré příbuznosti jejich základního typu, než postavíme-li vedle sebe dvojí pojetí Noci u těchto melancholických milenců temnot. Mácha jest dramatickým básníkem Noci v témž dalekém dosahu jako Novalis v Německu, neb Musset ve Francii. Nalézá v ní všecky příkré rozpory svého nitra, jeho touhu po vzletu do stanů světla, jeho zoufalství z prázdnoty černého záhrobí, a stoje uprostřed hustých stínů půlnočních vede napiatý dialog s Temnou Nocí a Jasnou Nocí, jemuž dal klasický výraz nejdokonalejším svým kusem lyrickým, kde všecek marný idealism pozemského odsouzence tryská světelným výkřikem závěrečným: „Vy hvězdy jasné! Vy hvězdy ve výši!“ Zcela jinak Mayer, básník „Znělek nočních“ a „Stínů večerních“. Jemu Noc není naprosto dramatickým činitelem, nýbrž spíše uklidňujícím vyrovnáním všech rozporů, jimiž jej zranil den. S plnou a oddanou důvěrou utíká se do její ochrany, věda, že u ní dojde toho, po čem marně prahl, a čeho nedostatek nítil jeho melancholii: smilování a lásky boží.

„Má duše — snad že na svět přišla lichá —
se marně po soucitu ohlížela,
jen tys jí — jejím snům jsi rozuměla —
hojící láska na ni z tebe dýchá.

Nezkojnou touhou k tobě duch můj hárá,
v tvých hvězdách hledá mír a pravou vlast,
zde boj mu jen — a z toho lid mne kárá.

Milenko jediná, mně přisouzená,
obejmi mne, nechť poznám lásky slast —
smrt spojí nás, a ty jsi moje žena“ —

pěje v poslední „Znělce noční" a snad ještě určitěji parafrasuje vykoupení Nocí ve „Stínech večerních":

„Na nebi se v zásvitu třesoucím
tichá večernice pozaskvívá,
jak svit lásky boží nade mroucím
smilování a s ním mír rozlívá.

Zem se modlí. Oblak modrý nese
ku obloze její děkování,
klesne pak a vzdechem rozplyne se,
zpět zas nesa boží požehnání."

Smilování a mír — v těchto dvou slovech, která tak často se vracejí v Mayerově lyrice, vábíce básníka patrně též svými hudebními valeury, skrývá se klíč k celé lidské bytosti jeho. V nich obsaženo jest však také to, co Mayera myslitele pojí s Máchou a co je oba dělí. Mayer jest dědicem soucitu máchovského, jenž není příležitostným hnutím srdce nad tím oním jevovým utrpením, nýbrž zásadním postulátem světového názoru. Mácha si vesmír, rozpadající se v bezcílné atomy, silou soucitu znovu buduje; Mayer vidí v soucitu přímo základ a řád světa. Mayer, přesvědčený a vroucí theista, nepřestává opakovati, že slitování a soucit patří k prapodstatě boží; kdyby Bůh neměl míti milosrdenství, nebylo by možno žíti na této pusté planetě. Lehkou formou písně Mayer se vyzpovídal ze své theologie:

„Věřil jsem, jak se věřívá,
na věčné milování
a na nebe a na Boha
a boží slitování.

Ta láska z světa uprchla,
a Bůh s anděly dřímá,
a brzo-li se nezbudí,
já budu dřímat s nima."

Jsou v Mayerově lyrice kusy, kde černá pochybnost otřásá základní tou věrou, tak na př. krásná báseň „Zhyneš", jejíž čistě máchovské kouzlo zvýšeno jest dvojnásobným obrazem závěrečným. Ale tyto krise jen posilnily konečnou víru básníkovu, že Bůh, věčné a nekonečné slitování s trpícími a hřešícími, udržuje svět v rovnováze právě touto svou pramocí. Opravdový a jasný theismus Mayerův neváhá a dává samému Bohu se zjeviti a odpověděti k pochybnostem člověkovým.

Míním proslulou „Věčnost", mistrovský kus výpravný, jehož obdivuhodné souhry epických a lyrických sil dostihl v básnických svých povídkách teprve zase J. V. Sládek. Žena sebevrahova, zhroucená až v základech bytosti hrůzou věčných trestů pekelných, odvažuje se obrátiti otázkou na Boha sama:

„Ten Bůh, ta všehomíra dobrota,
by neměl míti pro něj smilování?
Ten Bůh, jenž k přírodě se v lásce sklání,
by neslyšel, co dítě šepotá?"

Ano, do řevu hromu a kvílení větru vrhá žena smělou otázku: „Slyšíš nás, Bože?“ A Hospodin, jenž nepřestal se posud zjevovati, odpovídá větrem a bleskem „Slyším!“ Velezpěvem božího milosrdí a věčného soucitu i s nejmenším červem lidským jest závěr básně:

„A ticho zas — ukončen boží soud,
dvou mrtvol klidné, zbožné usmívání
jeví tam zjevně boží slitování,
a věčné lásky věčně živý proud.“

Mayer, syn a vyznavač světa, prosyceného božstvím, nemusil volati jako Mácha, básník světa odbožštěného, slova tragická:

„Bez konce láska je! Zklamánat láska má!“

I mohl Mayer také zpívati chválu a vítězství soucitu mezi lidmi, kteří na zemi máchovské odvraceli se druh od druha jako cizinci. U Máchy hrdinové nanejvýše po vykoupení touží, u Mayera ho docházejí: v jejich oku jiskří se odlesk synovství božího.

Takto s básní „Věčnost“ souvisí druhá velká skladba Mayerova „V poledne“, jíž se ubližuje, pokládá-li se jen za obraz třídních rozporů ve společnosti kapitalistické a tovární; toť zevní rámec, jejž Mayer naplnil soucitem všelidským. Dokud topič — hrdina soudí společnost pouze vědomím třídní spravedlnosti, jest to člověk plný rozporů, disonancí, křivd, člověk nevykoupený; jakmile však probudí v sobě čistě lidské vědomí jedince, patřícího k nekonečnému zástupu stejně trpících, dochází pocitem soustrázně slitování a míru, jest vykoupen, pravý boží syn uprostřed strojové civilisace. Otevírá ventil, domnívaje se, že činí to proto, že nemohl vykoupiti všech — a vykupuje sebe sama.

Rudolf Mayer našel ve světě řád, zákon, mravní oporu: vesmír jest ovládán Bohem plným slitování a obydlen lidmi, jejichž srdce vykoupena jsou soucitem. Co hledal ve stínech nočních, zjevilo se mu i v střízlivém světle poledne; co bylo požadavkem Prabytosti, odkryl i pod halenou prostého dělníka. Jak by byl asi býval zobrazoval nadále tento svět vykoupený? Byl by se naklonil k prosté kráse lidu a jeho mravního hrdinství, jak svědčí plán dramat „Obou Gracchův“ a „Václava IV“, která měla býti oslavou ideí demokratických? Byl by hledal jeho typy uprostřed soudobé společnosti, jejíž chvatnou paradoxnost zachytil v jediném svém dochovaném novelistickém náčrtu „Kaprice osudu“? Či byl by šel tam, kam v šedesátých letech mohl již vésti duchy jeho založení příklad básníků ruských?

Náhrobní kámen odpírá každou odpověď o poetovi, z jehož celého díla šumí hluboká slova řeckého choru:

*Οἰκτρὰ γὰρ τὰ δυστυχῆ βροτοῖς ἅπασιν.**)

---

*) Neboť slitování přísluší všem smrtelníkům v jejich neštěstích. (Euripides, Andromache.)

RŮŽENA SVOBODOVÁ:

NADACE ISOTČINA.

Když přicházela babička k nim na návštěvu, malinká Isotka neběžela jí vstříc, ale utíkala ke zvláštnímu, měkkému, chrpově modrým hedvábím potaženému křeslu, vtlačila do něho obě ručičky a volala:

„Sem smí si sednout jenom babička!“

Babička s Isotkou byly veliké přítelkyně a nikdo z vnuků nebyl stařence tak blízký jako toto něžně plavé, někdy směšné děvčátko.

Když babička přišla ke své vdané dceři, Isotka zaujala ji docela. Vypravovala jí všechny své dojmy a veškeré události. Za den se toho přihodilo mnoho a Isotka byla sdílná.

Seděla naproti babičce čistá, až se leskla. Byla bělounká, měla sněhový krček, růžové tvářičky, bledě modré oči, plavé, skoro neviditelné řasy, ouška vydrbaná mýdlem, vlásky ulízané, copánky upravené v osmu.

Otočila hlavičku, ukázala pyšně osmu a řekla:

„Babičko, já nevím, bude-li se ti můj účes líbit, máš-li stejný vkus s tatínkem, ale tatínek mi řekl, že mi to sluší!“

Babička jí pochválila osmu, posteskla si, že ji tři dny neviděla a zeptala se, jak se jí vedlo u tetičky, kterou byla navštívit.

Isotka vypravovala:

„Spala jsem první den s Andělkou, ale ta mne tlačila ke zdi. Tak ráno jsem řekla tetičce:

„Tetičko, já ti to tedy řeknu! To není hezké od vás, když k vám přijde první den holčička z města a vy ji dáte spát ke zdi. Já chci taky ležet do pokoje!“

„Tak kam pak tě uložili druhou noc?“

„Druhý den jsem spala s Mařenkou; ta mne netlačila ke zdi, ale třetí den jsem spala již sama v železné postýlce!“

„Vida, vida, jak si ty umíš všechno vybojovat!“ pochválila ji babička.

Isotka prožila ještě jinou příhodu. Babička jí musila dát čestné slovo, že se na ni nepohorší, až jí to poví. Měla dvě ochočené slepičky a chodila s nimi na procházku jako s pejsky. Sledovaly ji i když s nimi šla po schodech; když se k nim blížila, přisedly k zemi a čekaly, že je vezme do náruče.

Dnes ráno vyšla si Isotka s chůvou na procházku, zavolala puť, puť a přibrala také slepičky.

Měla nové, nažehlené růžové šaty s vydutými rukávky.

„Šly jsme do Drahan, babičko, ale šly jsme rychle a slepičky nám nemohly stačit. Vzala jsem tedy tu bílou do náruče a ta černá vyšlapovala s námi do drahanské stráně.

Kvetly tam máky, kopretiny a pomněnky. Za chvíli jsem zase dala na zem slepičku bílou a poponesla jsem tu černou.

Když jsme přišly do drahanské rokle, potok byl rozvodněný. Uprostřed byly balvany, po kterých se musilo skákat. Přeskočila jsem balvany a přenesla jsem černou slepičku. Pak jsem se vrátila pro tu bílou slepičku. Šla jsem opatrně, Barušce jsem ji přenésti nedovolila. Ale teď, babičko, co se stalo! Když jsem byla uprostřed potoka, balvan se přehoupl, já spadla do vody. Šatičky se mi naduly, a seděla jsem tam jako poupátko. V rukách nad hlavou držela jsem slepičku a nic jsem si nepomáhala, abych slepičku neumáčela, až mne Baruška vytáhla.

Šaty mám úplně zkažené a botičky jsem měla plné vody. V Drahanech jsme je osušily."

Babička dala čestné slovo a nehoršila se, ale napomenula Isotku, aby byla opatrná.

„Víš, co je to poupátko?"

„Já vím, co je to poupátko. Poupátko je, když růžička vykvítne. Mají to také jiné květinky. Ale, víš-li pak ty, co je to sfinga?"

„Já vím, to je půl ženy a půl ryby."

„Ba ne, půl lva!" opravila Isotka babičku.

Babička byla zavázána vypravovati Isotce pokaždé novou pohádku. Dnes vzhledem k Isotčinu potápěčství, povídala jí pohádku o Meluzině. Ke konci otázala se jí.

„Chtěla bys, aby tvoje maminka též uletěla?"

„Já bych chtěla, aby odletěla, abych viděla, jaké to je, když maminka lítá, ale chtěla bych, aby zase přiletěla!"

„Chtěla bys, aby tvoje maminka měla stříbrný chvost?"

„To by mně bylo jedno, kdyby to nebylo vidět!"

Maminka hněvala se na Isotku za ranní nehodu. Přišla jí domů zablácena až do vlasů; domýti se jí nemohla a bůh ví, neodstůně-li to těžce. Je neklidné dítě, neví ani, jak ji zaměstnati. Kdyby to rychle uteklo, školní léta se přiblížila! Neví již, jaký účes by jí vymyslila, aby se nevrátila domů ježatá jako kartáč. Dnes vymyslila jí osmu.

Celý den chodí Isotka po domě a prosí:

„Dejte mi nějakou práci, já chci něco pracovat!"

Má ručičky tvrdé jako služka. Myje nádobí, žehlí, mele kávu. Nedají-li jí práci, nudí se a nahází služkám a sestrám dřevěné uhlí do kávy!

Isotka naslouchala obžalobám. Nosíček se jí snížil, tvářička se protáhla, horní ret vypjal se jako konvička a jediná slza stekla na něj a usadila se tam jako skleněná rosička na umělých květinách. Byla dojemná, hubenoučká, krček v té chvíli se stenčil a vytáhl se tklivě z límečku.

Trpěla, protože ji maminka obviňovala, protože ji maminka nepochopila.

„Tak proč mi nedáte nějakou práci!" vykřikla zoufale.

Nechtěla nic zlého. Chtěla pracovat. Maminka byla celý den v obchodě a služky ji vyháněly z kuchyně. Ta Mařenka, kterou měli před touhle Mařenkou, jí dala

často nějakou práci, ale nyní si jí nikdo nevšiml. Co měla dělat? Vodila slepice a házela služkám a sestrám dřevěné uhlí do kávy! Co na tom, že má ručičky tvrdé, chtěla by je mít jako drvoštěp, jenom kdyby směla pracovat!

Babička nachýlila se k dceři a cosi jí pošeptala.

„Ó, ano!“ odpověděla dcera hlasitě.

„Chtěla bys se odstěhovat k babičce?“ zeptala se stařenka Isotky.

Tvářička dívčina se uhladila, ret se urovnal, slzička skanula, oči ztemněly radostí!

„Zaměstnám tě od rána do odpoledne,“ slibovala jí babička, „a k večeru půjdeme denně navštíviti maminku!“

II.

Isotka odstěhovala se k babičce a nastal jí nový život. Babička byla vdova, měla dům volný na všechny čtyři světové strany a kolik oken tolik zahrádek. Ráno obě zalévaly květiny, umývaly listí kameliové, palmové a rododendronové, aby lépe dýchalo a krásně se lesklo, obíraly suché lístečky, sázely nové sazeničky.

Práce bylo u babičky dost.

„Co umíš?“ ptala se jí první den kuchařka babiččina.

„Umím umlít kávu, nakrájet zelí a mrkev na malé nudličky, umím umýt sama nádobí, ale jenom když mi dáte dřez na zem, umím naloupat jablek na žemlovku, umím žehlit a přebrat hrách!“

„Kolik je ti let?“

„Bude mi pět!“

„To toho umíš dost. Některá se vdává a tolik toho neumí,“ usmála se služka. Pak dodala: „Jakou práci umíš, takovou budeš dělat!“

Babička byla paní moudrá a vládnoucí nad sebou. Měla řadu dětí a vnuků; pět jich bylo ve válce. Starala se o ně na dálku a péče snižovala její hoře. Její vlasy prokvétaly vždy mléčněji, ale žalu nikdo na její tváři nespatřil.

Slyšela hořekovati bezdětné zámožné manžele, že je válka připravila o tři tisíce.

„Styděla bych se naříkati!“ tvrdila, když je vyslechla, „možno-li v této velké době žalovati si na takové malichernosti!“

S Isotkou, malou dělnicí, obcházely byty vdov a sirotků vojenských a staraly se o ně.

O kterých babička nevěděla, o těch jí Isotka pověděla.

Přilétla z ulice udýchaná, s hlavou střapatou a volala na babičku:

„Babičko, viděla jsem malou špinavou holčičku, měla růžové kruhy pod očima, byla hubenoučká a povídala: Nás je šest dětí. Tatínek tu byl v letě raněný v nemocnici a přišel se na nás podívat. Když jel do války, měly jsme ještě maminku, když se vrátil, zraněný, maminka byla zahrabaná a našel jenom nás šest malých dětí. Vzal si tedy honem jinou maminku a ta šije rukavice a nemá na nás čas vyprat, ani uvařit. — Povídala jsem jí tedy, že tam přijdu a kdyby mi daly necky na zem, že bych jim to vyprala!“

Babička vzala Isotku a vyšly si navštíviti rukavičkářku s dětmi.

Rukavičkářka byla osmnáctiletá, měla rudou stužku v plavých vlasech, seděla u okna a četla dopis. Kamarád jejího, skoro neznámého muže sděloval jí, že padl. Rozmýšlela se právě, co učiní se vší tou špínou nahromaděnou v malé světnici a na šesti skoro cizích dětech, a jak se jí zbaví.

Když spatřila návštěvníky, rozplakala se kvílivě nikoli nad dětmi, ale nad svým malým štěstím.

Bylo jí osmnáct let, byla hloupá a věřila, že nějaké štěstí je, štěstí že vězí ve špíně a v červené stužce.

Babička zeptala se jí, co bude dělat.

„Nechám toho tady a uteku!"

Babičce vstoupila krev do hlavy, rozepiala mantylku, sňala čepec s hlavy a šlehla jím do vzduchu.

Zadržela zlé slovo:

„Proč pak jsi si ho brala?" vykřikla potom. Neopanovala se, aby rukavičkářce netykala.

„Ale moje štěstí!" ječela plavá žena s červenou stužkou.

Dvě malé ušmourané děti hrály si na podlaze s krabičkou od sardinek a bouchaly do ní křemínkem.

Babička uchvátila je za ruce a postavila je před macechu.

„Co pak umýt, uvařit a na děti vyprat, to není štěstí?" překřikla rukavičkářčiny vzlety.

Babička dala si od mladé ženy přislíbit, že od dětí neodejde a že se o ně bude o všechny starat, najde-li tam pořádek.

Na zpáteční cestě slyšela Isotka, jak babička pohněvaně povídala:

„Štěstí, štěstí! Každá coura mluví o štěstí a chce být šťastna!"

Za chvíli, když se uklidnila, pověděla potichu:

„Pamatuj si, Isotko: Jsou lidé, kteří vědí, že není na světě osobního štěstí. To jsou ti tišší a moudří a šťastní. Z těch vychází lidem světlo.

Jsou však i lidé, kteří se domnívají, že štěstí je, že jenom jim, osobám zvláště znamenitým, se ho nedostalo, a to jsou ti hluční, kteří obtěžují svět, to jsou ti, kteří nedovedou setrvati na místě, kteří se přemísťují a stále něco nového požadují pro svoji malost... Těm se, Isotko, v životě z daleka vyhýbej!"

Isotka hleděla na babičku bledýma dojatýma očima. Žaly světa účastně již přecházely jimi. Pootevřela ústa; jeden zoubek se jí viklal, jiný jí včera vypadl, měla pusinku prázdnou, vlásky vyčesané a čelo se jí lesklo.

Potkaly maminku. Ptala se jich, kde byly.

Isotka odpověděla:

„Viděly jsme, maminko, něco moc smutného, ale bude lépe, když o tom nebudeme ani mluvit!"

III.

Babička našla doma dopis. Její nejstarší syn padl u Gorlice. Isotka neviděla ji plakat.

Třetí den ráno, když obcházely s babičkou šestnáct oken a zalévaly květiny, babička řekla u desátého okna:

„Dnes ty ostatní květinky zaleješ sama! Já jsem trochu unavena!"

Čtvrtý den babička zalila květiny jenom v osmi oknech.

A potom den po dni ubývalo okno po oknu. Konečně babička ulehla.

Isotka seděla u ní a bavila ji:

„Když jsem byla v Praze, tak jsme byly v Bio. Nejdřív tam byl   jak leze do toho stroje a jak mu dávají kšandičky, aby nespad, jak se směje a kývá rukou. Potom tam byla smutná hra, ale dobře dokončila, pak tam byla legračná hra. To tam byla holčička v postýlce a nějaký pán jí nalil do obličeje kaši. Tetička povídala, že je to ještě pro moc větší holčičky, nežli pro patnáctileté, ale my jsme tam šly a žádný nám nic neřek!"

Babička se usmívala, ale nevnímala již vnuččina žvatlání. Poslala si pro děti, pro snachy, pro vnuky. Řekla jim:

„Milé děti, všechny jsem vás spravedlivě rozdělila o to, co jsem za léta našetřila a napracovala. Ponechala jsem si jenom to pole za pazdernou. Nechci, aby vznikly sváry mezi vámi. Dovolíte mi, abych ho odkázala, komu chci a nepohněváte se?"

Babiččiny děti nebyly závistivé, a babička poznala, že ji ujišťují srdečně a bez hořkosti o své nezištnosti. Když osaměly, babička pověděla Isotce:

„Víš, děvčátko, komu chci odkázati své pole za pazdernou?"

„Já vím," řekla Isotka hbitě: „Vojenským dětem-sirotkům! Komu pak bys je jinému odkázala!"

Babička pozvedla udiveně hlavu z polštáře.

Její oči černě obkroužila nemoc a slabost, ale zornice plály ještě životní účastí. Upřela je zkoumavě do čekankově modrých očí vnuččiných, aby vnikla hluboko za ně.

„Chtěla jsem je odkázati tobě, Isotko!"

Isotka se skoro klukovsky zasmála:

„Ho, ho ho! Ja pole nepotřebuji, já umím pracovat, já si sama peníze vydělám!"

A napřahla k babičce své malinké, tvrdé, zpracované šestileté ručičky.

Babiččina hlava opřela se o polštář. Přivřela víčka a bílé řasy spojily se čistými slzami.

*

Pole za pazdernou náleží vojenským dětem. Babička nazvala základ ten *Nadací Isotčinou.*

KAREL TOMAN: ZÁŘÍ.

Můj bratr dooral a vypřáh' koně.
A jak se stmívá,
věrnému druhu hlavu do hřívy
položil tiše, pohladil mu šíji
a zaposlouchal se, co mluví kraj.

Zní zvony z dálky tichým svatvečerem;
modlitba vesnic stoupá chladným šerem.
Duch země zpívá: úzkost, víra, bolest
v jediný chorál slily se a letí
k věčnému nebi.

Svatý Václave,
nedej zahynouti
nám ni budoucím.

ŘÍJEN.

Ty bože révy, který posíláš
paprsky slunce na nalité hrozny,
na zlaté hrozny, hrozny fialové,
buď milostivý.

Po teplých stráních vzpínají se k tobě
vášnivé keře roztančeným gestem,
zpívají, mluví, hovoří a prosí,
bys dal jim oheň, aby rozdaly jej,
bys vdech' jim radost, aby vzkvetla v očích
zkalených trudem.

Neb my jsme lidé mdlí
a pro tvou slávu milujeme víno
a s číší jen se naše srdce pomodlí.

VLASTA POKORNÝ.

U vody šumí teskně chorý topol
a kaštany se budí.
A přijde jaro, léto veselé,
o tobě pohovoří přátelé
a zazpívají.

Zahrada mládí tvého nevyčítá,
jen vzpomíná a mlčí.

Budiž ti země lehká, mladý druhu,
spíš pod slovanskou hroudou.
V karpatských sosnách vítr náš ti poví,
že u nás doma raší život nový,
že Čechy žijí.

BALLADA KAŽDODENNÍ.

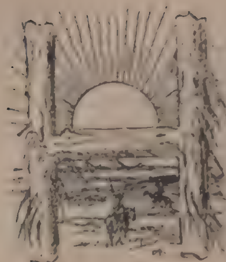
Dlouhý žal a krátký den
jidášsky zří do oken.
Tisíc lží jsme slyšeli,
podlostí sto viděli —
mlčíme a pohrdáme.

Bledé ticho kolem nás.
Přítel dýchá, přítel shas'.
Viděla's ty žluté ruce
spiaté v křečovité muce?
Mlčíme a pohrdáme.

V modrých očích dítěte
život mrtvým vykvete.
Nový život, nový den,
mladou láskou vykouzlen.
Věříme a pohrdáme.

F. X. ŠALDA:

GESTO DOBY.

ledal je vášnivě již léta a léta před válkou.

Chodil ulicemi a náměstími bouřících veleměst v cizině i doma, ale neviděl v nich lidí ani zvířat; vášeň jeho po gestu doby — po typickém a symbolickém posunu, po stylové rytmické zkratce, v niž by celá slila se a zhustila — touha, objeviti je, vyčísti je, domysliti nebo dohádati se ho, kalila mu zrak, halila mu živé bytosti v mrak, kterým prokmitaly jen a řeřavěly jako blesky jejich pohyby a postoje, značky rukou, nohou, trupů, hlav, ženoucích se šíleně za svým údělem rozkoše, díla, zisku, kořisti hmotné i duchové.

Dávno nemiloval již živých teplých lidí, tvorů božích, prolitých šumící vlnou krve, křehkých a choulostivých, povlečených pletí, již dovedl zraniti každý sebe nepatrnější hrot listový i travný; strádajících, toužících, milujících i bloudících; ubohých obojetníků, roztržených mezi ducha i hmotu, sen i skutečnost, časnost i věčnost, slunce i hrob, zmítaných a ubíjených obojím. Cizí byly mu obsah, příčina, smysl jejich strázně i radosti, hoře i jásotu. Dávno již proměnili se mu cele v jakési tajemné šifry, v rebusy výrazové, v nositele nebo lépe ukryvatele záhadné poslední vzpruhy svého života, posledního důvodu svého bytí, jež chtěl, jež musil z nich vyabstrahovati stůj co stůj, vydestilovati z nich svou metodou důsledného šetření, tvrdé neúchylné analysy stůj co stůj; a dávno nenáviděl jich již bezděky, nejinak než jakoby kladli vědomý odpor jeho mučivému úsilí útočnému.

Byl půl sochař, půl malíř, kolísaje se mezi obojím.

Měl dny, kdy domníval se, že vtělí své příští výbušné poznání v jakýsi hmotný trojrozměrný plamen, třeštící šíleným výbojem k nebesům a zahanbující tam i hvězdy, — měl noci, kdy zdálo se mu, že v plátno uvězní svou novou horečnou vidinu poloprůsvitného spiritního obrysu, polapenou jeho bdělým duchem, kdy již již prchala, vylovenou jím jako poučenou citlivou sítí z měsíčně modrých, průzračných vod nekonečného snění.

A mysle na to, chvěl se horečkou; suchá její vlna nesla se mu žilami a trávila jeho sílu jako plamen staré chrastí a mrť lesní; a zrak jeho třeštil se do tmy a viděl opravdu před sebou úzkostný zmučený pohled polapeného fantomu, jakoby to byla bytost lidská, zaskočená a překonaná svými nepřáteli.

Někdy, procházeje se po nábřežích nebo mezi doky v městech námořních, mimo kotvící lodi, nebo u skladišť nádražních, před nimiž stanuly dlouhé růžence vagonů, přeplněné zbožím zámořským, a pozoruje štíhlé jeřáby, vybírající z nich břemena a překládající je do vozů, s chápavostí rukou lidských, ale s nosností nekonečně větší, sleduje čistotnou práci a souhru kladek a pák, snil o jakési nové gotice strojové, která by na konec přetvořila úplně dnešní bezradně mátožné, epigonsky ro-

mantické lidství a vychovala je v nový očištěný typ vysoké, tvrdé, démantně kristalisující soustavy.

(Moderní děti navykly si již vychovávati své rodiče, prošlo mu při tom hlavou a zkřivilo tvář v lehynký pošklebek, jedva znatelný.)

Jindy soudil, že nejvyšším výrazem doby nemůže býti nic, co souvisí s účelností nebo slouží užitkovosti a co jich domýšlí, nýbrž monumentálná zvůle sama, znásilňující hmotu a látku, dobývající z ní účinů, jež jsou mimo dráhy její přirozenosti a které musila vydati ze sebe proti své vůli jako znásilněná roba. A snil o východním supranaturalismu slohovém, který by sezávratnil logiku až v hašišový rozmar, jenž by odvrátil se úplně od přírody a zhmotňoval jen ekstatického ducha a jeho parabolovitý vlasaticový vzlet, trysk a pád v sebevražedné nekonečno.

A jindy zase, pokrývaje napiaté plátno nebo papír soustavou svých abstrakcí tvárných, viděl svůj cíl v novém tvůrčím dobytí prostoru, zcela jiném než byl perspektivný útok, podniknutý na něj florentinskými geometry časné renaissance; toužil vepsati samu stopu unikavého času tvůrčího v plochu, uzavříti v ni kouřící se blesk, zraniviší právě klín věcí, shrnouti sto starých prostorů v jakýsi praprostor nebo nadprostor absolutna, ztracený od chvíle, kdy Euklid postavil svá axiomata —

Takto žil již léta před válkou, obklopen jsa neproniknutelným kolem svých fantomů; zastiňovaly mu nejen slunce, ale i stíny jeho a vypíjely za něho všecky věci, dříve než se jich dotkl zrakem nebo přáním svého srdce.

Žil, ano, žil: dýchal, jedl, pil, spal; i miloval pravděpodobně konec konců. Chodívala alespoň k němu do atelieru mladá dívka o horkých rozpraskiých rtech sládnoucí chuti jetelné, o slunečné jiskře dodoutnávající v jejím zraku; a on ji líbal, objímal a někdy i pojímal tím zbytkem tepla, kterého nevypily z něho jeho fantomy o bezkrevných upířích rtech, tak nenasytných vůně z živé krve lidské. Ale zapomínal na to ihned a nevěděl o tom již nic později, jako nevěděl nic o tom, že celá bytost jeho během let proměnila se v jediné duchové i tělesné gesto dravě napiatého, neumořitelného spění za gestem doby —

Vypukla válka.

Byl voják, povolali jej.

Vžil se brzy úplně ve své nové povinnosti. Vykonával ochotně a snadno všecko, čeho od něho žádali. Bylo to jakoby ze své přebytečné nervové energie vybudoval si jakýmsi záhadným organem, snad mravně orientačním pudem své bytosti úsporný náměsičný mechanism, který nesl jej opatrným lehkým krokem, bez závrati, po římsách vysokých budov, po hranách příkrých skal, nad propastmi noci, běd, zoufalství, do nichž řítili se jiní.

Řízen jsa tímto mechanismem, útočil i ustupoval, mířil i střílel, vrhal se na nepřítele s nasazeným bajonetem, zakopával se, padal na umrzlou nebo rozbředlou půdu, vymršťoval se s ní na povel. Takto vcházel do hořících měst, klopýtal o mrtvoly lidské i zvířecí, sledoval granáty, rozstřikující se v pravo i v levo a trhající těla jeho druhů nebo jeho nepřátel, všecko to čině zcela lehce, pouze povrchově dotýkaje se

všech těchto hrozných skutečností, klouzaje jaksi jen po nich — vzdálený nitrem svým na míle od nich, nepřítomný srdcem i duchem, vnímaje všecko jen tělesností, bezmála jako přecitlivý stroj, reagující spolehlivě na určité podněty vnější: tělesností zraku, tělesností rozumu, tělesností myšlenky.

Jakoby si byl upředl kolem sebe jakousi kukli, jakoby se byl obklopil zvláštním ovzduším, vyvozeným z jeho nejvlastnější prabytosti, naskládaným ve vrstvách jeho hlubší podvědomou vůlí kolem jeho duše, ovzduším mravního chladna, polárného mrazu, a v něm jako za hradbou, chránící jej od útoků vnějšího světa a života, žil svým fantomům i zde.

Zrak jeho, přesunující se rychle po nejbližším, byl i zde vášnivě zaujat věcmi nejvzdálenějšími a zcela odtažitými: v rozvinuté linii bojující pěchoty slídil po hledaném rytmickém výchvěji, v mracích útočící jízdy skrývala se mu stylová šifra nebo symbolická zkratka a večer, dříve než usnul, svazoval vždycky přepečlivou a nade vše trpělivou prací ve své obraznosti všecky čáry, které opsala nad ním za ten den létadla, v jedinou dlouhou živou nit, škubající sebou jako poraněný nerv jakéhosi neznámého živočicha budoucnosti, a arabeskovitě svinutou ukládal ji ve svou pamět, zakreslenou jako fysikálná mapa křivkami všech soustav.

„Opru se ve svých příštích výbojích přece jen asi o rotační kužel“, řekl si kteréhosi večera, sleduje vytrženým okem na pozadí cudného ohně, rozlitého po oblacích červánkových, čistě kreslený pomalý sestup dvojplošníku soustavy Blériotovy.

Druhého jitra při útoku na nepřátelské posice byl zasažen kulí do krajiny bederné a ležel bezvládně celý den na omrzlém poprašku sněhovém, probíraje se ob čas z mrákot a upadaje v ně znova; teprve s večerem odnesli jej na obvaziště — dříve nemohli pro trvalou střelbu nepřátelskou.

Odvezli jej pak na bídné selské kolesce, úpícího pod šílenými bolestmi při každém nárazu jejím o kámen nebo výmol kolejnicový, na stanici železničnou a odtud vlakem do nemocnice v jeho rodném městě.

Třetí den s úsvitem sebral poněkud sil, pohnul hlavou, otevřel oči a spatřil smáti se na stolku v hlavách mezi lahvičkami léků, troucími se o sebe a zvonícími slabounkým stonem, jakmile šel někdo mimo jeho lože po vratké praskající podlaze, modře zajíněný květ hyacintový.

‚Hle, laskavý úsměv země; jak dlouho jsem ho neviděl,‘ prošlo mu těžkou dutou hlavou, ‚nepamatuji se již ani, kdy naposledy spatřil jsem květinu; snad od dětství již ne.‘

„Nehýbej se, mohl bys si ublížiti; podám ti ji, přeješ-li si; přinesla ji sem včera večer štíhlá slečna, která zde byla již třikráte od tvého příjezdu,“ postřehnuv jeho znepokojení, pravil druh, který jediný sdílel se s ním o tuto úzkou velmi vysokou jizbu, kdysi cellu řeholní, o čtverečném okně, zasazeném vysoko ve vybourané stěně proti jeho loži, jež bylo nutno otevírati i zavírati zvláštním železným prutem, spadajícím s něho k podlaze jako bleskosvod.

„Tvrdí, že jest tvá příbuzná,“ dodal ještě za chvíli.

Těžce raněný pokusil se o jakýsi matný úsměv pohasnuvší, dříve než se zrodil; neměl příbuzných a uhádl při první zmínce druhově, kdo to byl.

Upadl pak ihned v předešlou mdlobu, přivřev těžce víčka nad zmučenými zornicemi. Ale myšlenka, zrodivší se v něm před chvílí při pohledu na květinu, vytrysklá ze tmy jako jiskra z křemene, plula v něm a žehla a svítila.

Odpoledne podal pak již ruku Hedvice a pokusil se marně, opáčiti její stisk.

Příští dni rostly v něm síly, zdálo se mu, jako příboj, a sobě samému na podiv, vztýčil se za několik dní trupem na dvě, tři vteřiny na loži.

Uplynulo ještě několik dní. Bylo časné odpoledne předjarní.

Výsek oblohy, polapený obdélníkem okenným, hloubil se nad ním v bledý mátožný vír.

Duchově bledé únorové slunce leželo na podlaze teskným třasaviskem.

Hleděl na ně dlouze, neodtrhuje od jeho prostého jevu svého pohledu, a rozeštkal se pak náhle úlevným pláčem, tolik vděčnosti k životu vstalo v něm na ráz a přemohlo jej.

Vešla Hedvika.

Byli sami.

Odešla na chvíli ošetřovatelka, vyšel i druh jeho o berlích na první kratinkou vycházku do zahrady na výsluní.

Přivinul ji náhle k sobě tvrdou ohnivou paží, na stejný úžas jí jako sobě; ale bylo to silnější než jeho zedrané tělo, než jeho nemoc, než celá jeho bytost minulá i dnešní; nebylo odporu proti tomu; byla to inspirace budoucnosti.

Objal ji, projal ji, prožehl ji láskou jako nikdy před tím; pak vyčerpán zvrátil se do podušek.

Jakoby byl kdosi bezejmenný, mocný ohromného vichřicového dechu přistoupil na minutu k němu a rozdmychal v žár jeho vnitřní pohaslý již skoro plamen a nyní na ráz ustoupil — oheň rychle klesal a sesul se za několik vteřin jako ulitý.

Ale úsměv, pokorně plachý, svrchovaně cudný úsměv, úsměv, kterého dostává se odměnou ve snu jen tomu, kdo vykonal veliký svatý vnitřní příkaz při největších nebezpečích, přes nejděsnější překážky, nevytrácel se dlouho z jeho přepadlých bledých lící.

Viděl svou ženu, jak kráčí, ruce majíc složeny v pokorné hrdosti na svém požehnaném životě, a jak před ní, za ní, kolem ní všude stře se svým duchově bledým příbojem předjarní slunce, jakoby chtělo vylíbati její stín. A on, on byl zasévačem tohoto svatého pole budoucnosti.

Uplynulo zase několik dní.

Stav jeho zhoršil se v nich mimo všecko nádání lidské.

Lékař mluvil o komplikacích, jichž netušil a nepředvídal; a vzdával se vší naděje.

Ležel, bledší svých podušek, bezvládný, zhroucený, propadlý již v tmu; a nepoznával již nikoho kolem sebe.

Ale myšlenka jeho pracovala posud, neumořitelný člunek na bortícím se již stavu tkalcovském.

„Gesto lásky není tedy gestem, jehož bylo třeba době,“ kmitalo se mu hasnoucí jiskrou v zmučeném mozku, zavaleném již tmami.

A tu, aniž věděl, odkud vzal se v něm tento hlas, slyšel zvuk jasně z nitra nitra svého:

„Ne celým; žádá si doplňku ještě.“

A on pochopil.

Rozbřesklo se v něm naposledy ještě duchovou zorou nad stoupajícím oceanem tmy, hrůzy a zmaru.

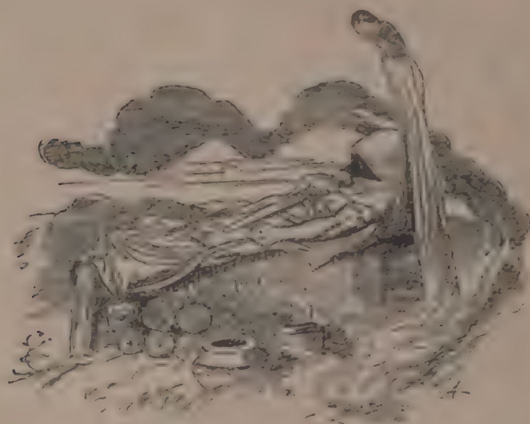
A on šeptal ne rty, ne slovy, ne myšlenkami, ale posledním středem svého vědomí:

„Rozumím; a děkuji ti, Pane! Dvojí jest odvěké gesto člověkovo na této zemi: gesto lásky a gesto smrti. Ta jsou i gesta doby naší; a není jiného rozdílu mezi ní a dobami předchozími, než že žádá si jich více, více, více než ony; nesmírně, nesmírně, nesmírně mnoho! I druhý posun jest třeba tedy učiniti“.

A obnažil hrdlo v horečném zatápání ruky po něm a vztýčil posledním vzepětím sil hlavu, jakoby v ústrety někomu.

Tak napiat očekává zralý klas obilný tnutí srpu žencova nebo kosy sekáčovy.

A ona ťala v tu chvíli.

ALOIS JIRÁSEK:

Z BAROKOVÉ PRAHY.

hudba byla v Praze těch let přede vším uměním církevním tak jako malířství a stavitelství. V pražských městech do časů císaře Josefa II. množství klášterův a chrámů. Jen Malá Strana sama měla sedm a dvacet kostelův a kaplí. V těch všech pěstována hudba a horlivě. Jaký tu zástup varhaníků, regentů chori, hudebníkův a zpěváků, co vokalistů mladistvých, svěžích hlasů! Z nejednoho těchto chudých zpěváčků vyrostl pak znamenitý hudebník nebo skladatel, jako Segert, slavný varhaník, Zach a Tůma, skladatelé, všichni tři někdy vokalisté kláštera u sv. Jakuba, všichni tři žáci Bohuslava Černohorského, mnicha toho kláštera, varhaníka i skladatele na slovo braného.

Pražské kostely byly nejen místem pobožnosti, ale i do jisté míry koncertním v dnešním smyslu, zvláště o velikých svátcích; lidé chodili do kostelů buď se modlit nebo naslouchat hudebním a zpěvným produkcím, prohlášeným skladbám nebo sólům vynikajících hudebníků.

Takovým koncertním místem stávala se jednou do roka i Vltava, když na ni provozována „musica navalis“, hudba na lodích, „musica aquatica“, hudba na vodě. Byla na poctu blahoslaveného pak svatého Jana z Nepomuku, byla zbožností i koncertem, k němuž se v podvečer 15. května hrnula všecka Praha.

Produkce ty zavedl klášter bratří řehole kající sv. Augustina, bílých křižovníků s červeným srdcem, kterým zkrátka „cyriakové“ říkali. Klášter jejich založený Přemyslem II. na památku jeho výpravy do Prus, vzal za své za císaře Josefa; kostel sv. Kříže většího také prodaný a spustlý vydržel až do druhé polovice 19. století, kdy byl rozbořen.

Od tohoto kláštera vyplulo každého roku v čas výše uvedený několik lodí plných hudebníků, zpěváků, kněží a hostů. Koncert sám odbýval se u kamenného mostu pod sochou oslavovaného světce. Hudební ta slavnost na lodích konala se poprvé r. 1715. Dirigentem byl regens chori kláštera cyriackého P. Kristián Felber. Později řídil hudbu tu P. Štěpán Náchodský (1719) a po něm, v letech dvacátých P. Augustin Skopec, oba z řádu bílých křižovníků.

Produkce počínala se i končila se „sub explosione mortariorum“, za střelby z hmoždířů. Skoro každého roku dávala se nějaká nová skladba. Několik jich pocházelo od Šimona Brixiho, varhaníka u sv. Martina ve zdi, otce proslulého skladatele Fr. Brixiho. Obecenstvo tlačící se na mostě i na březích nadšeně jim tleskalo.*)

Vedle církevních skladeb „koncertů“ provozovaly se tou dobou již také světské, „komorní“ koncerty. Světská hudba pěstována nejvíce v šlechtických palácích, v jejich

---

*) „Muzika na šífích“ konala se ještě v letech dvacátých minulého století.

salonech nebo i ve stínu stromů, v panských zahradách krásně upravených, kterých bylo za onoho času mnohem více nežli dnešního dne.

Zvláště slynula zahrada při paláci Nostickém na Malé Straně, kterouž zahradu protéká rameno Vltavy. Tenkráte vedly tam přes ně tři můstky. Tu za letních odpolední a večerů bývaly nádherné „assemblée“, tu páni v allonžových parukách, dámy v rajírokách bavili se různými hrami a hudbou. A ta když utichla, nastával za vlahých večerův i nocí nový koncert, samých libohlasých virtuosů, samých králů pěvců, slavíků, kterých se v stinné, velké a tiché zahradě zdržovalo množství.

Nejeden šlechtic měl v Praze svou vlastní kapelu skládající se ze služebníkův a „hausoficírů“ hudebníků, namnoze jeho poddaných. Ten onen pán vydržoval si i hudebníka virtuosa, jako hrabě Kinský slavného houslistu Tartiniho.

Skladatel „ďáblovy sonaty“, kterou mu zahrál ďábel, jak se mladému hudebníku ve snách zdálo, přibyl na pozvání do Prahy r. 1723, aby tu účinkoval v orkestru při provozování veliké opery Fuxovy dávané na oslavu Karla VI. v čas jeho korunování na krále českého. K mistrovství Tartiniho nemálo přispěl Bohuslav Černohorský nedlouho před touto cestou, kdy Tartini pronásledován pro tajný sňatek s neteří kardinála Giorgia Cornara, uprchl z Padovy do kláštera v Assissi, kdež právě byl Černohorský, „padre Boemo“, varhaníkem.

Tartini se zdržel tři léta v Praze. Kouzelná jeho hra znívala v domě Kinských v Nerudově ulici*) a jistě i občas na bývalém i pozdějším působišti jeho učitele Černohorského, na kůru kostela sv. Jakuba na Starém městě, kdež okouzloval posluchačstvo svými soly na housle tak jako později v Padově v kostele sv. Antonína.

V ten čas, kdy Tartini skrýval se v klášteře v Assissi a učil se u českého mnicha z pražského kláštera, hasl v Praze stařičký virtuos slavného jména, a hasl ne v občanské jizbě, nýbrž v paláci, ve vlastním svém paláci,**) Jan Antonín Losy hrabě z Losinthalu, „lautenist“, mistr na loutnu nedostižený (1638—1721).

Předkové jeho pocházeli z Tyrolska. V 17. století usadili se v Čechách a byli přijati do stavu rytířského. Statky jejich se rozmnožily také dědictvím po krutém Španělu, strašlivém mučiteli našich předků, generálu Marradasovi.

Hrabě virtuos zajížděl za hranice Čech, do Vídně, do říše, kdež koncertoval, nejvíce při dvorech. Také komponoval pro svůj nástroj, a komponoval i na cestách, na silnicích. Nejednou, když mu přišla dobrá myšlenka, dal zastaviti kočár, aby si mohl zapsat hudební svůj nápad. Doma, v paláci hrával několik hodin před polednem na loutnu, v posteli, odpoledne v sále na housle za průvodu klavíru; skoro každého večera naslouchal hudebním produkcím, jež ve svém paláci pořádal, hlavně skladbám Fuxovým a Lulliho.

Tak v klidu, v hudebních rozkoších plynula mu léta do vrchovata. Bylo mu přes osmdesát let, když jej ranila mrtvice a tvář mu hrozným zkřivením znetvořila. Když

---

*) Číslo 249—19.
**) V Hybernské ulici. Nyní lidový dům strany sociálně-demokratické.

uslyšel, že ochromená pravice nebude už nikdy vláčnou, že nikdy už nebude moci sáhnouti do strun, bolestně povzdychl: „À dio Lauten! À dio Geigen!“ Dal oba své zamilované nástroje ovinout černou stuhou a obrátit je na znamení, že mají mít po něm smutek, a že jsou také mrtvy — — Bylo mu osmdesát tři léta, když skonal.

A loutna pak také skonala, její sláva. Kdysi tak oblíbený nástroj, „regina musicorum instrumentorum“, vycházela z mody a vyšla z ní. Klavír začal panovat.

FRÁŇA ŠRÁMEK: VOJÁK V POLI.

Vrátím-li se domů — půjdu naší ulicí,
půjdu naší ulicí, pomalu a tiše,
shledám se s chodníkem, se všemi okny,
promluví někdo, neodpovím.

Pak ale uvidím, pak ale uvidím
podivnou věc. Seschnu se touhou,
až já ji uvidím, až já ji uvidím,
a já jí řeknu: domečku, krbe můj, hnízdo...!

Na každém schůdku, ach, jak se seschnu,
to bude bitva! To bude bojování,
vstříc mi půjde krásná paní,
do hluboké trávy padnu, do hluboké trávy.

Do hluboké trávy — Vrátím-li se domů,
usednu k ženě, tři dny s ní nespustím očí.
V noci budu u ní tiše spát. Ráno
krásné, ach, krásné budou na pokrývce její ruce.

Povím jim všechno. A budu číst. Pak vstanu,
zaliji květiny v oknech. Naleznu pod jejich lístky
zelený, blažený život. Budu jak rolník a pastýř.

CESTA Z BOJIŠTĚ.

Poláčku zpěvavý, dva dny, dvě noci
vozíku tvého, přeubohého
byl jsem já hostem. Ležel jsem v slámě,
mluvil jsem ke krásné dámě:

Paní, já na místě nejtěžším stál,
když mne smrt líbala, já jsem se smál,
paní, tělem já padl, srdcem jsem stál,
dejte mi růži!

Noc byla rudá, hořela ves
a vozík skákal. Poláčku, věz,
ať umru zítra, ať umru za deset roků,
před soud poslední po mém přistoupíš boku.

Vyznám tam věrně: Noc byla rudá, hořela ves,
on, pane, zpíval. Hleděl do nebes,
tichounce zpíval. Zpěvavý, věrný byl,
na srdce tenkrát mne políbil.

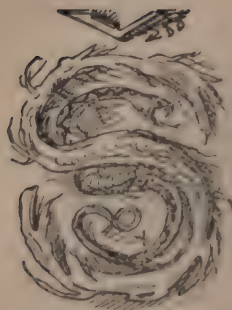
Za jeho koníčka též, pane, prosím.
Byl malý, hubený. Pohledem něžným a kosým
objal mne tenkrát, zařehtal nyvě.
Dej se mu, pane, pást v nebeské nivě...

Z knihy veršů „*Splav*", jež vyjde nákladem
Fr. Borového v Praze.

BOŽENA BENEŠOVÁ:

SESTRY.

kola, v níž se narodily sestry Pálkovy, stála na úpatí modré hory poblíž místa, kde do silnice vbíhaly dvě horské cesty, jedna, jež ovíjela bílými serpentinami modrý kopec, druhá, která k němu přicházela od vysokých, málo schůdných hor západních.

V létě sem chodívali turisté, prohlíželi si školu i zahrádku před ní, podivovali se jasmínu i růžím, které v ní voněly, podivovali se nejvíce samotě, jež tu proudila čistým a chladným tokem. A našli se i takoví, kteří neodolali, vstoupili až do zahrádky, požádali o trochu vody neb o dovolení, odpočinouti si zde chvíli.

Rád s nimi pobesedoval mírný, bělohlavý učitel s úsměvnými rty a s tváří, z níž svítila láska k lidem, šťasten, že ji může projeviti pohostinstvím. Občerstvení přinášela jeho žena, kdysi proslulá krasavice z nejbližšího města, která šla za láskou do této samoty. Její krása kvetla zde dlouho zároveň s jejím milováním, ale ani šediny, které po dvaceti letech žíhaly její rusé vlasy, neumrazily jejího šťastného manželství. Proslulo široko daleko a rodinní známí stejně jako letmí hosté vzpomínali domácího štěstí u Pálků zároveň s krásou zapadlé školy. Sdružili si tyto představy, srostly jim v paměti, a mnohý smutný, zklamaný člověk odpovídal si na otázku, je-li možno šťastné manželství, sladce sladěnou vzpomínkou na horské úpatí: „Ano, ano, ale jen tam někde, daleko od lidí, daleko od světa“...

Tři dcery vyrostly v tiché škole. Nejstarší, hnědá a štíhlá Marie, s vroucím pohledem matčiným a s její tichou chůzí, dívka půvabná vzhledem i hovorem, a o rok mladší Alžběta, růžová, úsměvná a přece vážná, s očima otevřenýma pro skrytou krásu, s pohledem, volajícím nesobecké štěstí, líbezná bytost, pilná a zpěvná. Nejmladší ze sester slula Soňa a nepodobala se ani Marii, ani Alžbětě. Přerostla je záhy, její předčasně rozvitá postava nesla temnou hlavu vážných rysů a rtů těžce se rozevírajících. Její slova byla skoupá, její úsměv ještě vzácnější. Nebylo v ní ani dívčího půvabu, ani přítulné líbeznosti, jen přísné slovo krása mohlo vyjádřiti její bytost.

Sestry Pálkovy se vášnivě milovaly. Neopustily nikdy domova, nepoznaly přítelkyň, nezatoužily po nich.

„Chtěly byste žíti jinde?“ tázala se časem Alžběta, a obě sestry odpovídaly jí ne slovy, ale pohledem tak výmluvným, jakým odpovídají děti na nesmyslné vyptávání. Matka se usmála každé takové otázce a zesteskila po každé takové němé odpovědi. Věděla dobře, že nadejde kdysi loučení a jako každá matka dospělých dcer cítila jeho slast i jeho smutek již v předtuše.

„Vždyť se vdáte,“ řekla kdysi svým dcerám veselým a přece bolestně zbarveným hlasem, „a snad již brzy. Marii je devatenáct let, Alžbětě osmnáct, nebudou již dlouho doma. Jenom se Soničkou se budu těšit ještě pár roků, dá-li Bůh.“

Soňa pohlédla na matku černýma zasmušilýma očima, neodpověděla ani slovem, ale týž večer v dívčím pokojíku s vyhlídkou na horskou cestu, ozářenou měsícem a tichou jako dno hluboké řeky, prohlásila svým sestrám:

„Ani dne bych tu nezůstala, kdybyste odešly vy."

Marie ji polaskala jako v dětství.

„Soničko, vždyť maminka mluví bláhově," řekla při tom. „My se asi nikdy nevdáme, vždyť sotva víme, jak vypadají ženichové. A když sem i opravdu některý zabloudí, nenapadne mu, aby si vzal dceru chudého učitele."

Řekla to zdánlivě vesele, ale stesk jí prošel srdcem a hlas se zachvěl.

Alžběta se však smála.

„Pro nás přijdou tři slavní ženichové," prohlásila, objímajíc sestry. „Na dívky z lesa vždycky štěstí čeká, je psáno v pohádkách. Můj bohatýr bude černooký, silný a dobrý, že ho svět neviděl. Hrdina, povídám vám. Snad bude lesníkem, snad jenom dřevorubcem, na tom nezáleží, teď musí bohatýři chodit světem inkognito. A Marie si vezme nějakého zbožného rytíře, ten bude myslím učitelem jako tatínek a zrovna takovým andělem jako on. A bude Marii zbožňovat jako svatý obrázek."

„Zbožňují snad andělé svaté obrázky?" zeptala se Marie již vesele.

„Svaté obrázky ne, ale světice jistě," odpověděla Alžběta a zrůžověla ještě víc potěšením, že sestru rozveselila, „a sestoupí-li některý nedopatřením na zem, musí si vyvolit zrovna takovou ženu, jako jsi ty. Ty, i když punčochy spravuješ nebo kuřatům sypeš, myslíš jen na vznešené věci, na spásu své duše a na radost nás všech."

Marie se zachvěla, slzy jí vstoupily do očí.

„Nesmějte se mi," zaprosila, „chtěla bych být zbožná, chtěla bych být laskavá, ale nemohu dosud. Cítím často, že dobrá žena musí míti dobrého muže vedle sebe, má-li vždy bezpečně jíti dobrou cestou . . . A najdu ho opravdu zde?"

A jako ze strachu, že prozradila příliš mnoho ze světských myšlenek, zasmála se opět:

„Prorocká Alžběto, pokračuj. Já učitele, ty lesníka, ale koho pak si vezme Soňa?"

Soňa již ležela, černou hlavu ozářenou mdlým světlem, které zvyšovalo její velkorysou krásu i divně lhostejný výraz jejích mandlových, zpola přivřených očí, a nezdála se naslouchat.

A sestry řadily možnost k možnosti, zavrhly všecky, vzlétly nad ně, budujíce budoucnost sestry nejkrásnější a nejmilovanější.

Snad se vdá Soňa do města za některého bohatého továrníka? Snad si vezme syna sousedního velkostatkáře? Snad nějakého vysokého úředníka vévodského, kteří tu jeho jménem ovládají všechny hory a všechny lesy? A potom obraznost bouřila víc a víc. Nebylo snad slýcháno, že by si i vévodové brali chudé, krásné dívky? Pohádek k tomu netřeba, v pouhých střízlivých novinách dočteš se leccěhos, až se ti dech zatají.

Hlasitý hovor utichl, šeptaly již, vypravovaly o budoucnosti, jakoby si svěřovaly tajemnou pověst z dávno minula:

„Líbí se ti to, Soňo?“ zeptala se konečně Marie a přistoupila k černé hlavě, aby ji trochu vyburcovala z nevčasné dřímoty. A Soňa opravdu otevřela oči, usedla a řekla s určitostí, která neměla do sebe nic pohádkového:

„Je mi opravdu lhostejno, koho si vezmu. Opakuji vám jen, že zde nezůstanu ani dne, odejdete-li vy.“

Soně nebylo tenkrát ještě šestnáct let, a sestry se smály jejímu vážnému dětinství tak milému v záři měsíce, který vyplul nad němé lesy a svítil do dívčího pokojíku, kam nikdy nepadl zážeh lampy z ulice ani ohlas kroků z chodníku.

V zimě na to pořádali úředníci vévodského panství ples. Byl obvyklý, tradiční v dalekém okolí, ale tentokrát byl pořádán zvlášť okázale. Vévoda si nevzal Soňu Pálkovou, oženil se s německou princeznou z panujícího rodu, bylo třeba skvěle oslaviti skvělou událost. Mladí manželé nepřijeli sice k této holdovací slavnosti, ale vévoda dovolil, aby se ples odbýval v rokokovém sále jeho vlastního zámku, krášleném jeho vlastním zahradníkem, obmyslil i buffet plesový, nezapomněl ani vyptati se na podrobnosti hudby a tanečního pořadu.

„Příliš mnoho mladých mužů a málo dívek,“ řekl prý tenkrát deputaci, „vím, že v tom tkví kaz všech vašich zábav, pánové. Musíte zváti méně vybíravě. Mnohá krasavice roste i otci, který není v mých službách. A manželství jest nejkrásnější svátostí, věřte mi, pánové!“

Toto mimořádně blahosklonné slovo stalo se heslem pořadatelů, kteří je bezpočtukrát opakovali, snažíce se napodobit i šťastný úsměv mladého vznešeného manžela.

Nikdy dosud nebylo rozesláno tolik pozvání na panský ples, nikdy se o něm nemluvilo víc, nikdy si od něho neslibovaly tolik matky i dcery.

Pozvání zalétlo i do školy pod modrým kopcem, a Marie i Alžběta věděly, že bude přijato. Zatěšily se, rozzářily, umlouvaly podrobně jak zajedou s matkou do města a pořídí si šaty a celý úbor plesový. Den na to stály sáně na silnici, kovově lesklé lehounkým a hustým sněhem, a otec již u nich čekal, aby pečlivě upravil kožešiny kolem ženy a dívek na této důležité výpravě, když ze zahrádky vyšly jeho tři dcery, místo dvou.

„Vezmete mne přece také s sebou,“ řekla Soňa svým podivným hlasem, který zněl vždy přísně, nezněl-li lhostejně. „Jak jste si jen mohli myslet, že bych zůstala doma. Jistě, jistě jste si to nemyslili!“

Nebylo času k dlouhým výkladům, Soňa jela opravdu do města s matkou i se sestrami, a ve škole chystali pak plesové šaty troje. Proč by se neměla mladičká Soňa bavit hudbou a tancem trochu dřív, než stanovili kdysi rodičové? Všem bylo rázem jasno, že není pro to důvodů, ba všem bylo ještě veseleji, když pochopili, že jich není.

A v slavnostní večer vstoupila do rokokového sálu celá Pálkova rodina, otec ve své svatební čamaře, matka v černém hedvábí, uchráněném leta pro velikou chvíli, kdy povede dcery do světa, a tři mladinké dívky úplně stejně oblečené v šatech z růžového krepu, čechraného do obláčků kolem šijí a do záhybů kolem boků, jak předpisovala tehdejší moda.

A snad proto, že vstoupily tři, zdánlivě tak stejné, lákající přímo, aby byly odlišeny znaleckými pohledy mužů, snad proto, že byly dosud neznámy v této společnosti, která se dávno prohlédla až do nudy, nebo proto, že se zdálo, jakoby blahovolné slovo vévodovo o krasavicích, jež dorůstají též otcům nestojícím v jeho službách, bylo raženo přímo na tuto šťastnou rodinu — Pálkovy dcery soustředily rychle pozornost mladých tanečníků i mužů, kteří jen nehybnou důstojností přišli ozdobiti ples. Uchvátil je okamžitě jen veselý rej, oči jim rozohnil, těla jim rozehřál, tanec a pohyb a radost, která proudila z hudby.

Ale záhy poznala Marie, jaký rozdíl jest mezi tanečníkem a tanečníkem. Poznala tenkrát, když s ní poprvé šel do kola tichý, modrooký hoch, který dlouho netančil vůbec, stál jen u dveří a pohlížel v šum pohledem, který se zdál Marii divně povědomý. Snad se sama někdy tak touženě dívala, myslíc na daleký neznámý svět. Když se jejich oči potkaly, usmál se tichý hoch jaksi bezděčně, rty se mu zvlnily v měkkou trpkost, a Marii se zdálo, že dávno zná i tento úsměv. A když konečně pro ni přišel a promluvil s ní, nic cizího nebylo pro ni v jeho slovech, jen blaženost, kterou rázem pocítila v jeho blízkosti, ta byla jí dosud neznámá. Řekl, že se jmenuje Jan Klimeš, a že je úředníkem v hutích, sotva hodinu vzdálených od školy jejího otce, a že miluje hory i lesy, které jsou stále tajemnější, čím dále je člověk zná, nikdy že by jich nechtěl opustiti. A potom ještě dodal, že rád hraje na housle, že jsou mu největší útěchou v samotě, která přece někdy tíží i člověka, jenž ji vášnivě miluje.

„Ano, ano," svědčila mu krátce, ale její úsměv byl stále chápavější a pohled vroucnější. A blaženost, kterou pocítila v blízkosti Jana Klimeše horoucněla, a brzy znala Marie i její jméno.

Alžběta zatím užívala tance jako žádná jiná dívka. Našel se tanečník, který poznal kolik půvabu jest v každém jejím kroku, jak hudebně jest uchvácena celá její bytost. Alžběta viděla z počátku jen, že je tanečníkem ze všech nejlepším, že je pružnější a jaksi zdravější než ostatní, že mu černé oči blýskají nápadněji a naléhavěji. Potom zvěděla, že se jmenuje Dušan Burský a že je účetním v pile vévodské, postavené v hlubokém údolí na druhé straně modrého kopce, kde ústily serpentiny, začínající u školy. Utančil Alžbětu do lehounké závrati, ne do únavy, utančil i sebe do veselé unylosti. A o přestávce, která následovala po třikrát opakovaném kvapíku, rozhovořil se o sobě důvěrněji. Vypravoval, s jakou radostnou netrpělivostí nastoupil svou zdejší službu, s opravdovou nedočkavostí, ale i s trochou trpkostí, jaké se neubrání žádný Slovák na české půdě. A jak rychle mizela tato hořkost v proudu práce, která jej ustavičně svádí se zdejším lidem, stejně chudým, křesťansky moudrým a světské rady potřebným, jaký žije v jeho tatranské dědině. Svit jeho výrazných očí se prohloubil, zvážněl a určitěji zněl jeho hlas. Alžběta ani již netoužila po příštím tanci, zdálo se jí, že by dovedla hodiny a hodiny naslouchati tomuto hovoru, který vybavoval všechny její představy o radostném a nesobeckém životě.

„Ani večer se vám nikdy nestýská? zeptala se tiše.

„Nestýská," odpověděl, „ve všední den bývám unaven jako každý poctivý dělník a v neděli si zajdu k příteli. Můj přítel je přemilý hoch, který jen z lásky ke mně přišel dnes i na ples, jinak téměř z lesů nevychází. Pravil, že nebude tančit, ale nestál si ve slově, viděl jsem ho v kole již kolikrát."

Usmál se a ukázal Alžbětě na pár mladých tanečníků, jenž právě šel mimo ně.

Alžběta pohlédla na sestru, jejich rychle se dorozumívající zraky promluvily, setkaly se i šťastné a rozpačité úsměvy jejich společníků a vlna nevyslovitelného štěstí rozlila se mezi všemi čtyřmi.

„Lhal jsem poněkud," řekl Dušan Burský Alžbětě, když nastupovali ke čtverylce, majíce protějškem Jana Klimeše s Marií, „mně přece jen bývá někdy teskno, a velmi. Přítel je mnoho, práce je víc, ale dobrá žena nad každý lék a nad každého pomocníka. Kéž ji najdu!"

Odpověděla mu pohledem pokorným i pevným a věděla, že jí rozuměl.

Nevzpomněly si sestry na Soňu při této památné čtverylce, viděly ji sotva několikrát za večer mihnouti se v tanci, který se ji nezdál těšit. Tvář alespoň jí nezrůžověla, tmavé oči se nerozhořely, a přece bylo zřejmo, že též její krása nezůstala nepovšimnuta. V mnohých loktech proletěla za večer bílým sálem, nejeden pohled snažil se promluviti i k ní. Ale Soňa neodpovídala na výmluvné pohledy, neboť jí neměly co říci a každé osobnější slovo odjímala tanečníkům svou strnulou lhostejností. Nepovšimnula si nikoho zvlášť, ani bledého studenta, který ji stále o cosi prosil vlhkýma očima, ani staršího elegantního pána, který se jí dal představit kterýmsi z pořadatelů. Přeslechla jeho jméno i jeho titul, tím méně si uvědomila, že jest jedinou z tanečnic, které se dostává tohoto vyznamenání. Elegantní pán ji požádal o čtverylku, přislíbila mu ji, nepodívala se na něho.

Až při tanci uvědomila si, jakým jsou nerovným párem. Elegantní pán s brillanty v náprsence byl trochu plešatý, trochu neohebný a velmi řečný. Vyptával se na celý život v horské škole, na rodiče i na sestry a Soniny jednoslabičné odpovědi pranic ho nemátly.

„Sestry jsou hezké dívky, ale vy jste orientální krasavice," opakoval Soně několikrát a po každém holdování lehounce zašilhal, „nikdy bych nebyl doufal, že se v našich končinách vyskytne podobná marka." Soňa nechápala dobře, co jí říká, bavilo ji jen trochu, jak směšně zdvihá ruku, když jí podává konečky prstů a s jakou důležitostí šoupá lehkými střevíčky, když se ubírají vpřed. Teprve však v tuře poslední, kdy se sálem rozvlnil ruch, který jen velmi dovedný pořadatel mohl ovládnouti, pochopila, že její neznámý tanečník není člověkem malého významu. Do střední skupiny s proslulým ředitelem, s vrchním lesním inspektorem, se všemi hodnostáři vévodskými dostala se Soňa. Mezi těžkými brokáty důstojných dám, mezi fraky, šitými v hlavním městě, zasvítil růžový krep jejích prostých šatů. A v posledu, když se všecky páry ubíraly k svým původním místům a jedině střední skupině bylo projíti pod festonem z kvetoucích růží, usmála se Soňa poprvé za celý večer. Její tanečník dotkl se holou lebí jednoho úponku, a to ji na okamžik rozesmálo. Zpo-

zoroval její úsměv, splatil jí ho, jako by ho považoval za poklonu, sáhl pro nejkrásnější růži, směle ji utrhl a podal Soni, šeptaje způsobně a sebevědomě, jako by pronášel slova, prvně vyšlá z lidských úst:

„Královnu — královně".

„Milý stařík," pomyslila si, „neurazí se, když se mu člověk trochu posmívá, a přece je zde patrně vážen." A umínila si, že vyloží sestrám ještě dnes, jak je milé a směšné, dotkne-li se lysé temeno živých květů.

Po oné čtverylce ubylo Soně tanečníků. Její poklonkový stařík netančil kolových tanců a mladým mužům jakoby se již nedostávalo chuti nebo odvahy vyzývati ji, když se jim odcizila při tanci nejvýznamnějším.

Ve velké přestávce půlnoční, kdy si vážné dámy sdělovaly pozorování i soudy a kdy usedlí pánové oceňovali teprve na výsost veškeru štědrost vévodova skvělého buffetu, seděli Pálkovi u jednoho z rodinných stolků ve vedlejším sále. Tři nápadně sličné růžové dívky s dvěma mladými hochy, neznámými ještě včera, drahými dnes v den osudný, který proměnil život. A jakoby všichni cítili, že je zvláštní milostí prožiti den osudný v bílém sále při nejkrásnější hudbě, usmívali se svátečně a nenapadlo jim ani, zastírati štěstí, které přišlo.

Soňa neměla po boku nikoho, nikdo s ní nepřipil vévodovým vínem na šťastnou budoucnost, ale nezdálo se ji to pranic znepokojovat. Několikrát se jen pátravě zadívala na Klimeše i na Burského, chvění však, které pokaždé lehounce proběhlo její mramorovou pletí, nepozoroval nikdo z nich.

Půlnoční přestávka se protáhla k žalu všech mladých lidí. Zavinil to nějaký nevhodný řečník předlouhým toastem na nepřítomného pána. Toast byl také obvyklý, tradiční, nebylo však pamětníka, že by byl trval někdy tak dlouho jako tentokrát. Nudily se dívky, nudili se hudci, nudily se i květinové festony. Jen sbor vyvolených, těch, v jejichž středu se octla Soňa v poslední tuře čtverylkové, obklopoval slavnostně vážně řečníka.

„Kdo to mluví tak vytrvale?" vzdychla si Alžběta bezděčně.

„Mluví patrně Pechar, hlavní důchodní," odpověděl její společník, „je tím proslulý ve všech schůzích, repetivý a podivínský stařík. Ale nikdo si mu netroufá nic říci, jde z něho strach, píše prý úředníkům tajné kvalifikace."

„Ale my dva se ho nebojíme," dodal Klimeš s úsměvem, „kdo nešplhá, tomu je lhostejná i tajná kvalifikace."

Soňa se podívala na řečníka. Skončil právě, sklenice kolem něho narazily přesně odměřeným zvukem o sebe, kruh se uvolnil a Soňa ne bez úžasu poznala v důchodním Pecharovi svého tanečníka. Spatřil ji okamžitě, usmál se špoulivě a vykročil z váženého kruhu.

„Nedej Bože, snad si nesedne k nám!" uděsily se obě dívky, ale Soňa, která již věděla, že opravdu usedne, nejevila zmatku ani rozpaků. Představil se obřadně rodičům, přisedl vedle Pálky ani dovolení nevyčkav a zalil ho, jeho ženu i dcery svou hbitou a předpotopní hovorností. Jen Klimeše a Burského si ani nepovšiml, a byl

by snad uhasil slavnostní radost, která tu před chvílí plála, kdyby hudba nebyla zazněla. Marie a Alžběta vstaly šťastné a osvobozené po boku svých tanečníků, ani pohledu neměly již pro vlivného řečníka.

Soňa netančila již oné noci, a dámy v brokátech mnoho o tom hovořily. Ba dlouho po plesu bylo Sonino jméno v ústech všech, jimž není ples jen zábavou, ale především vyznaným shromážděním, v němž se křižují lidské osudy. Nebylo konečně nic nápadného, že se dva mladí podřízení úředníci zamilovali do dvou prostých dívek, ale na úžas bylo, že muž tak usedlý a přece vybíravý jeho důchodní Pechar byl několikrát viděn ve svém lehkém kočárku, ujíždějícím směrem k horám. „Mlsný stařík, na šestnáctiletou se ulakotil,“ říkali jedni, a „jaká partie, dívka má neuvěřitelné štěstí,“ říkali druzí, ale ani k důchodnímu ani k Soni nedolétly jejich soudy.

Z jara se zasnoubila Marie i Alžběta. Jejich štěstí horoucnělo každým týdnem, který minul od panského plesu. Věděly obě, že jsou milovány muži, nad něž nemohly najíti milejších a vhodnějších, a protože vyrostly rodičům šťastným a skromným, věřily v posvátnost manželství i v jeho živou krásu, věřily v ni a cítily také, že ji dovedou dát.

„Soňo, děvuško němá, raduj se s námi,“ prosívaly sestru. „Vždyť nebylo krásnější slavnosti v našich horách, než jaká bude patnáctého května. Víš, my jen čekáme, až budou buky celé zlatem poseté a až všecky jedle budou mít nové vršky, potom budeme mít svatbu. Ty nám oběma budeš družičkou, ty jediná. A postaráme se ti o hezkého družbu, abys měla lepší potěšení než tenkrát na plese.“

Soňa se nerozradovala žádnou řečí. Ztichla nyní ještě do hlubšího mlčení, a přišli-li v podvečer ženichové jejích sester, vytratila se z domu, nepostrádána žádným z milenců ani rodiči, kteří cítili všemi vzpomínkami štěstí kolem sebe.

Kteréhos dne ke konci dubna, když zlato na bucích zářilo již v nové jedličí a přípravy ku svatbě děly se u Pálků s horečnou rychlostí, vyžádala si Soňa zvláštní rozmluvu s rodiči. Neobvyklá obřadnost je zprvu rozesmála, po chvíli zmátla, na konec rozčilila až k výstupu, jakého nepamatoval jejich dům.

„Rozhodla jsem se včera,“ řekla jim nejmladší dcera klidně jakoby umlouvala návštěvu u přítelkyně, „chci se také vdát patnáctého května. Pan důchodní Pechar přijde ještě dnes požádati o moji ruku. Zaslíbila jsem se mu včera a vyžádala jsem si na něm, abychom měli svatbu zároveň se sestrami. On ovšem svolil, on svolí ke všemu, čeho si přeji.“

Rozčilení rodičů vzrostlo v dlouhou výbušnou řeč o nemravnosti, ba nesmyslnosti takového sňatku s člověkem, který je starší Sonina otce a známý svým podivínstvím, ale o Sonin umíněný klid roztříštily se všechny námitky v zmatené protesty bez důrazu. Přišly i sestry, mluvily o lásce, která musí býti uhelným kamenem každého svazku, ale Soňa jim odpověděla, její srdce že patrně není stvořeno pro takovou, o jaké ony mluví, jí že se Pechar líbí, protože je velmi galantní a pozorný, a že se jí také líbí vše, co jí slibuje do budoucnosti. Villu má úplně zařízenu, rodičům se tedy netřeba o nic starat jen o její šaty svatební. A že je vlivným člověkem, vědí všichni, i o švakry se může postarat, všem prospěti.

„Říkala jsem vám přece vždy, že zde nezůstanu ani dne, vdáte-li se vy," skončila svou řeč a poprvé se rozjařila, „a nezůstanu, umřela bych. Vdám se s vámi zároveň, vdám se! Půjdeme k oltáři všecky tři a zase tak docela stejné jako tenkrát na ples. Jen že celé bílé."

A stalo se přes prosby i námitky. Dlouhý svatební průvod vyjel patnáctého května ze školy do města, tři líbezné nevěsty vezl, sněhobílé v dlouhých závojích a myrtových korunkách. V městském kostele nebylo dosud svatby tak sensační a nebylo v něm nikdy víc zvědavců a závistníků než ji přišlo kritisovat tenkrát. Potom odvezl Jan Klimeš svoji ženu do západního údolí, a přes modrý kopec šla Alžběta se svým mužem do domku u pily.

Soňa zůstala v městě. Pecharova villa byla posledním stavením v kterés dlouhé jeho ulici a od cesty oddělená zdí porostlou břečťanem. Vypadala velmi vlídně, a pan důchodní uvedl svou ženu s nesčetnými poklonkami přes její prah. Provedl ji všemi pokoji a upozornil ji na každý hřebík, který ve svém domě nově zarazil k její poctě, ukázal jí květiny, kterými dal vyzdobiti ložnici a jmenoval je všecky latinskými jmény. Potom ještě seznámil Soňu se svými dvěma psy, s nahrbenou dogou a malinkým jezevčíkem, a vyslovil na konec přesvědčení, že jí snesl k nohám vše, co milující manžel může snésti zbožňované choti.

„Pětadvacet roků na mne líčily všecky holky," pravil na této pochůzce, „ty nevíš, má turecká bohyně, do kolika léček jsem měl upadnout. Ale já jsem byl vždy ostražitý, našinec přece může míti každou zábavu a každé pohodlí, aniž by se vázal. Ale jak jsem spatřil tebe, pomátl se mi rozum, snad jsi mi učarovala, není jinak možno. Na tvoji chudobu jsem nedbal ani na tvoji rodinu ne, vedle otce v čamaře jsem si sedl na veřejném místě a s dvěma podřízenými úředníky jsem šel zároveň k oltáři — teď je na tobě, aby ses mi odměnila za všechny veliké oběti."

„Chci býti hodnou ženou," řekla šestnáctiletá Soňa poslušně.

„Budeme žít jenom pro sebe," pokračoval důchodní rozjařeně, „do společnosti tě nepovedu, tam jsou sami závistiví hlupáci a namlouvační hejskové, a všechny návštěvy si čistotně zakážeme. Scházelo by tak, aby se tu uhnízdili Klimšovi nebo Burští, chodili by sem beztoho jenom pro protekci nebo pro půjčky."

Soňa zmlkla nadobro, její mladá tvář téměř zkameněla.

„Tak, tak se mi líbíš nejlépe!" zvolal Pechar nadšeně. „Nenávidím žen, které se stále čemusi usmívají a pořád mají o čem mluvit, to jsou všechno záletnice, ale ty jsi opravdová Orientálka, hodna mojí přízně."

Jen málo lidí v městě vidělo paní Pecharovou na ulici, a to jen v prvním roce jejího manželství. Zkazky o nesmírné žárlivosti starého důchodního množily se měsíc od měsíce. Zpočátku vypravovali lidé, že nedovolí své mladé ženě vyjíti jinak, než pod hustým závojem, kryjícím nejen tvář, ale i šiji, později vypozorovali, že do jeho bytu nesmí vůbec vstoupiti mužská noha. Práce v zahradě konaly mu jen ženy, mlékař i pekař museli skládat své dodávky u zahradní zdi, schránku pro listonoše pořídil si první v městě, i svého osvědčeného kočího propustil a nahradil znetvořeným starcem, jemuž vykázal obydlí mimo dům.

Proslulou stala se Pecharova odpověď řediteli, který se ho kdysi všetečně zeptal, nenudí-li se jeho mladá, takto vězněná žena.

„Proč by se nudila?“ odpověděl prý udiveně. „Mluvit může se mnou, a pro zábavu má dva vzácné psíky. Není přece tak neskromná, aby jí to nestačilo.“

Jako anekdotu opakovali si lidé tato slova, jako na vtip na ně vzpomínali, šli-li podle uzavřené villy Pecharové. Ale měsíce míjely, leta vzrostla z nich, lidé se přestali zajímati o toto neočekávané manželství, pozapomněli na sensační svatbu sester Pálkových.

O Marii neb o Alžbětě nemluvilo se vůbec nikdy, o těch nebylo co říci. Neboť méně ještě než lidské neštěstí zajímalo město lidské štěstí, nevzbuzovalo-li právě závisti. A závidět nebylo věru co. Zvlášť u Klimešů vytvářil se život, jaký neláká nikoho: měli tam dítě rok co rok, měli tam starosti den co den. Jan Klimeš byl několikrát až nápadně pominut při postupu a příjmů mu nepřibývalo, jen práce. Netrudil se tím ani on ani Marie. Přilnuli k sobě jen pevněji narozením každého dítěte a starost o chléb je sbližovala nastokrát denně v myšlenkách i v hovorech. I každému neúspěchu, který stihl Jana v úředním postupu, naučili se rychle usmívat, neboť nic jim nebylo vzdálenější než snaha po pohodlí a bezstarostné sytosti. Toužili snad po tom, aby kdy opustili svůj lesní svět? Aby museli v městě poklonkovat a oblékat dětem svěrací kazajky? Jan hrával dosud večer co večer na housle, sdělil své ženě všechnu vděčnost a úctu laskavého muže k hodné ženě v těchto chvílích nejvyššího svého rozletu, a ona po něm nežádala lichotných slov. Ale nebylo snad večera, kdy by jí nebyla vstoupila na mysl slova Alžbětina o anděli a svatém obrázku, a nebyla jí rozesmála oddané srdce.

U Burských neměli dětí a Alžběta se tím s počátku trápila až k těžkomyslnosti. Melancholie neměla však trvání, nebylo možná oddati se jí vedle Dušana Burského. Jeho prostá a stálá činnost ještě vzrostla od svatby. Stal se opravdu rádcem i pomocníkem lidí na míle daleko. Nic zvláštního nedělal, žádné násilnosti, nápadné vlídnosti nebo zvídavé starostlivosti nebylo v jeho styku s lidmi, a přece nebylo za nedlouho ani dělníka, ani dřevorubce, ani pasekáře, který by k němu nezašel pro slovo přátelské, ať šlo o styk s vrchností nebo o záležitost rodinou či o radu v nemoci. Kypěla v něm samozřejmá laskavost, a touha pomoci vyzařovala z něho jako zdraví. A Alžběta, aniž věděla jak, přestala toužiti po dítěti, pochopila, že láska vložená v srdce lidská není vázana žádným svazkem, ale že se prohlubuje, čím širší oblast zabírá. Naučila se milovat lidi, cítit jejich radost za svou, sloužit jim bez váhání, ba bez uvědomování, stejně jako její muž.

Neděli co neděli scházívali se v rodné škole s Klimešovými a jejich dětmi, rozveselili se vzájemně vzpomínkami na mladost, rozveselili i stárnoucí rodiče proudem nového života. Při zvlášť významných příležitostech přijížděli i Pecharovi pod modrý kopec. Klimešovi hoši vytratili se pak pokaždé, sotva že na silnici zaznělo hrčení kočáru, jejich dvě malé holčičky pokukovaly na sebe zpola ustrašeně, zpola lítostivě, že den, který tolik sliboval, skončí nudně a hloupě. Neboť holčičky neměly pranic

rády strýce důchodního a bály se trochu tety Soně. Mluvila jen velice málo, a oči měla takové veliké a smutné, jaké dle jejich mínění příslušely jen zakletým princeznám.

Ani dospělým nebylo však se Soňou volně, všichni cítili tlak, kterým na ně působila její kdysi tak drahá blízkost, ba hůř, všichni cítili vůči ní provinění, jemuž neznali jména. O podivínství a žárlivosti jejího muže slyšeli všichni, ale nikdo neznal podrobností z jejího života, nikomu si neposteskla. Osaměla-li s ní přece některá sestra, vzala její temnou hlavu do dlaní a šeptala jen tichounce: „Ty nejsi šťastna, Soňo, viď?" A Soňa odpověděla pokaždé: „Šťastna? Muž říká, že je štěstím pohodlný a bezstarostný život, ostatní že je všechno buď fráze nebo hloupost. A bezstarostný život mám." Mluvila tato slova bez hořkosti, téměř strojově, a sestry při nich pokaždé zamrazilo víc, než kdyby byly vyslechly zoufalý nářek; méně a méně toužily po tom, aby promluvily se Soňou o samotě,

Návštěvy Pecharových řídly ostatně ustavičně, mnohdy uplynuly měsíce, než jejich šeredný kočí zastavil u školy. U Pálků nikdo nevyslovil hlasitě důvodu, ale vytušili ho všichni, pochopili, že se Pechar rozžárlil i na oba své švakry, jimiž tolik pohrdal. Dráždili jej oba svou lhostejností k jeho mimořádnému významu již dávno, a on nebyl člověkem, jenž beztrestně se dal přezírati. Nejen Klimeš, ale později i Burský ucítil, že tajná kvalifikace nevyváží největší svědomitosti a oblíbenosti. Odpor Pecharův rostl však každým setkáním a jeho žárlivost se podbarvila žlučovitou jizlivostí. Počítal slova i pohledy, které Soňa vyměnila s Burským, a kolik jich bylo, tolik neděl nesměla jeti domů. Jana Klimeše nenáviděl neméně, neboť se mu zdálo, že žena příliš ráda naslouchá jeho houslím. Její krásná, strnulá tvář oživovala za hry, mladistvé vzrušení vzpružilo její pohyby. A při kterési z posledních návštěv spatřil starý Pálka, jak krutě drtí Pechar zápěstí Sonino a šeptá jí zuřivě: „Vzal jsem si tě jen proto, žes vypadala jako krasavice z harému, ale když slyšíš toho šumaře, vypadáš jako vesnická holka, která čeká na rekruta. A tvým vyvoleným je patrně ten druhý, má širší ramena."

Starý Pálka nemluvil s nikým o tomto výstupu, ale nežádal si již návštěv dceřiných, a ony konečně ustaly na dobro.

Roky míjely, nezasáhly těchto základních rysů rodinných, zdálo se, že jim není již změny na tomto světě. Ale nadešlo léto, které zmátlo všechny výpočty o budoucnosti, zjevilo marnost všech plánů, vratkost každého snažení o zítřek.

V stejný letní den loučili se Klimeš i Burský se svými rodinami, aby nastoupili službu u svých pluků. Byl to den, o němž se bude ještě po staletích mluvit v horském údolí, kde osamělo rázem tolik žen a tolik dětí, jež všechny s nesmírným údivem nad událostmi neznámého světa opakovaly jediné slovo, staré jako lidstvo samo

válka. Marie a Alžběta doprovodily své muže na nádraží

A potom se vrátily s ostatními, aby žily týdny a týdny v rozechvění a napětí nikdy netušeném. Obě sestry se nastěhovaly k rodičům, Mariiných pět dětí pomáhalo jim vyplnit hodiny, aby příliš netížily

prázdnotou. Utěšovaly se vzájemně, probíhaly minulostí, vyvolávaly své dívčí doby. Ale nekonečně dražší všech vzpomínek byla jim myšlenka na poslední leta, vědomí, že život každé z nich jest již odpoután ode všeho, co znamená neurčitou touhu a zjitřené čekání. Nyní toužily a čekaly nekonečně napjatěji, ale i toto dávalo jim vědomí, že život, který vedly, byl dobrý a radostný, a že v něm zakotvily celou bytostí.

Od svých mužů dostávaly časté, byť i trochu opozděné zprávy, Marii neminul téměř den bez růžového lístku. Bývaly na nich jen krátká sdělení, že je Jan živ a zdráv kdesi na srbském bojišti, a prosby k ženě, aby zůstala statečná a doufala v Boha, jako v něj doufá a věří on. Dušan psával listy z kterési uherské nemocnice, jejíž správě byl přidělen, a nejednou pokáral ženu, že se o něho strachuje, když osud sám byl k němu milostiv. Psal, že jest stejně svěží jako býval doma, snad proto, že je blízko rodné vsi, snad proto, že zodpovědná práce, kterou jest mu denně konati, potlačuje marné úvahy, které jej s počátku zbytečně tížily. Připomínal jí v každém listu řadu společných známých a společných zájmů o ně, a pokaždé skončil povzbuzením, že život jest a bude radostný, dokud je na světě jediný člověk, k němuž možno přilnouti bratrskou láskou.

Každou zprávou od vojáků rozzářila se celá škola a listonoš stal se v ní domácím světcem, jemuž vycházely sestry vstříc na kilometry daleko, hovoříce o tom, jak láska roste lety a jak se hloubí vším, vzpomínkami i strachem, nadějemi i hořem. I o Soni nyní často mluvívaly plaše a lítostivě. Proč se jim tak odcizila, že nejede za nimi ani teď, kdy ví, jak velice potřebují útěchy? A kdy zde není ani Jana ani Dušana, aby nítili Pecharovu nepříčetnou žárlivost? Psaly jí obě, pozvaly ji naléhavě domů, prosily alespoň o odpověď. Ale Soňa nepřicházela, slovíčkem neodpověděla. A kteréhos dne za prvního říjnového šera vyšly obě téměř bez úmluvy, čtouce si vzájemně z očí neurčitý strach, aby ji vyhledaly a dohovořily se s ní.

Umínily si, že přemluví sestru, aby se s nimi vrátila domů alespoň na několik dní, a po celou dlouhou cestu do města vymýšlela Alžběta do všech podrobností, jakými prosbami obměkčí mrzutého švakra, aby svolil, a jak potom promluví k Soni, aby jí duši osvobodila z otroctví.

Nepochybovaly, že naleznou sestru doma, s podivením bylo jim pouze, že dvéře Pecharovy zahrady byly otevřeny, ba že jim bylo možno vejíti až do předpokoje, aniž musely zvoniti u jediných dveří.

Teprve v saloně vyšla jim Soňa vstříc. Byla ve volném županu a prostovlasá, jak se nikdy nesměla ukázat před žádným člověkem, a zároveň s ní vystoupila z ložnice ostrá vůně léků a desinfekčních prostředků.

„Stůně, on stůně,“ zašeptala Soňa, a než se sestry dostaly k první otázce, objala každou jednou rukou a zlíbala je s živostí, jaké na ní nepamatovaly.

„On stůně, a je-li jaký Bůh, tedy zemře!“ šeptala dál a hruď se jí viditelně zvedala potlačeným zavýsknutím. „Vy jste snad o tom slyšely a jdete mi pomoci ošetřovat, ale já vás k němu nepustím. Svoji největší radost musí si každý prožíti sám. Dnes

nebo zítra očekává lékař krisi, ale lékař se mýlí, já vím, že jest již po ní, a vím také, jak se nemoc obrátila. Když jsem mu před chvílí podávala lék, ani přes modré rty již nešel. Snad již dnes v noci —"

Nedořekla, ale zatleskala rukama jako dítě při hře, zatočila se několikrát jako v tanci.

„Vždyť já jsem netančila od onoho plesu, kdy jsme byly všecky tři poprvé ve světě, všecky stejně růžové, pamatujete? A žít jsem přestala od onoho dne, kdy jsme jely do kostela všecky tři stejně bílé, pamatujete? Když odešel do kanceláře, zamkl pokoje i dům a mně tu nechal dva psy, stejně staré a ohavné jako je sám. A když byl doma, promluvit jsem nesměla a usmát se teprve ne, raději mne týral, a všem lidem, které jsem měla ráda, ubližoval, aby se mne radost nedotkla ani z daleka. Budete se divit, sestry, ani poslouchat nestačíte, až vám všecko vypovím. Jakmile zde bude po všem, hned přijdu k vám. Na pohřeb mu nepůjdu, a z vás ať také žádný nechodí, ani tatínek, ani maminka, ani vy, ani žádné z dětí."

Marně se sestry namáhaly ukonejšit Soňu, její náhlá sdílnost jako by jen rostla jejich zděšením. Nabízely jí své služby, ale nepřijala žádných a každou domluvou stupňovala se její živost k horečné veselosti.

„Proč mu nepůjdu na pohřeb já, to vím," sdělovala jim dále, jako by ani neslyšela konejšivých slov, „a proč nesmíte vy, vám povím:

Máte ještě chuť ulehčit mu poslední hodinku a jít v černých šatech za jeho rakví?"

Táhlé chroptění člověka lapajícího vzduch zaznělo z ložnice a Soniny ohromné oči dravě zajiskřily.

„S bohem, sestry, na shledanou!" zvolala hlasitě, a než jí odpověděly, zmizela v ložnici, zamykajíc za sebou i za nemocným na dva západy.

S úzkostí a žalem vrátily se sestry domů, odhodlány poslati k Soně matku na útěchu i pomoc. Nepromluvily spolu na zpáteční cestě; hrůza, kterou se bály pojmenovat, odnímala jim každé slovo.

„Jak strašný musí být život člověka, který zatvrdí srdce druhého do té míry jako on," řekla Alžběta teprve na prahu domácím.

„A jak strašná jeho smrt," dodala Marie a zachvěla se.

Porozuměly si, objaly se pevně, vzpomínajíce svých mužů.

K návštěvě paní Pálkové u umírajícího zetě nedošlo; zprávy, nad něž smutnějších nemohlo býti, jí zabránily.

První byla suchá úřední zpráva, že již před týdnem padl na srbském bojišti Jan Klimeš, zasažen střelou do srdce. Druhá, telegram lékaře z uherské nemocnice, oznamující, že tam zemřel Dušan Burský nakažlivou nemocí, která ničí do čtyřiadvaceti hodin.

Jsou bolesti, které se dají unésti jen tím, že srdce, na něž ulehly, doufá, že každý tep, kterým ještě odpovídá nesnesitelné tíži, jest jeho tepem posledním, po němž

přijde nepaměť a ztrnutí. Tak žily Marie i Alžběta první dny neschopny myšlenky, vzpomínky ani pláče. Ale zoufalosti nebylo u Pálků a nesmírná lítost nevyvolala tam ani jediné kletby. Věděli dávno a cítili nyní až v nejhlubší bytosti: bezmocný jest člověk, veliký jest Bůh. Jeho cest neznáme, jeho moudrost jest nám nedostupna, a naší jedinou odpovědí na jeho vůli může býti jen pokora. Není jiné, nemůže býti jiné. A pokora je zdrojem lásky, proti níž jest bezmocná i smrt.

Bolest nikdy nevymizela z horské školy, ale její nesnesitelná tíže polevila modlitbou a tichou prací, životem lidí kol a kol, který neustál ani na vteřinu,

Bylo mu třeba odpovídat tisíckrát za den jako dříve, bylo třeba splynouti s ním a podrobiti se mu krotce a vážně jako kdy jindy. Mariiny děti žádaly matčiny lásky stejně jako za života otcova a ona jim ji nemohla nedáti. Neučil ji milovaný manžel celým životem, jak malicherné jsou světské starosti a jak vášnivě jest třeba starati se o dětská srdce, aby šla do života ozbrojena statečností vůči lidské zlobě a ranám zevním? Nenahradily jí ovšem muže, neutěšily ji nad jeho ztrátou, ale kde je psáno, že třeba náhrady a útěchy? Mariino srdce jí ani nechtělo, střežilo svou bolest jako posvátný plamen, který nesmí vyhasnout, naučilo se milovat tuto bolest, jež ji nerozlučně a ustavičně spojovala s nebožtíkem. A jako tón jeho drahých houslí nikdy nedozněl v její paměti, tak z jejího srdce nikdy nevyprchala touha po něm. Věřila pevnou vírou, že svazek jejich není přerušen, jen proměněn, že láska, největší síla lidská, neztrácí se v záhrobí, poněvadž ústí v Bohu, z něhož vyšla. Utěšovala i sestru svou hlubokou vírou, pomáhala přes dobu nejtemnější jí, které nezůstaly děti, lačné něhy a starosti. Alžběta se v slzách usmívala. „Ach neboj se o mne, Marie," řekla jí na první vycházce, které se odvážily, „až se má tělesná síla vrátí, oživi též já. Dušan nebyl člověkem, o nějž se truchlí bezradným hořem. A jakou bych byla jeho ženou, kdybych nerozuměla jeho nejvlastnějšímu odkazu! A ten je prostý jako každé pravé přikázání: služ druhému, ne sobě. Byl mu věren do posledního dechu a já bych na ně mohla někdy zapomenout? Není tak vznešeně jeho vyznání tvé víry, ale jest s ním za jedno, věř mi. Je v něm stejně vznosná síla a pouto s tím, jehož úkol přejímáš o nic slabší." A Marie odpověděla tiše: „Nesmírný zármutek potkal mne i tebe, ale často, ba stále si myslívám, že nejnešťastnější z nás je Soňa. Neboť může být horší žal, než čekat na smrt manželovu, jako na spasení? Oplakávat ji není jistě tak kruté, jako modliti se za ni."

Ve vdovských šatech a v černých závojích kráčely listopadovou mlhou za tohoto hovoru, smutného jako šelest posledního listí s povadlou trávou, a stejně mírného. Večer se nížil, obrysy známých hor proměňovaly se před jejich zraky v ohromná šedá mračna, splývající až k zemi a spojená s ní ohromnými šedými kotouči. Les se potopil v mlžném moři, i bílá silnice zmizela v této záplavě. A tak se stalo, že nespatřily Soni, dokud nestála před nimi, a když ji uzřely, hleděly na ni jako na zjevení, které se vynořilo z tajemných mlh a může se v nich rozplynout každým okamžikem.

Soňa byla celá černá jako její sestry a dlouhý vdovský závoj vlekl se za ní téměř po zemi.

Několik vteřin stály si nehybně tváří v tvář.

„Je tedy mrtev?!" zvolala Alžběta, když pochopila, že nestojí před přízrakem.

Soňa odpověděla tvrdým, suchým hlasem: „Uzdravil se.

Zasmála se řezavě, tence a nedala se obejmout. „Nedotýkejte se mne!" vykřikla a její tvář byla prázdná a zděšená. „Vy máte srdce a já ne, vy máte duši a já ne, on ji zahubil dřív, než se probudila. To jsem vám přišla říci dnes, abyste netruchlily o hadr, jako jsem já. A potom s vámi nebudu mluvit už nikdy, už nikdy, neboť musíte vědět, že jsem přestala žíti. Když on se uzdravoval, poslední život ze mne mizel, cítila jsem, jak přechází do jeho mumie. Užíval strašný lék, kdyby se mi byla včas ruka zatřásla, mohlo být konec všemu. Ale nezatřásla se má ruka bezděčně, nezatřásla se ani vědomě, prokletá. A tenkrát jsem pochopila, že ze mne zmizel poslední život. Jenom s vámi jsem se přišla ještě rozloučit, sestry kdysi milované, dnes cizí a mrtvé jako celý svět..."

Dovedly násilím Soňu domů k rodičům a střežili ji všichni ve dne i v noci. Ale kdo zabrání vůli člověka, jehož mozek mrazí jediná myšlenka? Vypila ráno osudný jed, donešený od lože rekonvalescentova, téměř před očima všech, ve chvíli, kdy doufali, že ji konečně poněkud utišili.

A její poslední v hasnoucím vědomí šeptaná slova byla nenávistná a plna pohrdání ke všemu: „Zahrabejte mne třeba do nesvěcené půdy, člověka bez víry a bez lásky, ale ve vdovských šatech, o to jediné prosím."

A Marie i Alžběta pochopily teprve nyní, že byl Bůh k nim milostiv po celý život, i tenkráte, když je navštívil ranou nejkrutější. Neboť živá láska hořela jim v srdci ještě teď, a soucit ke všem lidem zbloudilým a bezradným, kteří pro ně nabyli jediné podoby, podoby drahé nešťastné sestry.

BOHUSLAV KNOESL: V DOBĚ BOJŮ.

Je krásné, směti s duchy zápasiti,
a krásný dvojnásob je zápas ten,
když hvězda naděje nám svítí,
že vítězství nám vzejde den.

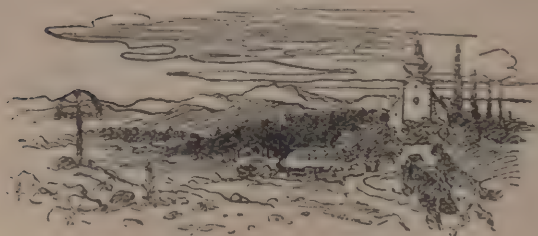
Však jsou též za bezhvězdných nocí boje,
kdy nevíš přítel kde, kde nepřítel,
kdy zasáhnouti jiného můž' rána tvoje,
nežli sis přál, nežli jsi chtěl;

a často se též bojovníkům stává,
že večer mní se být již vítězi,
však jitro změní vše a zbledne sláva,
když na svých pažích spatří řetězy

těch záludných a lstivých duchů,
v snu blahém již nás spoutali,
kdy klamných rájů ve předtuchu
jsme v illusi své stoupali.

Však jestli my kdy fantasií svojí
jsme zapředli se na okamžik v blud
a na čas podlehli snad i v tom boji,
na šíji jařma tíž, v svém srdci trud,

přec ani v nejtajnějším koutku nitra
zář nezradíme svaté hvězdy té
nám slibující krašší úsvit jitra,
jež má nás slavné zřít neb pobité. —

IVAN OLBRACHT:

POJEĎ SE MNOU DO PRÁTRU!

dyž povečeřeli v jeho mládeneckém pokojíku — popili čaje, snědli kousek šunky a sýra — pravila mu:

„Teď si sedni a pracuj! Lehnu si na pohovku a budu se na tebe dívat.“

Návrh mu byl velmi vhod. Miloval toto dítě se zlatými vlasy jako plástev lípového medu a s očima nazelenalýma jako křídla vodní vážky a přece jej často velmi zdržovalo. A on měl tolik práce pro továrnu i své práce soukromé!

„Míváš někdy zcela moudré nápady, kytičko! Ale: Spat u mne dnes nezůstaneš?“

„Zůstanu.“

„Proč si tedy nelehneš do postele?“

„Nechci. Budu se na tebe dívat odsud. Zhas velkou lampu a rozsvěť tu s červeným stínidlem na psacím stolku! Pracuj! Chci, aby mi nikdy, nikdy ten obraz z duše nevymizel.“

„Dobře!“

Políbil jí ruku v zápěstí, zhasil elektrickou lampu a rozžehl na psacím stole — tu s červeným stínidlem. Pak chvíli stál a bojoval svůj každodenní boj: Prkno s rysy pro továrnu, nebo literární práci? Neboť byl také literátem diletantem a psal čtyřaktové historické drama. Pocit povinnosti v něm zvítězil: sáhl po rýsovacím prkně.

„Ne prkno! Piš!“ volala na něho.

Ano, to děvčátko mělo smysl pro příjemnější stránky života! Bylo rozhodnuto. Zastrčil prkno, vyňal ze zásuvky rukopisy, zapálil si papirosu a sedl ke svému dramatu. Dal se do práce.

Za chvíli se po Gustynce ohlédl. Ležela v červeném stínu na pohovce, ruce pod hlavou a upírala na něho oči, jako čočky dvou fotografických aparátů, které chtivě pohlcují jeho obraz, aby jej přenesly na plotnu, vtiskly tam a již nikdy nevydaly.

Usmál se na ni. Ale její strnulá tvář se nepohnula. Obrátil a usmál se na ni od své práce ještě několikráte, více z povinnosti než z touhy, ale Gustynčiny oči zůstaly týmiž. Rozepsal se, splynul s figurami svého dramatu a když dokončil scénu a podíval se na ni, viděl, že usnula.

Pracoval dlouho do noci. A zatím co za jeho zády spalo děvčátko se zlatými vlásky a drobnýma nožkama stulenýma pod sukničkou, vymýšlel si hrdinské dialogy, hryzl držátko, oblékal herce do historických krojů a vkládal jim do úst anachronistické deklamace. Pak se dostal k místu, s nímž si posud nevěděl rady a o němž bylo nutno ještě přemýšleti. Pro dnešek bylo tedy třeba ukončiti a jíti na lože, byl již čas. Teprve teď si vzpomněl na spící Gustynku. Ohlédl se a s podivením viděl,

že nespí, ale sedí na pohovce, nohy skrčené na sedadle, kolena objímá rukama a hledí na něho. Otevíral již ústa, aby projevil svůj podiv, ale ona řekla:

„Pojeď se mnou do Prátru!"

Ale řekla to tak smutně a unyle, jako by ho prosila o život.

Usmál se.

„Víš, že nepojedu, kytičko!"

Tato otázka Prátru byla mezi nimi projednávána již nejméně dvacetkráte. Jaký to má smysl, odpovídal jí, vyhoditi dvacet korun za fiakra, projeti se hlavní alejí, vypíti v letohrádku sklenici drahé kávy a jeti zase domů? Za ty peníze si udělají krásný výlet do Vídeňského lesa, nebo po Dunaji do Prešpurka, ale nejen to, slibuje jí čestným slovem, když od něho nebude chtít tuto hloupost, že pojedou v září na týden do Alp, nebo někam jinam, bude-li si přáti. Vždyť je to prostě směšné, ba, přímo ponižující, hráti si na něco, čím člověk není! Komu tím chce imponovat? Fiakristovi, nebo sklepníkovi v letohrádku, nebo těm lidem, kteří tam sedí a na to mají? Ostatně jim ani nikdo neuvěří, že jsou hrabata, nebo bankéři, poněvadž ti mají vlastní povozy a ne číslované fiakry.

Ale ona, jak tu s koleny skrčenými seděla na pohovce, opakovala týmž prosebným hlasem:

„Pojeď se mnou do Prátru!"

„Nepojedu, kytičko!"

„Pojeď! Víš, že ode dneška za týden již budu mrtva!" A ukázala pohybem očí na svoji kabelku, pohozenou na knihovně.

Usmál se a mávl rukou. V té kabelce byla browningova pistole. Ale on tomuto vtipu přestal již dávno věřit.

„Nepojedu." A smál se.

Položila se na pohovku a zastřela si rukama tvář.

„Nemáš mne rád."

Přiklekl k ní.

„Ale, kytičko?!"

„Ne, nemáš mne rád. Jinak bys mne vyslyšel, když tolik po tom toužím."

„Ale holčičko moje zlatá?!"

Hladil ji po vlasech.

„A vůbec mne nemiluješ," pravila smutně. „To, co tě ke mně poutá, jsou jen ty dva nejnižší pudy."

Zarazil se. Dva nejnižší pudy?? Ostatně mu to dítě křivdí. Má ji opravdu a srdečně rád. Pravda, není to smrtelná vášeň, ale stýskalo by se mu, kdyby k němu několik dní nepřišla a byl by jistě velice smuten, kdyby ji ztratil. Ale proč dva? A který je ten druhý? Rekl:

„Jak jen tak můžeš mluvit? A nerozumím ti ani, dušinko!"

„Můj Bože, to je přece tak jednoduché. Cítíš ke mně trochu soucitu a trochu vděčnosti. Nic více."

Ach, tak! To nebylo ani tak nevtipné! Políbil ji na ústa a řekl:

„Jak nemoudré řeči si vymýšlíš, kytičko!"

Objala mu krk a strhla ho na svá prsa a rty:

„A já tě mám tak strašně ráda!"

„Vždyť já tebe také, ty milá, zlatá!... A což, spat ještě nepůjdeme?"

„Ne. Říkej mi sladká slovíčka!"

„Sladká slovíčka? Nevím žádných."

„Nu, říkej! Vymysli si nějaká! Zavřu oči a budu si myslit, že je to pravda."

„Tož tedy, milá, drahá Gustynko, kytičko moje zlatá,... ty jsi moje rozkoš a moje vášeň a můj hřích a moje slabost, moje nejkrásnější peklo a nenáviděné nebe, všecko sladké a všechno špatné a všecko uspávající a všecko oslabující a moje milenka jsi."

Otevřela oči a zavřela je zase a v těch očích se chvěla rozkoš a nejsladší touha. Zašeptala:

„A co ještě?"

„Co ještě? Tak zase nějaký jiný nesmysl: Tvoje očička jsou zelenavá jako blány vodní vážky a tvoje vlásky temně zlaté jako lípový med..."

Její obličej se svrašil jako rozmazleného děcka:

„Ne. To nechci! Med se tak protivně lepí na prsty..."

Dal se do smíchu. Také ona se rozesmála.

Vyskočila, chopila jeho hlavu a vsála se mu ve rty dlouhým polibkem.

„Hu! Jak strašně tě mám ráda!"

Hryzla ho do tváří.

„A spat opravdu ještě nepůjdeme, kytičko? Víš, že jde na druhou a že musím v sedm vstávat?"

Dupla nožkou.

„Pořád s tvými hodinami! Tobě jich na světě zbývá moc k prospání, ale víš, kolik já jich mám k životu?"

„Jsi o sedm roků mladší, než já. Hned ti vypočtu, kolik ti jich zbývá více než mně."

Tvářil se, jako by chtěl vstávati pro papír a tužku. Stlačila ho zpět na pohovku, klekla mu na kolena a vážně se mu zadívala do tváře. Pozdvihla prst:

„Nevěříš mi. Ale vzpomeneš!"

Odvrátila se a jala se odstrojovati.

Svlékla se a stála v kalhotkách před zrcadlem.

„Bude mne přece škoda. Jsem hezká, viď?"

„Nu, ujde to," škádlil ji.

„A do Prátru se mnou nepojedeš?"

„Ne."

„Počkej, bude tě to jednou mrzet."

Příhoda, jak se s tímto děvčátkem seznámil, byla zrovna tak neobvyklá, jako celé to krátké spolužití s ní.

Navykl si choditi na procházku vídeňskými ulicemi až po večerní práci a stavovati se pak pozdě v noci v kavárně přečíst si noviny. Jednou, chtěl právě z kavárny odejíti, přišla rozjařená společnost: čtyři mladí muži a děvče. Jednoho z nich, mladého továrníka z jižních Cech, který do Vídně občas dojížděl na bursu, znal a mlčky se druh druhu uklonili. Družina, která usedla u stolku proti němu, by ho nebyla zajímala, ani nezřízená veselost a rozpustilý smích děvčete, který na se obracel pozornost pozdních hostů tohoto měšťansky počestného lokálu, kdyby si byl nepovšiml nápadného rozporu mezi vzezřením a chováním neznámé. Kolik jí mohlo býti let? Jistě ne více než dvacet! Snad byla i trochu napilá. Jednu chvíli, když nastalo u jejich stolu ticho a on se tam podíval, viděl, že na něho upírá děvče oči. Zelené, podivné oči, chvějící se drobnými jiskrami. Co v nich bylo? Chtivost! — odpověděl si ihned. Ale když zelená jejich hloubka se na okamžik uklidnila, postřehl v nich cosi jímavého, čemu nerozuměl. Divné oči! Zabral se opět do novin a na společnost zapomněl. Když za chvíli vyhlédl, setkaly se jeho zraky opět s dívčinými. Ano, chtivost to je, řekl si a hleděl klidně do zeleně fosforeskujících zornic, neboť cítil, že jejich plamen nepřitahuje jej, nýbrž on plamen. Teď učinilo děvče hlavou sotva znatelný pohyb, jenž byl výzvou, aby si k nim přisedl, ale který mohl znamenati také cokoli jiného, kdyby se jí to nehodilo. Rozuměl, ale nehnul brvou. Její oči se změnily v otázku, ale když na ni stále hleděl svým klidným pohledem pozorovatele, pohodila vzdorovitě hlavou, zasmála se, vjela rukama do plavých vlasů sousedových, přitáhla si jej blíže a cuchala ho. Hoch se svíjel a ostatní se smáli. V té chvíli šel kolem jiný jeho známý, ministerský úředník, komisař. Ten se na děvče poručnicky podíval a suše pozdravil. Odpověděla v zřejmých rozpacích, ale se vzdornou odmítavostí. Nezdržel se již dlouho. Zaplatil a odešel. Když za sebou zavíral skleněné dvéře kavárny, viděl, že se za ním děvče dívá.

Šel nočními ulicemi k domovu. Pohled zelených očí si nesl s sebou. Co od něho chtělo to děvče? Ostatně možná, že ho zná. V české společnosti se o něm poslední dobou vykládaly nějaké milostné historky, ne zrovna hezké, ale to právě ženy přitahuje, místo, co by je mělo odpuzovat.

Mezi jeho úvahami jej dohonil noční omnibus. Vyskočil do něho. Na plošině omnibusu stál onen známý ministerský úředník a oba muži se dali do řeči.

„Prosím vás, kdo je to děvče, které jste prve v kavárně pozdravoval?" zeptal se.

„Co pak, inženýre? Snad s ní také něco nemáte?"

„Ne. Proč?"

„Já jen tak. O té vám ostatně mohu podati zprávy velmi zevrubné. Je to dcerka starosty našeho moravského hnízda a ještě před šesti nedělemi to byla nejřádnější dívka celé Vídně. Tatík je kupec. Chce patrně, aby holka jednou převzala krám, tak ji poslal na učení do Vídně. Byla tu v nějakém velkém obchodě kontoaristkou a platili jí devadesát korun. Vařila si doma k obědu krupičnou kaši, odpoledne

seděla s knížkou v městských sadech a večer si přešívala blůzičky. Teď se prostituuje. Slyším, že se tu potlouká již asi měsíc po nočních místnostech s nějakými starými chlapy a mladými kavalírky — však jste sám viděl — a do obchodu, myslím, již vůbec nechodí. Možná, že bere také peníze. Má toalety. Nevyznám se v tom. Je mi to záhadné všecko. Víte, ten známý typ maloměstských slečinek to není. Znáte jej přece?! Dceruška pana poštmistra, nebo pana doktora, nebo pana stavitele, škrobená od hlavy k patě, v ochotnických představeních sedí s matinkou v první řadě, na hasičských bálech na čestném místě, podává lidem jen konečky prstů, slova odvažuje na zlatých vážkách — vtělená cudnost. A jednou za rok si vyjede na tři neděle do Vídně nebo do Prahy, ale do Vídně raději, tady se spíše ztratí, ubytuje se u tetičky nebo sestřenice, dá se prvnímu slušně ustrojenému ničemovi, který ji chce míti, protlouká s ním šantány nejnižšího druhu, spí s ním v hotelích pátého řádu a za tři neděle se zase vrátí domů, podává lidem konečky prstů, slova odvažuje na lékárnických vážkách — vtělená cudnost. Tenhle typ se mi to nezdá být, ale co, v tom se nevyznám. Tak najednou to do ní vjelo. Znám ji a někdy jsem ji navštěvoval. Ostatně možná, že je to počátek praobyčejné výdělečné prostituce a žádný problém. Naše služky počínají svoji kariéru u Svobodky a u Marokána, naše slečinky v Trokadéru a Moulin rouge.

Budu o tom psát jejímu tátovi."

„Co je vám do toho?"

„Máte pravdu, ale to víte, v našem hnízdě vždycky něčí kráva pila z něčí louže."

„Sestřenička?!"

„Tak něco. Ale až prý někde od praprababiček."

Omnibus dohrčel k jeho domu a oba muži si přáli dobrou noc. — —

Příštího dne přišla společnost do kavárny opět. O mnoho dříve, než včera. Zase se mlčky pozdravili s továrníkem. Ale děvče ho tentokráte neuznalo za hodna pohledu. Hledal její oči několikráte, ale nenalezl jich. Prohlížela obrázkové časopisy bavila se a nevšímala si ho.

Pak továrník poodešel a když se vracel, zastavil se u jeho stolku:

„Tak, jak se tu pořád máte, pane inženýre?"

„Děkuji, stále stejně."

„Nechcete si k nám na chvíli přisednout?"

„Ne, děkuji vám. Chystám se již domů."

„Totiž," a továrník se usmál, „mám vás pozvati. Naše společnice se o vás neobyčejně zajímá. Ale mám výslovně nařízeno, učiniti tak jen svým, ne jejím jménem."

„Kdo je to?"

„Zpěvačka z Lidové opery."

„Zpěvačka z Lidové opery??"

„Ano, tvrdí to alespoň. Objevili jsme ji před třemi dny u Ronachra. Byla tam s nějakým starým pánem a utekla mu. Tak s ní trochu bandíme." Továrník se po venkovsku rozesmál.

„Polosvět?"

„Nevím. Prozatím se nezdá. Ale veselé kvítko. Pojďte!"

Přisedl si. Byl představen společnosti. Ona se velmi obřadně uklonila; ani ruky mu nepodala.

Zábava šla svým chodem. Za mnoho nestála, páni neměli ještě nutné dávky vína a snaha děvčete zdáti se veselou, selhávala. Zpozorovala to a zanechala marného úsilí. Co bylo dnes v její tváři včera tak živé? Byla to únava? K němu se chovala, jako by ho vůbec u stolu nebylo. Jen jednou, jako by mimochodem, se na něho obrátila otázkou:

„Neznáte, pane inženýre, náhodou telefonního čísla „Café Museum"?"

Řekla to suše a se studeným pohledem. Znal tuto průhlednou lest kavárenského flirtu. Ale bylo to zase jako včera s dvojsmyslným pohledem, jímž ho zvala ke stolu. Mohlo to znamenati: „Pojď se mnou do telefonní cely, povíme si tam něco!", ale nemusilo to také znamenati nic. Zklamal ji i tentokráte. Dal si přinésti sklepníkem telefonní knihu a číslo jí našel. Poděkovala stejně suše a bez stopy zklamání. Telefonovati nešla.

Poseděli nedlouho. Továrník je posléze vyzval do „Urbanova sklepa" na víno, ale on odmítl. Ostatní šli. Děvče mu při rozloučení opět nepodalo ruky.

Za půl hodiny se zdvihl a vyšel do noci.

Když zahýbal za nejbližší roh, viděl, jak rychlými kroky proti němu jde děvče. Nebyl by si jí povšiml, ale ona se před ním postavila a řekla:

„Kde bydlíte, pane inženýre?"

„Ach — slečna!... V devátém."

„Půjdu s vámi, dovolíte-li."

Její hlas se zachvěl.

„Prosím."

Když poodešli několik kroků, zeptal se jí:

„Kde jste nechala společnost?"

„Nevím, kde ti páni jsou."

Podíval se na ni:

„Udělali vám snad něco?"

„Ne," řekla zlostně, jako by ji rozčilovalo, že ještě nechápe.

„Hezká noc je dnes. Není-li vám nepříjemno, pojďme kousek pěšky. Snad nás dohoní omnibus. Bydlíte také v devátém?"

„Ne. Zůstanu dnes u vás, poskytnete-li mi pohostinství."

„Rád."

„Nezdáte se býti ani příliš překvapen."

„Totiž..."

„Přišla jsem dnes a včera do kavárny jen k vůli vám. A vy jste to dobře věděl."

Zase se jí zachvěl hlas. Prudce, až slinu musila polknouti.

Zželelo se mu jí náhle. Neznámé děvče to bylo, jež se mu samo nabízelo

a k němuž neměl povinností, ale zželelo se mu jí snad právě pro toto zachvění hlasu a ono neznámé, co včera postřehl v jejím pohledu. Vzpomněl si na svoje poslední lásky, ty, o nichž se vypravovalo ve společnosti. Všechny končily trpkou příchutí. Řekl:

„Vypravoval mi o vás komisař Čada... Nebylo by pro vás přece jen lépe, abych já doprovodil vás?"

Cítil ihned, že řekl něco zcela jiného, než co říci chtěl a že to vyznělo hloupě.

Upřela na něho oči:

„Proč?" A celá její postava nabyla bojovného rázu.

„Bojím se, že vám dnešní noc ničeho nedá, že vám vůbec ničeho nemohu dát a že můžete jen ztratit."

Neporozuměla...

„Ach, tak! Jest vám nepříjemno, že jsem vás obtěžovala?!"

„Ne. Ale snad o mně máte nesprávnou představu."

„Znám vás a nebojím se vás. Bojíte se snad vy mne?" Pokusila se o smích, ale selhal.

U domovních vrat, když vsouval klíč do zámku, přitiskla se na něho bokem a cítil, jak se drobounce zachvívá. Zadíval se na ni v neurčitém svitu pouliční svítilny. Byla bledá a rty měla pevně semknuty. Vzal ji za ruku.

„Holčičko se zlatými vlásky, nebylo by pro vás přece jen lépe, kdybyste šla domů?"

„Nemučte mne! Nic nemohu ztratit! Otevřte!"

V jeho pokoji prudkým pohybem odhodila kabátek a klobouk. Rozčileně si vjela prsty do vlasů. Ty v světle žárovky zahořely zlatým jasem.

„Co říkal komisař Čada, tomu nevěřte. Lže. Nejsem nevěstka. Patnáctého června, ode dneška za týden, se zastřelím, a mám na všechno právo."

Otevřel v údivu oči.

Ale tu noc měl příležitost pochopiti.

A během příštích dnů porozuměl všemu ostatnímu.

V její kožené kabelce ležela opravdu mezi zrcátky, pudřenkou, peněženkou, kapesníkem a zápisníčkem malá browningova pistole. Jediný vtip děvčátka to byl, ale byl dobrý. Malá zbraň, jež vypadala jako hračka, byla prostředkem k nejrafinovanějšímu podvodu, jaký byl kdy spáchán. Neboť tato drobná holčička byla podvodnicí velmi duchaplnou a věru, její tatínek, maloměstský kupec, nikdy by byl neuvěřil, že jeho talent vydělávati a podváděti, jeho chtivost a lstivost jsou u potomstva schopny dospěti takové dokonalosti.

Teď se znali již šest neděl.

„Patnáctého června se zastřelím," pravila mu tenkráte v první jejich noci.

Neučinila tak.

„Nemohla jsem se ještě od tebe odloučiti," řekla, „ale prvního července se zastřelím určitě."

Neučinila tak ani prvního července.

Duchaplný podvod! Nepodezříval ji, že svojí hračkou chtěla ošáliti jiného, byl by jí také křivdil, stačilo, že jí obelhávala sebe. Jaká prohnanost! Přinutit život, aby ve čtrnácti dnech vydal vše, co jiným poskytuje za léta! Popřít všechny zákony! Vymazat rozdíl mezi dobrým a zlým, mravným a nemravným, užitečným a škodlivým! Vzíti lidem právo na sebe a sobě dáti právo na všechny! Líbat jako by již nebylo polibku kromě tohoto, olupovat věci rázem o všechnu jejich krásu a neznat, než rozkoš, rozkoš, rozkoš!

Vzpomínal s útrpným úsměvem na svůj strach o ni tenkráte u domovních vrat, když sunul klíč do zámku. Čeho ona mohla pozbyti? V tom právě spočívala její nemravná moc. Jen ona směla podvádět a klamat, ji nemohl oklamati nikdo; jen ona směla brát, nemohouc býti obrána a mohla jen získat a nikdy ne ztratit. Vždyť měla toliko svých čtrnácte dní, cenu s životem předem smluvenou a již jen za jeho paměti životu vyrvala třikráte tolik, než jí byl zavázán dáti.

Něco z toho pochopil již při prvním polibku, jímž ho políbila.

Podivně líbala.

Polibky, jež si brala, byly dlouhé, celé minuty trvaly dle jeho počtu, dle jejího věčnost, neboť nebylo již na světě jiného, než tento polibek, jejž si brala naposled.

Dívala se na krajinu. Stáli spolu na Leopoldsberku a její oko se sunulo po rovinách, po vinicích na úbočích pahorků, po kosmatých listnatých hájích, po lesklém toku Dunaje. Celé její tělo se napialo jako struna a oči se rozšířily. Hleděla. A v jejích zářících zornicích se obrážela krajina, slunce, stíny, tisíce barev a pohybů. Ale krajina ztrácela v tomto zrcadlení svůj vlastní ráz, byla olupována o vše, co jí bylo vlastního, pozbývaly klidu i krajina, i slunce a stíny a tisíce barev a pohybů, a její duše je měnila ve vášeň. Byl nadšen Gustynkou, když ji tak viděl státi u skalního balvanu s modravým šálem poletujícím jí nad hlavou a s vlasy rozčepýřenými na skráních větrem. Přiblížil se k ní tiše a políbil ji na krk. Ale ihned se ulekl toho, co učinil. Podívala se na něho pohledem tak nenávistným, že zaraženě ustoupil, sedl si opodál do trávy a hrál si na uraženého. Jak se také mohl opovážit rušiti ji a chtít jí brát krajinu, která přece byla její?!

Česala se. Seděla v košili na pelesti postele a laskala své vlasy dlouhými pohyby hřebenu. Klečel jí u nohou a obdivoval se v tichém nadšení pohybům jejích paží. Byl již poučen a neodvažoval se doufati, že mu věnuje jediný pohled, o nějž ji očima prosil. Nebylo zde přece milence! Byl jen vodopád zlatých vlasů, zářivých a měkce se vlnících a hedvábný dotek plavých pramenů, sunoucích se mezi deseti prsty. Kdo jí mohl dáti větší rozkoš, a nestál život za tuto jedinou chvíli, za dotyky tak něžné, za vláčný zdvih a spád nahých ramen, za tuto chvíli česání v jasu letního jitra?

Hladila kočku, dávala jí jména románových hrdin a konečky jejích rozevřených prstů se na černé kočičí srsti chvěly smyslným blahem; čtla; snila; vymýšlela si po-

hádky a vydávala je za pravdu; a to vše působilo jí tolik prudkého a jinému nepochopitelného štěstí a jen ten, kdo ji viděl plakati, uvěřil, že i v pláči může býti velká rozkoš.

Byla velkou umělkyní vteřiny.

On, který se kdysi bál, že by jí mohl něco vzíti, byl teď sám olupovaným. Ale jako nejraffinovanější kupec v něm při tomto podvodu dovedla vzbuditi zdání, že při uzavíraném obchodu vlastně on získává, dovedla mu jej osladiti tisíci lichotkami, namluviti mu, že mu dává všecko a nedati mu nic. Znala na vlas mez, kam až smí jíti. Jemu, jenž jí nebyl ničím více než kočka, krajina, hřeben, nebrala přece nikdy víry, že po těch čtrnácte dnů, jež jí ještě zbývají k životu, jest jeho věrnou, sladkou a jedinou milenkou; podařilo se jí přesvědčiti jej, že ho tehdy na noční ulici nepřepadla, nýbrž že toto své štěstí šťastnou jakousi náhodou našel; uměla si vymýšleti a důsledně opakovati přání jen proto, aby je mohl odmítati a utvrzovati se v klamu, že on jest pánem a ona oddaným a poslušným děvčátkem.

A ještě více: Vystihla, kde jest jeho slabá stránka a obdivovala se jeho umění. Ona, velká umělkyně, jemu, papírovému diletantovi, skládajícímu čtyřaktová historická dramata!

Jednou, když odpoledne přišel domů, seděla u psacího stolku a čtla jeho rozpracované drama. Nebylo mu vhod, že čte nehotovou práci a vzal jí je. Ale ona chtěla věděti, jak to dopadne. Taková věc se nedá vypravovati — říkal. Tak alespoň tu scénu, kterou právě čtla! Nu, tož tedy tu scénu:

„To máš tak, kytičko! Na smrt odsouzený má na vybranou: Buď setrvá ve vzdoru a pak se bude za hodinu houpat na šibenici, nebo zradí své přátele a boj, který vedl, a pak mu bude vrácena svoboda. Vzdoruje. A tu přichází jeho žena a pokouší se ho svésti, aby se vrátil k ní.“

Gustynce zazářily oči. To byla zábavná scéna, kterou si asi dovedla dobře představiti!

„Počkej, počkej!“ pravila. „Vím, jak to řekla... To bych dovedla také napsati.“

„Nu. Jak to tedy řekla?“

Byl velmi žádostiv. Zde bylo možno poučiti se a něco získati.

„Nuže!“

Seděla v té chvíli na pootevřené zásuvce prádelníku. Její oči se rozšířily, zkrásněly a mírný úsměv na rtech se stal svůdným, sladce bolestným, toužebným a smyslným. Říkala polotichým hlasem s víčky přivřenými a náručí pomalu se rozevírající:

„Pojď!... Pojď... můj milý... můj drahý...“

Její dlaně, z nichž sálala touha, ho přitahovaly.

„Pojď!... Pojď!“

Čekal.

„Nu?“

Ale Gustynka si již nevymyslila nic.

Dal se do smíchu. Ten smích však měl jen zastříti, že přestal mysliti na své papírové

hrdiny a že slyšel již jen její lákání a viděl již jen její náruč. Měla i jinak pravdu. Na jedenácti stránkách jeho rukopisu nestálo skutečně jiného, než byla právě řekla. Jenže ona to řekla mnohem krásněji. A rozhodně mnohem působivěji.

Chtěl ji sevříti objetím.

Ale ona si právě vymyslila ještě cosi.

Jak zde seděla se smyslnou sladkostí v celé bytosti, pomalu vstávala a s pootevřenou náručí mu šla vstříc:

„Poj-ď... poj-ď... můj milý... můj drahý... pojeď se mnou do Prátru!"

Stiskl jí dlaněmi zlatou hlavu a polibkem zvrátil v zad.

„Ještě!" poroučela mu, ale poroučela tak unyle a tiše, jakoby skutečně prosila.

*

Sest neděl byli přáteli. A on si již ani svůj život nedovedl představovati bez ní.

Až tu v ono nedělní jitro na konci července! Oblékl se a právě chtěl vyjíti. Tu k němu vešla ona.

Neletěla mu vstříc, jako obyčejně, zůstala u dveří, ubledlá trochu a upírající na něho oči bez jisker.

„Co pak?"

Tu mu podala beze slova dopis.

Byl psán na obchodním papíře s širokými linkami s vytištěnou firmou a se „splatno a žalovatelno".

Četl:

„Drahá dcero! V majetku dopisu z 19. t. m. datovaného ve Vídni, ve kterém se mi sděluje, že vedeš život, který mne naplňuje hlubokým zármutkem, nařizuji Ti, aby ses obratem a neprodleně vrátila domů. Nehodlaje dále pátrati po správnosti údajů ve shora řečeném dopise uvedených, kterýchžto správností by mi bylo velmi bolestno uvěřiti, vidím se nucena Tvůj vídeňský pobyt přerušiti a se vším důrazem nařiditi Tvůj návrat do otcovského domu, kde, jak v Pána Boha všemohoucího doufám, na lepší myšlenky přijdeš k vyvarování se všemu neštěstí pro celou naši rodinu, která byla vždy řádná a poctivá. Velmi jsi mne, milá dcero, zarmoutila. V naději, že ihned po obdržení tohoto dopisu své záležitosti do pořádku dáš a domů přijedeš, zůstávám s upřímným políbením Tvůj věrný otec Josef Kubíček." Pod jménem otce, obchodníka a starosty Josefa Kubíčka byla důmyslně kroucená klička.

Podíval se na Gustynku. Její rty byly sevřeny v sotva znatelný nervosní úsměv.

„To komisař Čada!" řekla.

„Darebák!"

Ale ona nepřisvědčila.

„Co uděláš?"

„Poslechnu," odpověděla tiše.

„Poslechneš?"

„Ano."

„Kytičko... kytičko moje drahá... jediná..." Jakoby toho nechápal. „Ale vrátíš se přece?!" zvolal v náhlém blesknutí naděje.

„Nevrátím."

Tu mu smutně popošla vstříc, chopila se ho oběma dlaněmi za hlavu a v očích se jí třpytily velké slzy, které se za okamžik oddělí od víček a skanou:

„Pojeď se mnou do Prátru!"

Sevřel ji smutným objetím.

„Pojedu."

„Pojeď... pojeď... je to můj poslední den..."

„Pojedu, kytičko, všechno udělám, co si přeješ."

„Zítra ráno pojeď!"

„Zítra ráno?... Ale musím do továrny?! Ale ne, nepůjdu do továrny! Pojedu!"

Příštího jitra spolu jeli do Prátru.

Nespal. V noci si teprve ujasnil, že ji ztrácí a snad na vždy. Byl sklíčen. A jeho smutek přehlušoval vše, i vzpomínku na jízdu do Prátru. Poslední cesta s ní! Poslední truchlivá, pohřební cesta.

Teď se ustrojil a netrpělivě přecházel místností, očekávaje její příchod.

Na dlažbě před okny zaklusali koně. To s rakví si pro jeho lásku přijeli!

Zacupaly prudké kroky předsíní, rázem se rozlétly dvéře a ona tu stála.

Nevěřil očím.

Krásná a elegantní! V šatech z lehkého modrého hedvábí, s velkou růží na klobouku. A zářící. Ano zářící! Z jejího obličeje se smálo štěstí a oči se leskly. Pokoj zavoněl kyticí růží, jež nesla v náručí.

„Ty jsi již hotov?" volala. „Jak jsi hodný! Ne ten, tvrdý klobouk si vezmi! Obrať se, ukaž se ještě!" Nedala mu přijíti k slovu. „Pojď, pojď, pojď!"

Před vraty na ně čekal fiakr na gumových kolech se zapřaženými vraníky, jistě nejelegantnější povoz, který ve vnitřním městě nalezla.

„Kystyhand, ajr gnódn!" hluboce se uklonil fiakrista, smekl klobouk a otevíral dvířka nekrytého kočáru.

Tvářila se velmi důstojně. Položila malou nožku na stupátko, vyhoupla se do vozu a zabořila se do pružných podušek s pohyby rozené kněžny. A kousek této důstojné samozřejmosti přešlo i na něho.

„K letohrádku!" nařizovala.

Koně zaklusali dlažbou.

„Kytičko krásná!" zašeptal v smutném údivu.

Usmála se na něho vesele.

„Gustynko!"

„Počkej, teď mne nech koukat!"

Přijeli na Okružní třídu mezi paláce, stromoví a široká prostranství. Bylo slunné letní jitro. Před parlamentem, na soše Pallady Athény ze zlata a bílého mramoru svítila kovová přílba a z hrotu kopí vycházel jasný paprsek. Stromořadím hrčely

kočáry, elektrická zazvonila, jak prolétla proti nim, ranní chodci kamsi pospíchali. Gustynka ssála dlouhými doušky vůni velkoměstské třídy a její nozdry byly rozšířeny jako ušlechtilé zvěře, jež větří. Oči jí hořely.

Hledal její pohled, ale nenašel ho. Chtěl alespoň její ruku v bílé rukavičce nalézti, ale ona ruku roztržitě odsunula.

Přejeli dunajský průplav a zabočili na Praterstrasse. Z jejího konce jim kynul vstříc sloup Tegetthoffova pomníku a za ním košatá zeleň praterského stromoví, na jehož koruny usedla železná obluda „obrovského kola." Koně se rozběhli vstříc stromům a Gustynčiny oči a v před nakloněná postava tam také letěly.

„Och, och, jak jsem milovala Vídeň!"

Obklopila je zeleň. Vzduch voněl jitrem. Prater byl po hýření nedělní noci již vyvětrán. Svěží vánek od Dunaje rozehnal dusno lokálů, kde se čepuje stáčené pivo a „Prosí se, by se hned platilo", kde orchestriony řvou do kouřem přeplněného vzduchu, i těch, v nichž sklepníci ve stříbrných kbelících podávají šampaňské a cikánské kapely hrají; roznesl výpary tančíren, v nichž „velký svět" a defraudanti křepčí apačské tance s řemeslnými nevěstkami v hedvábí a šperkcích, i těch, v nichž se dávají při valčíku slovácká a česká děvčata objímati , vůdci ploten a kočími kapských vozíků. Před praterskými kavárnami prostírali sklepníci čisté ubrusy na stoly. Z křovisek a palouků vyprchaly poslední zbytky lidského potu a ony zase voněly svou přirozenou vůní. Dozněly valčíky, dozněly toužebné vzdechy i opilý řev, vyčichly vášně a neřesti, vše odešlo otevřenými okny mezi korunami akátů a kaštanů, nad nimiž se klenula čistá obloha. Prater voněl letním jitrem. Či zbyly ve vzduchu ještě atomy vůní minulé noci? Gustynčina chřípí se je zdála hledati a zdálo se, že je našla.

„Jak jsem milovala to všechno!"

Přejeli poslední práterskou kavárnu a kolem nich byla již jen zeleň a před nimi bílá silnice jako napiatá stuha rovná. Několik kočárů po ní jelo a na jízdní dráze vedle silnice jezdec. Hluk Vídně byl daleko za nimi, ticho zde bylo a jen jejich vraníci dupotali.

Tu na ni upřel pohled.

„Gustynko, hvězdičko moje..."

Ale ona z toniny poznala, co zamýšlí.

Podívala se na něho roztržitě a zatřepala proti němu odmítavě dlaní.

„Počkej! Ne teď! Až pak!" řekla rozmrzele a hned upiala pohled na dámu s důstojníkem, kteří na koních pádili vedle silnice:

„Huch! Ti hezky jedou!"

Dojeli do letohrádku.

Vypili bílou kávu a snědli housku s máslem. Gustynka žvatlala hlouposti a za celou dobu mu jen jediný pohled věnovala. Chovala se vznešeně. Než odešli, poučila jej:

„Příliš velké zpropitné nedávej! To dělají jen komí."

Venku na ně čekal fiakr.
„Teď jeďte krokem!" rozkázala kočímu.
Vraceli se.
Teď nalezl již její ruku a ona mu jí nevzala. Nalezl i její pohled. Zadíval se do těch zelených očí, které na něho dlouze hleděly a na měkký úsměv jejích rtů.
„Gustynko, ty mne opravdu opustíš?"
„Ano, můj milý."
Tiskl jí dlouho ruku.
„Kolik dní mi daruješ ještě?"
„Jen hodin. Odjíždím dnes v poledne."
„Dnes v poledne?"
„Ano můj milý."
Pustil jí ruku a díval se v její obličej, jejž vidí dnes snad naposled. Její oči byly upřeny kamsi do dálky.
„Byl jsi již někdy tam u nás?"
„Nebyl."
Mlčela chvíli. Pak říkala klidně a v jejím hlase bylo více melancholie než smutku:
„Taková rovina to je. Rovina a rovina a rovina a na ní roste řepa a ječmen. Vede tudy silnice, bez stromů, je na ní stále černé bláto, a když po ní někdo jde, boří se po kotníky a střevíce tam zůstávají vězet. Stranou města je cukrovar a celé okolí na půl hodiny cesty zapáchá řepnými řízky. V městě je sedm inteligentů: pan farář, tatínek, doktor, pan řídicí, pan přednosta a pan strážmistr. Dvě partie taroků. Pan poštmistr nikam nechodí. Mládež je tohle: Tři úředníci z cukrovaru (dva jsou stále opilí), pan učitel, dva studenti, expeditor a náš komí. Toho si vezmu. Příští narozeniny mi ho dá tatínek presentem i s krámem. Je to hodný hoch a miluje mne. Má z krámu omrzlé uši, ruce rozpraskané od slanečků, nosí růžovou náprsenku a v neděli se parfumuje pižmem. Húú! No, nic! Vezmu si ho. Je to hodný hoch a každou neděli mi posílá pohlednici s holubičkou s pomněnkami v zobáčku. Co ještě? Nic. Tady budu žít; chce-li bůh: sto let. A ty? Tvá láska nebyla tak velká, jak si myslíš. Smíříš se, zapomeneš a najdeš si jinou ženu. To je dobře a také jedině moudré. Jsi dobrý a milovala jsem tě. Velice a strašně. Nikdy nikoho již nebudu tak milovat a tebe již také nebude nikdo tolik milovat. Pamatuj si to! Za několik hodin bude konec. Co tam, to tam! Nic mne nemrzí. Byl jsi ze všeho nejkrásnějším, ale nelituji ničeho, ani co bylo před tebou."
Díval se na její ruku v bílé rukavičce na koleně položenou a jemně se jí dotýkal.
„Gustynko!"
„Ne, nic neříkej! Vím předem, co chceš říci a co bys mohl říci. A dost již o tom! Máme ještě hodiny před sebou a ty mohou býti krásné, chceš-li."
„Jen slovo."
„Ale krátce!"
„Památku mi dej!"

„Dám. Co?"

„Tu pistolku."

Otevřela bez rozmýšlení kabelku a podala mu lhostejně browningovou pistoli. Jako by ji byl o pětihaléřovou známku požádal.

Užásl nad tou samozřejmostí.

Ale browningovy pistole již nebylo potřebí.

A zatím, co tuto tak klidně zrazenou kovovou družku jejích měsíců vsouval do kapsy, pravila mu Gustynka, jako by to k věci zcela patřilo:

„Věnuješ mi těch několik hodin, jež mi ještě zbývají, viď?"

„Ano, kytičko."

Sloup Tegetthoffova pomníku před nimi vůčihledně rostl. Koně projeli pod viaduktem, opustili měkkou silnici a zadupali na dlažbě.

Vyprostila svoji ruku z jeho:

„A teď mne nech ještě chvíli dívat se!"

MIROSLAV RUTTE: Ó ŽENO!

Ó Ženo,
proč náhle, uprostřed radosti, když skrápím tě vděčnými slzami živoucího
jak skrápívá zemi ranní déšť,
proč mizíš mi sama v sobě, bez příčiny, jak bez příčiny vyšla's ze sebe,
abys mi podala ruku k radosti?
Kams' do sebe mizíš, jak slunce, jež stíní se vlastní svou září:
a já se ponořuji všecek do tvého stínu
a krčím se u tebe, nevědomý ve své moudrosti,
muž, zpevněný vzdorem proti záporu sebe,
jenž tiskne se náhle jak dítě, bázlivé v houstnoucí noci,
jak dítě, jež děsí krok kočky v tmách.
A ty — ty ovíjíš rozvaliny mé síly sladkým objetím,
ó cizopasná rostlino, jež živíš se mojí hnilobou!
Tvé tělo spočívá na mém těle, a horké tvé prsy vyrývají
dvé palčivých brázd v mou tichou zamyšlenost.
Jsem jako pocestný, jejž překvapil soumrak náhlý:
stojím a nevím již, kde sever je, kde jih, kde květná jsou pole, kde poušť
v krajině, kterou jsem prošel, když slunce zapadalo!
Nerozeznávám již, zda je to výsměch, či lítost zda mne to laská,
zda jsou to přítelovy či nepřítele rty, jež ke mně se chýlí,
zda nekonečnost hluboká či podlá to hýčká mne zrada
hebkými lokty, jež vracejí ve mně slabost mého dětství,
bezbrannou, žel, však tolik, tolik sladkou...
Má moudrost zná věcí řád, a ví, co je růst, co zánik člověka:
však rozpačita stojí u boků tvých,
nejprostších ze všeho, na čem kdy zkoušela síly.
A obloha, ptáci, vzduch a kameny bližší mi jsou než Ty,
ó kráso, jež zrála's mi v náručí, a již jsem dovedl celou rozechvít
v jediné, blažené ach!
Neznám víc tvojí příchuti, sladkosti tvé, než slunce zná sladkost plodů,
jež zahřívalo za srpnových dní:
a přece jsem řekl vše, co možno ti říci, a ty, tys' také vše řekla,
co dovedou říci ústa ženina.
Má síla, mé dítě, v tobě mi klíčí a zraje; a nevím přec ničeho
o zemi, kam vsadil jsem nejdražší sémě,
a nevím ni, zda je to úrodná půda či nehostinný lán,
jenž nevydá víc než hořkost blínů.
Vím, žádná lučavka žádosti, žádná lučavka touhy nerozloží mi tebe,

úsměve, hmoto, paprsku, tančící po mém žalu!
Já nevím ani, co cítíš, když dlouhé si rozplétáš vlasy,
a jakou se zachvíváš slastí, když do řeky sestoupíš v létě
a voda se dotkne tvých prsů.
Jak mám tedy znáti, co děje se pod tvým čelem?
Jak přejít mám ze svého žaláře v žalář tvůj
a naslouchat u tvých rtů, neklamán jejich klamem?
Hleď, součet radostí a žalu, jež jsi mi dala,
tos' ty, moje Ty!
a součet úsměvů a slz, jež vyloudil jsem v tobě,
to já jsem, tvůj Já!
A když pak odejdeš ode mne, neznám již více z tebe
než prázdnotu, bolest a poušť,
již zůstaví duše v duši a horoucí tělo v těle.
Ó Zeno, matko mládí z mého mládí,
zda promluvíme spolu alespoň jedenkrát
bez lstivého tlumočníka žádostivých slov?
Zda pochopím alespoň ve snu jednoho krásného dne,
kdos' byla Ty, již líbal jsem, opouštěl, trýznil,
zda spatříš mne ty aspoň jedenkrát, živoucího muže,
od tebe odděleného tajemstvím vlastního bytí?
Zda hlouběji poznám tě jednou, než ve svém těle a duši,
zda zvíme druh o druhu více, než představu tvrdého druha?
Zda spatřím tě jednou tak, jak vídáme stromy a déšť,
bez žádosti a lítosti, prostou a nahou věc?
O, chtěl bych tě rozbíti, na ruby obrátit,
chtěl bych tě stáhnout jak zabité zvíře,
bych poznal i teplotu, tkáň i červeň tvého masa!
Znám tvoji chůzi. Znám každý záhyb tvých útlých kotníků
i nejmenší svah tvého těla,
jak dobrý rolník zná pole, jež obdělává,
a umí je zříti i doma, když za prostým sedí stolem.
Vím, kde se končíš ty, a kde se začíná svět:
však nevím, kterak se směješ, když na mne se neusmíváš,
ani jak dýcháš, když nespíš po mém boku!
Rozkoše neznám, jíž chvěješ se pod mými ústy,
a nevím, co tělo mé dává tvému tělu!
Och, jak bych chtěl, by života mého řeka jen na malou chvíli
protekla korytem hebkých údů tvých!
Jak chtěl bych alespoň jedenkrát stisknouti vzduch tvými zuby,
očima tvýma si zaplakat,

a jednou jen po nohách tvých
si zatančit na slunné louce!
Pak proti tvé tvrdosti ztvrdlý bych stál, a něžný u tvé něhy:
však nikdy již, nikdy bych nekvílel, bázlivý, ve tvém stínu!
Hleď, jsem jako přepiatý luk:
své srdce jsem šípem vystřelil v zlatý terč tvého smíchu —
ale tys' vzdálila terč, a nemám již druhého šípu.
A v hluboké tmě tvých očí duši tvou zřím,
jak na bobku sedí v tobě a mně se vysmívá,
zlým, tvrdým, nepřátelským úsměvem,
jakým se nesmějí muži ani věci.
Ó, proč jsi nejkrutějším nepřítelem z nepřátel mých,
družko mých mladých dní, mých sladkých radostí,
tolika hlubokých, sladkých radostí!

OTOKAR FISCHER:

MEZI VÁLKOU A UMĚNÍM.

V Shakespeareovu Makbethu, jejž brzy uslyšíme s jeviště, je klassickými slovy zachycen pocit velkého umírání:

Ubohá zem,
jež netroufá si samu sebe znát!
Ne naše matka, leč náš hrob; tam nikdo
se nesměje — jen ten, kdo neví nic;
tam vzdech a ston a chroptění rve vzduch,
a nikdo neslyší; bol nejprudčí
se všedním zdá; když umíráček zvoní,
my neptáme se, komu; dobří lidé
jsou mrtvi dřív než kytky na jich čapkách,
jsou mrtvi dřív než choři...

(Makbeth, akt IV., sc. 3.)

Ty verše říká šlechtic Ross, o Škotsku je říká —

Nejednou slýchali jsme v těchto dnech výsměšnou otázku politiků a polo-politiků, redakčních diplomatů a soukromých strategů: prosím vás, co s uměním dnes a s filosofií? jak možno starati se teď, kdy rozhoduje ocel a prach, o vaše fantasie, výmysly, ideologii, romantiku? Scházelo by jen, aby se někdo zeptal: jak možno dnes čísti co jiného než noviny? Vždyť i mezi spisovateli měla obdobná skepse dosti půdy; jak možno žádati, aby se kritika v době války starala o tragedii starověku? četl jsem v jednom referátu; a nejeden z nás prodělával, po dnech mobilisačních, týdny a měsíce nechuti k práci, kdy nedovedl čísti leda tak zv. válečnou literaturu, kdy si události současné přibližoval pomocí mistrů taktického a strategického líčení,

Ty doby přešly. V řadách literátů pominula většinou již „náladová skepse“ k vlastnímu povolání; hlasité zdůrazňování mimořádné doby, doporučování aktuálních látek a p. náleží už také k výjimkám. Snad i proto, že to, v čem jsme před půldruhým rokem tušili prudkou, pomíjivou horečku, dnes, den ze dne více tísněni tíhou reality, pojí-

máme za vleklou, toho času nezhojitelnou nutnost nedozírných konců. Co dřív tvořilo předmět neurčitých dohadů a bylo přece jen považováno za příliš ohromné, aby bylo uskutečnitelné, dnes stalo se nám duševním chlebem; co znělo kdysi románově, dnes předstiženo skutečností, ba je nám skoro už přirozeností a pravidlem. A život, kulturní život vrací se, pokud lze, do starých kolejí, počítaje s velkými událostmi doby jako s neodčinitelným ponurým pozadím. Po zaleknutém, znervosnělém tichu prvých válečných měsíců ohlašoval se u nás ponenáhlu nový ruch; divadelní období má zdánlivě pravidelný průběh; hudba, jíž dáno vyjádřiti leccos, čeho slovo zachytit nemůže, setkává se se stupňovaným zájmem a nadšením; časopisecký život i nakladatelská podnikavost vstoupily nadějně do druhého válečného roku; kdo se vracejí z pole, dychtivě se vrhají na projevy domácího umění, a v tichu pracoven dozrávají nová díla. Přirozeně, že výtvory, vznikající za války, nejsou vždy v bezprostředním vztahu k přítomnosti. Umění odmlky a zámlky není nejmenší z nových hodnot, jimž učí mimořádná doba. Ale není nutno, ba není ani radno, aby umění čerpalo výhradně z t. zv. náplně okamžiku a podávalo přímý otisk doby svého vznikání.

Přinesla-li válka celé Evropě stupňování národního vědomí, vznikala u nás plachá i hrdá, napověděná i nedopověděná vyznání oddanosti k otčině.

Ale tím není ještě určena vlastní podstata válečného písemnictví. K němu patří vše to, co nepřímo svědčí o svém vzniku z válečné doby. Umění nejryzejší stává se uměním tehdy, přepodstatňuje-li svůj předmět. Nezáleží tolik na obsahu, jako na dravosti postřehu a na hloubce inspirace. Je nesprávno souditi z idylly na idyllického ducha, z veselohry přímo na smích autorův; umělecká psychologie bývá složitější. A jako v Nizozemí z doby nebezpečí a útrap rodila se díla hýřící barvami a smyslnou radostí, jako květ německého klassicismu rozvíjel se v zemi ohrožované, ba pokořované nejmocnějším nepřítelem, tak i v současnosti je myslitelno, že za války povstává cosi naprosto odlišného od válečné, válečnické nálady, a bylo by úzkoprsé, kdyby se literatuře předpisovalo, jakou měrou, jakým způsobem má reagovati na život politický.

Znám dva umělce:

Jeden princip, do důsledků sledován, vede k lethargii; ke kulturní lhostejnosti; k literární afasii. Druhý může mít v zápětí znechucený a vyzývavý odklon od zájmů současnosti, útěk do mlhavých dálek, ztrátu porozumění pro konkretní a praktické požadavky moderní doby. Ještě třetí extrém je možný: že básník, naplněný naprostou úctou ke skutečnosti, udělá kříž nad literaturou, která dle jeho domnění až dotud nijak nedovedla nás připraviti na nejreálnější realitu a která ztrácela se v romantice, místo aby se připínala k běžným starostem dne a života. Prvý i třetí z těchto názorů, jež jsou proniknuty skepticismem k našemu písemnictví, mají mnoho, velmi mnoho stoupenců.

Nesdílím se o nedůvěru k domácí tvorbě. Předně proto ne, že zdá se mi nespravedlivo upírati jí zbystřený smysl pro význam a pro tíhu doby. Čteme-li dnes starší národní autory, jsme co chvíli zaráženi nějakou poznámkou, která jakoby mířila přímo na naši přítomnost; u spisovatelů devadesátých let a s počátku 20. století skoro jako by už byla tušena a předvídána velká evropská katastrofa: bude jednou lákavým úkolem kulturní historie, vyšetřiti, jak se po léta a léta ohlašoval blížící se válečný požár v naší publicistice, v naší poesii. Proti domnění pak, že nynější události měly by naprosto změnit celou tvářnost naší literatury, lze uvésti jistotu, že každé písemnictví a každá kultura jsou ovládány svými vlastními, svými vnitřními zákony, jež se neřídí jen podle konstelace světové, nýbrž mají v prvé řadě snahu udržovati souvislost s domácími zásadami a tradicemi. Jakákoli programovost je tu marná; je zbytečné a leckdy všetečné, vylučují-li se, jak se u nás dálo, určité tendence, ať slují romantika či individualismus či jakkoli, z celkové národní kultury: nám stačí vědomí, že všechny, byť zdánlivě nesourodé a „nečasové“ projevy slovesné činnosti jsou ukazateli určitých složek národního snažení a jakožto takové mají své oprávnění a svůj dokumentární význam. Pokud jsme prošli školou kriticismu, nebudeme snižovati svých literárních požadavků a nepřistoupíme na levnou a naivní frási „co je české, to je hezké“: ale válka zvroucnila i prohloubila naši lásku a úctu k mateřskému jazyku jakožto zřejmému a nejúčinnějšímu pojítku literárnímu, a tak chápeme dnes radost, jež před sto lety naplňovala mysl osvícených buditelů a křisitelů, kdykoli přibyla nová hodnotná česká kniha, chápeme, proč jejich vlastenectví bylo tak silně filologicky a etnograficky podbarveno.

VIKTOR DYK:

PROMENÁDA DIOGENOVA.

I.

Přijde-li soumrak, těžko doma prodlít,
je příliš dlouhá černá hodinka.
Od dětských let jsi zapomněl se modlit.
Myšlenka bolí. Bolí vzpomínka.

Tož touha jakás nejasná se vkrádá
po vřelých slovech, teplém důvěrnu.
Je venku rušno. Žije promenáda.
Pojď, Diogene: vezmi lucernu!

A večerem tím zimním dál se tetel.
Jen samota je hoře nejtěžší.
V tom ruchu chvíle, v záplavě té světel
snad skřehlé srdce něco potěší.

Ku komukoli z mnohých těch se přitul.
Jen pouhá blízkost tobě teplo dá.
Hle, mají slávu, důstojnost a titul;
k velikým přistup svého národa!

To bude tobě chvíle vzácné ceny.
Ty osudů smíš hledět na dílnu.
Před tebou lidé; muže zříš i ženy.
Pojď, Diogene: zvedni svítilnu!

II.

Hle, to je rozkoš. Veliká a drzá
památky míjí pyšně staleté.
A žhoucí tam, kde tuhne vše a zmrzá,
dí: Já chci žíti. Proto umřete!

Hle, to je rozkoš. Pohyby má hadí.
A má svůj úsměv, který odzbrojí.
A má svou moudrost, která tebe hladí.
Co čest, co hanba! Zdráv, kdo opojí.

A moudrost tuto pošeptavši chvátá
s vyzývavýma svýma očima.
V svých kožešinách nahá, nestydatá
pohledem vnadí, vábí, objímá.

A jestli pohár, jejž ti dává, přetek',
k pokání není ještě příčiny.
Víc není život, nežli řada pletek.
A svět je nevěstinec jediný.

Svět celý prodej, bys moh' rozkoš koupit.
Caesarem pyšným staň se orgií.

A marny jinak myšlenky a skutky
a marný odpor, marný všechen vzdor.
Do rysů hledíš velké prostitutky.
Pohyby hadí. Boa constrictor.

III.

IV.

Toť šťastný člověk. Včerejška on nemá.
Když proud ji nese, lehce plyne tříšť.
Pro něho na vždy mluva dějin němá.
Triumfů nezná, krve popravišť.

Podivujme se filosofu chvíle!
S úsměvem hledí do tmy, do bídy.
Tak slabý je, že rovná se to síle.
Neřekne nikdy: Diem perdidi!

Přizpůsobení velkou jeho ctností.
Do zmatku hledí klidně, do krisí.
Má víru dne a barvu okolností.
Že vždy se uhnul, nikdy nemizí.

Nepozná hoře, hanba je mu slovem.
Propasti mine, k výším zaletí.
Operet valčík slyší nad hřbitovem.
Je šťastný; dík své špatné paměti!

V.

Toť optimismus; robustní a zdravý.
Jen dobré může padnouti mu v klín.
Má víru pevnou. Proto sobě praví:
Je víra vše. A lhostejný je čin.

Bez bázně zírá, kde se marně trudíš,
On ví, co ví. A proto jen si hvizď.
Snad smutno kolem. Snad i hnusno. Budiž.
Že k cíli dojde, tím je příliš jist.

A kde se bouříš, kde tě odpor jímá,
on ví, co ví a proto vidí líp.
Cíl pouze jasný maje před očima,
kde bídáctví zříš, vidí pouze vtip.

Je škoda plýtvat hořkostí a vzdorem,
kde prostě víra k spáse stačí ti.
Toť optimismus; velký byl by skorem.
Jen pohodlným tolik nebýti!

VI.

Toť pessimismus: vztekle nezavrčí.
Běl nevinná jej krášlí lilií.
A jeho moudrost rozšafně se krčí.
Je osud vše. A činy zabíjí.

Vztek nehryže jej, bolest neporaní.
Nezaujata jeho kritika.
Tak rozšafné je jeho odříkání,
že otážeš se: Což se odříká?

On vidí jasně. Přesně pozoruje.
Nižádné obtíže si netají.
On vidí jasně; hříchy registruje.
Je osud vše. A moudří čekají.

A arsenál on naplnil si celý.
Dost důvodů jimiž je ukájen.
Má argumenty, má své paralely,
má cifry. Vše má; víry nemá jen.

Bývalo nějak; nějak bude příště.
A je tak klidný, když vše dopoví.
Kdybysi prohrabal to rumoviště,
vše zasypáno, mrtvo pod slovy!

VII.

Slabosti, muž tvůj. Pomalu se zvrhá,
když oči příliš navykaly tmám.
Nečeká už, až kohout zakokrhá.
Bude-li třeba, zakokrhá sám.

Slabosti, muž tvůj. Zelím jeho strachu,
jenž zdraví posléz vážně ohrozí.
Z prachu vzlet' k výši, s výše zas je v prachu.
A prach ten žere. Bůh mu pomozi.

Slabosti, muž tvůj. Zelím jeho masky
průhledné tolik; koho oklame?
Jak může výraz přesvědčiti lásky,
když bázeň v ní tak snadno poznáme?

Bůh, chcete-li a chcete-li, tož modly.
V svůj kancionál s pílí nemalou
horlivě píše na rozkaz: Jsem podlý.
S ozdobnou iniciálou.

VIII.

Muž métier. Klidně si vykračuje.
Důstojný v gestu, jasný v hovoru.
Pro něho dnešek potud existuje
pokud se dotkl jeho oboru.

Leč jinak nic jej nevyruší vůkol.
Pelyněk v číš mu nikdo nelije.
On přesně koná úřední svůj úkol,
úkoly cechu. Ano, métier!

Ne, srdce to se nenaplní jedem,
v bezesných nocích červ je nežere.
Má, třeba nebyl právě Archimedem,
archimedovské: Noli tangere!

IX.

Přijde-li soumrak, těžko doma prodlít.
Je příliš dlouhá černá hodinka.
Od dětských let jsi zapomněl se modlit.
Myšlenka bolí. Bolí vzpomínka.

Vyhasla kamna. Zima z koutů čiší.
Jsou ruce skřehlé. Srdce skřehlé je.
Tu přijde touha náhle v této tiši
po někom, kdo se jasně usměje.

A samota ti připadá zlou mukou
a mukou je ti nad tvou hlavou krov.
Chtělo by se ti stisku dobrých rukou,
chtělo by se ti dobrých, čestných slov.

A oko tvoje nedočkavě pátrá,
vyhlíží do tmy nedočkavě ven,
Tvůj neklid hledá v neklidu ret bratra
a svého bratra v tisíců snu sen.

A úzkostliv z té jizby příliš šeré
a zatouživ po teplém důvěrnu
Diogen tiše svítilnu svou bere.
— — Nevyjdi. Zůstaň. Zhasni lucernu.

Jsou oči lidí příliš rozzářené.
Úsměvům šťastných popřej pokoje.
Zvědavé oči přivři, Diogene.
Našel bys víc, než hledat radno je.

Našel bys bídu, přemety a kličky,
našel bys hanbu v srdci mužů, žen.
Ubozí lidé bědné lucerničky!
Do tmy se choulí teskný Diogen.

FR. KHOL:

PÍSEŇ O SVOBODĚ.

a břehu Velkého Jezera, až na samém jeho kraji, uprostřed zelených sítí a rákosin, stály v řadě staré vrby a hádaly se.

„Nechápu," volala jedna z nich, „nechápu, jak můžete být tak obmezená a nevidět svých chyb. Jen si vzpomeňte, že to bylo v roce, kdy na mých větvích bydlel malý konipásek se svou křiklavou rodinou. Ano, jen toho roku a ne jindy mohl bohatý candát z velké jámy unésti mladou štičku, jež bydlela pod kořenem mé sestřenice s levé strany. To proto, že pozornost nás všech obrácena byla ke křiklavé rodině konipáscí a žádný si nevšímal havěti rybí —."

„Ne, ne a ne," křičela rozčileně druhá vrba, zvedajíc zoufale větve do výše, „není tomu tak. Nemohu za žádnou cenu připustit, abyste podobnou lež říkala, a znovu a znovu vám budu tvrdit, že to bylo na jaře onoho roku, když velké vody protrhaly hráze u starého modřínu. Tenkráte uteklo mnoho ryb a s nimi prchl i candát s lehkomyslnou štičkou."

„To myslíte jaro, za něhož se na vaší větvi oběsil švec ze sousední vesnice?" odsekla první jedovatě.

„Ne, mám na paměti rok, v němž ohnivý šíp padající z mraků, pošramotil vaše tělo."

„Jakže, vy tak? Vy mi budete vyčítat moje neštěstí?"

„Ne, chtěla jsem vám jen připomenout, že nemohu též za ostudu, kterou mi způsobil hloupý švec."

„Mlčte, znám vás dobře. Jste jedovatá jako blín; divím se věru, že jsem tak dlouhou dobu vedle vás vydržela."

„I vy nevděčnice nevděčná, opovažujete se takovým způsobem o mně mluvit? To je dík za moji dobrotu, že jsem vám před dvanácti jary dovolila, abyste se svými kořeny rozšířila do mého bydliště?"

„Jakže, vy že jste mně dovolila? Já sama jsem si vymohla přístup k vám, neboť jsem vás vytlačila s vašeho místa. A vytlačila bych vás vůbec odtud, jen kdyby mne byl osud nepřipoutal na jedno místo."

„Cože, vy mne chcete vytlačit?" rozzuřila se druhá vrba, „vy babo nectná!" A rychlými pohyby rozhoupala své staré suché větve až se všechna rozsténala. „Však já vám okážu," volala, švihajíc jimi po své sousedce.

I druhá mrskala větvemi po sokyni snažíc se ji zasáhnouti; avšak žádná z nich druhé nedostihla. Byly obě již příliš staré.

„Dáte-li pak pokoj," ozval se v tom hlas přímo pod nimi. „Nestydíte se? Jste přec již dosti staré, abyste měly rozum. Vzbudíte mi všechny nájemníky v jezeře svým hloupým žvaněním a křikem. A to nesmí být! Cožpak neznáte domácího řádu? Já, váš domácí, vám to zakazuji."

Vrby se lekly a stichly okamžitě. Skutečně, tam dole ve vodě stál jejich domácí, velký, tlustý kapr s pootevřenou hubou a hloupě vykulenými zraky. Celé břicho měl pokryté zlatými šupinami, jakoby svou božíhodovou vestu byl pošil samými dukáty, a jak se pohnul, leskl se zlatem. „Nechápu vás," pokračoval, „že se neustále hašteříte. Sotva ráno vyjde slunce, hádáte se již, a hádáte se až do noci. Vždyť jste už obě tak staré, že byste mohly mít trochu rozumu a dát sobě i jiným pokoj."

„My se ani nehádáme," odpověděly vrby uraženě, „ani nejsme staré. Jsme bohudík v nejlepších létech a chováme se, jak se na slušné dámy patří; ale vy, vy jste negalantní nezdvořák."

„Nemám zapotřebí být galantním," odvětil kapr a zavrtěl sebou ve vodě až vrby, oslněny leskem jeho vesty, přivíraly oči, „jsem dosti bohatý a vedle toho jsem i krásný, a to stačí již samo, abych se líbil." Při tom mrskl okem po mladé kapří samičce, jež plula právě kolem, aby na ní vyzkoušel pravdu svých slov. Avšak kapří samička si ho nevšímala a mizela netečně v dáli. A co horšího bylo: také ostatní okolí nevěnovalo mu žádné pozornosti, jakoby tu vůbec žádného kapra nebylo. Rákosí a síťoví zíralo nechápavě před sebe, traviny na louce u břehu skláněly znaveně své hlavičky a uražené vrby zavřely jednoduše oči a tvářily se jakoby spaly.

„Drzost," odplivl si kapr doufaje, že alespoň párek kachní, plující nedaleko něho, všimne si jeho slov a naváže s ním rozhovor. Avšak kachny se po něm ani neohlédly a veslovaly napříč rybníka, pokyvujíce důstojně kovově zelenými hlavami, lesknoucími se v sluneční záři. Ba nevšimla si ho ani jediná z hejna břehulí, jež se tou dobou přehnaly nad jeho hlavou, neboť rod ptačí nesníží se nikdy k hovoru s havětí rybí, třeba řeči její dobře rozuměl.

Tak stál tu nyní kapr blamován před vrbami a celým okolím a chtěl se již v rozpacích potopit a pod vodou hluboko odplouti k druhé straně rybníka, když pohlédl ještě jednou na břeh a tam u paty vrb spatřil něco, co probudilo zvědavost jeho na nejvyšší míru. Stál tam malý ptáček, celý žlutý od hlavy až po ocásek a poskakoval bezstarostně, pochutnávaje si vesele na vlhké trávě.

„Jeje, co je to?" vykřikl kapr a otevřel svou kapří hubu ještě více než obyčejně, že mu z ní unikla velká vzduchová bublina a stoupala šumíc a lomozíc k hladině jezerní. Výkřik jeho byl tak upřímný a nelíčený, že vzbudil hned zájem celého okolí.

„Co je?" šeptlo síťoví plno zvědavosti.

„Pohlédni na břeh, pod vrby," odvětil kapr.

Síťoví se ohlédlo a hned se sklonilo k sousední rákosině, aby s ní sdělilo své pozorování. Ta zašeptala heslo travinám, traviny je řekly vrbě, vrba sdělila je sousedce, ta je podala druhé, druhá třetí, třetí čtvrté a tak dále, tak že v málo okamžicích v celém okruhu jezera roznesla se v rostlinstvu zpráva, že se tam a tam u pověstné, bleskem znamenané vrby objevil cizí, neznámý pták návštěvník. Ale nejen to, od vrb zvěděl o tom chřástal, jenž seděl na jedné z nich a podřimoval. Ihned vyslal

břehuli jako rychlého posla k místu tomu, a když mu břehule, v okamžiku se vrátivší, potvrdila pravdivost slov vrbích, vznesl se a spustil svůj pověstný poplašný křik, takže se brzy počali pěvci z celého okolí slétat k žlutému ptáku.

První přiletěl konipásek. Postavil se opodál cizího hosta, nadmul svou černou náprsenku a počal jako úvodem cvrlikati. „Hle ptáček, žlutý ptáček, ptáček kabrňáček," zněla konipáskova slova. „Odkudpak přiletěl do našich končin? Kde se tu najednou vzal?"

Ale žlutý host neodpovídal; byl zřejmě polekán. Uskočil několik skoků a vzlétl pak na jednu z nízkých větví matky vrby znamenané bleskem.

Konipásek však nepovolil. „Nu, nu, žlutý ptáček se nemusí bát, ničeho mu neudělám." A v zápětí vznesl se taktéž se země a usadil se na sousední větvičce. „Nemusí mít vůbec strachu," štěbetal dále svým milým hláskem, „je zde poměrně klidno a odnikud nehrozí nebezpečí. Zlý jestřáb uchvátil sice dnes ráno na jezeře tučnou lysku, ale zato se tu neobjeví zase několik dní. Jinak žijem všichni v dobrém souladu a žlutý ptáček uvidí, jak je tu hezky. Míní se tu pozdržet? A jak se vůbec jmenuje?"

Tak zvídal chytrý konipásek na cizinci a žlutý ptáček otevíral již svůj zobák, aby odpověděl, když se tu ozval hluk křídel a křik ptačích hlasů a umlčel jej okamžitě. Ulekaně ohlédl se kolem a hned strčil hlavičku mezi křídla; bylo patrno, že má strach.

„Nic se neboj," zašeptal mu konipásek, „jsou to naši bratří, neublíží ti." A jako na utvrzení svých slov přenesl se se své větve na větévku cizincovu a posadil se vedle něho.

Skutečně, se všech stran slétali a plavili se za hlasitého pokřiku ptáci nejrůznějších rodů a kupili se kolem žlutého ptáčka a konipáska. Z louky přiletěli stehlíci, sedmihláskové a skřivánci a usadili se na větvích sousedních vrb. Z rákosí vystoupily sluky, čejky, slípky a lysky a utábořily se na břehu, kde trůnil již svolavatel chřástal. Břehule přihnaly se jako bouře s protější vysoké stráně, kachny připluly ze středu jezera a naposled se plavil s celým svým hnízdem plným mláďat roháč, maje dlouhý krk koketně ovinutý pérovým boa, ačkoli bylo vlahé jarní odpoledne.

Hluk a křik zvýšen byl ještě tím, že mnozí přišli se svými mláďaty. A kdežto starší sráželi hlavy a uvažovali o malém vetřelci, dováděli mladí za pronikavého křiku a pískotu. Marně však radili se staří, nikdo z nich neznal neznámého ptáka.

„Postavou by nebyl zvláštní," uvažoval skřivan, „ale ta barva! Jak se jen může slušný pták obléknout do tak žlutého roucha?"

„Proč ne?" namítl stehlík. „Což nemám i já žluté peří na svém křídle?"

„Ano," odvětil skřivan, „u tebe však je celý šat distingvovaně sladěn do barvy tmavé, kdežto zde křičí vše přepychem a bohatstvím. Věru, neviděl jsem dosud tak přepychového opeřence."

„A co já, já jsem vosk?" ozvalo se nad nimi a všichni aniž vzhlédli, poznali po hlase krasavce ledňáčka. Byl zřejmě uražen a měl také proč: tak krásnou hnědou

vestu a modrý kabát, jako on, neměl nikdo v celém širošírém kraji. „Nechápu," volal rozhněván, „jak se můžete pozastavovat nad každým trochu lépe oděným ptákem, jako byste neměli dost elegantních zjevů mezi sebou. Upřímně řečeno, je to urážka pro nás ledňáčky, že na nás zapomínáte pro nějakého přivandrovalého cizince, který přišel kdo ví odkud a jak se zdá je němý, hluchý a nemá ani jména."

„To by mohla být pravda," řekl racek, „a proto jej ohledám." A ihned slétl k neznámému, posadil se po jeho straně a volal mu z plna hrdla nepříjemným svým hlasem přímo do ucha. „Hej, mladý, slyšíš? Kdo jsi a co tu děláš?"

Leč žlutý pták neodpovídal. Skryl jen ještě hlouběji hlavičku mezi křídla, všecek se roztřásl a počal úzkostlivě tíkat. To překvapilo shromáždění. „Křičí," ozývaly se porůznu poznámky, „má tedy hlas." A racek, povzbuzen úspěchem svého vystoupení, počal zobákem ohledávati svého souseda tak horlivě, že ho div s větve neshodil.

Tím však proti sobě pobouřil konipáska, jenž dosud trpělivě seděl vedle svého bezděčného chráněnce, přemýšleje usilovně, jak by mu pomohl. Vztek vstoupil mu do malé hlavičky, když viděl, jak surový racek bezohledně cuchá svoji oběť, dupl nožkou a vykřikl celou silou: „Dáš-li pak pokoj?!"

Racek, jenž je sice drzý ale zbabělý, odletěl na jinou větev a počal přemýšlet o situaci. Poněvadž však jeho mozek je malý, trvalo velmi dlouho než si uvědomil, proč se vlastně lekl. A tak, než se odhodlal konipáskovi odpovědět, vmísili se do debaty jiní z přítomných ptáků a vyslovovali hlasitě nelibost nad prudkým vystoupením konipáskovým. Neboť konečně byl racek v právu! Či nejednal v intencích jich všech? Nebo snad konipásek necítí, že žlutý cizinec ohrožuje jejich zájmy v tomto kraji? Terén náleží jim a žádný vetřelec nemá práva bez jich svolení v něm lovit. Ano, jde ještě o více. Kdo jim ručí za to, že cizinec není dravcem, a mezitím co oni v bohulibém snažení rozlétnou se do kraje, aby sehnali obživu pro svoji milou rodinu, poletí cizinec od hnízda k hnízdu a zadáví jim mláďata. — Tak a podobně mluvili ptáci mezi sebou.

To však bylo nyní již přec jen mnoho pro konipáska. Nikdy si nepomyslil, že by tak daleko mohla jíti zabedněnost ptačí! „Ale pánové," rozkřikl se a zamával zoufale křídly, „cožpak necítíte nesmyslnost svých řečí? Podívejte se jen dobře na chuděru vedle mne. Ten že by vám ubral obživy v našem bohatém kraji? Tento drobný ubožáček že by mohl býti nebezpečným vašim dětem?"

„Ano, tak jest," vykřikl sedmihlásek, pitvoře se hlasem po konipáskovi. „Či myslíš, že jen tak nadarmo se nyní chvěje? Ne, chvěje se proto, že jsme odkryli jeho spády."

Teď však se vmísil do hádky i skřivan. „Bláhovče bláhový," vykřikl na sedmihláska. „Rád bych tě viděl, jak by ses tvářil, kdyby se kolem tebe slétlo celé ptačí plémě k soudu."

„Jako pták hrdina, kterým také jsem, a ne taková ropucha jako ty," zněla odpověď břitce pronesená.

Ale ještě nežli domluvil, zvedl se skřivan se svého místa. Byl na nejvyšší míru popuzen. Chocholka na hlavě i peří na těle se mu zčepýřily a on hnal se na sedmihláska. „Žádný hrdina, ale štváč jsi, a nedáš-li pokoje…“.

„Jaképak dlouhé výklady,“ ozval se do toho hlas s hůry. „Je jiný a proto na něj.“ Byl to ledňáček, jenž použil situace, aby ukojil svoji nenávist proti neznámému konkurentu v kráse, a střemhlav vrhl se dolů na cizince.

Výkřik ten byl povelem k všeobecnému útoku. Se všech stran slétali se ptáci a stavěli se do dvou táborů. Jedni byli pro neznámého, druzí proti němu, a nežli si tlustý kačer dole pod nimi řádně uvědomil oč běží, byli všichni v jednom klubku a péra různých barev poletovala vzduchem. Pískot a křik byl srdcervoucí a rozléhal se do daleka.

Avšak v témže okamžiku ozvalo se zašumění velkých perutí a silný hlas ozval se přímo nad zápasícími. „Ticho,“ zněl povel následovaný důrazným klapnutím zobáku. „Ticho, pravím, a každý na své místo.“

To pomohlo. Okamžitě rozlétli se ptáci na všechny strany a posedali na větvích. Konipásek si oddechl. Vděčně pohlédl dolů pod vrby, kam se právě snesl obrovský čáp, a volal naň pln radosti: „Strýče Noho, díky bohu, že jsi přišel.“

„Co je, co se stalo?“ ozval se přísný hlas čápův.

„Vrhli se na tohoto malého cizince a málem by byli nás několik, kteří jsme ho ochraňovali, k smrti uštípali,“ zněla konipáskova odpověď.

„Cizinec? V našem terénu? Kde je?“ řekl čáp ohlédnuv se kolem. „Ach kanárek,“ zvolal překvapen a přísný výraz z tváře jeho ustoupil dobráckému úsměvu. „Kde jsi se tu vzal, milounký?“ dodal něžně a přiblížil dlouhý svůj zobák až k samému žlutému tělu cizincovu.

Teď teprve vystrčil kanárek hlavu a — lekl se, když viděl velkého cizího ptáka. Avšak pohlédnuv do dobráckých jeho očí osmělil se a odvětil: „Přiletěl jsem.“

„Tak, přiletěl?“ zněla odpověď. „A odkudpak jsi přiletěl?“

„Z města,“ zněla odpověď.

„Z města? Ty jsi tedy prchl?“

„Ano!“

„A proč jsi prchl? Což se ti tam nelíbilo?“

„Ne. A pak ostala dvířka klece i okno pokoje otevřeno. I použil jsem příležitosti, po níž jsem tolik toužil, abych se dostal na svobodu.“

„Ty jsi tedy toužil po svobodě?“

„Ano.“

„Nu, zde jsi poznal hned prvního dne její slast. Málem bys byl přišel o život. Vždyť krvácíš na několika místech. Pojď,“ a již vzal čáp kanárka něžně do zobáku a otočením svého dlouhého krku posadil si jej na hřbet. „Tam seď nyní a drž se pevně. Zde jsi nejjistější!“

„A nyní k vám, vy holoto hašteřivá. Co jste to tu zase provedli? Jakým právem jste se vrhli na nevinného kanárka?“

„To skřivan... Sedmihlásek... Konipásek... Ledňáček...“, znělo s různých stran.

„Ticho!“ křikl čáp. „Jen jeden bude mluvit. Nuže, proč jste se na něj vrhli?“

Chvíli mlčeli všichni, až se konečně ozval s hůry hlas ledňáčkův: „Protože je jiný než my všichni.“

„A proto jste jej chtěli zničit?“ odvětil čáp. „Jste skoro jaké lidé. Ovšem u tebe, závistivý a ješitný fintile, se nedivím. Ale od vás, přátelé, bych toho byl nečekal. Zarmoutili jste mne, neboť vězte, že byste byli utratili nejhodnějšího a nejmilejšího z našeho rodu.“

„Což pak jej znáš?“ zněla udivená otázka.

„Ano, je to kanárek, přítel člověka a domácí jeho pěvec. U nás v mlýně, kde žiji, měli jsme také takového žluťáska. Byl mým přítelem. Ale minulé zimy, když jsem dlel v jižních krajích se svými bratranci a strýci, zemřel. Věřte, stýská se mi po něm velmi.“ Čáp klepl bolestně zobákem a sklonil hlavu; po chvíli pak řekl změněným hlasem kanárkovi: „Jak se jmenuješ?“

„Hanzi,“ zněla nyní již smělá odpověď, pronesená tak sladkým hláskem, že se všichni po žlutém pěvci ohlédli.

„Hanzi?“ vykřikl čáp radostně. „Též on se tak jmenoval. Nuže, příteli, půjdeš se mnou do mlýna. Klec jeho je dosud prázdná.“

„Ne, nikdy,“ vykřikl kanár polekaně. „Chci žíti zde, ve volné přírodě.“

Čáp se ohlédl po okolním ptactvu, zvedl pravou nohu, zavrtěl povážlivě hlavou a obrácen ke kanárkovi řekl starostlivým hlasem: „Zdá se, milý příteli, že nevíš, co je život ve volné přírodě. Žil jsi v ní už někdy?“

„Ne,“ odvětil kanár a sklonil zahanbeně hlavu.

„Nuže, mohu-li ti radit, vrať se zase do klece. Tam dostaneš každého rána svoji čerstvou vodu a semínko, na jaře a v létě žabinec a v zimě tyčinky semence, ba i cukr ti vhodí do klícky a máčenou housku. Budeš v teplém pokoji, chráněn před nepohodou a bez starostí budeš pěti svoje písně, kterým lidé tak rádi naslouchají. Zde však nebudeš mít na bavlnce ustláno jako tam. O každé zrnko, o každého červíčka musíš se prát s přírodou i druhy, vítr a déšť tě budou sužovat a zlý jestřáb, ba i záludný člověk nepřítel bude ukládat o tvůj život a často budeš nucen se utéci do dutých stromů a hustých křovin, abys unikl číhající smrti. Leč ani tvé písně tu nenaleznou takového ohlasu, jako tam mezi lidmi. Neboť tu přednost má už pobyt mezi lidmi pro ptáka, že lidé nepějí ptačích písní. Zde, kde každý pták je pěvcem nebo jím chce býti, je každý tvým sokem. Žárlivě bude střežit tvoje zpěvy a čím budou odlišnější od jeho zpěvů, tím více tě bude nenávidět.“

„Ale dovol“, namítl kanár, „což pak zato mohu, že pěji jinak než druzí? Každý přec pěje tak jak umí a jak mu zobák narosť.“

„Nu, zcela tak tomu, miláčku, není,“ řekl čáp. „Jsou také na příklad sedmihláskové, kteří nemajíce vlastní noty, pějí po jiných. Ale mezi těmi, kteří ji mají, jsou též takoví, kteří uznávají jen svou píseň a každý jiný zpěv prohlašují za špatný.“

„Jak je to možné, ochránče můj, což pak nemilují zpěvu?"

„Tak, tak," zněla melancholická odpověď, „nemilují nejen zpěvu, ale oni nemilují vůbec nikoho mimo sebe. Jejich srdce není schopno lásky. Jsou to pěvci nenávisti."

„A ti budou pak i mne nenávidět?"

„Ano!"

Kanárek svěsil hlavu a mlčel. Bylo patrno, že přemýšlí o svém osudu, a čáp respektoval jeho rozpaky. Avšak když pozoroval, že vzniká neklid mezi ostatním ptactvem, promluvil znovu: „Nuže, miláčku, co učiníš?"

„Ostanu," zněla rozhodná odpověď.

„Jak?" zvolal čáp udiven a spustil ihned druhou nohu na zem. „Co ti vyváží všechny útrapy, které jsem tu vylíčil?"

„Svoboda," odvětil směle kanárek.

„Svoboda? Což pak víš, co to je?"

„Ano," zacvrlíkal žlutý pták. „Když jsem ještě jako zcela útlé mládě žil u pěstitele svého rodu, slýchal jsem staré kanáry zpívat různé písně. Byly krásné a cizokrajné, ale zapomněl jsem je postupem času všechny. Jen jednu jsem si zapamatoval tak pevně, že by mně nikdy nemohla vymizeti z mysli, a to byla píseň o svobodě."

„A mohl bys nám ji zde zazpívat?" ptal se čáp.

„Zde?" řekl kanár ulekaně.

„Ano," odvětil čáp, „zde. Je nutno, aby národ volných ptáků tě poznal a slyšel, co si představuješ o svobodě, než tě přijme mezi sebe."

„Ano, příteli, zazpívej," prosil konipásek.

To byly vážné důvody, kterým nebylo možno odporovat, a kanárek se jim také podvolil. Vztýčil se na hřbetě čápově, zatřepal křídly a počal pěti za ticha a napiaté pozornosti druhých.

Jak mám však popsati jeho zpěv? Byl sladký a opojný, někdy melancholický, jindy jásavý.

Počal tiše několika měkkými a tlumenými tóny, ale brzy se rozezpíval a hlas jeho vznesl se, jako když motýl z temného a chladného stínu se vznáší vzhůru k slunné a zářící obloze. Ptáci naslouchali pohnuti. Chvílemi zdálo se jim, jakoby temný a těžký smutek svíral jejich srdce a stahoval je k zemi. Ale hned nato veselý trylek a bouřlivý klokot rozvířil jejich krev, že se jim srdce rozechvěla a křidélka maně se zvedala k odletu.

Nebylo to poprvé, co slyšeli krásně pěti. Ranní píseň skřivánčí a noční tlukot slavíka vzbudily mnohou radost, ale též mnohý smutek v jejich srdci. Leč to, co slyšeli nyní, bylo jiné, ne snad krásnější, jen cizejší a bohatší než písně domácí. Bylo jim, když naslouchali písni kanárčí, jakoby šťavnatou ale střízlivou květenu zdejší srovnávali se zářivými barvami rostlin, o nichž jim tažní ptáci vyprávěli, a podivný stesk a touha po cizích krajích rostla v jejich srdci.

Zdálo se, jak by cizí pták byl záhadným kouzlem spial je všechny. Nebylo jediného mezi nimi, kdo by nebyl podlehl svůdnému a čarovnému půvabu jeho písně.

Byli jí okouzleni, ba uneseni a když pak kanárek mohutným a nečekaným trylkem skončil, slétli se k němu a plni nadšení jej oslavovali.

„Jsi náš," volali naň všemi tóninami svých jásavých hlásků, „a musíš ostat mezi námi."

„Ano, jsi náš," řekl čáp, když si byl dovedně vytřel slzu z oka, „jsi naším bratrem a běda tomu, kdo by ti ublížil."

Tak usadil se kanárek u Velkého Jezera Vystavěl si hnízdo na vrbě bleskem znamenané a zažil tu mnoho podivných dobrodružství.

Budu vám je později také vyprávět, leč dříve než tak učiním, chci zde v lidské řeči podat píseň kanárkovu. Jí ukončím dnešní svoje vypravování.

Hle, jak zněla píseň ta:

„Uzavřen v kleci žiji samoten a opuštěn v zajetí člověka. Klec má je v jiné kleci, toť obydlí lidské, a za ním pak ulice a domy hradí mi výhled tam, kam touží mé srdce: ven do přírody.

Mám sice pohodlí a hojnost všeho, ale co je mně platen všechen přepych mé klece, je-li zavřena! Tam ven, kde rostou zelené stromy a šumí potoky a řeky, tam touží mé srdce: ven do přírody.

Lidé naslouchají mé písni a pečují o mne, leč co je mně jich péče, berou-li mně svobodu. Chci ven, ven k svým bratrům a sestrám, kde svítí slunce a voní květy, kde jásá sladká a opojná vůně svobody.

Daleko za mořem na zelených a jasných ostrovech je vlast kanárů. Tam žili naši otcové a žijí moji bratří a sestry. Vysoké palmy pnou se k nebesům, husté košatí se keře a bohaté, vonné květy rostou v zahradách. Divoké ručeje ženou se houštinami, jezera rozlévají se v zeleni luk a nekonečné moře lemuje měkké břehy. Tam je moje vlast. Svobodní kanáři houpají se v korunách nádherných květů a vysílají své písně do svěžího vzduchu jasných jiter, do horkého znoje zlatých paprsků poledního slunce a do krvavých záplav večerních červánků. Tam touží mé choré a nešťastné srdce. Proč, ach, proč tam nemohu též býti?

Neznámá moci, jež živíš na volnosti tolik jiných ptáků, proč jsi nás kanáry odsoudila k porobě a poddanství!? Viz, zde v kleci se sužuji, v kleci hynu, ne bídou a nedostatkem, ale touhou po něčem, co je vyšší než slunce, hlubší než moře a krásnější než nejčarovnější květy — touhou po svobodě.

Leč svoboda nepřichází. Daleko, daleko je slunce, stromy, potoky a moře. Daleko ode mne jsou moji volní bratří a sestry. Kolem mne jsou stěny klece a za ní strmí zdi a domy. Všechno mi vzali: bratry, přírodu i volnost a jediné mi ponechali: mou píseň. Ona je mou útěchou, ona je mou radostí, v ní vyzpívám svoje žaly a svoje touhy, když pěji píseň ku chvále svobody."

JAN Z WOJKOWICZ:

DVA PANCHARTI.

Cynicky svůdcem zrazena, pak matkou vyhnána,
tak v hloubi svojí bytosti ztupena, zklamána:

Na polní mezi v noční čas je tajně složila.

V tmě, strachu, hanbě, samotě je bolest dvakrát zlá!

Zde leží vedle sebe teď, jediné hanby plod,
krev jedna — dvé však tváří vzhled a dvojí ducha rod.

„Syn chudé podruhyně jen, a k tomu panchart být —
co můžeš širém na světě, ty, zrnko v prachu, chtít?

Zde mezi dětmi boháčů (z hry šťastné náhody),
zde, kde vše předem určeno stavy a původy,

je možno, hodno, bys zde ty poctivě soupeřil,
tak za větší vzal námahu mzdy menší, chudší díl? —

Sám nezvoucí se, nezvaný v společnost lidskou host,
bys na ni mstil se za svůj los, jsi právě dobrý dost!“

„ „Syn chudé podruhyně jen, a k tomu panchart být —
jak mnoho je ti pracovat, jak mnoho myslit; chtít!

Oč víc své síly napínat, bys dosáhl svůj cíl,
bys místo, k němuž zrozen jsi, sis čestně vydobyl!

Co nastavených překážek ti dřív je pobořit,
co podpěr a co lešení si teprv utvořit,

bys jako rovný s rovným moh' s tím pustiti se v boj,
kdo od Fortuny do vínku zlacenou dostal zbroj! —

Než za to, až tvůj nástupce na tento přijde svět,
oč snadněji, oč rychleji už dostane se v před,
oč snazší bude mít již boj, než měl jsi, psanče, ty!

Nuž, nové, lepší pomáhej zde tvořit hodnoty.“ “

Z knihy *„Balady a Paraboly“*.

JAN Z WOJKOWICZ:

PŘÍBYTEK S VĚŽÍ NAHOŘE.

Už chrámy nestavme víc

ne Bohu. Pánu chrám, a v červa pokoře,
jen sobě příbytky — a s věží nahoře!

Dům z vlastní bytosti své postavený tvrdě
a s měkkým přepychem v něm vyzdobené stěny —
jen námi obývaný, jako bohy, hrdě,
však v průvan prostoru, vír ulic otevřený!

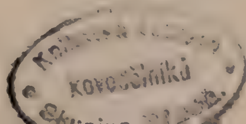
Dům, jenž přec chrámem je, neboť jsme děti Boží,
chrám, jenž přec domem je, neb lidé jsme, ne modly;
dům-chrám, v němž koks a benzin, ne kadidlo jen hoří,
kde pracuje se též, ne kde se pouze modlí!

V něm nechať neduní zvuk varhan zasmušilý,
ni nářek requií a vzdechy litanií:
V něm žití orchestru bouř práce nechať hřmí!
Jak polyfonní skladba nových symfonií,
kde v barvách bohatých a plných jasné síly,
jak oblékaná zbroj to zvonovinou zní —
zvuk válečný, jenž nadšeně se sdílí,
života ducha pochod vítězný!

V něm nežli prosby k Bohu, víc vlastní vůle slova,
z nichž každé tvůrčí moc, plod ducha, v sobě chová,
ať mocným hlasem zní!
Z nich každým ať do větší zvednem výše,
v své bohočlověčské, v své synobožské pýše,
své pevné stavení!

Vždyť víc než Vznešeno, jež v dálném Nebi dlí,
dnes ctíme ono zde, jež s Nebes zrcadlí
se v samých nás, co živých částí Všeho,
odvěčně Živoucího, věčně Tvořícího —
neb Bůh náš staví si, v kosmické prostoře,
— a v stavění svém nikdy neumdlí —
z celého Vesmíru, a s věží nahoře
své svaté Obydlí!

Z knihy: „*Moje Evangelium.*"

MARIE MAJEROVÁ:

O MARYNĚ, JAK ŠLA ZA TATÍNKEM.

Pohádka věnovaná paní *Marii Hübnerové.*

yl jednou otec s matkou, měli tři malé děti a nejstarší dceru Marynu. Ta již dovedla knoflíky přišívat, prádlo vyprat, oheň rozdělat. Bydleli v kovárně na kraji vesnice. Všichni se vespolek tuze milovali a od těch dob, kdy byli rodinou, ani na chvíli se nerozešli. I strhla se vojna, kde kdo šel do boje. Také kovář dostal karabinu a táhl na nepřítele.

Maryna vyprovodila tatínka za ves, a na rozloučenou řekla mu:

— Vraťte se brzy, tatíčku. Nevrátíte-li se, půjdu za vámi!

— Jen přijď, Maryno, odpověděl, ale nemyslil toho vážně, jen potěšit ji chtěl. Jedním okem se usmíval, druhým plakal. Rozloučili se. Brzy zašel za kopec a Maryna vrátila se domů.

Čas ubíhal a kovář z vojny se nevracel. Maryna ho stále vyhlížela. Jednou pásla housata podlíšťata na mezi, i spatřila od rybníka přicházet kohosi. Běžela mu naproti; nebyl to otec, ale krásný pacholíček v červeném pláštíku. Na hlavě měl zlaté slunce a v ruce džbáneček jahod. Ptal se jí hned:

— Kudy cesta do vašeho kraje?

Maryna se divila a neodpovídala.

— Ukaž mi rychle cestu, Maryno. Přicházím z dalekého světa. Spěchám. Je čas, aby u vás žita rozkvetla.

Ale Maryna myslila jen na otce. Hned se ptala:

— Tatínka jsi neviděl v světě dalekém?

— Neviděl. Ale tu máš jahůdku, bude ti dobrá, půjdeš-li za ním. Jmenuji se Léto, až mě budeš potřebovat, sněz ji a hned přijdu.

Potom mu Maryna ukázala cestu a pachole odkvapilo tak lehce, jakoby letělo.

Maryna přišla domů, nikomu nic neřekla, jahůdku schovala.

Obilí uzrálo, bylo posečeno, svezeno do stodol, a kovář se z vojny nevracel. Vzpomínala matka, vzpomínaly děti, ale nejvíc vzpomínala Maryna.

Jednou pásla na strnisku husy štěbetky i spatřila ze sadu přicházet kohosi. Běžela mu naproti: nebyl to otec, ale švarný pacholík ve žlutém pláštíku, na hlavě měl zlatý srp a v ruce mísu ovoce.

— Kudy cesta do vašeho kraje? zeptal se jí hned.

Maryna se divila a neodpovídala.

— Ukaž mi cestu, Maryno, spěchám velice. Byl jsem v širokém světě a u vás čekají již jablíčka na uzrání.

Ale Maryna myslela jen na tatínka a ptala se:

— Neviděl jsi otce mého v světě širokém?

— Tatínka jsem v světě okem nespatřil, ale dám ti jablíčko. Půjdeš-li za ním, dobré ti bude. Jmenuji se Podzim. Až mne budeš potřebovat, nakousni jablko a hned přijdu.

Tehdy mu Maryna ukázala cestu a odletěl tak rychle, až se strniska zafičelo.

Maryna šla domů, jablíčko schovala k jahůdce, nikomu se nesvěřila.

Čas plynul, sadaři sčesali ovoce, podruhyně chodily na dříví do lesa, chlapci dělali ohníčky z pýru.

Jednou si Maryna rozdělala také ohníček na bramborišti. Jejich kráva stračena pásla se nedaleko na drahách. Maryna paběrkovala. V tom vyšla z lesa krásná děvenka, v bílém plášti celá zahalená, na hlavě měla hvězdu stříbrnou.

— Kudy cesta do vašeho kraje?

Maryna se divila a mlčela.

— Přišla jsem z dalekého světa severního, pospíchám tuze, pravila. Vaše řeky ještě nezamrzly. Ukaž cestu, Maryno, spěchej!

— A tatínka jsi neviděla v světě severním?

— Neviděla, praví děvenka. Ale dám ti zmrzlý šípek, dobře se ti hodí, půjdeš-li ho hledat. Jmenuji se Zima, až mne budeš potřebovat, sněz šípek a přijdu.

Maryna jí ukázala cestu, i odletěla děvenka větrem, a z jejího pláštíku sypaly se všude bílé páperky sněhové.

Maryna šla domů, šípek schovala, nikomu se nepochlubila.

Hnedle začli po chalupách topit, lezli za pec, o Hromnicích skřivana vrzat poslouchali, březnovým sněhem se umývali. Maryna pilně sbírala chrastí v lese, až jednou na mýtině spatřila modrookého pacholíka. Seděl na pařeze, v ruce držel kytku petrklíčů a na hlavě měl vínek zelený.

— Kudy cesta do vašeho kraje? ptal se Maryny.

Maryna se nedivila, ale poskočila radostně.

— Vítám tě k nám! Což jsme se na tebe načekali, milé Jaro!

— Byl jsem daleko, až v jižním světě.

— Tatínkas tam neviděl? Maryna na to.

— Neviděl, ale ty ho spatříš, až za ním půjdeš. Vezmi tento petrklíč, a budeš-li mě kdy potřebovat, přivoň k němu a hned přijdu.

Maryna horlivě cestu pacholeti ukazovala i viděla, jak pod jeho kroky taje sníh a prvosenky vykvétají.

Vrátila se domů s chrastím. Děti stály před kovárnou a dívaly se na vlaštovku, jak si hnízdo staví.

Maryna s nikým nepromluvila, petrklíč dobře uschovala.

Toho nesnesla Maryna a rozhodla se, že půjde za tatínkem. Svázala raneček, vespod dala buchtu pro tatínka, navrch vlňák pro sebe a na vlňák jahodu, jablíčko, šípek a petrklíč. Časně ráno vytratila se z chalupy, všichni ještě spali, na nebi stály hvězdy. Pospíchala do města. Na nádraží stál vlak s vojáky. Maryna proklouzla, nikdo ji neviděl, skrčila se do zadního vozu pod veliké dělo. Jeli dlouho a dlouho. Maryna hladem ujídala z tatínkovy buchty. Když ji dojedla, vlak zastavil u modrého jezera v čarovném, horkém kraji. Vojáci z vozů vyskákali, děla vytahali, našli Marynu. Vyptali se jí, co a jak, a řekli:

— Zpět sama nemůžeš, zůstaň tedy s námi. Najdi si práci a dáme ti jíst.

Maryna sedla na zákop a přišívala vojákům knoflíky.

Maryna byla smutná, ale slabými silami svými nedovedla pomoci. I vzpomněla Léta, a dohádala se podle tepla a květů, že tu jistě někde je na blízku. Snědla jahůdku a kde se vzal, tu se vzal krásný jinoch v červeném plášti. Na čele měl zlaté slunce —

Maryna se poděsila.

— Kde je můj tatínek?

— Tvůj otec je daleko, za trojím nepřítelem. Ale od jednoho z nepřátel ti pomohu, žes mi cestu ukázala.

I seslal na nepřátele velký úžeh, až leželi jako zmámení, a naši vojáci i s Marynou prošli mimo ně, ani muže neztratili. S jásotem vítali je druzi jejich v horském údolí. Ale Marynina otce mezi nimi nebylo.

Všem se líbilo v údolí, třešně tu kvetly, fialky voněly, prameny zurčely. Ale běda, nepřítel s hor pálil a děla houkala. Maryna prala vojákům prádlo u studánky, a střely se jí vyhýbaly. Když všecko prádlo vyprala, zatesknila po tatínkovi. Ale sama pomoci nedovedla. Vzpomněla Jara, které tu na blízku tušila, i vyňala z ranečku petrklíč, přivoněla k němu, a už tu byl sličný mládenec, usmíval se, na hlavě měl vínek zelený —

Maryna se poděsila.

— Kde je můj tatínek?

— Otec tvůj je daleko, za dvojím nepřítelem. Ale od jednoho z nich ti pomohu, žes mi cestu ukázala.

Vedl ji i s vojáky tajnými stezkami, hlubokými lesy, neznámými roklemi, takže obešli nepřátelské zálohy, aniž ztratili jedinkého koně. Jejich druhové v táboře za nepřítelem vítali je plesně, ale o kováři z Čech nevěděli.

— Snad je na ledové hoře, povídali, a ukázali nahoru k ledovcům. Cněly skoro do nebes a skvěly se bělostí. Maryna hned chtěla se tam rozběhnout.

— Sama nemůžeš, bránili jí vojáci, nepřítel obklíčil ledovou horu, ale my ji brzy dobudeme.

Maryna rozdělala vojákům oheň, přikládala kleč, shrabovala suché listí a jehličí na lůžka, neboť na horách bylo sychravo. Vojákům se pak dobře spalo, ale Maryna usnout nemohla. Příliš silně toužila po tatínkovi. Zavolala Podzim, neboť viděla jeho

přítomnost v tom kraji. Nakousla jablko, a hned před ní stál. Vyrostl statným junákem, měl žlutý plášť, zlatý srpek na čele —

Maryna se poděsila.

— Kde je můj tatínek?

— Otec tvůj je vysoko, na ledové hoře, obklíčen nepřítelem. Ale pomohu ti od nepřítele, protožes mi cestu ukázala.

Pokynul, a na nepřítele sesula se lavina, všechny vojáky mu až po hlavy zasypala, takže se pohnout nemohli a jen se dívali, jak naši přecházejí. Bezpečně dostali se vojáci na ledový vrch, jediné podkůvky neztratili. Obklíčení druhové s jásotem je uvítali, ale když slyšeli o kováři z Čech, sesmutněli. Zavedli Marynu stranou, a tam ležel voják zahalen praporem. Byl bledý a tichý. Byl to její tatínek.

Maryna vrhla se k němu.

— Tatíčku! zaplakala,

Hladila jeho obličej, který zářil jako křišťál — ale nepohnul se. Líbala jeho ránu, která plála jako rubín — ale nepohnul se. A když ho do hrobu strojila, našla v studené ruce jeho lístek se svým jménem.

— Neplačte pro mne, ale pomněte své budoucnosti! stálo na něm. Všichni četli slova ta a vojáci pravili:

— Psal to, než zemřel, jedním okem pláče a druhým se usmívaje.

Vysekali hrob do ledu, salvu vystřelili, píseň zapěli o daleké domovině. Pohřbili vojína kováře, Marynina otce. V čelo hrobu zarazili karabinu s čepicí. Na hrob si sedla Maryna a plakala. Vojáci odtáhli a nevěděli, že jdou bez Maryny.

Seděla dlouho, až jí bylo zima. Vyňala z ranečku vlňák a při tom vypadl zmrzlý šípek. Snědla jej, protože byla hladná. Nenadála se a hned před ní stála dívka bílým pláštěm zahalená, celá sličná a neposkvrněná —

Maryna se poděsila.

— Ach, povídej mi o chlapci s ratolestí! prosila Maryna a v duši se jí rozjasnilo. Chci tu na něho čekati!

Usedla tedy Zima vedle Maryny na hrob a povídala jí líbezné pohádky o pacholeti a o tom, jak krásně bude na světě, až přijde. Maryna poslouchala, až usnula. A když nastal čas, že Zimě bylo odejíti do severních krajů, spala Maryna tak tvrdě, že nic na světě nemohlo ji probuditi.

Zima položila ji na tatínkův hrob a přikryla ji bílým pláštěm svým.

Tam leží Maryna a čeká na konec pohádky. I nám je čekati na konec. Buďme trpěliví a doufejme. Až přijde probudí Marynu, dotknuv se palmovou ratolestí jejího čela, a ona přinese matce, dětem i nám tatínkovo poselství.

F. X. SVOBODA:

MRTVÝ JEZDEC.

Dnešní noci, když jsem spal,
zvláštní sen, až dojímavý
hluboce mnou zachvíval.
Zdálo se mi o krajině,
pohřížené v nočním stíně,
o pustině bez přítele,
o aleji osamělé.
Kraji tichý, kraji chmurný,
jediný a velký tak,
nepodobný zemským krajům,
udiven svůj zveď jsem zrak!
Sám jsem bloudil opuštěný,
kolem pláň v dál širou spěla,
po ní divné stromy stály,
v nich se divná tíže chvěla!

Nevěděl jsem kudy kam,
kudy jíti temnou nocí,
k jakým skalám, roklinám.
Všecko bylo zkamenělé,
mračné, hrozné, pozatmělé,
všechno se mi tichem smálo,
k útěku mne všechno štvalo.
Rád bych býval prchl odtud,
kol však propast jako kruh,
stál jsem před ní všecek chmurný,
jako dávných tvorů druh,
polekaný, udivený,
ztrnulý a vyjevený,
a jen nebe černé rostlo
kolem mne jak čtyři stěny.

Těžký vítr těžce vál,
stromy se jím ohýbaly.
Vyzlacený měsíc zplál,
když se černé mraky dálí
vichrem hnány rozprchaly;
a tu stromy v jasném svitu
plny byly hrůzy, citu,
a já svitem okouzlený
zachvěl jsem se v jeden ráz,
sevřela mne úzkost hrozná,
obklopil mne divný mráz,
hluboko cos v srdce sáhlo,
projíždělo údy mými,
jak by někdo neprodajný
za stromy stál schýlenými!

Bůh ví, proč jsem se tak bál,
proč jsem jako zmámen zcela
prostřed kraje ve tmě stál,
bůh ví, co mnou asi chvělo,
že mi hrůzou vlhlo čelo,
že jsem viděl stíny děsné,
duchy temné, hroby těsné,
krajinou ač velebná noc
prostírala vábný šat,
ač vál krajem bystrý vítr
a s ním ve tvář milý chlad.
A tak bylo všecko velké,
všecko plno smělé krásy,
všecko širé jak poušť němá,
na kterouž noc ulehla si.

Do té noci jak jsem zřel,
po činu jsem nenadále
žhavou touhu v srdci měl.
Úzkostí se náhlou chvěje
vběh' jsem prudce do aleje,
spěl jsem tmou jak běsem štvaný,
trýzněný a polekaný.
Cesta dlouhá, přeširoká,

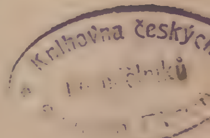
zdupaná a rozrytá
zjevila se plna jamek
od koňského kopyta.
Čerstvé stopy páchly ještě,
koňské teplo ještě hřálo,
v tichu kolem jak by ještě
težké sedlo zavrzalo.

Byl tu asi ryčný běh,
byl tu asi útok strašný,
dusot kopyt, jezdců spěch.
Nyní ticho. Odejeli,
ztratili se, nevraceli.
Odletěli jako časy,
přenesly se těžké massy,
a jen stopy, jež tu vryli,
prozradili těžký chvat,
že se hnali v opojení
pyšné hrady dobývat.
„Buďte zdrávi!" z nenadání
poslal jsem jim pozdravení.
Kdo ví, zda v tu chvíli právě
útěchy jim třeba není?

Který pluk to tudy táh',
který zástup, které řady
z roztoužených lidstva dráh?
A kdo zde je? Bože, v stínu
přes zlomenou karabinu
tělo padlo zledovělé,
bez soudruha, osamělé?
Chci je křísit. Práce marná,
život dávno ztracen již,
dávno tento padlý jezdec
do dna vypil svoji číš,
sletěl s koně v děsném chvatu
touhou nesen, slávou zpitý,
a v jediném okamžiku
utřískán byl pod kopyty.

Zachvěl jsem se jako list,
duší letěl úžas temný,
zmaru ostrý, zlobný svist.
Ohleď' jsem se v těžké muce,
ubitého držel ruce,
pátral, kam ho nyní dáti,
hádal, kam ho pochovati.
Motyky tu nikde není,
hřbitova tu není kol,
jenom noc a pusté pusto,
ohromné tmy děsný dol,
a já chci ho pochovati,
uložit jej v půdu svatou,
aby lehce odpočinul
pod hrudou zde bojem vzatou!

Tu jsem zaslech' řeky hluk,
jež se hnala údolími
nitrem kyprých, vonných luk.
Vše se ve mně rozechvělo,
uchopil jsem padlé tělo,
k řece vlek' je sláb jak třtina.
„Proudná řeko, jasná, stinná,
rytmem tvým spěl k slávě svojí,
vracím ti ho v chladný klín,
poceluj ho, huč mu písně,
odnes jej v kraj rozvalin!"
Vlny šplouchly, rozběhly se.
„Spi tam dole nepoznaný,
ne-li druhy vítěznými,
mojí písní oplakaný!"

Vrátil jsem se k cestě zpět.
Stanul. Pátral. Široširý
přede mnou tu ležel svět,
jeho nitrem cesta zšedlá
v nekonečnou dálku vedla,
záhadná a tichá zcela,
bez popěvků, osamělá.
„Odejeli, Odejeli!
Bůh ví, kde jsou nyní již,
kdo ví, zda jsou v tuto chvíli
k metě svojí dál či blíž?

Zdá se jen, že obzor hučí.
Buďte zdrávi! Kdo as s vámi
rozjíždí se v opojení
do daleka krajinami?"

Tak jsem dnešní noci snil.
Nevím, zda-li dojem mocný
písní svou jsem vyslovil.
Ty tam, mrtvý, dřímej klidně,
odnesou tě proudy vlídně,
vy tam druzí buďte zdrávi
při paprsku bílé slávy!
Stále ještě všecko vidím,
cestu tvrdou jako mlat,
cítím vítr, dusot kopyt,
přenesmírný slyším chvat.
Odejeli. Všude ticho.
V nehybný mír cesta padá,
na ní jeden mrtvý leží,
širošírá kolem lada.

RICHARD WEINER:

DENÍK.

dyž minulo nervosní rozechvění, jež se u vojáků po bitvě projevuje rozesmutněním tak hlubokým, že bys řekl: není proň léku, když byli oplakáni padlí druzi, a setnina, prapor znovu se seřadily v šiku kratším, zmocňuje se pozůstalých nesmírně teplé vědomí sounáležitosti. Pod tímto dojmem se voják vzchopí rychleji než myslí ten, kdo bitvy neprožil. Depresse vystřídána, aniž byste postřehli zřetelného přechodu citového, vírou plnou důvěry, a srdce tone v něze, a chce se mu soucitné sdílnosti.

Večer po bitvě seděli jsme kolem ohně a rozmlouvali o strastném dni. Odpouštěli jsme mu, naplněni nadějí. Pluky vyslaly již malá oddělení pod velením důstojníků, jimž připadá prohledati jeviště bitvy, opatřiti raněné, pohřbíti padlé. Mimo nás vracela se jedna z těchto malých tlup, vykonavši svůj úkol. Patřila k jinému pluku, který bojoval kdesi v sousedství. Důstojník, jenž ji vedl, zastavil se u našeho ohně, vyňal z náprsní kapsy malou knížku, vázanou v měkké kůži: „Našel jsem ji u padlého kozáckého poručíka: Jevgenij Ivanovič Zostov ze Saratova. Dám ji poslati jeho rodině. Zdá se, že v ní je zapsán zvláštní román. Nahlédněte sami, máte chvíli času, musím se hlásiti u vašeho plukovníka“. Podal mi sešit a odešel.

S počátku byly záznamy vojenského rázu, drobné události ze života v poli, kratičké charakteristiky kamarádů, glossy k denním rozkazům, vzpomínky na domov. Činily dojem, že jsou psány resignujícím mladým člověkem, jenž šel do války, zanechav života bezradostného.

Poznámky psal člověk, u něhož asi jedinou význačnou vlastností byla dobrota srdce; nezdál se ani bystrým pozorovatelem, ani člověkem mnoho přemýšlejícím; ne příliš vzdělaný. Myslím však, že byl pevný, a že jeho srdce i jeho hlava se byly již důvěrně obeznámily s místem, kam jej život postavil. Tato bytost mě upoutala, takže jsem věnoval více pozornosti počátečním zápiskům, ačkoliv tam nebylo ani stopy po nějakém románu, jak kamarád ubezpečoval. Ale při záznamu s datem 27. října 1914, pozměnil zápisník docela svůj ráz. Vyprávěla se tam příhoda, jak ji níže opisuji; stála sama, bez obvyklých denních poznámek. A od tohoto dne ovládla, zdá se, docela mysl pisatelovu. Přesvědčil jsem se o tom letmým listováním. Nemohl jsem čísti důkladněji, poněvadž se poručík od plukovníka vrátil a naléhal, abych mu sešit dal, že musí odejíti. Viděl jsem tedy jen, že od 27. října věnován je zápisník oné události; i když se nepsalo přímo o ní, bylo patrno, že řídila všechen život Zostovův a vedla jeho myšlenky i city.

„Škoda, řekl jsem, že tolik chvátáte. Byl bych si rád přečetl onu historii podrobně.“

„A co říkáte záznamu ze dne 5. ledna 1915?"

„Záznamu ze dne 5. ledna?"

Ukázal mi jej, a já, nahlédnuv, viděl jsem kruh uzavřený. Vyvstal přede mnou mlčelivý, odříkavý, ryzí život, bohatý utrpením, které hojila planoucí láska, jak jej žil Jevgenij Ivanovič v několika válečných měsících, a zachtělo se mi doplniti podle pravdy jeho zápisník, tak říkajíc na jeho památku. Domnívám se, že mám právo říci „podle pravdy" i „na jeho památku", neboť živý soucit, k němuž je přimíseno hodně obdivu pro tuto čirou duši, vede moji ruku.

*

27. října 1914.

Byl mi poukázán byt v domě správce velkostatku Panuškina. Nastěhoval jsem se včera a dnes — ano dnes cítím, že se stala se mnou hluboká změna. Hle, co se přihodilo: Panuškin, velmi vlídný, ač trochu podlézavý, a jeho žena, spíše nevrlá než ustaraná (patrně válkou, neboť zde jí notně okusili), pozvali mně k večeři. Neseděli jsme však u stolu pouze tři; večer objevila se z čista jasna také dcera Násťa.

Násťa studovala chemii na curyšské universitě. Letos ovšem nebylo na odjezd ani pomyšlení. Ona není malá, ale vyhlíží drobně, že je strach říci jí přísné slovo, ba i jen slovo vážné. Vyhlíží skoro dětsky, zvláště účes přispívá k tomuto dojmu: nosí rulíky a má pěšinku v černých lesklých vlasech. I nosík má dětský i ústka. Ale dítětem se zdá jen, pokud nemluví. Zazní-li její těžký, altový hlas, hned všechno změní na ní svou tvářnost. Pak neodvážíš se pronésti k ní slova lehkovážného, ni zamilovaného nesmyslu, a dokonce už ne ploché zdvořilůstky. Nelze prostě: mluví k tobě ne již dítě — ach, kdež dítě! — nýbrž žena záhadná a která jako by byla těžce zkoušela. Nikdy jsem neviděl očí, které by tak vyzývaly oči druhého, aby do nich pohleděl, jako to činí oči Nástiny. A pohlédneš-li, zavazuješ se k věrnosti. — Nemluvilo se mnoho u večeře. Správec a jeho žena povídali hlouposti, jako by to nebylo dnes hříchem. Leč zdálo se mi, že rozechvění Nástino nebylo způsobeno jedině prázdnou žvavostí rodičů; a měl jsem dojem, že staří žvatlají proto tolik, aby zakryli přede mnou trapné jakési rozpaky. Panuškin pravil: „Ach, Jevgeniji Ivanoviči, což teď, teď je přece už trochu klidněji. Ale v prvních týdnech války — a, to to chodilo u nás hůře než v Nižním o výročním trhu. Bazar uniforem! Pěchota, kozáci, dělostřelci — a hned zas vozatajstvo, zákopníci, štáby! Vlna vlnu stihala. Přihnali se, rozložili — a než ses nadál, veta po nich. Tak dva, tři týdny! Nebýti války, co zábavy — hehe! Co

novinek v té naší krtčí díře zde! Prosím vás: třicet verst do Lublina — a to je nejbližší štace. S kolika jsem promluvil, kolik jich u mě bytovalo! Čím jsou dnes? Každý mi připadal tak důležitým a významným, že jsem si říkal: Po létech bys jej poznal, v lese za noci. — A dnes? Věřte mi, sotva bych jej poznal za dne. To je to nejsmutnější ve válce, Jevgeniji Ivanoviči: jde člověk mimo, promluvíš s ním, srdce mu vysypeš, on tobě. Zavolají jej — odejde jinam — přestal býti pro tebe, ty pro něho. A přece jste sobě srdce navzájem vysypali." — Násťa vstala prudce od stolu a rychle odešla k oknu. Bylo mi, že vidím slzy v těch očích, jak tekou volně, slzy v očích, jež u večeře byly slabě zarudlé a jakoby oblité žalem. Panuškin se odmlčel; zdálo se mi, že mlčí jako ulekaný člověk, jenž pochopuje, že brebtal. Bubnoval prsty na stole, a jeho žena pravila: „Což, nezahrála bys, Nástěnko, na piano? Jevgenij Ivanovič nepohrdne trochou hudby; je mu asi nyní vzácná."

„Chcete poslechnouti Chopina?", otázala se Násťa, neodvracujíc hlavy od okna.

„Budete-li tak laskava a není-li vám příliš proti mysli hráti — —"

„Není", řekla a šla ke klavíru. — Za chvíli se správce vytratil, šel dohlédnouti na dvůr, jak řekl. Panuškinová sedla do křesla blíže okna a zabývala se jakousi ruční prací. — Pokoj byl veliký. Bylo daleko od okna k místu, kde jsme byli Násťa a já. — Hrála Chopinovo nocturno. Slyšel jsem hudbu? Myslím, že jen jako vzpomínku. Ale jistě vím, že jsem patřil na ruce, úzké, bílé, dlouhých prstů — ruce, které hrály jakoby s vlastní vroucností, jim osobitou, a tak nějak unavené, že jsem se bál, aby náhle neomdlely, samy ruce. A na šíji jsem hleděl, vláčnou a ubohou. Hleděl jsem na šíji, a bylo mi, že Nástiny oči opět pláčí; ač hlava klidně, docela klidně se skláněla. — Násťo, budete moci kdy odpustiti, že jsem patřil na vás hladově? Jsem v poli už kolik měsíců! Ale kdybych byl věděl, kdybych byl věděl! A přece jen musil býti výraz mých očí jiný, než sám jsem se domníval. Bůh ví! neumím hleděti na ženy? Říkají, že ne každý se tomu naučí. Ke mně příroda nebyla štědrá. Nešlo mi to nikdy s mysli, a byl jsem nesmělý. Pravda, okolnosti mě nenabádaly ke smělosti; ženy se nenabízely. Snad že muži, jimž nebylo nabízeno, nedovedou žádati. Myslil jsem tehdy, že pohled můj byl žádostivý; neboť žádost byla ve mně. Ale pak by se nebylo mohlo přihoditi, co se přihodilo. Násťa pozvedla náhle ke mně hlavu a hleděla chvíli do mých očí. Pozorně, jakoby se chtěla přesvědčiti, že jsem ten, za kterého mě má. A pak řekla tiše a rychle, neustávajíc hráti: „Vaše oči, vaše oči! Vám lze se svěřiti docela." — A po chvíli slyšel jsem: „Přijdu k vám dnes večer do pokoje, smím? Neboť nemohu bez něho žíti — nemohu žíti!" „Násťo!" pravím.

„Smím?", táže se znovu a spouští ruce s klávesnice.

„Přijďte, Násťo!"

Co se se mnou děje? Co vyčetla z mých očí? Bylo tam napsáno tolik lásky, že se *musila* vyznati ze své? A já myslil: žádost, žádost!... — A jemná, moudrá Násťa čte: láska! Nezkušený Zostove! — Odešel jsem do svého pokoje, omluviv se únavou. Teď čekám, píše tyto řádky. — Láska! Ale je ve mně skutečně toho citu? Nevím

o něm — vlastně: nevěděl jsem o něm. Ale jistě klamu sama sebe. Což také já? Ví člověk, co se jako láska cítí, jestliže posud nikdy nebyl milován? Ale Násťa jistě byla milována — a tedy ví a dovede ji vyčísti i z očí druhého. Miluji tedy! Miluji! Nástěnko — jakž byl bych omeškal zapsati k dnešnímu datu všechny hlouposti, klípky a malé sváry, jako jsem posud číníval, byl-li čas (a dnes by čas byl), kdyby se nezdály *příliš* malými, hloupoučkými proti tomu, co jsem před chvíli zažil u tvého piana, Nástěnko, holoubku můj, můj žale?! Láska je sladká, ale již nyní trpím pro Nástin smutek.

(Připsáno téhož večera.) Jak jen mohl jsem přeslechnouti, že řekla: „Nemohu bez něho žíti!" Nyní však, když je všechno jasné, co mi zbývá? Nyní, kdy vím, že ji miluji? Ach což, snad je již osudem lidí mého druhu, totiž parobků lásky, aby milovali celou bytostí, až když je zklamání zavalilo, až když vědí, že nelze, aby byli vyslyšeni. Ale není-liž pravdou, že láska žehná už tím, poněvadž milujeme? Mně je přáno více: smím Nástěnce posloužiti a rád jí posloužím. — Bože můj, chtěl bych psáti Nástěnka; ale což smím, jestliže jsem převzal svěřený úkol? Kdybych tě nemiloval, Nástěnko, směl bych psáti „Nástěnka". Ale vy musíte býti Násťou i tomuto deníku, jenž je majetkem tak výlučně mým — ano! Násťa zní kamarádsky — a já jsem váš kamarád; tak tomu chcete — a já, já nemohu, nesmím chtíti více — —

Když dům utichl, Násťa přišla. Nezaklepala ani. Šla přímo ke mně, hleděla pevně do mých očí. Pravím: „Nástěňko!"

„Ano, co si jen o mně pomyslíte", děla na to; zrak se jí svezl k podlaze. Náhle však zkřížila ruce na prsou a z široce rozevřeného zraku jakoby mě objala vlnou důvěry: „Nemohu bez něho žíti, Jevgeniji Ivanoviči, nemohu, věřte!"

V té chvíli jsem pochopil, jak pošetilé byly moje naděje; v srdci však vytryskla nyní teprve láska plamenem. Myslím však, že ničeho nezpozorovala. Děl jsem:

„Čím vám mohu posloužiti, Anastasie Jakovljevno? Kdo jest, o němž mluvíte? A čím já zde mohu býti?"

„Vy můžete všechno, všechno!" pravila vášnivě. „Co jich zde už prošlo — ale Vy jste první, jemuž důvěřuji. Chci vám říci vše. A věřte, že stejně těžké je mi říci to, jako tížilo mlčení po dva měsíce. — Ponižuji se, vím, ponižuji před sebou samotnou, neboť žebroním. Nebyla bych nikdy věřila, že se odhodlám kdy k takové prosbě. Ale setkání s ním je zde, vtištěno, tak živé, tak horoucí, jako bych je žila dnes poprvé. Zostove, chtěla bych znáti přesně místo, kde dlí v kteroukoli chvíli. Abych je vyhledala na mapě, políbila je, zbožnila je. Zostove, chtěla bych slyšeti každé jeho oddechnutí, znáti všechny lidi, s nimiž hovoří, všechny jeho myšlenky znáti, i ty nejnevěrnější, abych se jim kořila — to vše bych chtěla, a více, nekonečně více — a neznám nic, nic nevím — jen to, že zde byl přes den a noc, že mi řekl: Miluji tě — a že on a tato slova a skutečnost, že jej znám, jsou pro mě nekonečně závažnější než celá válka, všechna bída světa, — rouhám se, strašně se rouhám — vím, ale nemohu jinak, nemohu jinak než říci, že pro svou lásku i rouhati se smím, poněvadž hrůzná bolest, že jsem ho vzdálena, že mi odešel, že ho neznám, je úděsnější a štvavější všech bolestí světa dohromady."

Uchopil jsem ji za ruku:

„Násťo, Násťo — je možno si představiti takovéto rouhání? Nebojíte se boha, že vás potrestá?"

„Nebojím se boha, poněvadž nemůže mě potrestati více než činí již odloučení. Nebojím se ničeho, neboť každý trest je nepatrný proti mukám, která trpím. Jsem nemocna, jsem hodna zavržení — dojista jsem hodna zavržení, říkám-li to vše vám, vojákovi, vám, jenž máte oči tak věrné a ústa jakoby určená pro slova odpuštění — ale mnou vládne jediný živel: chci o něm zvěděti, chci za cenu smrti, a je-li ceny vyšší než život — tedy i za cenu takovou, chci věděti, že jest, že žije nebo že je mrtev. Pomůžete mi vyhledati jej?"

„Násťo, hříšnice, děl jsem, co bych mohl odepříti vám, té, která přede mnou stojí? Ale jak hledati, nevíte-li ani nejmenšího údaje?"

„Vím málo. Ovšem, v paměti mé jest živý, mezi miliony bych jej poznala na první pohled. Ale k čemu vám by byl popis osoby? Jest praporčíkem u pěchoty — neznám čísla pluku — ale tehdy, když byli u nás, řekl mi, že patří k armádě generála Brusilova. Ni čísla jeho pošty neznám. Ale jméno: Alexandr Vladimirovič Gruzenko. Co psaní jsem už napsala! Adressovala jsem: Praporčík pěchoty Alexandr Vladimirovič Gruzenko, armáda generála Brusilova. — Odpovědi nedošlo. To že psaní neobdržel. A kdo také by se mořil s vyhledáváním adressáta tak naivně označeného? Mezi tolika tisíci? Ani pak by toho neučinili, kdyby věděli —"

„Pokusím se já, Násťo. Rád se pokusím a s vřelým přáním, abych vám prospěl. Ale neděkujte mi. I cizí, i ten, kdo vás nezná, by se pokusil, kdyby věděl. A já nejen vím, nýbrž znám vás, viděl jsem vás, Násťo."

Myslím, že jsem položil příliš mnoho důrazu na slova: viděl jsem vás, Násťo. Ale bože můj, vždyt byla jedinou branou, kudy mohla se valiti moje muka, aniž by ona zatušila...

„Říkám vám stále Násťo, dodal jsem ještě, a nevím ani, není-li vám oslovení proti mysli. Ale svěřujete-li mi takový úkol, nezazlíte snad, oslovuji-li vás po přátelsku."

Podala mi ruku. Vložila ji do mé pomalu a pevně, odkloněna poněkud, a hleděla na mě s výrazem přátelství a studu.

„Vřele, vřele vám děkuji, Jevgeniji Ivanoviči, jste dobrý; dovedete jistě býti i šlechetným. Mám vás ráda, příteli, věříte mi, že vás mám ráda? Ale ve vašich očích čtu zřetelně, že víte, kterak mi je nemožno říci v tomto okamžiku i jediné falešné slovo: Ano, Jevgeniji, ráda vás mám a budu vás míti ráda do smrti."

— Mám vás ráda — a budu vás míti ráda až do smrti. — Neměla mi říkati těchto slov. Zdá se mi, že bych byl svůj osud snáze snášel bez připovědi. Jsou však vyslovena, a mně jest nésti osud a její slova. A musí tomu býti, musí se to poštěstiti, neboť moje vůle jest taková. Musím a také chci vykonati, k čemu jsem se zavázal, neboť myslím, že závazek přátelství je světější než závazek lásky. A poněvadž miluji Násťu, tím věrnější musím býti slibu, neboť ona mě nemiluje. Ne, Násťa mě nemiluje!

28. října.

Mám nejčistší svědomí a přece se bojím setkati se s Násťou. Ale jak blaží jistota, že dlí na blízku! Ostatně je málo příležitosti ke schůzkám. Služba mě docela pozřela. Fi — není válečným životem stráviti část dne v kanceláři a část na pojížďkách po bezpečných silnicích, od generála ke generálu, kde všude je příjemno jako na dáči. — Psal jsem na všechny strany, abych dostal zprávy o Gruzenkovi. Ale jak ho najíti? Ke všemu řekl mi adjutant sborového velitele, že Brusilova armáda byla rozdělena a její části přiděleny k formacím jiným. — Budiž! Ale vykonám svou povinnost. Proč mi vlastně záleží tolik na tom, aby Gruzenko byl nalezen? Není ve mně bohaprázdné naděje, že by Násťa byla pak pokořena, poněvadž by se objevilo, že Alexandr dávno na ni zapomněl, na ni, jíž on je osudem, celým životem a víc než životem? A že bych potom možná já — — Ale nikoliv, nikoliv! Brachu, co je to v tobě, že i tehdy, kdy máš vůli dobro konati, sobě namlouváš, že jednáš z pohnutek nízkých? Vím, že jsem se vzdal, vzdal, vzdal.

31. října.

Bylo práce přes den a noc, ustavičně, k oddechu jsi nepřišel. Chystá se nový postup, a k tomu účeli provádějí jistá přeskupení. Bože můj, kdo by řekl, co vše třeba uvážiti a zaříditi, aby se kozácká divise posunula o 20 kilometrů. — Přeskupení! Vojenští spisovatelé se o něm podrobně rozepíší. Zda vzpomene některý z nich této vsi, odkud zítra patrně odejdeme? Čím jest tato tečka v onom úžasném odploužení se obra? A pro mě? V posledních dnech — nevím zda prací či tím, že její blízkost byla tak nesporně skutečná — bylo mi, opravdu, že Násťa je kamarádem. Byl bych tak málo erotický? Leč dnes? Nemohu svůj pocit nazvati ani úzkostí, ani steskem, ani bázní — je však *neurčito* ve mně, nevím, kam se poději. Ale je hrozné míti o zítřku představu tak mlhavou a proto po něm prahnouti tak málo, aniž bys na dnešku lpěl — —

Dnes večer ke mně přišla opět.

„Je pravda, že zítra odejdete?"

Odpověděl jsem, že nevím, ale že se o tom mluví; ve vojně mnohdy veliké přípravy vyjdou na plano a rozhodné se stane bez příprav.

„A odejdete-li, budete mi psáti, pátrati — nezapomenete na mě?"

„Násťo!"

„Nemohu bez něho žíti — a je mi tak líto, že vás ztratím."

1. listopadu.

Byla klidna při loučení. Kynula mi šátkem; myslím, že se i usmála. Proč by se *na mě* neusmála? Ostatně nevím, byl jsem již daleko. — Kamarádi mě škádlí: „Holubiček v kongressovce nemálo, Zostove! Nevěsit hlavu!" Což věsím hlavu? — Jedeme daleko. — Čím to, že mi je nyní lhostejno, kde sloužím, lhostejno, co se

v armádě děje? A kříž sv. Jiří? — Čím to, se táži? Toť jisté: miluji ji. A jak vzdálenost roste, tím více připadám si strunou, kterou přepínají.

4. listopadu.

Ve vsi, kde jsme nocovali na dnešek, zastihli jsme oddíl trainu. Nabíral zásob pro čtvrtou armádu. Měl jsem co jednati s důstojníkem, jenž velel oddělení. Prohodil v řeči, že byl s počátku přidělen armádě Brusilova.

„Armádě Brusilova?," dím. „Neznáte-li pak — prominete, že vám kladu otázku tak směšnou — neznáte-li pak praporčíka Alexandra Vladimiroviče Gruzenka?"

„Gruzenka praporčíka? Kamaráde, z nejlepších mých přátel je!"

Dím klidně: „Pak snad víte, kde slouží a jak mu lze dopsati. Mám pro něho důležitá sdělení."

Dal mi ochotně jeho adressu. Řekl dokonce, že pluk jekaterinoslavský, u něhož Gruzenko slouží, leží pravděpodobně nedaleko od nás. Snad jej tedy poznám dokonce osobně. Jeho — soka, nepřítele! Ach, co dím! — Vždyť, ano, pocítil jsem cosi jako radost při poručíkově sdělení. Radost — ale možná také, že to bylo jen zadostučinění.

Zde přede mnou je onen kousek papíru s jeho adressou. Zasloužil si, aby mi byl podán s účastí tak malou, jako se stalo? Jsem pošetilý a panovačný. Chtěl bych, aby lidé vytušili, co mnou hárá a měli s tím účastenství, kdežto bych neměl býti nelibě dotčen ani tehdy, zůstanou-li lidé lhostejnými i k těm mým záležitostem, o nichž mají vědomost. Krásné je slovo, že šťastným je pouze ten, kdo dovede býti sám. Nedovedu toho ještě. Alespoň však jsem pocítil uspokojení, zvěděv Gruzenkovu adressu. Záleží na tom, aby se dařilo, co chceme; vyplnění touhy naší není nezbytné pro vyšší štěstí životní.

6. listopadu.

Napsal jsem Gruzenkovi. Násti poslal jsem jen pozdrav. O šťastné náhodě nechci jí psáti dříve, dokud nedojde jeho odpověď. — Zvláštní je to pocit psáti cizímu člověku, jenž řízením osudu se stal tak důležitým v našem životě. A já dokonce psal jen jako prostředník — — Vyřídil jsem dobře tu věc? Nepozná nic, nevysměje se? — Kdož ví, jaký je. Čím uchvátil Násťu? Snad jen krasavec, moloděc? Mohla jej poznati za den a noc? Říkám: — a noc —, a chvěji se při tomto slově; nikoliv, nechvěji se, ale hrdlo se mi svírá. A přece: jak nízké podezření! Nebyla by v tom případě jistě žádala ode mne té služby. Ale kdož ví! Což i jen tuší? — Co je láska? Hrozím se jí, že tak málo dbá člověčenství. Mě znala Násťa po tolik dní a dovedla mi říci, aniž se zachvěla: Mám vás ráda. — Po něm, jehož skoro ani nezná, netroufá se ptáti po celé dva měsíce; musí přijíti člověk, který má ústa jako určená pro odpuštění, aby nabyla odvahy svěřiti se. — Ano, jak málo dbá láska člověctví.

11. listopadu.

Prší. Spadalé listí hnije. Jsou chvíle, kdy je mi nepochopitelnou skutečnost, že žiji, že jsem. Prostřed odumírající přírody, prostřed strádajících lidí, pociťuji celou

svoji existenci jako nezasloužené vyznamenání. Měl bych je odmítnoúti a jíti kamsi káti se. Ale místo mé je zde, musím zůstati — a utěšuji se tím, že obětuji-li to nejvyšší, co cítím, totiž potřebu útěku do siré samoty, obětuji je čemusi, co nelze pochopiti mojí malosti. Vím, jsem nástrojem. Věřím tomu každou krůpějí srdce; důkaz této víry je, že si nezoufám. Ale proč pak tedy dopouští bůh, aby odříkavý, povolný mechanismus, jímž rád bych byl, měl srdce a toto srdce svou strázeň? Příčinou mého žehrání není, že trpím svou strázní já, nýbrž to, že ze mě činí služebníka nevěrného. — Dostanu k vypracování zásobovací plán pro sbor. Píši a píši — a pojednou pozoruji zřejmě, jak se mé myšlenky odpoutávají od daného úkolu. Vidím její ruce, její šíj, slyším Chopinovo nokturno a hlas, jenž říká „nemohu bez něho žíti, mám vás ráda, příteli" — péro se zastavuje, mám slzy v očích, stydím se za ně a přece jen je ve mně tolik drzého cynismu, že řeknu: Co mi je po všem zásobování sboru, je-li ona tak daleko, tak děsivě daleko! — A podlý jsem dost, abych vypravil na omluvu: Co na tobě záleží, na malém poručíkovi?! — A já si zakládal na věrnosti k povinnostem, já býval hrd na dané slovo. — Jaká podlost střásati zodpovědnost pod záminkou nepatrnosti! Jaká zrada na Násti, vzpomínám-li jí, zrazuje!

15. listopadu.

A co nyní, když Gruzenko psal? Co napsati Násti? — Zde je opis jeho listu, doslovný:

Kamaráde, děkuji Vám za zprávu a za zprostředkování pozdravu. Tuším, že nejsme daleko jeden od druhého, škoda však, že služba znemožňuje, abychom se sešli. C'est la guerre! Až v míru, dá-li bůh! O nás vojácích říkají, že ve válce surovíme. Je to nesprávné, jak sám dokazujete svým dopisem: Delikátně mi prostředkujete vzkaz, ač víte asi sám, jak to ve válce se ženskými chodí. Mám býti méně ochotný než vy? Ve Vašich řádcích leccos prokmitá, co mě přimělo k tomu, abych Vám, milý kamaráde, napsal zcela prostě: Beze všeho. beze všeho! Mezi mnou a slečnou Panuškinovou není nic závazného. Vaše psaní způsobilo malou bouři. Jsme už dva týdny v reservě ve vsi K... Zoša, dcerka mojí bytné, vyšťárala Váš dopis — čert ví, jak — a nastalo, nu znáte to: hysterické záchvaty etc. Spasiteli! Což ti lidé nechápou, že my, kteří teď žijeme den ze dne, nemáme chuti povyšovati na věčné hodnoty věc, které od přírody samé je dán život jepice? Buďte zdráv, děkuji Vám opětně a doufám, že se shledáme v lepších dobách. Budete-li psáti slč. Panuškinové, vyřiďte jí, prosím, můj uctivý pozdrav.

Váš

A. V. Gruzenko.

Kriste, jsem dosti silný, abych v sobě pohrobil tuto zprávu? Byl bych tak nízký, že bych ji mohl sděliti?

20. listopadu.

Píši Násti každý den, ale posud jsem se ani slovem nezmínil o svém zakročení: tím méně ovšem o Gruzenkově dopise. Co jí mám psáti, co nalhat? Je patrno, že ji nesmím udeřiti, ale stejně patrno je, že nemám práva smlčeti všechno a neodvolatelně. Dopis, oplývající vylhanou životní moudrostí, utěšující t. zv. vyšším posláním člověka a poukazující na její mládí? Toho hanebného pokrytectví! Napsati pravdu? Jsou pravdy, které říká jen člověk nízký. K mlčení nemám práva. — O, věděl bych odpověď. Napsal bych: Nástěnko, svatá, jest tu moje srdce. Je plno vás. Nevezmete je darem? — Ne, nevyužíval jsem nikdy banálním způsobem situace žen oklamaných.

25. listopadu.

Vše je stále stejné. Všechna má snaha, všechen můj cit a každá moje myšlenka vzpínají se po tom, abych se zachoval jako muž a přítel; a připadám si jako úskočný škůdce; a miluji až k fysické bolesti.

28. listopadu.

Byl jsem odvolán ze služby ordonančního důstojníka. Vrátil jsem se ke švadroně. Hyb, ruch, vůbec činnost, jejíž výsledek se jeví bezprostředně. Toť úleva pro člověka jako já: nepřemýšlivého. — Také je méně času na vzpomínky. Ale což se vzpomíná na něco, co je námi? To se prostě vnímá. Nač si uvědomovati bolest? Ta prostě bolí. — Myslím však, že je spravedlivo, aby každý člověk nesl v této době těžké zkoušky také ještě vlastní břemeno bolesti. Aby je nesl mlčky a přemáhal je tím, že si ho je vědom. Nedovedu říci, proč to mám za spravedlivé. Ale cítím to jako pravdu.

Dnes je mi zřejmo, že je krom toho třeba býti připoutánu k člověku. Jako záchrana mého lidství mi připadají tato pouta — a já jsem šťasten, ano, šťasten, že těmito pouty je bolest, horce dýchající, zasvěcující.

Naznačil jsem onehdy Násti možnost, že Alexandra naleznu. Odpověděla mi dnes: Pod vaší ochranou je dobře, Jevgeniji, nevíte snad ani jak dobře. Kdybyste vy přišel smrt zvěstovat, kdo ví, neuvěřila-li bych, že se shledám na věčnosti s milovanou bytostí. Takový jste vy. Životodárce. — Snad jí napíši, že zemřel; snad. Pro ni beztak je mrtev. —

1. prosince.

Napsati jí, že zemřel? — Nemohu. Jsem ničemný žonglér. — Napsati jí, že ji miluji? Nesmím. — Jsem zbabělec.

4. prosince.

Přihodilo se jistě cosi nepříjemného. Rozkaz stíhá rozkaz a první je vyvrácen druhým. Štábní důstojníci vrčí a šuškají mezi sebou. K nám jsou ku podivu laskavi, a my pak stejně reagujeme na vojáky. Ti ovšem jsou nadmíru spokojeni a široce se

šklebí. A přece se stalo jistě cosi nepříjemného! Řekli byste, že jedním z příznaků katastrofální události pro armádu může býti také dobrá nálada lidí ji tvořících? A přece je tomu tak.

— — Leč moje „ničevó", není-li všeobecně ruským?

6. prosince.

Ustupujeme pomalu — ale jistě... Podvelitelé říkají: Toť vinou excellencí, — a excellence zajisté: Toť ony kanálie od setníků dolů! Ale co tomu říká Rusko? Soudím-li podle vojáků, je mu to k smrti lhostejno. Vojáci totiž jsou *výborné* nálady — a jak by ne: vzdalujeme se „tamtěch", a jen až bude mezi námi Visla, nepřekročitelná Visla! Pak se bude bezpečně žíti — jako na Něvském. Na ústup mručí jen zadní voje. Ale i pro tuto funkci jsou střídy. Tak což. — Plil bych, plil. —

9. prosince.

Na zad, na zad! Je zřejmé: Poněvadž ústup nemůže se díti v klikatinách, nýbrž v přímce, přijdeme co nejdříve do *oné* krajiny nebo velice blízko. Přistihuji se při hříšných myšlenkách: Není mi hrozno, že snad projdu co nejdříve vsí Č. — *na ústupu*. — Zpráva od Násti: „Co mi sdělíte, a sdělíte mi vůbec něco? Zdá se mi, že i nejhroznější zprávu, jeho se týkající, snesla bych snáze než toto ticho. I slova „zemřel", „zpronevěřil se" pojí osudy dvou lidí — byť i znamenala rozluku — ale hluš je nirvanou, a já ještě příliš žiji a lačním po životě, než aby mi Nic nebylo mukou nejhroznější."

11. prosince.

Rozkaz brigádního velitele: Podle disposic pro všeobecný ústup, daných velitelem 4. jízdní divise, bude 7. pluk kozáků nocovati ze dne 12. na 13. prosinec ve vsi Č., aby chránil pravý bok 45. brigady. Rozkazuji za tím účelem: .... — Můj bože, co se stane? Jaké jsou cesty Tvojí prozřetelnosti.

15. prosince.

12. prosince ke čtvrté hodině dorazili jsme do Č. Čím více jsme se jí blížili, tím více — podivno — upouštělo moje napětí. A několik kilometrů před vsí bylo mi, že jest jen radostné očekávání přátelského setkání. Statek Panuškina leží na hlavní ulici. Když jsem ubytoval svou švadronu (ve stodolách na kraji vsi), vsedl jsem znovu na koně a jel k Panuškiným. Z dálky viděl jsem Násťu: stála pod branou, mluvila s důstojníkem, jenž vycházel ze vrat. Patrně jest u nich ubytován. Na ulici rušno; byla přecpána vozy. Násťa spatřila mě teprve, až když jsem stanul před ní. Ani zvuk nevyšel z její úst. Ale hluboce se zarděla a naklonila hlavu jako by byla blízka mdlobám.

„To jest překvapení, Jevgeniji Ivanoviči, pravila, jak se máte stále?“

„Jak se daří vám, slečno Panuškinová?“

Ale žádný z nás neodpověděl na tuto otázku. — Kapitán přerušil ticho zlostným:

„Jak by se dařilo důstojníkovi na ústupu? Mizerně. — A při tom se před vojáky tvař, jako by všechno bylo v nejlepším pořádku. Hanba, hanba to je.“

Pak promluvil o služební povinnosti a odešel.

Osaměli jsme. Smrákalo se rychle, a vzduch byl naplněn chladnou vlhkostí. Násťa pohlédla na mě tak jako tehdy u piana:

„Nedaří se vám, Zostove, co jste přislíbil, viďte? Nedověděl jste se ničeho?!“

„Ničeho,“ odvětil jsem; jediné slovo jsem vyřkl, sto jiných spolykal. A v duchu jsem vyrážel slova: Jakým úskokem lásky byla moje nálada před vjezdem do vesnice! Chtěla mě přepadnouti nepřipraveného, abych se prozradil při neočekávaném útoku. —

„Pobledl jste. Strasti válečné? Chcete na chvíli do domu? Ale jsem sama doma. Otec chodí po vesnici s důstojníky, matka odjela do Bialystoku — a bůh ví kam dále — když počal ústup.“

Vešli jsme do salonu.

„27. října hrála jste mi zde Chopina. Dnes je teprve 15. prosince. Poznali jsme se za tuto dobu, Násťo? Či jen tolik poznali, že nemáte posud, proč byste mnou pohrdala?“

Uchopila mě za ruce a držela mi je napiaty, přiklánějíc se:

„Jak to mluvíte? Pohrdati vámi — vámi, jenž dovedete říci: můj život nebyl dobrý a krásný, a nebude, a přece mám důvěru, že život vůbec je dobrý a krásný. A proto vám píši, Násťo, abyste se mu nezpronevěřila zoufalstvím — nikdy.“

Citovala moje psaní jakoby odříkávala báseň z paměti. A řekla:

„Věříte tomu opravdu? Či byla to pouze oběť, kterou jste mi přinesl?“

Jak na mě hleděla z té blízkosti, nemohl jsem se déle ovládnouti.

„Násťo, zvolal jsem, a hlavu křečovitě odvrátil; pak jsem se snažil říci klidně: „Ne, mýlíte se, věřím tomu.“

„Vy něco víte,“ vykřikla, „anebo skrýváte cosi.“

„Ne, nic nevím, co byste měla zvěděti. A neskrývám před vámi nic, co byste nevěděla.“

„Zostove,“ pravila, „chtěl byste mi říci, jak jste učinil, že jste svým srdcem zůstal tolik jinochem?“

Tu jsem jí řekl:

„Náš Miška, to jest bratr, hrál si se mnou jednoho dne a rozbil moji zamilovanou hračku. Panáčka, jenž metal kozelce, když byl natažen. Nedopatřením se to stalo, ale Miška věděl, jak velice jsem k oné hračce lnul. My jsme se často právali; ale tenkráte, když se nehoda stala, hráli jsme si právě v nejlepší shodě. Bylo mu asi velmi líto, že mě zarmoutil. Neboť zatím co já zůstal němý zděšením, dal se do lítostivého pláče a náhle mi padl kolem krku a volal přerývaným hlasem: „A to já,

bratře, to já, který tě mám tolik, tolik rád." Anastasie Jakovljevno, nemohu vám ani říci, jakým zázrakem jsem pociťoval, že můj žal pro rozbitou hračku přeplul náhle v pocit nesmírného štěstí. Vzpomínku na tehdejší den nedal bych za nic na světě. Neboť v naší rodině nezakládali jsme si na citových výlevech a nikdy jsme si neřekli, že se máme rádi. Pravda, věděli jsme to jeden o druhém. Ale právě, že jsme to věděli tak jistě, křivdili jsme sobě navzájem, pomlčujíce o tom. A já bych nebyl nikdy pocítil slast takového vyznání, nebýti rozbité hračky."

„Bylo to tehdy poprvé a naposled?", otázala se.

„Poprvé ano. A naposled? Nic není naposled, žijeme-li ještě. Ale já poznal radost, to je důležité, Násťo — a možná dost, že ona chvíle dala mi více než vše ostatní po dnešní den."

Pak jsme dlouho mlčeli. — Panuškin se vrátil; hovořili jsme ještě chvíli ve třech, ač těžko tak říci: neboť Násťa prostála skoro všechen čas u okna, nemluvíc. Ani já nebyl hovorný. A Panuškin řekl: „Co jsme se na vás navzpomínali! Víte, vás, vás bych poznal v lese za noci — a i kdybych byl slepý." A smál se žertu.

Zvedl jsem se k odchodu. Měl jsem noční službu hlídkovou. Při loučení mi řekla Násťa nezvykle pevným hlasem:

„Nezapomeňte! A nezapomeňte zvláště, že jsem vám oddána z celé duše a že vás mám z celé duše ráda."

Zahlédl jsem ji ještě druhého dne při odjezdu. Zdá se mi, že tentokráte plakala. —

— —

Přerušuji zde svoje doplňky denníku poručíka Zostova. Blížíme se ke dni 5. ledna, a tu zdá se mi, že bych příliš zrazoval, doplňuje. Srovnáním původních zápisků — totiž prvního (27. říjen) a posledního (5. leden) — pozná čtenář, tak doufám, že jsem nepostupoval docela libovolně při rekonstrukci denníku. Pokud jde o pořad vojenských událostí, i ty, myslím, jsou řazeny dosti pravděpodobně. Z prvního zápisu plyne, že Zostov šel z Č. na západ, ze zápisu z 5. ledna je pak jasně patrno, že nedlouho před tím byl znovu v Č., tedy na ústupu. Zdá se, že za Č. ruská armáda se postavila asi na čtrnácte dní, na východ ne příliš daleko od vsi. Neboť zápis, jenž následuje, svědčí o tom, že po druhém setkání v Č. byly vyměněny z obou stran aspoň dva dopisy, což by nebylo dobře možné, kdyby se byl Zostov vzdaloval v plynulém ústupu.

Zde jest poslední záznam Zostovův:

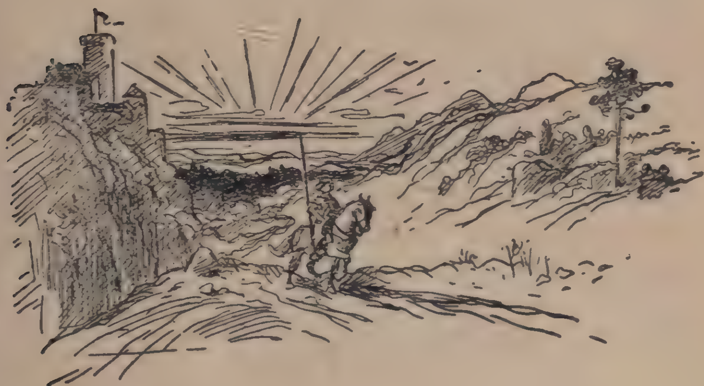
5. ledna.

Moje svědomí je klidné. Bůh ví, že jsem nikdy nepožádal ani myšlenkou, co patřilo jinému. Bůh ví, že jsem neuchvacoval. Nevyhýbal jsem se životu, to by bylo hříchem, snažil jsem se dojíti v sám střed jeho proudu, ale nabízel jsem se mu, přemáhaje stud a zváživ svoje právo i povinnost. Když jsem po druhé a naposledy přišel do C. a vyprávěl Nástěnce o své rozbité hračce, nechtěl jsem více než říci jí, že moje láska ji chrání před brutalitou osudu. I když bych byl vzdálen, mé srdce je

blízko u ní. Proč by to neměla věděti? Bylo mou povinností říci jí to — řekl-li jsem svoje vyznání zabalené ve vzpomínku z dětství — ani tím jsem se neprohřešil. Bylo to povinností, neboť jsem si jist stálostí své lásky a člověk, jenž miluje, nemá lásku smlčovati, neboť láska je útočiště, je štít, je pevnina, a nikdo z nás neví, vyskytne-li se ještě jiný člověk, jenž drahé bytosti lásky poskytne. Není tedy hříchem zamlčovati ji? Nic jsem nežádal — i to ví Bůh. Jen říci jí, aby věděla — a pak jsem odešel.

Nástěnko, Nástěnko, přiblížili jsme se nyní jeden k druhému, žádný z nás přemlouván, přiblížili jako dva lidé, kteří poznali, že milují pro požehnání lásky a jsou milováni pro požehnání daru. Se srdcem vděčným, ale i radostným, přijímám dar a požehnání. Násťo, Nástěnko, hrůzy dneška skončí. Až přijedu po třetí do C. — holoubku můj, jaké to jen bude shledání!

(Připsáno téhož dne večer.) Běda, nařízen nový ústup. Dovídám se, že nepřítel pronikl na východ od C. — Právě teď, právě dnes! Jako by Bůh pokladl závoru mezi nás dva. Mohl by toho dopustiti, kdyby byl vševědoucí? Neboť dobrý jistě je! Ale vševědoucí — nikoliv! A já reptám proti tomu, že jím není. — Jsme ustanoveni za zadní voj.

STANISLAV HANUŠ:

PROČ BYCHOM SE NETĚŠILI...

Jak pocely
zas v prsou tály, hořely
ty zvuky, vlaze tak jaré v své mladosti půlstaleté.

„Krásně!
slunečně jasně,
rudě a bíle na lukách života radost kvete!"

Ach, píseň prostozvuká!
Jak srdce hned rozbuší, hrdlo hned ouží,
zarosí oči, jež vyplakat touží,
čím vroucné tajemství kmene v tobě jásá a lká!

Zazní — a rodné země plničké nitro máš,
v prostřed čekání vzdorných dar jistoty, láskou sladký.
Kdo samoten byl's a něm, dík šeptáš na ňadrech matky,
s tisíci bratry jsi, líbáš je, objímáš.

HELENA MALÍŘOVÁ: EJ, TOPOL!

letohrádku obchodníka Karase scházívala se každé druhé soboty malá společnost divadelních umělců a hostů z letních bytů. Odpoledním vlakem přijížděli z Prahy muži k svým rodinám, aby pobyli do neděle do večera, nebo do pondělního ranního vlaku; vilová osada tvořila svět pro sebe, všichni se znali, měli své koupadlo na řece, své lavičky i altánky v lese, a dvě soboty v měsíci byly vždy věnovány schůzkám u Karasů. Do pozdní noci svítil přízemek šedivého, kamenného domu s podloubím a terasou všemi svými čtvercovými okny, a slyšet bylo hlasitý hovor, smích, klavír, housle, zpěv.

Obchodník Karas v mládí připravoval se také k divadlu; měl pěkný baryton a nadšenou lásku k divadlu, ale pro trému selhaly mu všecky pokusy. Jedinkrát podařilo se mu překonat se na tolik, že odzpíval malou episodku v „Boccacciu" na předměstské scéně před obecenstvem. Ale byla to taková muka pro něho i pro jeho rodinu, že byl od té chvíle navždy vyléčen ze svých „bláhových snů", jak tomu říkal, a že se ujal společnictví v obchodě otcově. Jeho maminka, chudák, tenkrát div neomdlela, když ho uviděla na jevišti nastrojeného jako tajtrlíka, s cizí tváří, s cizím hlasem a hroznými vzmachy rukou. Ona věřila v jeho talent a obdivovala se synovi už proto, že uměl zpívat z not — cosi pro ni nepochopitelného! — ale přece jen byla šťastna, když se umoudřil, protože i víra v jeho talent, i obdiv byly pocity pro ni nepohodlné, ohromující, které ji dusily stejně bolestně jako šněrovačka, oblékaná jen v největší svátky a s oddechem rozkoše zase svlékaná.

Oddychli si všichni, když bylo po debutu a po „bláhových snech".

Mladý Karas dostal tenkrát od krámského personálu veliký vavřínový věnec, a ten věnec si jeho maminka pověsila do špižírny; dlouho pak měla dost listí na pikantní omáčky.

Starý Karas umřel, raněn mrtvicí, mladý stal se pánem firmy. Ale ani zpěvu, ani lásky k divadlu tak zcela nezanechal.

Léto co léto bývaly v jeho krásné vile hoštěni divadelní umělci, a on sám bez pobízení rád jim zazpíval „Já vždycky jsem se modlíval k strážnému andělíčku..." nebo „Ferrary pán". Trémou už netrpěl, protože to bylo doma, v klidném světle, na rovné podlaze, a nikoli na vyvýšeném místě před polotemným prostorem, kde z načervenalé mlhy kouká na tebe plno bledých obličejů. Ani stará maminka neumírala už strachy, protože, chvála bohu, její syn byl hezký člověk i bez šminky a bez komediantského trika, — a obchodu znamenitě se dařilo. Co ji jedině trápilo, byla jeho nechuť k ženitbě. Byla by tak ráda uvítala spořádanou nevěstu s věnem, tak ráda byla by se dočkala vnoučat! Ty aktérské známosti ji příliš netěšily; ale na tolik už byla synem poučena, že jsou to umělci a že známost s nimi nepovažuje se za ostudu, ale za čest.

„Jakáž porada," myslívala si s povzdechem.

Na hudebních večerech usínala k desáté hodině, potom se sbírala a odcházela nahoru spat.

Byl počátek srpna, divadelních prázdnin Karasových hostů bylo na mále. Mnozí se již loučili.

Všecky tři místnosti v přízemí, jídelna, salon i pokoj hudební byly plny veselosti. Úřednické a obchodnické rodiny těšily se z blízkosti zbožňovaných zpěváků, prosily o podpisy na pohlednice a se zájmem poslouchaly, jak si ti lidé mezi sebou tykají. V tom zájmu byl i obdiv i odpor, bylo stejně závisti jako uspokojení, že „my, chvála bohu, nejsme tak nevázaní!"

Hostitel, ve svých čtyřicetipěti letech dosud křepký a hezký muž, přednesl již svého strážného andělíčka a spustil odbojný zpěv pána Ferrary. Operní texty pamatoval si ještě z dob studií v hudební škole, a byly to stařičké, tklivé překlady, kostrbaté a plné nesmyslů; Karas chtěl se již naučit překladům novějším, ale na snažné prosby šibalky Aleny, mladé zpěvačky z letního divadla, setrval při milých nesmyslech a pěl o pánu Ferrary, že se „směje hrdosti svých nepřátel, v něm reka plápol věje i mužné moci divý vzdor!"

Staré dámy kývaly hlavami do taktu a pochvalovaly si zašlé doby. Co platno, ty staré opery byly přece jen nejpěknější.

Alena zpívala pak slovácké písničky, prevozníčka, boleraz, kysucu a jiné, všechny ty zázračně krásné písně ze srdcí lidu vyšlé, kterým se naučila od svého chlapce, Slováka; se Slovákem se již před rokem rozešla, ale písně jeho nejraději zpívávala. A bylo milé poslechnout si její mladý, ne zcela vyspělý hlas, plný vroucnosti, jasu a dobroty.

Zpívala píseň po písni a hostitel i hosté, stále okouzlenější, prosili stále o nové.

„Už žádné neznám!" prohlásila na konec lítostivě.

„A znáte ještě jednu!" zvolal vítězně mladý houslista Kabeš. „Tu o topolu! Ej, topol, topol, zelený topol —"

Alena zapírala. Písně o topolu nezná.

„Znáte! Jen si vzpomeňte!" ujišťoval Kabeš a napověděl nápěv. „Ej, topol, topol..."

A upřeně se na ni při tom díval.

Měnila barvu. Její hebká ruměnost zohnivěla a zase pohasla. Zapírala už chaběji. „Zapomněla jsem... Už nebudu zpívat!"

Kabeš, stále na ni hledě, sesílil hlas. Přezpíval píseň. Slova byla tato:

Ej, topol, topol,
zelený topol,
zelený topol!

A dyž ma nesceš,
a dyž ma nesceš,
daj že mi pokoj!

Píseň měla podivuhodnou barvu nápěvu. To byla skutečně barva, zelená barva listí, a byla to ztepilá výška topolu, bylo to jasné, ostré osvětlení sluneční ve dne,

a byla v těch táhlých, pokojných tónech i ponurá přísnost večera, kdy stromořadí topolová čnějí výhrůžně k temnému nebi. Třetí věta každé sloky měla divný, předivný přechod; tam v jediném tónu, ostře jasném a důrazně protáhlém, bylo obsaženo tajemné, veliké a beznadějné hoře.

„Ze-*le*-ný topol!... Daj *že* mi pokoj!"

Houslista jen naznačoval melodii, a i v jeho polohlasém přednesu zazvučela píseň mrazivým kouzlem své zelené barvy.

Alena pohnula zimomřivě rameny jako při pocitu, jemuž říkáme „smrt na mne sáhla", a sedla si ke klavíru, snad aby byla zády obrácena k ostatním, kteří ji zvědavě pozorovali. Všichni domnívali se rozumět. Věděli, že Slováka velmi milovala a že on ji opustil. Divili se, že houslista nešetrně jí připomíná minulost touto písní, která je žalobou opuštěného srdce.

Alena počala na klavíru tiše přehrávat divný nápěv zeleného topolu, jakoby zkoušela, dovede-li jej opakovat.

Ale k zpěvu jí už nepřemluvili.

Ve výklenku u okna sesedly se dvě kolegyně Aleniny.

„A já myslila, že Alenka už dávno zapomněla na svého Slováčka," povídala jedna.

„Však by zapomněla, kdyby jen Ferrary pán..." zachechtla se družka.

„To si myslím! Taková náhrada... Alenko!" — hlas ihned přešel v mazlivou srdečnost, neboť Alena mířila k výklenku. „Zrovna si o tobě povídáme, ty mrcho, jaká jsi dnes báječná a rozkošná! Záříš! To něco znamená —"

Alena skutečně již zase zářila. Vzrušení nedávné chvíle zmizelo jako odvanuto; krásná, mladá, veselá, bezstarostná usmívala se, hovořila a pohybovala se tak, jakoby nenadálá jakási radost ji byla vzpamatovala a osvěžila.

A bylo to jen několik slov, které k ní toho večera pronesl Karas, několik slov podivu i závisti.

Rekl jí:

„Vy? Vy ani sama nejste si vědoma, jaké jste šťastné stvoření! Ocitla jste se na nejkrásnějším rozcestí života, ano! Vždyť vy máte všechny možnosti ještě před sebou! Všechno... všechno ještě můžete!"

Věděla, že těmi slovy naráží na její rozchod s prvním milencem, kterého nepovažoval za štěstí pro ni; věděla také, že sám hořce pociťuje, jak jeho dráha je skončena, uzavřena, dána, a nic už v jeho osudu že nelze změnit, nižádného úžasu nelze se dočkat — pro věk, v němž zpohodlněl, zvyk, jehož nepřemůže a rozum, který každou hloupost mu zakáže.

Za to ona... ona má ještě všecky cesty před sebou — všechno může!

Cítí ta slova ohnivým opojením probíhati všemi žilami, září a směje se a její slova i její pohyby jsou plny jisker.

Pozdě po půlnoci, skoro již za svítání, odcházeli toho večera hosté od Karasů, rozděleni v malé hloučky a dvojice.

Šli temnou nocí za veselých hovorů, silnicí matně se bělající. Hloučky se oddělovaly a mizely ve vilách.

Alena s oběma kolegyněmi bydlela nejdále, až v druhé vsi u lesa. „Všechny možnosti“ měla před sebou krásná Alena, ale teprve před sebou. Zatím byla ještě chudobnou a zadluženou zpěvačkou z arény a nemohla bydlet v drahém výletním místě.

Doprovázel ji Karas; Kabeš, houslista, připojil se k její družkám.

Měli před sebou dvě cesty: středem vilové osady a potom stále rovně po silnici nebo polními stezkami. Hádali se chvíli, která cesta je bližší. Karas ale tvrdil, že nejkratší cesta je docela jiná a tu že zná jen on.

„Veďte nás tedy!“ řekla Alena.

Šli třetí cestou, vedeni Karasem.

„Jenom nás neveďte někudy, kde straší!“ pištěly dívky.

Hned začalo se mluvit o strašidlech. Kabeš plácal nesmysly — byl tak trochu rozjařen vínem a znamenitými kořalkami Karasovými; dívky se bavily.

Karas s Alenou šli několik kroků napřed. Karas byl okouzlen i dojat. Alena mluvila o hudbě, o studiích a o svých plánech a bylo jasno, jak žije zpěvu a divadlu, jak důvěřuje v budoucnost, a Karas věděl od Kabeše, jak chuděrka nuzně se musí protloukat a jaká je statečná. Tak mu jí bylo líto a tak byl okouzlen, že ztrácel rozvahu...

Šli tak asi hodinu. Nebe se vyjasnívalo. Rozeznávali již obrysy blízkého lesa.

„Myslím, že jsme si zašli!“ přerušila náhle Alena hovor s Karasem a její hlas, dosud měkký a smavý, zazněl drsně.

Zastavila se a hleděla před sebe.

Kabeš s dívkami stanuli těsně za nimi.

„Zacházíme si takhle!“ opakovala Alena. „Dávno už bychom měli být doma!“

„Ach, ne, dobře jdeme, já už se tu vyznám,“ řekl Kabeš, „chodívám sem na ryby, tu je někde na blízku potok...“

„Já se tu také vyznám, ale tudy si příliš zacházíme, pojďme jinudy,“ stála na svém Alena. „Zajděme teď na silnici.“

„Tato cesta je však hezčí,“ mínil Karas.

Kabeš se dal do smíchu.

„Ano! Jen se podívejte, Alenko, na ty krásné topoly! Pojďme!“

„Ale ne... pojďme raději po silnici...“ Alenin hlas zbojácněl a pokoušel se prosit. „Jsem už unavena, ráda bych byla co nejdříve doma!“

Aleniny kolegyně se rozzlobily; nač to hádání, ať si jde každý, kudy chce! Podezřívaly Alenu, že by ráda s Karasem osaměla v poslední chvíli. Opice!

A Kabeš se stále smál.

„Víte, proč Alena nechce jíti tam kolem těch topolů?“ zvolal vyzývavě.

„Kabeši, mlčte! Kabeši!“ vykřikla Alena s hněvem i úzkostí.

„Proč? Proč? Co je? Straší tam?“ vyzvídaly dívky.

„Nestraší... leda jen pro Alenu! Ta vám kolem žádných topolů nepůjde za nic na světě!“

„Nesmysl! Proč by nešla!“

„Proč? Protože se jich bojí!“

„Kabeši!“

To byl již výkřik skutečné hrůzy.

Karas, který šel celou cestu po boku Alenině v uctivé vzdálenosti, ucítil náhle, jak se k němu přimkla v leknutí a uviděl, jak přikrčila hlavu do ramen.

„Vy se bojíte — topolů?“ podivil se.

„Ale ne! Kabeši, nemluvte o tom a pojďme! Jste protiva chlap, Kabeši, abyste věděl! Proč o tom mluvíte? Nikdo se vás neptal!“

„Vy si musíte tu hysterii odvyknout! To není nic platno!“ rozkládal Kabeš. „Jen si pomyslete, pane Karase: tahle inteligentní dívka má nepřekonatelný — jak ona tomu říká — strach před topoly! Strach a odpor. Celá se před nimi třese, div neomdlí! Já povídám, že je to hysterie, nesmysl a že jí to vyženu z hlavy! Hromské dílo, to by bylo pěkné, abych rozumovými důvody...“

„Přestaňte, Kabeši,“ přerušila houslistu Alena a vykročila na cestu k topolům. „Pojďme! Je to hloupé, vím, ale měl jste mlčet! Dobře víte, kdybyste byl nic neříkal, že bych byla šla... bylo by mi úzko, to je pravda, ale nebyla bych se přiznala... byli bychom přešli — a dobrá. Ale já to věděla, že mlčet nebudete, že mne neušetříte svými pitomými rozumovými důvody a proto jsem se zdráhala tou cestou jít. Teď pojďme, ale ani slova o... o těch hrozných, ohavných stromech! Ani slova... nebo...“

Kabeš vzal ji za ruku a vsunul si ji pod paži.

„Já ale tvrdím, že je to všecko nesmysl a že si musíte umět poručit, že se musíte vysmát tomu svému strachu! Nu, jen se na ně dobře podívejte, vždyť jsou to...“

„Ne, pro Ježíše Krista, nemluvte, nechte mne,“ úpěla Alena hlasem úzkostí zadrhlým a přitiskla obličej k rameni Kabešovu. „Podržte mi ruku na očích, prosím vás, Kabeši, drahoušku! Veďte mne, tak, ale jen ne příliš blízko k nim, pro boha a nestrkejte mne! Ne...“ zajikla se. Umlkla. Byli u topolů.

Karas překvapen, skoro ustrašen, vzal Alenu také pod paži a mimovolně snažil se svým tělem chrániti ji před pohledem na topoly u cesty, tři překrásné, ohromné a ztepilé stromy, zcela černé na svítající temnotě prvního rozbřesku.

Jak ji tak držel a vedl, cítil, že se všecka křečovitě chvěje, že drkotá zuby jako v zimnici, že hlasitě oddychuje a sténá hrůzou a hnusem.

To trvalo jen těch několik vteřin, než přešli topoly. Jakmile byly stromy za nimi, přestávala se třásti, ruce sejmula a nemusili ji už vésti. Skoro se jim vytrhla. Zdvihla hlavu, pohlédla směrem, kde stály stromy a že jich už neviděla, uklidňovala se.

„Já... já vím...“ mluvila s nervosním smíchem, ještě udýchána, „je to blbost a vy se mi teď musíte smát... ano, směšna jsem, ale co naplat! Nemohu za to! Kdyby byl aspoň ten zatracený Kabeš mlčel, byla bych se jen otřásla, ohlédla jinam a nikdo

by byl nic nepozoroval. Dělám to přece tak vždycky, když... když musím jít okolo nich! Ale začne-li se ještě o nich hovořit a domlouvat mi dokonce — abych se na ně podívala — hu, to je děsné!“

„A proč? Proč se jich bojíš, ty huso?“ smály se jí kolegyně.

„Vy jste husy! Vy! Kdybych to věděla, proč se bojím, bylo by po strachu. Bojím se, no! Štítím... nenávidím...“

„Podivné,“ šeptal Karas.

„Takové krásné stromy!“ divil se Kabeš.

„Ohyzdné! Příšerné!“ mluvila Alena. „Ty jejich střapaté větve, fuj, nenávidím je! Ošklivo, těžko je mi z nich! Hnusno!“

„A to si nemyslete, že ji nikdo nechtěl vyléčit!“ počal vykládat Kabeš; — byli už ve vsi, která se rozhlučela štěkotem psů a kokrháním kohoutů. „Doma bývala nejdříve bita, potom jí otec začal domlouvat, vysvětlovat, zasadil dokonce na dvoře malý topolek, aby jej viděla růsti a uvykala mu; nic platno; malého se nebála, ale jak uviděla strom veliký, čerti ji zase brali!“

„Podivné...“ opakoval Karas zamyšleně.

Byli již u chalupy, kde dívky bydlely v nizounké sednici nábytkem přeplněné. Loučili se.

Karas byl zřejmě zmaten, jakoby byl chtěl Aleně něco říci, mnoho říci, ale po příhodě s topoly nemohl nalézti náladu prošlé chvíle. Ona se rozpačitě usmívala a její „s bohem“ znělo také cizeji než snad by bylo znělo bez oné příhody.

Dívky zmizely v chalupě, oba muži vraceli se nazpět toutéž cestou.

Když došli zase k topolům, stály tu stromy slabě ozářeny ranní růžovou párou, pobledlé nebe modralo, před sebou rozeznávali pole, v dálce les a pahorek s vilami. Tráva vlhla rosou, kohouti na všech stranách, z blízka, z dáli kokrhali.

„Topolů se bojí... Bojí se topolů...“ bručel Karas. „A bez příčiny? Neví proč?“

„Bez příčiny! Docela bez příčiny! Jakživo se jí nic nestalo, co by bylo v nějaké souvislosti s tímto strachem. Ani v nejútlejším dětství...“

„Snad tedy... snad tedy ještě dříve?“

„Jak to myslíte?“

„Než se narodila?“

„Ach, myslíte, její matka... že se snad její matka ulekla někdy topolu, když byla těhotna?“

„Ano, snad i to...“ odpovídá Karas nerozhodně.

„Ale pak by si byli rodiče její strach vysvětlili; jim však byl, jak ona vždy tvrdí, stejně nepochopitelným a záhadným jako jí samotné!“

„Záhadným? V životě však není záhad, není nic, co by se rozumně nedalo vysvětlit,“ namítal se svrchovanou jistotou Karas. „Životy lidské, osudy lidské, události našeho života — toť řetěz. Bojí-li se malé děti bubáka, je to proto, že je hloupí dospělí lidé strašívají tímto bubákem a takové strašidlo stane se pak pro ně představitelem zla a hrůzy, ošklivosti a temnoty. Pravda, i dospělý člověk mívá své bu-

báky. Ale nikdy jsem neslyšel, že by hrůzu a odpor mohl vzbuzovat topol, krásný strom! A bez příčiny, bez souvislosti s nějakou událostí životní... Vždyť se bála i té písně o něm... nebyl-li ovšem zde jiný důvod — vzpomínka..."

„Ne, to jistě ne!" ubezpečoval Kabeš. „Viděl jsem tuto mladou lásku hezky z blízka, byl jsem jim oběma důvěrníkem. Rozešli se ne bez bolesti, ale jejich mládí a její šťastná povaha brzo bolest přemohly. Alena, vím to, dnes už klidně vzpomíná, či snad ani nevzpomíná, jeho písně zpívá jen z lásky k nim a ne pro upomínku na něho a on je spokojeně oženěn s jinou. Alena, i tím jsem si jist, byla by dnes znova schopna lásky nové, snad i silnější a věrnější než bylo to první blouznění..."

Den růžověl, modral, zlátl, po silnici zahrčel vůz. Děs Alenin jevil se nyní, v tom probouzejícím se ránu ještě záhadnější než v noci.

„Zkrátka — všecko nasvědčuje," pokračoval Karas ve své úvaze o záhadách, „že Alena nemá svou chorobnou úzkost ze sebe, protože sama je zcela zdráva, ale — ale z někoho jiného, kdo žil, možná, dávno před ní. Krev lidská koluje z žil do žil, a s ní kolují i myšlenky i city naše a všechno to, čemu říkáme *duše*... Tedy i duše koluje, řekněme třeba „stěhuje se". Otřese-li námi nějaké neštěstí nebo vášeň, dojem, cit — vrací se to ohlasem i v našich snech, zanechalo to stopy v našich duších a putuje to s naší krví do žil našich dětí. Říkáme, že se těhotná žena „shlédla". Znám mladého muže, který se narodil jednoruký. Jeho matka v době těhotenství ztratila památný náramek, který nosila na levé ruce; když zpozorovala ztrátu, ulekla se a chytila za ruku v zápěstí. Narodilo se jí pak dítě, jemuž chyběla levá ruka od zápěstí. Z krve do krve přecházejí naše dojmy. Ne vždycky známe jejich původ. Ale původ tu je —"

„A tak tedy myslíte, že v krvi Alenině také koluje nějaký zděděný strach před topoly? Ostatně snad máte pravdu. Kdo ví? Třeba se někdo z jejích předků na něm oběsil..."

Karas pokrčil rameny. Šli chvíli mlčky. Překrásné ráno se probudilo vítěznými barvami a jasem, vůněmi a hlasy.

Blížili se již vilám. Karas rychle vypravoval:

„Vidíte, povím vám něco ze svého života, co by mi bylo skoro už z paměti vymizelo. V dětství míval jsem pocit, bezmála podobný děsu Aleninu, takovou zuřivou nechuť, takový odpor — ke hře na citeru. Řeknete, že to chápete. Ano, ale byl jsem dítě pěti- šestileté, a v těch létech jistě se nám líbí jakákoli muzika, jen když to hraje a zní, třeba primitivní hrací strojek, třeba citera. Já však citeru nenáviděl. Náš starý účetní na ni hrával, ne často, jen ve chvílích svátečních nebo na veliké prosby; celý dům přicházel si jeho produkce poslechnout, jen já před nimi utíkal. Jakmile jsem zaslechl ty žbluňkavé, sténavé a vrzavé zvuky, byl jsem vzteklý. A to nebyl prostý, dětský vztek; to byl cit velmi složitý. Mne ty zvuky vlastně dojímaly, ale tak silně, tak nesnesitelně silně, až se to stupňovalo v odpor a úzkost, a já plakal, dupal, zuřil a trnul záhadnou hrůzou i smutkem — snad jako slečna Alena při spatření topolu i při pouhé jeho představě. Já také již při pouhé představě, při

slibu, že pan účetní zahraje, upadal jsem do hrůzy, utíkal a vyhrožoval, že se nikdy už domů nevrátím. Potom to nějak ochablo. Odpor ztratil na pronikavosti a tajemné hrůze, ač nikdy neproměnil se v lásku; dověděl jsem se zajímavou věc z minulosti rodičů otcových. Bylo prý to nešťastné manželství. Dědeček zamiloval se v dvaceti letech do babičky nerozvážnou láskou, která později schladla až v nenávist. Hádali se a prali od rána do večera. A moje babička také prý uměla předojemně hrát na citeru. Tou hrou v mládí dědečka upoutala, pak se jí nabažil stejně jako ženy a babička to věděla a naschvál celé večery hrávala. Popadl prý konečně ten ohavný inštrument a hodil jej babičce na hlavu; neudělal jí nic, odstonala to jen pořádným leknutím. Ale když trochu okřála, hrála znovu. Dědeček se pak odstěhoval až do třetího poschodí starého rodinného domu, jenž měl tlusté zdi; babička zůstávala v přízemí. Když se mi můj záhadný pocit odporu ke hře na citeru tímto prosaickým způsobem vysvětlil, zmizela i poslední stopa jeho záhadnosti a milá citera byla mi pak už jen k smíchu...“

„Myslíte tedy, kdyby Alena našla podobné suché či směšné vysvětlení své hrůzy topolí, že by také byla vyléčena?“ zasmál se Kabeš, stanuv s Karasem před vchodem jeho vily.

Karas, podávaje mu ruku na rozloučenou, usmál se také a oba muži se rozešli.

Karas vstoupil do domu ještě spícího; znaven, ospalý, ulehl oblečen na pohovku ve své ložnici, plné rudé záře ranního slunce.

Ležel, dívaje se do stropu a bylo mu náhle jasno: cit probouzející se lásky ke krásné mladé zpěvačce nepatřil nikterak do jeho střízlivého života, jehož dráha byla skončena, uzavřena, dána. Tak jako kdysi nehodil se pro jeviště, tak nehodí se pro žádnou vášeň, úžas, dobrodružství. Věk, zvyky, rozum, rod, vychování — všechno mluví proti jakékoli sebe krásnější hlouposti...

Alena — ano; ta má ještě všechny možnosti před sebou. A bude je vždycky míti! Alena je bytost, které se nikdy nevysvětlí záhada jejího děsu z topolu, tak jako jemu střízlivě a směšně vyjevila se příčina jeho nenávisti k citeře.

Vzdychl si zhluboka, jako vzdycháváme, když z porozevřené ruky ulétne nám vzácný pták; usmál se lítostivě v polosnění; pták usedl na otevřené okno, jeho peří se zalesklo v sluneční záři zlatými barvami, rozevřel křídla a ulétaje, zazpíval píseň o zeleném topolu...

JAROSLAV KOLMAN:

ULICE.

V podvečer na tebe čekávám, štěstí ty prokleté moje,
plaché vy rozkoše lakomce, blaho, jež spíjí i mučí,
v podvečer, když byly umlkly v předměstí tovární stroje,
dlažba kdy ulice setmělé pod kroky tisíců zvučí,
ospalým tempem kdy davu proud valí se lenivě po ní,
šalebné přísvity tančí v ní s jiskrami od kopyt koní,
požáry reklamy zahoří, odlesky svítilen spiaté
svítí jak v černý vlas temnoty vetknuté hřebeny zlaté,
na křižovatkách kdy vřava jak povodeň přes jezy hučí,
viadukt nad nimi v mlze hřmí dunivě pod vlaků koly,
v podvečer toužebně čekávám, na štěstí čekám, jež mučí,
na rozkoš, která však bolí..

Pod okny kročeje šelestí, hlaholí zmatené hlasy,
okolo zasněné zahálky, ctižádost opile chvátá,
v nesmělou píseň i dotěrnou cudné i nestoudné krásy
kadence ženského smíchu zní, zvonivé znění jak zlata.
Bystřina živoucích bytostí řítí se zděnými břehy,
pohledy blýskají vášně v ní s krotkými úsměvy něhy,
na vlnách kalných a vzkypělých kol hříchu zlacené sluje,
okolo úskalí neřestí vrak lásky naivní pluje.
V dobu tu zajatce propustí v předměstí usnuvší stroje,
ubledlé vězně své vydají skladiště, kontoáry,
v ulici vychrlí ze svých děr živoucí poklady svoje
zavilý lakomec starý.

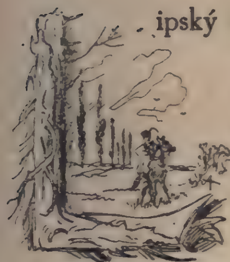
V podvečer čekávám na ten div. — Ulice křivé se stměly,
pod okny vlny se vzdouvají.. Vzplaň již a vzbuď se, můj dive!
Okamžik nastal, kdy podloudně lakota moje se dělí
se starým Městem tím loupežným o jeho poklady živé,
o jarý křik, který dusilo školáckou moudrostí denní,
o vlhké pohledy jeho žen v kouzelném osvětlení,
o hoře bez cíle bloudící, o lásku v zkázu jež chvátá,
o perlu ctnosti, jíž zkaženou hodilo do svého bláta...
Cítíš tu muku již v štěstí svém, rozkoš v své neklidné muce,
nepokoj vášně, jíž v noční čas lakomce prsty se chvějí?
Vyjdi již, srdce mé, v ulici. Vnoříme lačné své ruce
v prokletou lázeň tu její.

Půjdeme s láskou svou k nárožím, v něž její příboje bijí,
dáme se strhnouti v její vír, ke dnu se ponoříme,
lapneme lehounký stříbrný brak povrchu, který nás míjí,
zvedneme diadém zločinu, těžký skvost, na dně jenž dříme,
budem' kde nejtišší hlubina, nejvýš kde stříkají pěny,
zdarma kde nabízí ti svůj klín, žitím kde platí se ceny,
projdeme Scyllou i Charidbou, kterými děti své drtí,
soucitem dotknem se slabin, v nichž dřímají zárodky smrti,
— budeme tak jako bohové, znajíce rub dobra, zlého,
askety — světci v orgiích, hýřily v taverně chudé —
zamilujeme-li něco si z tohoto bohatství všeho,
po tu noc naše to bude!

FRANT. DRTINA:

NÁRODOVÉ A JICH FILOSOFIE.

ipský filosof a psycholog Vilém Wundt, který již na počátku války uveřejnil svou knihu „Der wahre Krieg“, vydal spis pod názvem „Die Nationen und ihre Philosophie, ein Kapitel zum Weltkrieg“, který vyšel v druhém vydání u Krönera v Lipsku. Kniha nezkoumá příčiny nynější světové války, nýbrž vzešla prý z myšlenek, které spisovateli se vnucovaly, ještě dokud národové nyní válčící žili ve vzájemném míru a přátelských stycích, z myšlenek, které válkou nabyly pevnější, určitější podoby. Válka podle Wundta jest nad jiné schopna objeviti skryté rozdíly národních povah, které v době míru snad unikají povrchnímu pozorování a z části jsou zakryty mezinárodními zájmy. A jako u jednotlivce v afektu se věrně zračí vlastní povaha jeho, tak jest válka nejmohutnější prostředek uvésti celé národy ve stav afektu, a tím více válka světová.

Pro zvláštnost a svéráznost každého národa jsou důležity jeho věda, umění, básnictví a filosofie. Věda jest nejvíce mezinárodní, ačkoliv i zde národní zvláštnosti se uplatňují. K ní se nejvíce druží umění. Básnictví již tím, že užívá jazyka, projevuje nám určitěji národní svéráz, ale k němu nejvíce blíží se v národní svéráznosti filosofie, zvláště proto, že přejímá v názoru světovém, jejž tvoří z vědeckého vědomí určité doby, mravní podněty, které vzněcují také básnictví. Proto básnictví a filosofie jsou sobě blízké, byť i neměl pravdu krajní výrok, že filosofie jest vlastně básnění v pojmech.

Filosofie podává zkrátka souhrn duchových hodnot národní kultury. Wundt ve své knize činí si úkolem pokusiti se o to, aby v krátkých, povšechných rysech vylíčil dějiny evropské filosofie podle jejich všeobecného obsahu myšlenkového od doby renesance, kdy poprvé dle něho vystupují národové, kteří i dnes hlavně určují postup kultury, až k přítomnosti: Italové, Francouzové, Angličané a Němci — boj to duchů, který se děje v klidu a míru, ale nicméně často provázen bývá nemenším rozhořčením nežli jaké nalézáme v boji zbraněmi.

Kniha Wundtova jest psána s německého hlediska a prodchnuta duchem německé vědy. Německý idealismus jest Wundtovi filosofií, která i v této válce se osvědčila. Jest to filosofie pravá, jíž náleží budoucnost, a jež bude míti význam všelidský.

Novověký názor světový zahajují tři Němci: Mikuláš Kusánský, Mikuláš Koperník a Theophrastus Bombastus Paracelsus.

Mikuláš Kusánský první pochopil myšlenku nekonečna v její absolutní nekonečnosti naproti omezenosti kosmu starověku s jeho krásou a harmonií. Sto let po něm *Mikuláš Koperník* vrací se ke zkoumání o světě konečném, ohraničeném nebem stálic, a vyslovuje plodnou myšlenku relativity všech jevů, a to ve dvojím smyslu:

Princip relativity pohybů v jejich vzájemném vztahu a princip relativity se zřetelem k vnímajícímu subjektu. První jest základ moderní fysiky, druhého využil Kant a právem svou reformu teorie poznání nazval „koperníkovským obratem“. K oběma druží se lékař a reformátor lékařství, dlouho neuznávaný, ba kaceřovaný *Theophrastus Paracelsus*, současník Koperníkův, jenž lidskou duši pozoruje jako mikrokosmos: Duše jest nejen obrazem, nýbrž i pravzorem světa. Ve světě skryty jsou tytéž duchové síly, jež člověk v sobě samém nalézá. Zde jest základ pomyslu monady a přesvědčení o duchové prapodstatě všech věcí.

Tak jsou idea nekonečnosti, idea relativity a idea duchové podstaty jsoucna roztýlené myšlenky německých pracovníků, které teprve později byly sloučeny v jednotnou filosofickou syntesi.

1. Předmětem zkoumání Wundtových jsou filosofie italská, francouzská, anglická a německá. Obrací se především k filosofii italské renesance. V Dantově Božské Komedii zří básnické zpracování středověkého názoru světového, ve kterém však vedle Tomáše Akvinského Vergil, představitel antiky, jest volen za vůdce a vzor. V renesanci samé lidstvo odchyluje se od Aristotela, obnovuje se znalost Platona, a ve vědě stává se Demokrit v podání Lukretiově vůdčím duchem. *Giordano Bruno* jest vlastní italský filosof renesance. Nežije v Italii, utíká před inkvisicí a ve Wittenberce má řeč, v níž velebí Mikuláše Kusánského, Koperníka a Paracelsa jako tři veliké Němce, kteří filosofii ukázali novou cestu. K nim připojuje Luthera, který jako nový Herkules zmohl Cerbera s trojí hlavou. Giordano Bruno sloučil myšlenku Kusánského nekonečna se soustavou Koperníkovou ve velkolepou syntesi a učinil názor Koperníkův teprve tím, čím nám dnes jest; v něm duch Platonův vznáší se nad nově vznikající vědou.

V Italii kvete filosofie přírodní. *Bernardino Telesio* postavil se proti fysice aristotelské a celý svět vyvozoval z pohybů jeho částí a tak první vyslovil myšlenku mechanismu. *Galileo Galilei* vrací se k názoru Demokritovu, prohlašuje Aristotelovy kvality tepla a studena, vlhka a sucha za subjektivní dojmy a považuje všechnu hmotu za kvalitativně stejnou, zakládaje tak vlastní racionální mechaniku. Giordano Bruno jasně vyslovuje pomysl monady, sloučiv pomysl Platonovy ideje s pomyslem nekonečna ve významu koperníkovské monady jakožto fysické a psychické jednotky.

Pomysl nekonečna na jedné a monady na druhé straně vede dle Wundta k dvěma směrům myšlenkovým, které ovládají myšlení moderního lidstva, k idei universalismu a individualismu. Z universalismu vzniká idea jednoty Boha a světa, pantheismus, z individualismu idea osobního boha, theismus.

Rozdíl mezi Giordanem Brunem a Galileim snaží se Wundt vysvětliti z rozdílu jižní a severní Italie: v prvé převládá fantasie a cit, v druhé pronikavý rozum činí bezpečné výzkumy. Dvojitost tato jeví se i v různé myšlenkové receptivitě Italie severní a jižní. V Italii severní jeví se vliv francouzského a anglického positivismu, v jižní naproti tomu proniká a působí německý individualismus; i táže se, který z obou těchto směrů v dalším vývoji filosofie nabude převahy a zvítězí.

2. Francouzská filosofie dlouho ovládala myšlení filosofické na pevnině evropské. Wundt uznává význam pařížské Sorbonny jako kulturního středu středověkého lidstva, uznává dále, že geniu francouzskému podařilo se — v pokračování filosofie italské — pevně určiti výtěžky nové vědy a spojiti je v jednotný názor světový a položiti tak společný základ moderní kultuře duchové.

Genia francouzského charakterisuje takto: jasný rozum, živý temperament, stále zmítaný mezi doufáním a odříkáním se, povaha, jež stále se mění mezi chladnou vypočítavostí a okamžitými impulsy citovými. Francouzský duch vyniká jednak v matematice, jednak v dějepisectví a politice. *René Descartes* jest Wundtovi dokonalý typ francouzského ducha. Činí si úkolem utvořiti mechanický názor světový v soustavu — ale spolu jej smířiti a sjednotiti s požadavky náboženství, chce dopomoci k uznání exaktní vědě — ale spolu naproti přežilé scholastice postaviti vlastní filosofii, jež církví by byla uznána a přijata, usiluje zkrátka o jakousi novou syntesi filosofického myšlení a církevní dogmatiky, jež by lidstvu nahradila neudržitelnou dále syntesi aristotelovsko-tomášskou. Descartes patří rozhodně mezi klasické filosofy, ale jen potud, že problém moderního myšlení vyslovil, nikoli že by jej byl rozřešil. Ve své analytické geometrii jest větší než ve filosofii. Nehotovosti a nedokonalosti soustavy Descartovy důkaz spatřuje Wundt v tom, že francouzští materialisté 18. st. mohli o sobě hlásati, že z Descartovy filosofie vyšli.

Ovšem vzešel Descartesovi odpůrce ve Francii samé, *Jean Jacques Rousseau*, stejně smělý stilista jako Descartes, překonávající jej uchvacující vášní a hloubkou citu. Svými politickými a pedagogickými názory má Rousseau první místo mezi muži, kteří připravovali francouzskou revoluci — ale působení jeho filosofické bylo právě ve Francii velmi omezeno. Jest zajímavo, že zvláště v Německu vlastní filosofie Rousseauova našla mnohem větší pochopení a rozšíření. Nepochopení Rousseaua ve Francii vysvětluje se prý také vlivem anglické filosofie.

Ve Francii vždy byla rozšířena skepse. Ta ozývá se v essayích *Montaigneových* a nejurčitěji ji vyjadřuje *Pierre Bayle*, „nejučenější a nejbystřejší Francouz své doby", jenž hrot ironické své pochybovačnosti obrací proti vší filosofii, ale zvláště proti učení Descartovu. Descartův dogmatismus a Bayleův skepticismus jsou dle Wundta snad „nejvýznačnější znaky povahy francouzského ducha". I vidí doklad této nerozhodnosti, specificky francouzské, u *Voltaira*. („Jest Bůh a kdyby ho nebylo, musili bychom ho nalézti, poněvadž lidé potřebují Boha") a *Diderota*, jenž napsal modlitbu, jejíž první polovina obrací se k Bohu, existuje-li, a druhá polovina také k Bohu, jestliže neexistuje.

Filosofie francouzská byla pak zastíněna anglickou, která do Francie vnikala — Wundt mohl připomenouti význam Voltairových „Lettres sur les Anglais" — i vysvětluje to hlavně tím, že problémy etické vstoupily v popředí a byly velmi usilovně a zdárně pěstovány právě v Anglii. Ve Francii samé převládá vysvětlování všech mravních pudů ze sebelásky, a to vysvětlování bezprostřední, jak je hlásal Helvétius (kdežto anglická morálka mravnost vysvětluje rovněž ze sebelásky, ale spro-

středkované). Problém výchovy u Helvétia formuluje se tak, že má úkolem přirozený egoismus člověka vésti, aby byl na prospěch všem. Zde navazuje nejnovější směr francouzské etiky, užívaje při tom principu evolucionismu a snaže se dospěti k jakémusi praktickému individualismu.

Otázka francouzské morálky zní: Jak se dá mysliti, aby z lidského egoismu vyšel cestou přirozeného vývoje altruismus, a určuje individualistní etiku *Fouilléeho* a jeho synovce i žáka *Guyaua*. Pravý cíl života jest těmto etikům život sám, a altruismus jest vlastně stupňovaný a rozšířený egoismus. I snaží se tuto tesi dovoditi na podkladě biologické zkušenosti. Usuzování toto však se zastavuje před obětováním života ve službě ideje nebo bližního, nad kterýmž krajním činem altruismu vznáší se prý „neproniknutelná metafysická mlha". Wundt učí, že morálka lidové (národní) duše francouzské jest zušlechtěný egoismus, „jenž v rozhodném okamžiku může přeskočiti v energický altruismus", za nímž vždy jest skryt pud něčím vyniknouti, slávy dojíti, vyznamenati se — tedy čest a sláva, nespoutané uskutečnění osobního života jest podnětem jednání mravního.

Descartes jest Wundtovi první a poslední filosof francouzský. Francie dala světu odborné vědce, výborné historiky a politiky, ale nedala mu velikých filosofů. Tím nejsou podle něho ani *Aug. Comte* ani *Henri Bergson*, jehož filosofii pojímá jako obnovený kartesianismus, vykládaje jeho spojení paměti a vzpomínky jako substituci za staré kartesianské pojmy res extensa a res cogitans.

3. Pro anglickou filosofii vytýká Wundt, že myšlení tam se dálo odloučeně od myšlenkového ruchu pevninského. Vysvětluje to insulární odloučeností Anglie, ukazuje, že směr empiricko-skeptický byl již předznačen na konci středověku u *Duns Scota* a *Viléma Occama*. Anglické myšlení charakterisuje záhy přísné lišení mezi věrou a vědou. Náboženství se uznává za důležitou složku společenského života, ba základ jeho, ale právě proto nesmí víra vměšovati se v otázky vědecké, a naopak věda nemá co poroučeti víře. Anglie jest zemí konvenční svobody víry, a nezaráží tam, že někdo jest členem sekty, jež se přiznává k dogmatu třeba sebe více protirozumovému, a při tom ve vědě pracuje úplně nezávisle a exaktně o určitých problémech.

Národní povaha anglická jest dále obrácena k životu praktickému, což z části se také vysvětluje insulární polohou, která odkazovala národ na obchod a výdělek.

V Anglii záhy víra a věda byly od sebe odloučeny, ale dále se nešlo. O dogmatech nelze vědecky zkoumati ani filosoficky přemýšleti. To dovozuje Bacon stejně jako Hobbes nebo Locke, ale nicméně pravý Angličan je uchovává v úctě i chová k nim víru, byť se vzpíraly jeho rozumu. Děje se tak často ve službě politické moci, neboť nesmíme zapomínati, že anglikánská církev i svým dogmatickým obsahem i svým vnějším zřízením byla vlastně v základě svém římským katolicismem bez autority papežství. Místo autority duchovní nastoupila v Anglii autorita světská. Tak vzniká v Anglii zajímavá ústupnost náboženská, jež účast na církevním kultu považuje za politickou povinnost řádného občana, ale na druhé straně — poněvadž byla

svoboda myšlení — rozdrobení v četné sekty, jež odpovídaly individuálním potřebám určitých jednotlivců.

I puritáni, kteří po způsobu německé reformace volali po návratu k původnímu křesťanství, liší se od postupu německého. Mají zřetel více k starému zákonu a počínají se považovati za národ vyvolený. Vlivy náboženské vysvětlují, že znenáhla vzniká přesvědčení, že anglický národ jest předurčen k tomu, aby vládl nad světovým mořem, a když byla přemožena hrdá armáda španělská Angličany, dostoupilo i mezi puritány vrcholu přesvědčení, že Angličané jsou vyvolený národ boží. Od puritánů odloučili se Independenti, kteří se pozdvihli proti nucené víře a církevnímu spoutání; puritanismus nabyl povahy světské, ale vždy působil tak, že dnes Angličané čtou Shakespeara, svého největšího básníka, ve vydáních, kde pečlivě jest škrtnuto všechno, co by mohlo snad pohoršiti citlivé starší děvče.

Wundt charakterisuje dále myslitele anglické: *Hobbes* jest mu teoretikem státního absolutismu a přívržencem mechanického názoru Descartova, který však mění v materialismus. Hobbesovi anglikánská církev jest jedině oprávněná, nikoli pro svůj vnitřní obsah, ale proto, že jest to církev státní. Egoismus jest mu základem morálky, „boj všech proti všem“ jest původní stav společnosti.

Anglické přemýšlení nemá fantastického vzletu, jenž italskou a německou filosofii doby renesanční povznáší nad smyslový svět, nedostává se mu jasnosti a evidence, která vyznačuje myšlení francouzské. Typickým zástupcem anglického myšlení jest *John Locke:* těžkopádný, plný okolků, spíše plochý nežli jasný, nemá naprosto přemluvné elegance, jež vyznačuje filosofický sloh francouzský, zvláště Descartův. Celá filosofie anglická jest filosofie moci, prospěchu, praktického užitku, a morálka anglická vyčerpává se názvy eudaimonismu a utilitarismu. *Bacon* oceňuje badání, pokud slouží moci, *Hobbes* činí egoismus základem mravní síly, i u něho jest „scientia propter potentiam“, a praktický zřetel prospěchu stejně u *Lockea* a *Humea* rozhoduje o tom, co jest dobré a co zlé. V Humeovi ovšem nalézá Wundt vynikajícího myslitele, „jejž charakterisuje nejpřísnější exaktnost vědecké kritiky“ — ale i on prý podléhá konvenci anglické a praktické zájmy při všem jednání staví v popředí. Eudaimonismus a utilitarismus anglický formuluje se ve všeobsáhlou nauku u *Benthama*, kde princip národohospodářský jest spojen se zřetelem etickým. Ale i syntetická filosofie *Herberta Spencera* jest ovládána principem utilitárním, jenž jeví se zvláště v jeho jednostranném velebení individualismu naproti militarismu. Při tomto představuje si Spencer vojsko žoldnéřské a netuší významu a dosahu obecné povinnosti branné a národa celého jednotně bojujícího za svoje statky a za svou budoucnost. Individualisace nepřinese věčného míru, naopak ukazuje se právě v nynější válce, že rozpory zájmů průmyslových a obchodních jsou příčinou nynější světové bouře.

4. Naproti těmto filosofiím, kde ve Francii egoismus a touha po cti a slávě, v Anglii státní, církevní i praktický zřetel v eudaimonismu a utilitarismu tvoří podstatné znaky přemýšlení, líčí Wundt v obsáhlé části další vývoj německé filosofie od Leibnize. Oceňuje význam německé reformace náboženské a vytýká na jedné straně

stálou souvislost německého myšlení s theologií, na druhé straně německý idealismus. Leibniz stále zabýval se smírem náboženský rozvášněného světa, i Kant měl zájem theologický a spekulativní, filosofové němečtí Fichte, Schelling a Hegel vyšli z theologie. Všem těmto myslitelům jest vlastní a tvoří jádro německé filosofie vůbec vědomí povinnosti, mravní autonomie, kategorického imperativu, přesvědčení, že „duchový svět jest celek k sobě náležející, dle jednotného zákona duchového života uspořádaný". V tomto duchu mravního idealismu žije německý stát, německá myšlenka národní, německé právo, jím proniknuty jsou celé dějiny německého národa, v něm jest i budoucnost lidstva, budoucnost krásnější, již založí německý genius.

Vážnost životní, odhodlanost k práci, vědomí povinnosti mluví z německého myšlení. I veliký popíratel života Schopenhauer ji hlásá, když praví: „Život není dán k požívání, nýbrž znamená úkol, pensum k zpracování". A veliký přehodnotitel hodnot Nietzsche ve svém pomyslu nadčlověka vypovídá boj všemu utilitarismu a eudaimonismu a vytyčuje ideály vznešené práce, síly a pravdy.

Filosofii německého idealismu náleží budoucnost stejně jako německým zbraním vítězství v zápolení světovém: „Wir werden siegen, denn wir müssen siegen" — a filosofie německého idealismu bude míti všelidský význam.

•

Celým spisem Wundtovým vine se názor jeho, jenž jest mu jako by axiomem, že filosofie francouzská má významný jev jedině *Descarta* a z části *Rousseaua*, který však v Německu došel více uznání nežli ve Francii, že směřuje ke cti, slávě a uznání, a že v morálce snaží se altruismus vysvětliti jako proměněný egoismus *(Fouillée, Guyau)*; *bergsonismus* není nic jiného než proměněný kartesianismus.

Filosofie anglická jest Wundtovi filosofií individualismu, eudaimonismu a utilitarismu, smyslu čistě praktického, směřuje k moci, vládě, majetku a vrcholí v *Benthamově* zásadě maximace štěstí, žádající si co největšího štěstí co největšímu počtu lidí, a v Spencerově vynášení státu industriálního naproti militarismu, při čemž myšlení anglické o militarismu německém, všeobecné branné povinnosti a z ní se udávajícím mravním cíli nemá tušení.

Filosofie francouzská jest Wundtovi filosofií cti a slávy, filosofie anglická majetku, moci a vlády. Obé se zračí v hymnách obou národů, v Marseillaise „Le jour de gloire est arrivé", v anglické hymně „Rule Britannia".

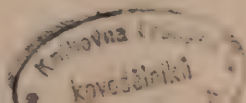
Naproti oběma těmto filosofiím staví Wundt filosofii německou jako filosofii mravní síly, mravní autonomie, mravního svědomí, vědomí povinnosti, kategorického imperativu, filosofii idealismu, jenž jest povolán založiti krásnější budoucnost lidstva. „Fest steht und treu die Wacht am Rhein": tato slova německé hymny hlásají pevnost a věrnost, a věrnost k povinnosti přenáší Němec z klidu života v míru ve službě svého povolání do války, kde se mu největší všech povinností stává obětovati se za vlast.

Nejen však hymny těchto národů, v nichž prý zračí se i filosofický vývoj jejich, nýbrž i mnohá pozorování o zvláštnostech národního života dotvrzují dle Wundta tuto diagnosu. Národní jednota francouzská vznikla ze smíšení kmenů iberského, keltského, germánského a italských vystěhovalců. Již starý francouzský román rytířský vedle lásky k ženě velebí touhu po slávě světa. „Každý vojín má v tornistře maršálskou hůl", jest úsloví dob napoleonských, a úsilí dojíti cti a slávy zabírá všechny obory i života praktického, pěstuje se již na školách ve zkouškách o závod (concours), známkování vyžaduje mnoho úsilí a práce, jeví se ve francouzské akademii, která každoročně vypisuje ceny v počtu větším nežli ostatní akademie dohromady, ukazuje se na soudě porotním, kde stkvělý výkon řečnický dovede uchvátit často na újmu přísné spravedlnosti. Touha po cti a slávě proniká celým národem francouzským a nabývá tak silné podoby, že druží se k ní nenávist k národům jiným, jež považují za poškození slávy vlastního národa. Odtud udává se prý hlavně nepřátelský poměr Francouzů k Němcům, myšlenka odvety (revanche) i úsilí o to, získati si opětně ztracený prestige. Podkladem snahy té jest ovšem idealismus, ale vlastním zdrojem tohoto idealismu jest egoismus, a z egoismu i teoreticky francouzští etikové chtějí vykládati altruismus.

K tomu druží se zvláště skepse francouzského ducha, jevící se i v románě francouzském (Balzac), spojená s jemnou a zdvořilou ironií, i rozdvojení francouzského národa na velkou masu lidu, kde vládne dogmatismus, a na menšinu vzdělanců, kteří jsou bez náboženství, ale k úkonům náboženským z důvodů estetických požitků zachovávají blahovolné stanovisko, ba je napodobují. Wundt naráží zde na to, že za revoluce divadelní umělkyně představovala bohyni rozumu, a že konvent, dle vzoru katolického kultu, zařídil ctění svého grand être — lidstva.

Pravý duch anglický jeví se v humoru Fieldingově a Dickensově. Filosofie této země jest právě ustavičný pokus uvésti v souhlas nároky myšlení s potřebami denního života a podmínkami klidného občanského blahobytu. Ale tento zdánlivý vnější klid, hlásající „věčný mír" jako pokračování bezstarostného života, jest prolomen, jakmile bohatý Angličan chopí se boje na ochranu svého ohroženého majetku, neb jakmilchudí usilují o zlepšení svých podmínek životních, nebo konečně tam, kde zdar ce lého národa, v němž jednotlivci spatřují záruku vlastního blahobytu, jest ohrožen. Zde vyznačuje anglickou povahu hněv, vášeň, nesmiřitelnost, výbojnost. I vzpomíná Wundt, jak lord Palmerston, když Němci zakládali své loďstvo válečné, zvolal: „Ořte půdu, plujte ve vzduchu, stavějte vzdušné zámky, ale nikdy ať nenapadne vám, projížděti širým mořem nebo ve vodách pobřežních."

Moc anglická rozšiřuje se po celé zeměkouli. Od dob, kdy první anglický obchodník na svých lodích piratských projížděl po širém moři, od dob krále Alfreda a Cromwella námořní moc stále se šířila. Anglie postupně zatlačovala Španělsko, Francii, Holandsko, touha anglického ducha po moci stále mohutněla, tak že dnes chce vládnouti nejen zemím, které vskutku patří pod její panství, ale i zemím, jichž nemá, jen jeví-li se získání jich v budoucnosti prospěšným. Lord Rosebery prohlásil

v parlamentě: „Nesmíme míti zřetel jen k tomu, čeho nyní potřebujeme, nýbrž i k tomu, čeho budeme potřebovati v budoucnosti.“ Tak hlásá se právo okupace území dosud neovládaného jako privilegované právo Anglie. Na počátku minulého století obléhání Kodaně, na konci jeho válka burská jsou dva mezníky této nezkrocené touhy anglického státu po neomezené vládě. Této světové moci byly dány dvě podmínky: ostrovní poloha Anglie, dále bohatství, způsobené vyvinutým záhy průmyslem, vládou na moři, světovým obchodem a osadami. Anglie stala se nejbohatším bankéřem světa.

Z důvodů náboženských, církve anglické i puritanismu považují se Angličané dle tradice starozákonní za národ vyvolený. Jest to národ úplně nasycený mocí, bohatstvím, a z toho plyne konservativnost, utkvělost na starodávných zvycích, která se všude jeví, v životě universitním i politickém a charakterisována jest na příklad vlněným pytlem (woolsack) předsedy anglické sněmovny lordů.

V Anglii, uznává Wundt, jest neomezená volnost jednotlivce ve všem, co neodporuje stejné volnosti jiných. Ale právě kult zvyku a nutnost jeho na jedné, osobní svoboda na druhé straně jsou v rozporu. Angličan jest individualista, nemá rád činžáků, bydlí ve vlastním domě (my house is my castle), parlament považuje za zástupce národa, i když složení jeho plutokratické neodpovídá složení národa, jest členem klubu, kde má spojení se společností, aniž jeho individualismus jest jakkoliv omezen, naopak členství v určitých klubech jest mu nejlepším doporučením pro veliký svět, universita oxfordská a cambridžská jsou starobylé instituce, kde mnoho platí každoroční závody veslařské a mnohem méně věda. Tam nenajdeš velikých anglických učenců, tito jsou vesměs soukromníci, kteří žijí mimo universitu anebo náležejí novým universitám, jež jsou zřízeny po způsobu německém. Ve svém individualismu žádá Angličan, aby také cizina se mu přizpůsobovala v uniformitě hotelů i ve všech komunikačních prostředcích. Ve styku mezinárodním Angličan zaujímá skutečně privilegované postavení jako světoobčan, a toto vědomí s jednotlivce přechází na celek státní.

Anglická povaha jest rozšířený egoismus, a etika Benthamova jest jeho teoretickou formulací.

Tak mezi duchem francouzským a anglickým jest mnoho příbuzného, oba prý jsou egoisticky založeny.

Němci, podle Wundta, i jako stát i jako národ jsou nejmenší mezi většími národy světa. V Americe mluví se ještě dnes o Německu jako zemi militarismu a despotismu — ale americký jeden přítel vyznal spisovateli, že „není národa ve světě, jenž by požíval větší svobody nežli Němci, ani severní Ameriku nevyjímaje“. Život a dějiny německého sjednocení jsou velmi krásné. Prozíravý Carlyle ovšem věštil Němcům velikou budoucnost, znal německé reky i německé básníky a viděl zřetelně podmínky nastávajícího rozvoje a vzrůstu. Rozkvět německé filosofie, vědy a umění předcházel rozvoji národa k samostatnému velikému státu. Velicí básníci německé minulosti připravovali německý stát, a filosofie budila v Německu ducha sebevědomí,

dřímajících v něm mravních sil a úkolů. V tom zračí se, v tom žije německý idealismus.

A s těmito ideály není v rozporu německý militarismus. Není to militarismus dob minulých, najímání žoldnéřského vojska. Všeobecná branná povinnost stala se Němcům velikým prostředkem výchovným, jenž mládeži německé již v době míru a v povolání jejím dodává tělesné zdatnosti a přísné věrnosti k povinnosti. A jako německé turnéřství, tak i povinnost branná jest zřízení v pravdě demokratické, mnohem spíše nežli sport anglické mládeže, jenž jest drahý, tvoří privilej mládeže bohaté a znamená veliké maření času.

Militarismus právě v této válce obstojí ve veliké zkoušce ohněm, a vedle něho Fichteova myšlenka uzavřeného obchodního státu („der geschlossene Handelsstaat") v době, kdy válčí se také hospodářsky, osvědčuje se jako nutné opatření soběstačnosti hospodářské celého národa. Vede se válka za vyhladověním — ale povede k vítězství německých zbraní, jímž i nová doba sociálních reforem bude šťastně zahájena.

*

Spis Wundtův svým obsahem neodpovídá titulu. Netýká se národů vůbec a jich filosofií, nýbrž jen Italů, Francouzů, Angličanů a Němců. Wundt nevěnuje pozornost filosofiím ostatních národů, nevšímá si vůbec myšlenkové povahy a práce světa slovanského.

Ale není to také kniha o vzpomenutých čtyrech národech a jejich filosofii vůbec, nýbrž kniha o rozdílu filosofie a národního ducha Angličanů a Francouzů na jedné, Němců na druhé straně. Italii a její filosofii věnuje Wundt pozornost jen na počátku knihy, při vlastním srovnávání k ní nepřihlíží.

Wundt píše knihu pod dojmem světové války. Přiznává, že základní myšlenky vnukaly se mu již dříve, dokud národové nyní válčící žili ve vzájemném míru a přátelských stycích — ale že myšlenky ty právě světovou válkou nabyly podoby pevnější, určitější. Je to tedy kniha časová, psaná přirozeně s hlediska německého. A tu právě vědecká, nestranná kritika nalézá nedostatky a nesprávnosti vývodů Wundtových.

Wundt nesprávně staví na počátek novověké filosofie tři Němce, z nichž Mikuláš Kusánský má význam epochální, ale Koperníkovo němectví není přirozeně prokázáno, a průkopnický význam Theofrasta Paracelsa jest zveličen. Wundt správně ukazuje k rychlému vývoji německého národa i k směrodatnému významu německé filosofie, nesprávně však promítá přítomnost do minulosti. Vlastní německá filosofie nové doby počíná přece teprve Leibnizem — Eduard Zeller své Dějiny německé filosofie Leibnizem zahajuje — ale i Leibniz má více význam světový nežli německy národní. Myšlenkově souvisí přece s Descartem a Spinozou na jedné, s Lockem na druhé straně, sám píše francouzsky. A podobně Kanta nelze vyjmouti z myšlenkového ovzduší současné doby. Bez Humea nebyl by se stal Kantem.

Více měla býti vytčena pragmatická souvislost myšlení německého s filosofií francouzskou. Pro celé první období novověké filosofie jest směrodatný a významný fakt,

že rozdílně se přemýšlelo v Anglii a na pevnině. V Anglii je směr empirický, na pevnině deduktivně intelektualistický. V Anglii záhy pěstuje se práce odborně vědecká, na pevnině stále obnovují se smělé pokusy metafysické. Leibniz souvisí pragmaticky právě se Spinozou, okasionalisty a Descartem. A Kanta zase pochopíme jen jako syntesi myšlení kontinentálního, převahou francouzského a empirismu filosofie anglické.

Kdyby kniha Wundtova nebyla tendenční, nebyla by probírala filosofie jednotlivých národů jednu po druhé a rozdávala pochvalu a hanu. V tom jest mnoho profesorského. V dějinách novověké filosofie jest přece filiace myšlenková, která v zajímavé syntesi slučuje, čím jednotliví národové k ní přispěli. A syntese ta dá se stručně takto vyjádřiti: základem filosofie novověké jest smělý pokus metafysicko-deduktivní u Descarta, v okasionalismu, Spinozovi. Ten vyvolal v Anglii kritiku a reakci u Lockea a její pokračování u Humea. Ale Locke působí zase zpětně ve filosofii francouzskou Condillacem, a vychází z toho sensualismus a materialismus XVIII. století, v Německu pak vyvrcholuje se filosofie pevninská u Leibnize, na nějž také Locke má vliv. Zvláštní postavení má Kant. Bez filosofie anglické a francouzské Kant nebyl by prostě možný. Víme dobře, že filosofie Humeova probudila jej z dogmatického spánku, a Rousseauovo hodnocení citu dalo podnět Kantovým názorům etickým a estetickým. Kant zase zpětně působí na Anglii a Francii, Coleridge, Hamilton a eklekticismus francouzský obráží jeho vliv. A na druhé straně při všem významu, jejž má kriticismus Kantův pro filosofii XIX. stol., musíme přiznati, že další směrodatná myšlenka jest e v o l u c i o n i s m u s, jak současně se vyvíjí v přírodních vědách Darwinem i ve filosofii Spencerem. Třeba dále přihlížeti k tomu, že vývoj filosofie v Německu měl mnohé nedostatky, byl příliš školský, málo vnikl do života. Naproti tomu v Anglii vidíme život politický proniknutý filosofií, občanská svoboda a filosofie stály v těsném styku s životem, ve Francii pak celé myšlení XVIII. století u encyklopedistů a Rousseaua důsledně vede k převratu revolučnímu.

Vývoj filosofie v Anglii, Francii a Německu byl předmětem důkladných studií v přítomné době, k nimž Wundt měrou náležitou nepřihlížel. Již *Falckenberg* ve svých Dějinách filosofie novověké podává srovnání, které jest mnohem správnější a výstižnější nežli pojímání Wundtovo. Dle něho (na str. 106. českého překladu) „Francouz má převahou disposici k břitkosti, Angličan k prosté jasnosti, Němec k hloubce myšlenkové. Francie jest zemí hlav matematických, Anglie praktických, Německo spekulativních, první jest vlastí skeptiků, ovšem i entusiastů, druhá realistů, třetí idealistů“. Filosof anglický podobá se dle Falckenberga geografu, jenž se svědomitou pečlivostí sestavuje mapu procestovaného kraje, Francouz anatomovi, jenž jistým řezem odhaluje nervy a svalstvo organismu, Němec horskému lezci, který zrovna tolik ztrácí jasnosti v jednotlivostech, kolik získává na výšce stanoviska a šířce rozhledu. Angličan popisuje, Francouz analysuje, Němec zbásňuje danou skutečnost. Rozvážlivý člun filosofie anglické nerad pouští s dohledu břeh konkretnosti, loď francouzská vyjíždí směle a s veselou nadějí do širého moře abstrakce, šťastný dar isolovati blízké problémy — který vyznamenává obě tyto národnosti — není Němci dán: Ten po-

číná soustavu svou obyčejně od vejce Ledina, za to spojuje jarý vzlet francouzský s houževnatou flegmatičností Angličana, to jest, hledá své principy vysoko nad zjevy, ale nezastaví se při tom, že vytkne hledisko, že udá tón, nýbrž provede zásadu s roztomilou pilností v obšírnou architektoniku až do podrobností.

S Falckenbergem do jisté míry souhlasí *J. Th. Merz* ve své výborné knize „History of European thought in the 19th century" ve svazku III. (1912), kde na stránce 40. a následující praví, že filosofie anglická byla empirická, psychologická, francouzská positivistická, sociologická, německá metafysická a kritická, ale klade důraz na vzájemné pronikání všech těchto tří směrů. Možno vskutku říci, že vzájemný poměr těchto tří filosofií v dřívějších stoletích, způsobený naukami Descarta, Lockea, Leibnize a Humea, vedl k zvláštnímu vývoji filosofie novověké vůbec. Zejména se to jeví v poměru filosofie skotské a ve školách německých; oba směry vycházejí dle Merze jako ze společného kořene z Humeova skepticismu: filosofie skotskáí pěstovala psychologické zkoumání, německá soustřeďovala se v metafysickém myšlen . Ale oba tyto směry setkaly se, když počalo se uvažovati o logice a filosofických metodách, v Anglii vedením J. St. Milla, v Německu kritikou metody Heglovy, jež vedla k teorii poznání. Naproti oběma směrům vzájemně se pronikajícím a doplňujícím charakterisuje dle Merze filosofii francouzskou 19. století její eklekticismus a samostatná soustava Comteova positivismu, jež zase měla dalekosáhlé působení na Anglii a Německo. Merz vytýká psychologičnost myšlení anglického, matematičnost francouzského a metafysičnost německého. Francouzskému i anglickému myšlení jest společným znakem sklon k sociologii: To vysvětluje Merz průmyslovým a hospodářským rozvojem Anglie na jedné, sociálními důsledky francouzské revoluce na druhé straně. Ale Merz spolu spravedlivě uznává, že filosofické myšlení v 19. století dospělo k všeobecnému významu a pronikavé platnosti právě velikou filosofií německou. Lidstvo právě za to vděčí dokonalé organisaci pro abstraktní zkoumání, jež se utvářila typicky ve vybudování filosofické fakulty německé university. V ní splňují se do značné míry pansofické plány našeho Komenského i krásný sen Leibnizův o organisaci vědecké práce vůbec.

Wundtovo hodnocení etických soustav anglických a francouzských není správné — Wundt ocitá se tu v rozporu se sebou samým, s názory, jež o téže věci vyslovil ve své etické soustavě. Anglickou etiku nám líčí v novém svém spise jako utilistickou, prospěchářskou, ba Benthama prohlašuje přímo za intelektuálního původce nynější světové války — ve své etice (3. vyd. 1903, str. 484) nemá však hlediska tak přísného a odmítavého, ba naopak uznává, že evoluční a utilistická etika anglická „jeví mnoho příbuzného se snahami dřívější německé filosofie osvícenské, ba i se snahami novějšího německého idealismu." Profesor Pražské německé university Dr. Kraus v úvodě ke Klatscherovu překladu díla Benthamova „Principles of natural laws"*) správně již ukázal k tomu, že Wundt v tomto spise

*) Grundsätze für ein künftiges Völkerrecht und einen dauernden Frieden (Halle, Niemayer 1915).

zkreslil myšlenky Benthamovy v pravý opak, čině z něho typ vysloveného Manchesterovce. Bentham je Kantovi mnohem bližší, nežli se udává. (Srov. Naši Dobu XXIII, 3, 239, 1915). Jednostranné a nesprávné jsou rovněž názory, jež Wundt napsal o etických soustavách francouzských Fouilléeho a Guyaua.

Wundt nehodnotí v knize své náležitě význam empirismu a realismu jako typických znaků anglického myšlení, jež tvoří souvislou tradici od dob Duns Scota, Rogera Bacona, Viléma Occama. Utilismus anglický nesmí býti znehodnocován a vznešenost anglické teorie mravní podceňována a zkreslována. Vývody Shaftesburyho nebo Hutchesona jsou plny ušlechtilé síly a mravního tepla — jich hodnotný soud a mravní cit jsou přece přímo předzvěstí Herbartových názorů etických a tedy nikoli v rozporu s německým idealismem. Wundt vytýká poněkud příkře rozdíly myšlení anglického a německého a přehlíží četné podobnosti.

Kniha Wundtova jest poučna a bude jistě hodně čtena.

JIŘÍ MAHEN:

VIDĚNÍ IZAIÁŠE PROROKA.

Jak v poušti lev tak v skalách černá zmije
a v moři červ má právo žít a růst —
ó, Izraelští, kdy váš nářek zmizí
a tupá stížnost sprahlých vašich úst?

Noc bezedná, jež na kraj celý padla,
mne vedla k srázům, kam jen slepý smíš,
a co jsem zřel, to vyprávím vám dneska,
že nevydržím, nevydržím již:

Tři ďábly zřel jsem, na žernovu strašném
konali práci — svět byl hrůzou tich —
jež otřást měla sloupy země kolem
i zlatým stolcem pána v nebesích.

Jediné zrnko ti tři ďasi mleli,
jediné zrnko, menší nežli prach,
jež moudrost věčná vybrala však kdysi
a pro vzrůst už, když svět byl v temnotách...

O, Izraeli, znáš těch ďasů jména?
Vrch každý semlít mohou na padrt,
já v žilách led už místo krve cítil
a do mých tváří dýchala už smrt —

leč se skal těch mne přece nesrazila
ta práce obrů, peklem najatých,
svět zašuměl a náhle zajásal si
a jak by anděl sám byl na mne dých'...

Nadarmo kámen jako hora sténá,
nadarmo ďábli ježí obočí —
než naděješ se a teď zas a zase
z pod žernovu zas zrnko vyskočí —

Nadarmo všechno! Zase vyskočilo
a marně zas je chtějí rozdrtit!
Kol jak by celá burácela řeka
a temnem meč se archanděla kmit! —

Teď vypadlo jim... Hledají je... Marně!
Nadarmo dupou vztekem zuřiví...
Nahoře orel pod oblaky pluje
a slunce nese úsměv zářivý:

Nač věšet hlavu? Jedno jen chce osud,
když nechal žít už vaše praotce —
máš kořeny, nuž rozkveteš a vzrosteš
a celý národ vydá ovoce!

OTOMAR SCHÄFER:

PROCITNUTÍ JARA.

teréhosi překrásného srpnového dne, aniž si mohl jasně uvědomiti, proč, odkud přišlo a jak náhle se zrodilo v jeho pošetilé hlavě ono palčivě nutkavé vnuknutí chtivé nedočkavosti čehosi zázračně neobyčejného, jež rdousilo jeho dech a obluzovalo smysly, kdy jeho oči se rázem otevřely s neskonale upřímným úžasem, aby slastně chutnaly hranici bytostných rozdílů mezi mužem a ženou s hlubokou vroucností dítěte, procitnuvšího s východem slunce v přerodném žáru dospělosti, Matuško, nejmladší z Burmihaiových pasáků, řekl si s obdivuhodně sebevědomým klidem v okamžiku tohoto omračujícího poznání, že Anica Rebacova, vskutku nejhezčí a, jak byli všichni přesvědčeni, také nejpočestnější děvče Alberattu, byla by zcela důstojnou družkou jeho až dosud příliš beznáročného života. Nebeský mír vanul z představy tohoto cukrově něžného stvoření: což nebyla podobna světici boží, s vlasy jako len hebkými a světlými, s průsvitnou pletí mandlových jader jakoby pelem dozrávajících broskví poprášenou, s mladistvě křepkým tělem srnčí bystrosti, s překrásnými zraky, vždy cudně plachými a skrytými za dlouhými řasami jako tajemné princezny pohádky, vyčkávající trpělivě za pavučinnou clonou příští svých knížat, aby je probudili teple lichotnými polibky...?

Ubohý Matuško probudil se příliš překotně z tupé lhostejnosti zakrnělého vývinu: vzduch nassál pojednou a vyzařoval jakýsi nepovědomý fluid, prolínající vše, co žilo, úzkostlivým neklidem zoufale prázdné samoty, touhy sblížení se s naprosto odlišnými bytostmi, nervosou hladu těsného splynutí s oddaným srdcem, jímž přece, jak pravilo zřetelně ono vnitřní nutkání, nemohlo býti než srdce Anicy Rebacovy...! Rázem rozhodnut, tak zbrkle, jak bylo možno, aby v ničem nezadal své prostoduchosti, svěřil se, když záhada naprostého převratu blížila se fysické bolesti, Berglovi, mlatci, s nímž v dobách žní vždy jako s přeletavým ptákem spával pod střechou dvorce Burmihaiova, se všemi svými strastmi, nadějí a zdánlivě bezpředmětným steskem:

— Anica Rebacova...?, — odpověděl mu, statně žvýkaje tlustý krajíc černého chleba, pomazaný tlustou vrstvou máslového sýra, — tedy Anica Rebacova...? U všech ďasů, kdo ti napískal... mh... ano... nebyl by to špatný vkus, chlapče!

— Nebyl by to zcela špatný nápad, — pravil, snaže se, aby přemohl záchvat křečovitého smíchu, jenž krutě lomcoval jeho čelistmi, — jen kdyby...

— Nuže, kdyby...?, — řekl Matuško na oko lhostejně, ale srdce mu prudce bilo, — nuže, kdyby...?

— Nic... pranic..., — vzdychl Bergl a ihned skryl své osmahlé tváře v dvouuchém krajáči, — přijď mi jen říci, — zamručel z hluboka, těžce oddychuje po

vydatném doušku, — kdy budeš míti první schůzku s Anicou Rebacovou, abych ti mohl blahopřáti...

— Skrčený opičáku!, — myslil si, chvatně přemílaje v paměti všechny ty žárem vášně prochvělé okamžiky, kdy v šeru teplých večerů...

*

— Dej čtyři lokte!, — řekl Matuško.

— Šest a půl, chceš-li pořiditi suknici a kabátek! Bůh ví, nejméně šest a půl!

— Šest a půl...?, — zašeptal v neskrývaném úžasu, neboť byl pevně přesvědčen, že její útlý bok lze hravě ovinouti nejmenším z listů růžového květu.

— Třicet devět grošů, — odpověděl Szafranka naprosto lhostejně.

Pyskaté čenichy a tvrdě vytřeštěné bulvy plechových, mythicky hrůzných rybo-ještěrů po obou stranách starožitného regálu, vzadu, za pultem, v ztemnělém přítmí jako mhou světelných pilin hebce poprášeného, hleděly na Matuška velmi posměšně a opovržlivě.

— Dám osmnáct grošů...!, — řekl opět Matuško tiše, zkomíravě a pokorně, mžikaje k holenicím tuze vychudlých bot, ztřísněných hrudami rodných lánů, náhle přepaden jakýmsi skličujícím studem: mnul chvíli v tísnivých rozpacích cíp květované látky, jíž mínil obmyslit Anicu Rebacovu, pak prohodil nesměle, i se vzdorem bezmocného chudáka:

— A oráče nepotřebujete...? Na tak dlouho, než bych zbytek odsloužil... Nikdy bych byl neřekl, že tak malý kus... a tolik...

Pohleděl na své mozolovaté dlaně a zahučel:

— Tři čtvrti roku nutno sloužiti!

— Jaká to látka!, — vykřikl Szafranka a vlna barchetu pyšně svištěla mezi jeho ukazováčkem a palcem, — jaká to látka! Květy, tištěné pracně získanou krví nopálových červců! Purpur, jaký jen králové nosili! Jdi k ruchadlu! Jdi k pluhu a raději propij svých osmnáct grošů!

Tu Gablacz a Bergl, oba statní mlatci, kteří, jako Matuško, pod týmž krovem spali a sloužili, vytrvalí dříči, pijáci a záletníci, jichž dobrodružství byla tajemstvím a pýchou snad všech počestných žen Alberattu, právě tak, jako byla příčinou nesmiřitelné nenávisti jejich mužů a milenců, Gablacz a Bergl, zdravě svalnatí a překypující nadbytečnou silou jako plemenní býci, přišli v nejnevhodnější chvíli, aby, zcela po svém způsobu, suggescí obdivuhodně mužné mohoucnosti a naprosto bezděky — určili směr stezky Matuškova života: z rozhalených košil hleděla vyklenutá prsa černavě osmahlá, čupřina v přímce hrudní kosti leskla se krůpějemi potu a osinami ječmene jako bodlinatý hřbet ježka; dvě těla, kypící vyzývavou svěžestí, hodná Mistrova dláta, balvany poněkud tvrdě krásné, z nichž překotně tryskaly radost, ochota... i záruka. Smekli dvorně své širáky jako jediným gestem:

— Čtvrtku!, — řekl Gablacz.

— Rum!, — pravil Bergl, zpytavě přehrabuje měďáky v kapse širokých spodků.

— Nuže, uklidím tedy své barchety!, — vzdychl Szafranka. — Čtvrtku? Hleďte, hleďte, třicet devět grošů je mu mnoho na dárek děvčeti! Takový rum, Bergle...! Prosím: třicet devět grošů...

A všichni hleděli na Matuška jaksi nechápavýma očima.

— Dárek děvčeti?, — zahučel Gablacz, — dárek děvčeti...?

— K čemu to?, — usmál se Bergl, — nedal jsem nikdy ani zlámané grešle.

— Bylo by skoro na čase, abys zaplatil svůj dluh z předešlého měsíce!, — řekl mrzutě Szafranka.

— Jakže!, — vykřikl ihned Gablacz, mžikaje významně stranou, k prostoduchému Berglovi, — kupuješ přece pro Anicu Rebacovu... toť jisto...! Nu, má pro tebe jiný dar, za který chtěl bych umříti, kdykoli se jí zachce! Takové děvče! Toť ona jediná, od které jsem s hanbou odešel! Ale ty... Jde na vdavky! Jde na vdavky a jsi-li odhodlán... já, který jsem poznal téměř všechny ženy Alberattu — (přisám Bůh) — budu ti závidět! Pro třicet devět grošů! Napij se na zdraví své nevěsty, hloupý a šťastný kluku!

Matuško usrkl vína, obrátil se po nich bezradně tázavýma očima a po chvíli zašeptal:

— Oráče tedy nepotřebujete?

— Na tři měsíce?, — pravil Szafranka, tuše dobrý obchod, — ale ne, ne... teď právě? Ne, nepotřebuji.

— I čtyři měsíce, chcete-li. Oráče, tažné dobytče a hlídacího psa.

Obličej Matuškův naběhl purpurem horečného vzrušení, víčka nervosně bránila trysku slz, deroucích se z hloubi rozbolestnělého nitra, srdce se rázem rozběhlo v téměř nesčitatelných poklepech:

— Tedy pět měsíců, Szafranka...?

— Půl roku... ale jinak... je přece nadbytek poctivých, dobrých a levných pracovníků..., zahučel kramář a mezi jeho rudými prsty prošustila se mžikem s lichotivým svistem křepce načechraná kupa barchetu pro Anicu Rebacovu.

Matuško vysázel své groše, pokorně si vzdychl, zapil svoji hořkost dvěma kalíšky sladké kmínové rosolky a pak, snaže se marně rozmělniti nepohyblivě náhle ztvrdlým jazykem jakési nepozřetelné sousto, tu utkvělé v jícnu a hned zase lpící na patře, než vzal do krutě umozolených dlaní svitek plátna, potištěného krví pravých nopálových červců, řekl si lítostivě:

— Takový že bych byl...? Půl roku že by mi bylo obtížno sloužiti, dáš-li mi, Bože milostivý, utrhnouti ten kvítek zázračný ze své lidské zahrádky...?

Byli již u dveří, on, Matuško, všecek pojednou schvácen pyšným vědomím oběti, již podstupoval pro děvče Rebacovo: stiskl tedy upřímně Szafrankovu pravici — a Bergl s Gablaczem, oba podmračeni, neboť se jich těžce doteklo, že byli upomenuti před tímto nejmladším z Burmihaiových pasáků: tu poslední z nich se náhle vzdorně napřímil, vyhrábl hrst svých grošů, přeběhl je očima a pronesl s vyzývavým chladem:

— Ještě pět grošů!

— Tu jsou, — odpověděl Bergl, pochopiv, velmi ochotně a pánovitě.

— Alberattští vždycky platili hotovými za svá děvčata!, — prohodil potom Gablacz s nosovým přízvukem rozeného kavalíra, zacvrnkav otřelými měďáky před omráčeným Szafrankem, — půl roku by ti měl sloužiti za tvůj potištěný cár... ty... ty...

— Vzpomínám si právě na pět pytlů Burmihaiova ječmene, který, protože nebylo dosti volno na hospodářově sýpce, uklidili jsme k tobě, Szafranka, — zabručel Bergl, ztráceje se v oblacích modravého dýmu krátké zapekačky, — nic nevíš o pěti pytlech Burmihaiova ječmene?

— Je vždycky lépe omočiti si jazyk ve sklenici dobré rosolky, než namočiti lehkovážně přítele, jenž často a vždycky ochotně posloužil!, vykřikl Szafranka, navršiv střelhbitě tři objemné kalichy, — je to příliš hloupý vtip, který by snadno mohl přijíti až k panu Burmihaiovi...!

— Nuže, kamaráde!, — pravili oba mlatci současně a, krom svých dvou, vyprázdnili ruče i třetí pohárek, ocitnuvší se po Matuškově pravici, — pojď a neplať nikomu! Slyšel jsi cosi o pěti pytlech Burmihaiova ječmene? Nevíš? Hleďme! Jsi dosti bystrý, chlapče! Ale nemůže ti býti se škodou, znáš-li, kterak lze podvazovati žíly poctivým darebákům!

Vyšli pak do světélkujícího přítmí teplého, silným výparem schnoucí žatvy a květnatých mezí provoněného večera: nastřebaný žár bezmračného dne prochvíval zjasnělý obzor před nimi a pohupoval pruh černých lesů v modravých dálkách jako v příboji neklidného moře: silnice, bílá, dusavě prašná, běžela přímo až k poslednímu tykadlu Alberattu, kde byli domovem. Matuško, uboze přikrslý, s hlavou obra, kývavě zavěšenou na kostnaté šíji, hrozící co chvíli přelomiti se pod tíží nepřiměřeného břemene, klusal dychavičně jako psík poslušný mezi Gablaczem a Berglem.

— Tys tedy za mne..., — začal oddaně, chtěje jim vysloviti všechnu bezpodmínečnou oddanost, všechno své jásavé vzrušení, — tys tedy za mne zaplatil...

— Hloupost!, — odpověděli jakoby jedněmi ústy, — jaký to překrásný večer!

— Nezdá se ti Bergle, že by bylo záhodno, abychom uspali všechny ženy a děvčata Alberattu?

— Tak teplá a vonná noc, Gablaczi!

Míjeli řady družných stínů, skupiny mlčelivých silhouett k sobě důvěřivě stulených: v reminiscencích starých dobrodružství vzbouzel se překotně klokotavý žár nepokojné krve, dychtící k novým požitkům: Matuško šel s nimi jako zmámen, jeho chřípí se chvěla a šířila v předtuše neznámého kvasu, jehož vůně čpěla tak suggestivně z výkřiků, vzdechů a slastných nadějí obou uznaných porobitelů alberattských žen. Nehezký jeho vzrůst a zřejmě neprobuzené schopnosti učinily jeho mužství tak bezpohlavým problemem, že byl až dosud jenom neškodně netečným kleštěncem Burmihaiových služek, s kterými sdílel stáj, společnou jejich ložnici: slyšel i viděl vše, co jindy opomíjel ve své chorobně lhostejné tuposti a co teď zjiskřilo jeho nový

obzor zmatenou směsicí dráždivých nálad: spal bez ostychu s děvčaty v teplé kravské stáji a nikdy nemohl pochopiti, proč, uléhajíce konečně ke spánku, opakovala mu téměř každodenně:

— Kdydys byl jen s polovice tak ošklivý, chlapče...!

Viděl i vzdmuté jejich životy a konce, červené děti, rodící se v slzách, i mezi kletbami... a bylo mu lhostejno, proč opět jiná z nich jdou tak tvrdošíjně ochotně vždy k témuž osudnému cíli: nenáviděnému mateřství a vstříc proklínání všemohoucího pana Burmihaie, který však — u všech všudy proč...? Snad smířen s tímto *nutným* zlem, neboť hromobití se vracelo s pravidelností tahu stěhovavých ptáků — nevyhnal ani jediné z těchto nešťastnic. Budiž mu to ke cti řečeno.

Tu Gablacz a Bergl zastavili se s kterýmsi děvčetem, jehož bílé rukávy ostře svítily v houstnoucím šeru večera. Zdálo se, že zapomenuli, jak Matuško opodál pokorně vyčkával, obrysy jejich těl splynuly náhle v šeptem zvučící skvrnu černavého stínu proti zkomíravým reflexům usínající záplavy. Podivný neklid spaloval Matuškovu krev a ztravoval jeho smysly: co ti tam spolu hovoří...? Tma, možno-li ještě suggestivněji padala kolem nich svými kypře načechranými vlnami a tajemná příčinnost přiblížení se dvou mužů jediné ženě byla teď nejpalčivějším mysteriem pasákova života: proč dnes poprvé jej vzrušoval onen stěží postřehnutelný šelest, kdes před ním, v slité cloně soumraku se domlouvajících rtů, proč záviděl oběma mlatcům, že mluví s *ženou*? Proč Anica Rebacova vymykala se tak úsilně jeho žíznivým představám v této horké chvíli neuvědomělé žádosti,..? Byla by svolna jíti dnes... kdy hřích, jak se zdálo, chvěl se jako nezbavitelný přízrak na perutích tmy, prosakuje vším, co žilo, co bylo náchylno podlehnouti pokušení, byla by svolna jíti s Gablaczem a Berglem...? Proč jeho myšlení přibližovalo se tak svátostně i v tomto okamžiku, kdy z nepovědomé dosud chtivosti dusil se nevraživou závistí k oběma mlatcům, přitulivším se k jakýmsi bílým rukávům... proč i v tomto okamžiku ulpívalo jeho myšlení na obrazu dítěte Rebacova, tak podobného světicím, s vlasy jako len bílými a průsvitnou pletí jakoby pelem dozrávajících broskví hebce poprášenou...? A kdyby snad...? Šla by...? A co... nuže, co...! Co by mluvili? Co mluvily služky Burmihaiovy se svými milenci...? Co mluvilo ono nerozpoznatelné děvče v přítmí silnice s Gablaczem a Berglem...? Nikdy nikdo s Matuškem neztratil slova o těchto náhle ožehavých problemech: ošklivý jeho vzrůst a důvěry hodná bezpohlavost kastrata zbraňovala mu přichýliti se těsněji vnímavými smysly k těmto záhadám, jež se věčně vařily mezi lidskými tepy dvorce Burmihaiova, nebo mezi celým Alberattem, chcete-li tomu. Viděl, přikrčen v slámě nejprostšího lože, již velkomyslně obnovovali dvakráte v měsíci, jak děvčata vracela se prostovlasá, s nepřirozenými ruměnci, ku podivu znavena s přílišně dlouhých nočních toulek, jak po úmorné práci potem prokropeného dne vždy znovu a opět se jim chtělo odcházet do mlčelivé tmy, kamsi pro červené děti, rodící se v slzách, proklínání a bolestech... A proč jejich nepochopitelný vzdor vztekal se proti všem, jež se vyhnula oněm jaře pučícím životům...? Nazývala to někdy štěstím... někdy osudem... někdy náho-

dou...! Proč...? A Matuškova podstata se v kouzlu teplého večera násilně rozdvojovala: kde byla jeho duše...! A kam chtělo hříšné tělo, tetelící se v zimničných záchvatech ďábelského roztoužení neznámého, ale suggescí strašlivé síly jej omamujícího a kdesi na dosah ruky se skrývajícího požitku...

— Tu Gablacz se náhle od skupiny odloučil, došel k Matuškovi a řekl s tutlaným smíchem:

— Ti dva přespí noc na mezi někde v trávě!

Klusali prašnou silnicí a Matuško ještě letmo zachytil, jak ony dva nezřetelné obrysy přikrčily se za nimi do měkkých podušek smaltově černé plochy, která je pohltila tak dychtivě, jakoby vlny se za nimi zavřely.

— Myslíš... myslíš, že bude dojata, přinesu-li jí kus tohoto prádla? — pravil Matuško šeptavě, snaže se vložiti do svých slov všechnu vroucnost, jíž toužil k čistým představám Anicy Rebacovy, tiskna ke hrudi svitek barchetu, potištěného krví pravých nopálových červců.

— Víš, že je Anica nejhezčím děvčetem Alberattu?

— Nu... a... a...

— A že ty jsi...

Polkl s chroptavým vzdechem, vzpamatovav se právě včas, aby neudeřil příliš tvrdým slovem, neboť se mu náhle sželelo šeredného opičáka, který, snad na vzdory své ošklivosti, chtěl utrhnouti nejlepší z Alberattských plodů: pak, těžce přemáhaje své vzrušení (myslil na štěstí Berglovo u děvčete s bílými rukávy), rozmrzele zabroukal:

— Což nespíš ve stáji u Burmihaiových služek?... A která z nich byla by ochotna?...

Došli a bez pozdravu se oddělili: Gablacz k senníku, Matuško ke kravské stáji. Holky se dosud nevrátily se svých procházek, jen Bětuš, vychrtlý, anaemický živočich, patnáctiletý zárodek probouzející se ženy, hlomozně se do síly a svěžesti naspávala na svém zastrčeném kavalci: z objetí hrubé koňské houně vyhlížela nehezky rozevřená ústa s chorobně pročernalými zuby, zcela dole až k lýtku obnažená noha sesmykla se přes okraj pelesti: a ďas ví, kde se v Matuškovi vznítilo pojednou tolik unyle překypělého citu: připlížil se nesmírně opatrně, zatajuje dech a přitiskl své horečkou sežehlé rty s neskonale čistým vzrušením k této takměř neživotné hmotě, rozprýskané horkem, vichry a mrazy.

Pak, aby utajil bezpředmětnou a prudkou lítost nad čímsi nepovědomým, co z jeho nitra nezadržitelně tryskalo bystřinami horkých slz i náruživými výkřiky, násilně se zaryl zmokřelým obličejem do sleželé slámy skotáckého lože.

Vstával ještě za šera, naprosto vysílen, v slastné ochablosti těla i duše a lhostejné nedbalky Burmihaiových služek byly mu prvně neslušnou obhroublostí nebo vyzývavým dráždidlem. Jak asi Anica Rebacova!... Květ přečistý! Dítě boží zahrádky! Probudily ji první polibky slunečního svitu?...

*

Pan Burmihai klel od rozbřesku dne. O šesté třeskly ze stodoly zprvu nesmělé, pak ryčně hlomozné údery cepů a potom všechno se již chvělo nepřetržitým jejich broukáním: ratataratata... ratataratata... Stále, vytrvale a bez oddychu. O deváté svačili: poprášeny hebkým chmýřím plev, vlasy Anicy Rebacovy, kterou, ježto byl její kmotrem, pan Burmihai neopomněl přizvati na pomoc, byly ještě bělejší a podobnější zlatoplavým vrkočům kterési boží světice alberattské kaple: byla tak hezká, že Matuško před ní pozbýval své skromné soudnosti, obávaje se k ní pozvednouti zraku, zamželého nezvyklou vlahou nadšeného obdivu: byla tak okouzlující v pastýřsky prosté ústroji, že se ihned vytratil, mezitím, co se druzí rozsedli, aby pojedli a dechu nabrali, aby přinesl svitek těžce získaného barchetu, potištěného krví pravých nopálových červců... Nebylo v těchto slovech kramáře Szafranky cosi velmi vznešeného, co učinilo vzácným onen laciný cár s rudými skvrnami?... Bože, krev nopálových červců!...

Vracel se právě včas, aby spatřil, jak její rudé sukničky ztemněly v otvoru senníku, jak příčky žebře se kývavě odklonily pod její pružným odskokem... Proč ničemné služky Burmihaiovy seděly dole tak naprosto lhostejně a jejich zdravé zuby uhryzovaly z krajíců, tlustě mazaných žlutým omastkem?... Věděly, že Anica... Ale co, co... Bože, co se tam dělo?...

Matuško neměl dosti odvahy, aby šel přímo za Anicou Rebacovou: viděl, že místo Berglovo na utlapané půdě stodoly, tam, kde všichni svačili, zelo vyzývavou prázdnotou... i posadil se sklíčeně Bětuši po boku a zajíkavě vyvzlykl:

— Bergl odešel?...

Jedla hltavě, s téměř zvířecí nenasytností chudokrevného, a odpověděla, aniž přemýšlela, jakoby ji kdos násilně z tvrdého spánku vytrhl:

— Je tu Anica?

Krátce, zřetelně a obsažně. Matuška roztřásla zima, olovem tížící ochablost jej přepadla, dusil se v těsné blízkosti propocených těl, jichž lesknoucí se tváře nadýmaly se překotným chvatem čelistí a jejichž oči pohlcovaly s tak úzkostnou starostlivostí plochu omastku na ubývajícím krajíci... Tu kterási z Burmihaiových děveček, prostořeký a zlomyslný živočich, který obhroublé přímosti dne vděčil své úspěchy večera, pravila velmi opravdově, že bylo zřejmo, jak závidí Anici Rebacově:

— Chtěla bych býti stéblem uschlé trávy v té kupce sena, kde ti dva namístě svačiny...

Ryk Burmihaiovy píšťalky nedal jí dokončiti: uchopila cep s tak upřímným zápalem, že klasy na mlatě měnily se suggestivně pod její náruživými údery v představu lidských těl, spiatých objetím a polibky... A náhle, aniž Matuško a kdo jiný z přítomných mohli si jasně uvědomiti, kdy přišli, byla tu mezi nimi Anica, s nápadnými ruměnci prudkého vzrušení... a Bergl, roztržitě malátný, oba ježatí krátkými, světlými stvoly uschlých trav, utkvělými v šatech i ve vlasech, zplihlých vlahou krátké, ale nezapomenutelné chvíle. Do rhytmu mlatců přibylo o dva kusé úhozy, nesmělé v dočasné méněcennosti, že takměř vyrývaly mezery v nepřetržitém ropotu

svištících a dopadajících dřev: pan Burmihai, jehož bystrý sluch ihned postřehl závadu v chodu živého stroje, neopomněl podotknouti:

— Srazím ti se mzdy, Bergle, počneš-li již o deváté s děvčaty, namístě, abys se vypořádal s mandely mého ječmene!

— Pošlu tě domů, aby ti pomačkané sukně vyžehlili! — řekl Anici, všecek zlobně podmračen, — chodíš ty ke zpovědi k pateru Anastasovi? Aha! Rozebral by tě, myslím, pořádně! Pospěš si, abys nepromeškala ani okamžiku, potřebného k nevyhnutelným pošetilostem svého věku!

— Nesvědomitý klacku! — obrátil se k Berglovi, — není ti líto ani tak nevinného jehněte? Jak pravíš? Aha! Modlili jste se tedy o deváté z rána v přítmí senníku, kam jste se o dvacet příček žebříku Bohu blíž pokorně přiblížili! Ale ryli jste hlavami v prachu země velmi nábožně, neboť jste i do vlasů nabrali proschlého sena v zbrklé horlivosti!

Matuško hltal očima Anicu Rebacovu, světici, přeněžný květ své touhy, jak stála, všecka krvavě zalita ožehavým ruměncem studu, bez pomoci, bez jediného přítele, jenž by byl za ni štít svůj nasadil, aby řekl přede všemi:

— Je čista! Je čista!

Burmihaiovy služky hleděly na ni se škodolibými úsměvy, které vyjadřovaly tolik zadostiučinění v určitých předpokladech, s úsměvy, jež křičely krutou jejich závistí, neboť... byly přece bezpodmínečně ochotny... A Matuško, jehož srdce se rozspívalo závratnou rozkoší v poznání její malomoci i své sladké povinnosti rytíře bez bázně a hany v okruhu těchto obhroublých řemeslníků citu a slitování, šel zvolna k Berglovi a řekl, přemáhaje se, aby zapomněl na pět pytlů dobrého ječmene Burmihaiova, které Szafranka tak roztržitě uklidil na své sýpce, snaže se také vyrvati ze své paměti, že svitek laciného barchetu, jímž mínil obmyslit Anicu Rebacovu, byl z části zaplacen Gablaczem a Berglem:

— Proč nepovíš, co bylo? Proč to nepovíš, abys ji očistil?...

Bergl jen stranou zamžikal k panu Burmihaiovi a tutlavý smích služek chvěl se v těsném prostoru jako bublání hrdličky: Anici posléze i slzy vytryskly, aby ji učinily ještě krásnější a zdesateronásobnily vztek a bolest ubohého pasáka: obzor Matuškův se náhle do neprohledných dálek v dráždivě rudém světle prohloubil a ze středu tohoto zářivého terče hleděla hlava Berglova s uschlými stvoly trav, jež se měnily v zahnuté kozlí rohy, s bulvami zlomyslných očí hrozivě vpřed vyčnělými, hlava ďábla, jenž byl postrachem alberattských žen: cep Matuškův zdál se vyrůstati v netvorně obrovitý kyj, který sám posléze nedočkavě udeřil...

Šum zděšeného úžasu, podoben vzletu poplašeného hejna velkoperutných ptáků, zvedl se na mlatě a rozptyloval se jako dým zápalné oběti ve vzdušném tahu jeho východů: šedavý koláč, z něhož rudý trysk vybíhal křečovitě pravidelnými chropoty, položil se Matuškovi k nohám v otrocké pokoře a přísný obličej, ztrnulý hrůzou, povědomá tvář, snad služky Burmihaiovy, zcela z blízka sykavě zašeptal:

— Věděl jsi, že bude matkou *jeho* dítěte, bezcitný darebáku...?

Opět ono červené dítě, rodící se v slzách, proklínání a bolestech? Život... Anica... Bergl... všemocný Burmihai, slunce, jež nešetřilo palčivými paprsky, svět, vůně jara, kouzlo jeho přepestrých květů a barva nespočetných zázraků... Proč tak náhle bylo zalézavě chladno...? Matuško se na podpatku obrátil a vykročil: otvor stodoly jej vábil svým křišťálově přívětivým světlem: šel do polí, k lesům a milosrdné samotě, ptáci tu zpívali a vojska včel bzučela tak dojemně podrážděné stesky netrpělivých hospodářů... Šel klidně a dýchal svobodně čistý vzduch nespoutaného prostoru: někde daleko za ním rvaly se o korunu nadvlády malicherné starosti o mandele nevymláceného ječmene, závist pomazaných krajíců a toulky smyslně teplých večerů... *Ale kde zůstal svitek barchetu pro Anicu Rebacovou?* Matuško se obrátil k Burmihaiově stodole: byl si vědom, že zabil jediným úderem svého cepu Bergla, bezděčného kováře svého i jeho osudu? Kráčel klidně, pokud nespatřil podrážděný tlum lidí, ženoucích se proti němu s krky vpřed nataženými, vášnivě pokřikujících, jak spatřili obrysy jeho těla na temnozeleném pozadí ochranného hvozdu: tu se mezi nimi zablesklo, dým a oheň vyrazil a v zápětí jakýsi obrovitý brouk hněvivě kol něho zafrčel strašidelně velikými křídly. Druhá rána roztříštila Matuškovu pravici: nepocítil bolesti v okamžiku úderu, ale pohyb zraněného údu bodal jej palčivými jehlami a rdousivý pocit úzkosti hnal jej zpět pod větve černých borovic, kde byl stín, ticho a samota... kde zejména lidé nebyli...

Ubíhal tedy rhytmicky pravidelným poklusem, nemyslil na sebe, ale v paměti se mu tvrdošíjně převalovalo peklo utkvělé myšlenky:

— Kdo z nich vzal svitek plátna pro Anicu Rebacovu? Nikdy se nedoví, že jsem chtěl...?

Čas od času za ním třaskly ručniční výstřely a oni netvorní brouci nad ním bzučeli své podrážděné písně... Vybředl z podrostu a sešel k potoku, znaven, vysílen ztrátou krve, jež tiše ubíhala otevřenými žilami, naprosto lhostejný k tomu, co se neúprosně blížilo každým zlomkem vteřiny: smečka nepochopitelně vytrvalých honců — již přece ještě dnes byli jeho přáteli — rozdělila se na dvě skupiny po obou březích bystřiny... a šla mu tvrdě po stopě až k Dolnímu mlýnu, kde plocha vod utvořila objemnou nádržku, končící ústy mohutného stavidla: tam počínaly hlubiny a prorvy prvních zběsilých nárazů a za nimi vír vzteklých proudů, tísněných úzkým pasem koryta. Sto kroků dále otáčela se bez oddychu mlýnská kola.

Když se tlupa přiblížila, sesmykl se Matuško, zcela instinktivně, aniž si byl vědom svého zločinu, velmi pokorně a oddaně, s okraje dřevěného roubení: vody jej zachytly, zlíbaly svými křepce měkkými vlnami, smočily a opět vzhůru vynesly, aby jej láskyplně složily k mělkému břehu: proud jej pak nelítostně hnal až pod zubatá kola... Tam se Matuško zastavil u příčkové hráze a pohleděl za sebe, na to vše, co jej vázalo k tomu, co *bylo*... Tlustý pan Burmihai, všecek zrudlý vzrušením neobyčejné chvíle, podněcoval své skotáky náruživými výkřiky: Rekem, šafář, první doběhnuv, zkoumal hlubiny tlustým obuškem, ač viděl, že Matuško stojí na dosah ruky pod kolem, ne více, než po prsa ponořen: kdos jiný z nich, pak druhý, třetí...

hodili kamenem... Matuško resignovaně se ohnal jazykem po stružce bublající krve... Nic to nebylo: tu se mu zdálo, že s nimi byla Anica Rebacova, ta, které chystal svitek barchetu, potištěného krví pravých nopálových červců... a za kterou byl ochoten šest měsíců u Szafranky v bezplatném otroctví sloužiti: její červené sukně kmitly se po břehu... kmitly se někde po břehu... Dva z Burmihaiových pacholků vysoukali spodky a chystali se vkročiti do strouhy: mlýnská chasa, kterou neopomněli zpraviti širokým tokem slov, připravovala dlouhé tyče s železnými chytadly, jakoby ubohý Matuško byl krou, či nějakým bludným břevnem.

Nikdo nemohl pochopiti jeho velkolepý vzdor: obrátil se k nim pojednou macešsky znetvořeným hřbetem a plivl... zdálo se, že celé jeho vědomí soustředilo se ironicky důležitě v pozorování, kam zamíří bludná slina. Pak zlíbal celý obzor svého kraje dlouhým, lítostivým pohledem, pokrčil rameny a seskočil pod kolo: zmizel s tupým úderem, aby se objevil jako beztvárná hmota, vpleten jako zločinec mezi příčky a žebře lhostejně jdoucí nestvůry.

A dlouho se otáčel vzhůru a opět dolů, než zastavili chod stroje a než sňali titěrné tělo trpaslíka.

Pan Burmihai stíral pot přetučnělého obličeje, nesmírně vzrušen, neboť neočekával tohoto konce dramatu. Ti, již byli v úzkých se svým svědomím, obklopili Anicu Rebacovu, kašlali v rozpacích a frkali do svých pestrých šátků: její zármutek byl tak ohromující, že kdosi úpěnlivě vykřikl:

— Kdo teď bude otcem ještě nenarozeného dítěte?

Tu Gablacz, teď jediný dědic kdysi družné proslulosti, snaže se napodobiti nenapodobitelné gesto Matuškova umírání, vykřikl do hrůzou ztichlého prostoru:

— Hrom do vás! Učinil to pro děvče, pro které byl odhodlán položiti svůj život právě tak, jako by kdokoli z nás byl učinil! Taková láska! Pro boha! Zalezte do svých děr a pokloňte se před ním i s panem Burmihaiem...!

F. V. KREJČÍ: KE KOŘENŮM!

temného podzemí vyrůstá strom. Dřímavě plyne tam život hmoty, syrově páchne hlína a ve věčných temnotách prosakují krůpěje vody mezi vrstvami skal. Čas zde tiše stojí, století je jako jediný den. Z tohoto tajemného podsvětí vydral se strom vzhůru a jediným smyslem jeho vývoje a vzrůstu zdá se být, aby se co nejvíce vyprostil z tohoto objetí země a co nejvýše vypjal k slunci a hvězdám. Jen svými kořeny utkvívá v mateřském podzemí, ale ty jsou skryty a neviditelny a zdají se být nejméně zajímavou z jeho součástí. Všecko tíhne z nich ven a vzhůru, do vzduchu a k nebi. Neznámé síly dávají z nich stoupat mízám, navzdor zákonu tíže; podivuhodné processy chemické mění to, co bylo vyssáto z hrubých kamenů a hnilobné prsti, v zelený list a barevný květ.

Pyšně ční strom k letnímu blankytu. Bohatě rozvětvenou korunou, jemným tkanivem svého listoví pije světlo a vzduch nekonečných prostorů. Vede šumné hovory se svými sousedy, posílá pozdravy dálným lesům a horám, přijímá poselství ptáků z tajemného zámoří, ve dne vypíná se k slunci, v noci rozmlouvá s hvězdami. Obtížen přepychem květů, opojen sladkými šťávami zrajících plodů, dávno zapomněl na syrovou hlínu temného podzemí, z něhož kdysi vyklíčil. Svých kořenů si už znenáhla ani neuvědomuje; toť něco samozřejmého, o čem se už mezi stromy nemluví. Kořeny mlčí a dále ve temnu slouží svému úkolu: držet celou stavbu stromu pevně v zemi a vysílat jí vláhu. Činí tak ve dne v noci, v létě i v zimě, nezáležíť tam dole na čase — co nám století, toť tam jediný den.

Ale přihnala se bouře, rve stromem, až kmen sebou zmítá, a řádí divě v pyšné jeho koruně. Zatměl se obzor, zmizely dálky, barvy shasly a sladké vůně rozprchly se v ostré vichřici. Ukryli se ptáci, nositelé jarních poselství, a zmlkly ševelivé hovory se sousedy, i jiné radosti pokojných dnů. Strom je sám pro sebe nyní světem, jen na sebe je odkázán, nucen jen svými vlastními silami se vyrovnat se zhoubnou bouří a celým setmělým vesmírem. Málo mu nyní prospěje to, co pil jemným tkanivem svého listoví ze vzduchu a světla. Ne, jen v tom, co vyssál z černé země, z jejího temného vlhka, plísně a hniloby, v tom je jeho síla a schopnost odolání. Všecka jeho bytost je té chvíle v pevném kmeni a sukovitých větvích, a když je nejhůře a když už bijí vůkol blesky a hrozí i jemu roztříštěním, tu shustí se všecko jeho vědomí v jediný pocit, v pocit silných starých kořenů, jimiž tkví ode dávna v mateřské zemi. Nyní je cítí, jak jich necítil nikdy, nyní ví, že jen v nich je jeho záštita, síla a naděje. A logika jeho pudu sebezachování žene všecky jeho myšlenky směrem opačným tomu, jímž za jarních dnů nesly se šumivě jeho mízy. Ne vzhůru od země k světlu a vzduchu, ale dolů, volá to v něm všecko, dolů k mateřskému podzemí, dolů ke kořenům!

*

Malý národ uprostřed kontinentu, otřásajícího se světovou válkou, jest nucen v těchto osudových chvílích myslit touto logikou stromu. Učinil za dob míru zadost všem požadavkům evropské a světové kultury, nyní má právo pamatovat především na sebe. Věc všelidské kultury je veliká a svatá, ale nelze jí přec vždy a ve všech dobách obětovat vše. Teprve když každý národ vynaloží vše, aby uchoval svou vlastní bytost a vytvořil z jejího ducha kulturní hodnoty, vzniká ze souboru těchto národních kultur to, co nazýváme kulturou evropskou či světovou, co však dnes, v létech války, vznáší se ve vzduchu, majíc podtrženu všecku konkretní půdu pod sebou. Není dnes Evropy jako kulturního celku, neseného společným vědomím, jsou jen národové a ti si uvědomují svou kulturní bytost tím jasněji, citlivěji a nedůtklivěji právě proto, že ony vztahy evropského kulturního společenství jsou přervány. V kritických těchto hodinách vyciťuje každý národ to, čím jest a čím se odlišuje od jiných, tak zřetelně a plasticky, jakoby se v jeho vědomí rozbřesklo a jako by jeho zrak nabyl jakéhos jasnovideckého daru. V tom již se hlásí síla kořenů, jejich tvrdá houževnatost přenáší se do celého organismu a volá po všem ústrojí až do poslední cévy: nalezni sama sebe, opři se sám o sebe a žádná bouře tě nesklátí!

Znamená-li světová válka na poli politickém netušené sesílení ideje státní, v současném myšlení kulturním oživila neobyčejně myšlenku národnosti. Každý národ rozpomíná se na genia svých nejlepších dob a toho se nyní dovolává. Každý chce vyjíti z této krise vnitřně obrozen a duchovně sjednocenější než kdy před tím, upevněn právě v tom, v čem cítí svou vlastní bytost a její kořeny. Připomíná si to, co by chtěl nazývati svým posláním v dějinách a hledá pro jeho potvrzení svou vlastní filosofii. Kultura všelidská snažila se z těchto všech národních kultur a podložených jí filosofií zbudovati něco celkového a všeobecného na abstraktním pojmu „lidstva". Ale v její oblasti právě proto paralysovaly se vzájemně duševní tendence jednotlivých národů, vyrovnávaly se spory jejich kultur a vznikala tak značně široká vrstva neutrální, která pokrývala celou Evropu i značnou část ostatní zeměkoule pode jménem „moderní civilisace".

A kam se tedy uchýlila vlastní lidská kultura, kde jest její duše? Lidstvo nemá jediné společné duše kulturní, tomu právě nás učí světová válka. Jsou jen duše jednotlivých národů a rass, teprv ze souboru jejich života a tvorby vzniká dílo společné kultury. Toto dílo jest pro tuto dobu rozmetáno, ale to neznamená, že by byly zničeny jednotlivé součástky, jež je tvořily, právě tak jako jednotlivé kostky zachovávají si svůj tvar a tvrdost, i když rozmar dětských rukou budovu, jíž si z nich byl vystavěl, zase pobořil. Kulturní duše lidstva žije tedy dnes v duších jednotlivých národů

a toto vědomí nám pro tuto dobu musí stačit. Neboť tím není řečeno, že společný kulturní duch lidstva by byl zhynul; jeť duše každého národa, v pravdě kulturního, jeho odleskem a snaží se jej v sebe pojati. Každý národ, ať osudem neb snahou veliký, jedná v přesvědčení, že jemu je svěřena vůdčí úloha v lidstvu. Každá idea národní má proto své pozadí všelidské, světové, ba v některých případech i kosmické a náboženské. Přirovnání k stavbě z kostek nutno poopraviti v ten smysl, že duše lidstva není arithmetickým součtem duší různých národů, nýbrž spíše ústředím kruhu, jehož výseky jsou duše národů. Všecky směřují od obvodu k společnému středu, každá ovšem z jiné strany a jiným směrem. Ale i ty nejprotichůdnější setkávají se a kříží v tomto bodě, on tvoří závěr a vrchol všech. Toto ústředí je dnes jakoby smazáno, jednotlivé výseky kruhu nemohou ho dosáhnout, kruh trvá a žije proto jen jednotlivými částmi svého obvodu. Tam jsou východiska všeho kulturního vývoje, tam jsou duševní kořeny národů a rass, a k nim se vracet a je upevňovat, neznamená popřít kulturní společenství lidstva, ale chránit z něho to, na čem ono právě nejpevněji stálo. Sřícený krov se dá vždy znovu postavit, hlavní věcí prozatím však je, aby zůstaly stát zdi nezviklány ve svých základech.

*

My Čechové nejsme ovšem z těch národů, kteří soutěží o vůdčí roli v lidstvu

A už toto pomyšlení, jakým neznámým dosud podnětům jde vstříc náš duch a k jakým novým činům bude snad povolán, jest s to, aby nás povzneslo nad každou úzkost před budoucnem.

Náš duch! Ale v čem je náš duch? Víme, v čem byl a jak se projevil před půltisíceletím. Ale víme, v čem jest a jak se jeví dnes? Jiným velikým národům jest snadno se rozpomínat na svého ducha, jeť oblast jeho tak širá, že až do posledního svého příslušníka celý národ žije jen v ní a po většině ani z mezí tohoto ducha nevyjde. Národ jest v tomto případě pro sebe i kulturně celým světem. Ale jinak u nás, v národě, jehož zeměpisná oblast nám denně svou nevelkou rozlohu i svou ústřední polohou připomíná, že není a nemůže být pro nás celým světem a tedy že vedle naší sféry a mimo ni ze všech stran prostírá se vlastní velký svět. Odtud naše stálá obava, abychom se ve své domácnosti tuze neopozdili za jinými, abychom nebyli málo „světovými". Tento rozpor mezi pojmem vlasti a světa,

jehož příslušníci velikých národů v této ostrosti neznají, nepřestává nás znepokojovat

Jen pro všecko na světě nic nepromeškat z toho, co se kde vynořilo — nelze čekat, až si to samo svou silou prorazí k nám cestu, ne, je nutno, abychom měli ode všeho my první! Taková byla devisa našeho evropanství z posledních dvou tří desetiletí. Za Vrchlického jsme ještě jen doháněli Evropu a spláceli staré dluhy vůči ní, ale v nynějším pokolení chtěli jsme již být za každou cenu její avantgardou.

Jsme dokonalými Středoevropany a toto středoevropanství jest právě tak jedním ze základních prvků naší kulturní bytosti jako náš rassový původ a jiné hlavní okolnosti naší existence. My a Evropa, v tom není tedy rozporu, nestojíme vedle ní, nýbrž jsme do ní zaklíněni a jsme její součástí. Co chceme nazývat svým duchem, není a nemůže proto být nikdy stavěno proti duchu Evropy (pokud vůbec o takovém lze mluvit). Domnělý rozpor mezi naším t. zv. kosmopolitismem a t. zv. národním duchem vzniká jen z poměru kvantitativního: kulturní Evropu představují velicí národové a my jsme proti nim malí. A k tomu pak naše položení ve středu Evropy a v blízkosti západu, na důležité křižovatce kulturních cest. Co tu všecko na nás se všech stran doráží, to jsou vlny vlivů jistě zúrodňujících a námi vděčně přijímaných, ale po čase přece však vždy zas cítíme v tom nesmírnou přesilu oproti tomu, čím jsme sami, a tu pak z pocitu tohoto nepoměru vzniká úzkost, abychom v tomto vlnobití evropských myšlenek neztratili samy sebe. A dokonce pak, když nastane taková dějinná chvíle jako dnešní, dostavuje se pak na všecko toto evropanství přirozená a oprávněná reakce. Instinkt sebezachování nutí nás vtáhnout nazpět tykadla a soustředit se do sebe.

A my máme, právo, místo

do její výše a šířky obrátiti své snahy a síly nazpět, od koruny dolů ke kořenům, dle oné logiky stromu, nad nímž rachotí bouře.

*

Dolů tedy ke kořenům, do mateřského podzemí, k tomu, co tvoří naši podstatu po věky, na čem stojíme a čím žijeme!

Zůstává jen to, co je prosté, podstatné a nutné; všechno naše myšlení je zjednodušeno a uvedeno na své základní prvky. Národ, jeho postavení a život, věc jindy nesmírně složitá a plná záludných problémů, toť něco dnes, co musí chápat myslitel, vzdělanec i člověk nejprostší způsobem v podstatě stejným a tak jednoduchým jako jest otázka Kolumbova vejce. Toť právě mluva kořenů, šepot v celé oné síti cév, jež jest z nich tajuplně rozestřena po celém ústrojí národa a zachvívá každou i nejposlednější buňkou, to jest duší každého jednotlivce.

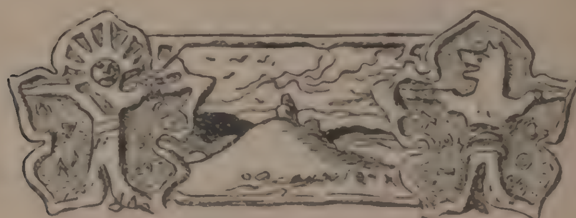
Bez odbornických analys dovede dnes v hlavních věcech snad každý z nás rozlišit to, co jsme přijali odjinud anebo jen napodobili, od toho, co jsme skutečně a co jest v pravdě naše. Atmosféra doby vytváří podivuhodnou jakous lučavku, jež odděluje vlastní prvky naší bytosti od pouhého zevního nátěru a dává vyciťovat rozdíl mezi tím, co jest ryzí a co falešné. Je to zkouška nesmírně významná a zdravá a od jejích výsledků očekáváme očistu a posílení toho, co tvoří vlastní jádro našeho ducha. Nic nevadí, že se o tom mnoho nepíše a že celý tento kritický přechod do nové epochy nebyl dosud veřejně a theoreticky dosti uvědomován; stačí prozatím, že se odehrává ve sféře všeobecného cítění a že jest spíše veden životnými instinkty nežli jasně promyšlenými programy. Jsou to zajisté processy, které připomínají ony závany ranního větru, jež zachvívaly srdci našich otců a dědů v dobách národního probuzení. Tím se právě liší od kulturních tendencí poslední generace; ty směřovaly z úzkého domova ven do Evropy, kdežto tento dnešní pocit češství směřuje zvenčí do nitra, z hluku na povrchu světa do ticha podzemních hlubin, v nichž se rozrostly naše kořeny.

Hledejme je tedy, tyto své kořeny, a naplňme svá srdce mízami, jež stoupají z nich od věků!

Hledejme je v řeči, jež má svou půltisíciletou literární vyspělost, v jejíž tvrdosti a zároveň měkkosti jsou vyjádřeny kontrasty naší povahy a jež ukázala se kořenem ze všech nejhouževnatějším, neboť ona to byla, jež udržela naši existenci i přes věky, kdy naše vlastní duchová bytost byla úplně zničena, a jediný tento kořen stačil, aby celý strom zazelenal se znovu. A hledejme ji ve své hudbě, tomto nejvlastnějším svém umění, v této pýše své nové kultury; je to nejmladší z našich kořenů, ale zvlášť ušlechtilý a vzácný, stavící nás do řady těch několika málo vyvolených národů, jejichž srdce zpívá; kořen to, jenž jde do hlubin zvlášť tajuplných a jímž zachycujeme melodické ohlasy, jimiž naše mateřské podzemí odpovídá na nejhlubší záchvěvy světové duše.

A v čem všem je ještě hledat? Slovo váhá je přesněji označit a rozum si netroufá vpravit je do soustavy pevných pojmů. Jen s uctivou malomluvností sestupujmež do těchto hlubin, více citem vedeni než jasným věděním. Ale vždyť také nemůže pro tu dobu jít o nic víc, než abychom se právě jen svým citem a všemi svými instinkty životními opřeli o tyto kořeny a soustředili se do nich,

Ale nebude to jen pro tuto dobu — až se vyjasní, uvidíme teprv, oč jsme se tím přiblížili k své vlastní podstatě a stali se tím silnějšími.

PETR KŘIČKA:

Z CYKLU „VÍTR A VLNY“.

L. W.

Na tebe myslím každý den
od rána do noci.
Chodím a rukama potají lomím
ze samé lásky.

Všecko to ve mně pláče a zpívá,
doufá a lká,
vím, že boj o mne bojují spolu
láska a smrt.

Stane-li se mi, budeš-li mou ženou,
ty líbezná,
o hvězdy zazvoní jásotu mého
stříbrný šíp.

A mám-li zemřít, ať vysoko tryskne
má čistá krev,
neb nic netíží srdce mé krom lásky,
Libuško, Libuško!

MODLITBA.

Nezasloužím si lásky tvé,
děvčátka přečistého.
Tíží mne omyly osudné
života mého.

Tvůj pohled tichý mne dojímá,
důvěřivý a vlídný.
Pověz, co mohu ti dáti já,
člověk bídný?

Stačím, nezklamu důvěru tvou,
Libuško, ve mě?
Budu ti pevnou oporou
na cestě údolím země?

Před zodpovědností úlohy mé
úzkost mne jímá.
Unesu štěstí netušené
rukama svýma?

Tak strašno je, divně a radostno tak.
Co činiti mohu?
Budu tě milovat, milovat
a důvěřovati Bohu.

ÚMYSL A SKUTEK.

Vždy v noci si připravím, co chci jí říci,
tolik je toho,
své obavy, naděje, úzkosti, žaly,
důležitého mnoho.

Je pravdivá, vážná, hluboká,
a já ji miluji.
Je mladičká. Všecko příště jí povím,
noc každou si slibuji.

A potom, když před ní stojím,
nikdy si nemohu vzpomenout,
a potom, když před ní stojím,
vyhlížím jako bloud,

mlčíme, nevíme, nevíme,
co říkati máme,
do očí šťastni si hledíme,
druh druha objímáme.

JAROSLAV HILBERT:

ZAPOMNĚLY NA MNE...

(Pohádka o mateřském srdci.)

malém městečku žila mladá žena, která byla matkou. Bylo jí asi šestadvacet let a měla dvě děti: čtyřletého hošíka a dvouletou holčičku. Od rána do večera žila jen jim a v noci měla je spící v postýlce u své postele; však často ani to jí nestačilo a brala je pak k sobě a byla nejblaženější, když spala špatně, co děti spaly dobře.

Dojímalo ji mateřství, myslila-li na ně, a často jí až vytryskly slzy, vzpomněla-li si, že by mohla zemříti a že by děti tu zůstaly bez ní. Jednoho dne se však roznemohla a skutečně zemřela. Umírání bylo těžké, ne snad jen proto, že byla mladá, ale že tu zanechala více než svůj život. To bylo také jediným hovorem v městečku a lidé nevěděli, mají-li litovati více ji nebo osiřelé děti.

Protože byla cnostna, protože neměla kromě malých ženských hříšků žádných skvrn a jelikož srdce její bylo plno lásky, dostala se do nebe. Bylo jí vykázáno prostředí spíše milé než oslňující, ale přece jen tak značné nebeské krásy, že ji zprvu silně zaujalo. Také přechod ze života do smrti byl něčím jako ranou do hlavy, takže v prvním čase pamět minula, oslábla, až pomalu návykem na nebe a strávením novoty zase se navracela. A tu nová nebešťanka vzpomněla si na děti a strašně zesmutněla.

Jsou v nebi místa, odkud lze viděti svět, ale tyto průhledy jsou tu jedině pro orgány správní, takže teskníci matce nezbývalo než z povzdálí bystřiti sluch, aby aspoň zaslechla, když nemohla spatřit své děti. A tu skutečně jednou zaznělo bouchnutí, jako když tělíčko padá, pak následoval zvuk, jako když hlavička narazí, a po dlouhém zajiknutí ozval se plačtivý výkřik: „Maminko!“ — Byl to její hošík, jenž ji marně volal. Mladá nebešťanka omdlela.

Ničím nebylo jí nebe, ničím všecka ta odměna jejího dobrého života. Dole na zemi měla děti, jež ji potřebují, které jí nezapomínají a jež po ní volají. Byla svatá, ale byla rozervaná a protože měla ještě mnoho pozemského bolu v sobě, upadla v nemoc a těžce stonala.

Nevěděla, jak dlouho byla chora, zda dva dny, zda dva roky, ale když konečně procitla z hlubokého bezvědomí, tu zřela nad sebou skloněnou Matku boží a cítila, jak ruka této se dotýká ruky její. „Nuž,“ promluvila k ní Královna Nebes, lahodně usmívajíc se jí do očí, „je ti již lépe?“ — „Matko,“ odpověděla nemocná a zavřela zase oči; ale že její citlivost se jí již vrátila a že dlaň, kterou jí nyní položila Matka boží na čelo, cítila jako lék, vstala brzy, upravila se a vzpřímila. Zvolala znovu: „Matko!“ a chtěla pokleknout před Pannou Marií, ale tato ji zachytila a řekla jí:

„Ne. Vím, chceš mne o něco žádat. Netřeba ti klekati. Vyslov, čeho si přeješ.“

A tu toužící duše pravila:

„Vidět své děti."

„Věděla jsem to," usmála se Matka boží a pronesla dobrotivě: „Jsme všecky stejné."

„Chci vidět své děti!" pokračovala však nebešťanka s rostoucí vášní. „Vidět je chci, zase je jednou zřít! Že na ně nezapomínám zde v nebi já, je kruté i sladké, ale že na mne ony na světě nezapomínají, jest jenom kruté! Jakže tomu je dávno — což vím? — slyšela jsem Jeníčka volati: „Maminko!" Mají šatečky patřičně teplé, když je zima? Chodí-li vůbec řádně na procházku? Kdo je ukládá k spánku? Kdo dohlédne, aby Miluška snědla polévku, již nikdy nechce jíst? Chci vidět své děti! Chci vidět své děti!" volala nyní až zoufale nevyhladitelná matka a padla Matce boží přes její protest k nohám.

„Uvidíš je," odpověděla teď tato, „neboť je již smíš viděti. Vypravíš se na zemi. Miloslave," obrátila se na jednoho z andělů, jenž byl vždy v jejím průvodu, „doprovodíš ji tam."

Anděl se mlčky uklonil, a jelikož byl již večer, pravil k nebešťance: „Půjdeme."

Podobných cest prodělal již na tisíce, ba na miliony a znal více než dobře všecky ty matky, které bylo nutno i zde v nebi léčiti a zvláště ty mladé, jejichž mateřství mělo ještě prudkost pudu a nezduchovělo v odříkání. Spouštěl se na zemi po pravici ženině, drže ji za ruku a jsa asi o stopu níže než ona, a když se přiblížili malému městečku, zabočil do velké zahrady, jež byla za domem někdy nebešťančiným a zde za starou hruškou salcburkou stanul tiše na zemi.

Byl teplý večer červnový vzduchu sladkého a opojného, ale anděl neměl smyslu pro pozemskou přírodu a necítil ji ve svém jasném nitru; za to však srdce ženino, jež nedovedlo se ještě plně odpoutati od země, zalilo se citem až k zalknutí. Držela se křečovitě anděla Miloslava za ruku a šla napiata podle něho vpřed; náhle však jím trhla.

Na rozhraní mezi zahradou a zadním průčelím domu byl malý dvorek a tam zahlédla nyní své děti, any si hrají. V žlutých botičkách stál tu Jeník v malé louži, jež vždy se u pumpy tvořila, a postrkuje dřívko po hladině vodní, nazýval je lodí a cítil se velmi šťastným ve své důležitosti. Matka hned postřehla, že je o něco větší a aspoň o dvě léta starší a zacítila při tom cosi jako bodnutí žárlivosti v srdci. Miluška měla modrou stužku ve vlasech jako již velmi rozšafná dívenka a dívala se na bratříčka plna zaujetí.

„Jdi k nim," pravil anděl, „počkám;" a rozplynul se.

Opatrně, aby děti nepolekala, blížila se matka zahradou k nim a teprve, když byla až u nich, je oslovila.

Miluška vzhlédla k paní, Jeník se vzpřímil.

„Děti," pravila tato znovu tiše.

Děti ji však nepoznaly a zíraly na ni mlčky.

„Děti moje," pravila nyní hlasitěji a vztáhla po nich ruce.

Miluška však na pohyb ten couvla a Jeník zpětným krokem vystoupil z louže.

„Děti, což mne nepoznáváte?“ ozvala se nyní matka vroucně i bojácně současně.

„Tatínek není doma,“ odpověděl Jeník a vzal za ruku Milušku, jež se utekla pod jeho ochranu.

„Jsem vaše matka,“ zvolala však nyní nebešťanka a z očí skanuly jí slzy.

„Nejste,“ odpověděl Jeník za sebe i za sestřičku, jež měla tutéž odpověď v očích, ale neodvážila se ji vyslovit.

„Jsem... jsem... já... vaše maminka... vaše jediná, ztracená, někdejší maminka, jež na vás nemůže zapomenout, ale na kterou vy, vy jste zapomněly?!“ volala dále paní se srdcervoucí bolestí v hlase a skláněla se, aby dosáhla ručky Miluščiny; ale tato se vytrhla, obrátila se, rozběhla a běžela ku dvorním dveřím domu, co Jeník, když již bylo rozhodnuto o útěku, utíkal za ní a zavěsiv se na kliku, celým svým tělíčkem otevíral těžká vrata, za nimiž pak oba zmizeli.

Matka se shroutila na zem.

„Pojď,“ pravil k ní anděl, jenž se zase zjevil a skláněje se k ní bral ji za ruku. Více mrtvou než nesmrtelnou odvedl pak tuto duši zase zpět do nebes a uložil ji na lože z nejjemnějších oblak. Stonala opět snad den, snad rok a byla to zase Královna nebes, kterou viděla nad sebou se skláněti, když ucítila svou ruku v měkké ruce cizí a otevřela po dlouhém bezvědomí poprvé zase oči.

„Zapomněly na mne,“ bylo první, co pronesla.

„Ano,“ odpověděla Matka boží, „díky Bohu.“ A jelikož zoufalá duše mateřská zírala na ni s úžasem, dodala klidně: „Je to tak správné a ty budeš nyní šťastna, když to víš.“

Dala opět choré nebešťance upadnouti v posilující spánek a když dostatečný léčivý čas vypršel a její srdce mohlo již chápati moudrost vyšší než lidskou, vrátila se k ní.

„Pošetilá a mladá matko,“ pronesla tu s úsměvem, „ještě trpíš, že tvoje děti zapomněly na tebe a ještě jsi nepochopila štěstí toho zapomenutí pro tebe i pro ně?“

A ježto uzdravující zírala na ni beze slova svýma velkýma očima, v nichž byl jen údiv, pokračovala vlídně dál:

„Ještě se ti nevyjasnilo, co by bylo, kdyby tvoji sirotci dovedli podržeti vzpomínku na tvé náručí a kdyby ve svých rusých hlavičkách nesli vědomí, co ztratili?“

„Vědomí toho?“ opakovala tiše uzdravující se matka.

„Tak jest,“ pokračovala Matka boží, „je-li tolik nutné smrti na zemi

— nechápeš, duše citlivá, proč že Bůh musil dáti ne nám, rodičům, ale jim, těm malým srdéčkům, zapomenutí, aby jim nezatemnil život? — Matko pošetilá, matko nezralá, chápeš teď, co jsem ti dala poznati, když toho čas tu byl, a můžeš mně nyní říci, co dělají tvé děti?“

A uzdravující se, zírajíc na Matku Spasitelovu, odpověděla jasně:

„Zapomněly na mne.“

„Matko umoudřující se,“ pokračovala však Milostiplná, „chceš mi ještě jednou opakovati, co víš o svých dětech?“

A nyní, majíc hlas teplý slzami, ale usmívajíc se již, odpověděla duše:

„Zapomněly na mne."

„Matko chápající," ozvala se však znovu Požehnaná a hlas její zněl jako velikonoční zvony, když oznamují vzkříšení: „Chceš do třetice říci mi, co se stalo s tvými dětmi?"

A tu nebešťanka, plně chápajíc, co Matka Ukřižovaného v jejím nitru osvobozuje a cítíc své srdce rozlétlé radostí, zvolala hlasem čistým jako cit a silným jako vítězství:

„Zapomněly na mne!"

A po té vztáhla Svrchovaná svou měkkou ruku k ní a položivši ji na to její srdce zářící a šťastné, pronesla:

„Dočkala jsi se blaženosti, mladá matko vítězná, která jest odměnou tvého dobrého života. Užívej ji tu v nebi na věky věkův jako miliony tobě podobných, které Syn svěřil mé péči. Nad tvými sirotami budou za tebe bdíti nebesa a již dávno poslala jsem jednoho z andělů, aby je ochraňoval do doby, kdy zase oni budou otcem a matkou a kdy vydají lidské plody o rusých vláscích, jež budou si šťastny hráti v louži u studny."

A co Panna Maria kdy řekla, to také vždycky bylo vyplněno.

JAN OPOLSKÝ:

ZDRAVÁ SRDCE.

Ach, nejsou ještě srdce dosti zdráva,
zrak nevidí, zda úsvit prošlehává,
číš není dopita,
Smrt zbavena je mystického pelu,
zmlk' v temné chvíli hovor duše k tělu
pro dusot kopyta.

Jsou srdce ještě mátožná a chorá,
Čas ve všemíru hlubou brázdu orá,
jsa zapjat u pluhu
a život lidstva, zvířen v temném boji
se k firmamentu pohlédnouti bojí,
kde čeká na duhu.

Ach, nejsou ještě srdce dosti tuhá!
Ne, neplá ještě prismatická duha;
je temná obloha.
Va banque se dnes už v krčmách duší hraje,
kdo získá štěstí, v plném smyslu má je.
Va banque! A o boha!

Ach, nejsou ještě srdce dosti tvrdá!
Kdo nevidí, ten zřením nepohrdá,
kdo sní, ten nežije!
Kdo chtěl by žít, ten jistě spasen bude,
jeť slunce štěstí sálavé a rudé
jak žhavá hostie!

SMRT.

Ves ticha je a nikde ani hlesu,
dnem zprahlé cesty, steloucí se k lesu
se netkne noha.
Hluš strašná, tupá do duše se vtírá,
kraj ten jak vyjmut z vlivů všehomíra
a z lásky boha.

Jsou okna chalup jako zraky slepce,
jež zejí prázdně v lysé, bílé lebce,
jak rány nitra,
stůl v prostřed jizeb prostřen pouze stínem,
dým živý, modrý nevlá nad komínem
ni dnes, ni zítra.

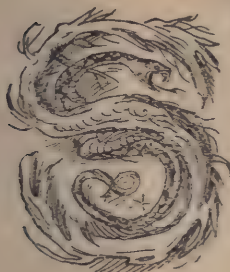
Stáj prosta dechu, oparu a tepla
hled koní vraných ušlechtile neplá,
jak výron žití,
zmar velký, němý dotýká se tebe,
ni ptáčka nezříš v hloubích všeho nebe
se teteliti.

Chceš znát se k lidem. Zdrávy-li jsou děti?
Však utlačí tě ruka ze zásvětí
a slova zmrazí.
Živ býti nelze. Není k tomu práva,
tmy oponou Smrt ve smyslech tvých mává
a tichem vchází.

JAN BOR:

SHAKESPEARE NA ČESKÉM JEVIŠTI.

hakespearovské jubileum, jež rozvlnilo také hladinu naší divadelní oblasti, nebylo by pro nás událostí plně zažitou, kdybychom je považovali pouze za obřadnou chvíli oslavy a hlasitou příležitost k rozmnožení a vyhloubení uměleckého významu dramatika ze všech největšího. Třísté výročí Shakespearovy smrti budiž pro nás vhodným okamžikem, v němž nutno pohlédnouti zpět a ohledati stopy, jimiž vyznačena jest cesta britského genia českým divadlem. Neboť setkání Shakespeara s českým dramatem a jevištěm nelze dokonce považovati za obvyklý zjev mezinárodního uměleckého společenství, za jednu z oněch nesčetných a soustavně opakovaných návštěv dramatického hosta, jaké bývají v mohutném přílivu cizojazyčného dovozu divadelního na našem divadle téměř každodenní událostí. Shakespearův vstup do české divadelní oblasti a postupné zarůstání jeho díla do všech vrstev našeho jevištního života jest jedním z výminečných a nejvýznamnějších příběhů českého divadla: toť v podstatě zápas nejprve dětsky bezradného a udiveného, později jinošsky obdivujícího a uchváceného narůstajícího dramatu českého s hroznou, uhrančivou silou shakespearovské geniality, kterou bylo přepadeno, nesměle stoupajíc po jitřním úpatí svého vývoje; toť s počátku nejvyšší míra, kterou byly měřeny rozvíjející se výrazové možnosti našeho obrozeného jazyka, a nyní obrovsky rozlehlé zrcadlo, v němž naše formově rozkvetlá a poeticky vyzrálá řeč nejzřetelněji se shlíží, a v němž i příště nejbezpečněji spatří pravou podobu svých básnických a dramatických schopností; toť posléze boj reprodukčních sil našeho divadla o zmožení a vyjádření všech jevištních složek Shakespearova díla, vedený s počátku beznadějně (neboť shakespearovský úkol byl nad síly našeho vlastenčícího, vůlí nadšeného, ale skrovnými počátečními poměry umělecky spoutaného divadla), leč posléze vítězně vybojovaný, přinášející jako kořist vyvrcholení našich scenických schopností a důstojnou rovnocennost domácího jeviště s cizím dramatikem. Toť tedy — nazíráno v souhrnu — z hloubky vyvěrající a široce rozložený problem malého, umělecky bez tradice teprve narůstajícího národa, jehož divadelní kultura byla drtivě zatížena hned na počátku svého vývoje obrovským břemenem shakespearovského úkolu, často byla zlákána nebezpečnými osidly skvělého vzoru, až posléze, hnána velikostí úkolu dobrala se vlastní velikosti a dostoupila umělecké výše dnešní. Stopami, které zanechal Shakespeare na českém jevišti, jest snad vyznačena nejzřetelněji minulost našeho divadelního umění ve všech svých obdobích, vytečkována jest vývojová křivka se všemi zdvihy a klady, v nich naznačeny jsou ony zhoubné i životodárné vlivy, jimiž naše divadelní prkna zplaněla v úhor i stala se živnou rolí a z nichž vyvstaly střídavé doby neúrody i bohaté žně.

Nezbytným mostem, po němž dramatické dílo Shakespearovo postupně mohlo přecházeti do prostředí českého divadla, byly překlady. Český jazyk, tehdy jen buditelsky uvolněný a nesměle se rozhovořující literárními formami, blížil se s počátku k Shakespearovi nepřímo: neodvážil se změřiti své tvárné síly ztlumočením originálu, nýbrž pokoušel se pronésti první Shakespearovská slova Makbethova a Hamletova tak, jak je odposlouchal německým překladům. Neboť duch i vnější formy německého jazyka byly mu mnohem bližší a z těsných styků s němčinou, v nichž odvíjely se první chvíle jeho obrozené mluvy, naučil se nejlépe vcítiti se do jejího výrazového bohatství. Antonín Marek svým překladem z r. 1823 („Omylové") byl první, který odvážil se anglickému originálu nastaviti zrcadlo české řeči, projeviv na svou dobu neobyčejnou schopnost formální a smysl pro závažné hodnoty jazykové. Přičiněním dvou nadšených shakespearovců J. J. Kolara a F. B. Mikovce vzniká pak u nás kult shakespearovský, jehož nejcennějším důsledkem byl překlad všech dramat Shakespearových, na němž, soustředěni kolem Matice české, spolupracovali vedle Kolara také Čejka, Doucha, Čelakovský a Malý. Nejkladnější hodnotou tohoto, na úzké poměry tehdejší doby velce koncipovaného a neúnavně dovršeného díla, bylo jeho uskutečnění. Českému divadlu a dramatu rozevřel se tu pojednou celý dramatický svět, dosud neznámý, nejbohatší ložisko vznětů a popudů dramaticko-divadelních. Leč polorozvitý český jazyk, dohánějící teprve vývoj zameškaný dvoustoletým spánkem, byl tehdy ještě příliš ztrnulý, jeho výřečnost byla neuvolněná, výrazové bohatství bylo nerozmnožené, technická pohotovost těžkopádná, smysl pro vnitřní ústrojnost a rhytmus nezcela probuzený, schopnost produševnělosti a zvukové krásy nepatrná. Ještě méně může se honositi tehdejší výmluvnost českého jazyka smyslem pro lyrickou kadenci, pro dramatické nabroušení a spádnost, pro hereckou mluvitelnost, upravenou přiměřeně k povaze postav a scén. Pouze některé převody Kolarovy a Čejkovy mohou být i dnes považovány za živé zpodobení shakespearovského slova, ztlumočeného dramaticky a slyšeného podle zákonů sluchové perspektivy jeviště. Překlady Čelakovského jsou dychavičné dilettantismem, Malého páchnou povrchním journalismem, Douchovy dovedou sice zaujmouti rozsáhlou znalostí jazykovou, nabytou z činnosti slovníkářské, leč jsou vykrášleny titěrnou formální umělostí, jež stírá s textu strohý chod shakespearovských vět. Jakmile naše divadelní poměry postupným rozvojem a zejména vybudováním Národního divadla nabyly okázalých rozměrů vnějších a umělecky uzrály, vynutily si nový překlad děl Shakespearových, uskutečněný J. V. Sládkem. Jsa v době dekoračního slovního přepychu, smělých, umělých novotvarů a namnoze přejemnělé jazykové kultury vzácnou výjimkou prostoty, byl Sládek nad jiné povolán dáti českému divadlu vzorný překlad Shakespeara. Jednoduchost a jadrnost jeho výrazu, schopnost úplného vyčerpání všech starobylých i nově nastřádaných výrazových zásob českého slova, na studiu národní písně procvičená dovednost v názvucích lidových, jemný cit pro poetické rozzvučení české řeči, vytvořily sloh jeho shakespearovských překladů, jichž přesná shodnost s originálem a básnický vznos činí z nich jednu z nejzasloužilejších příčin rozkvětu shake-

spearovského kultu na našem divadle. Nicméně bylo by předčasným popíráním veškerého příštího vývoje české shakespearovské tradice, kdybychom Sládkův překlad považovali za definitivní a spočinuli na něm jako na vyvrcholení českého vyjádření Shakespearova slova. Sládkův velký čin, měřen vývojovou minulostí i budoucností našeho shakespearovského kultu, znamená první definitivní vrstvu překladatelské činnosti, pevný základ k práci budoucí: dokonalé a přesné ztlumočení Shakespeara básníka. Naše další překladatelská činnost musí však proniknouti hlouběji: zpodobiti slovně Shakespeara dramatika. Vyvarovati se kvantitativného rozvodnění textu a barokních, příliš uměle zkadeřených obrazů slovních, vyposlouchati z pevných kroků vět v nich utajený dramatický rhythmus, zvukově zachytiti svištivý spád slov ostře na sebe útočících, zpodobiti rhythmus rodícího se slova a jeho psychologický nástup z nitra v čin, vyzdvihnouti z dialogu ony všechny bohaté možnosti ryze herecké, z nichž ústy představitelů vyrůstá pak teprve živé shakespearovské slovo, divadelně mluvitelné a vnášející do jevištního prostoru teplo lidského srdce, jasné světlo myšlenky a zejména dramatické napietí živých lidských bytostí, divadelně a hybně rozzvučených všemi odstíny hlasových projevů od tápajícího šepotu až v lomoz propukajících vášní. Není vinou Sládkovou, že se nedobral svým dílem až k těmto nejspodnějším kořenům Shakespearova dialogu. Neboť naší divadelní aesthetikou nebylo dosud pověděno dosti otevřeně a důsledně, že scénické slovo jest zcela jinou tvárnou hmotou a podléhá zcela jiným formovým zákonům než slovo literární, s nímž nemá nic společného. Sládek, jehož slovesné dílo nikdy nezabočilo do oblasti dramatické, nemohl postřehnouti tohoto problemu. Zůstane však jeho zásluhou, že svým dílem zbavil své nástupce starostí ryze technicky překladatelských, takže tito budou s to zcela se soustřediti na dovršení překladatelského díla po stránce dramaticky-divadelní; toto vrcholné zdokonalení Shakespearova překladu podaří se však jen těm, kteří budou s to vykázati se vrozeným a vypěstovaným cítěním dramatickým a hereckým, jež dodá pak českému převodu divadelního ražení a posledního posvěcení scénického. V přítomné době množí se již projevy, jimiž stále hlasitěji volá touha po takovém dovršení českého Shakespeara. Fischerův překlad Makbetha zahajuje nové období prvním činem.

*

Není jen výrazem zdravého národního sobectví, nýbrž především nezbytnou nutností pro všechny, jimž vskutku záleží na vývoji našeho divadelního umění, položiti si otázku: jaký zisk lze pro české drama a jeviště umělecky vyúčtovati ze staletého pobytu Shakespearova na našem divadle? Přehlížíme-li minulost našeho divadla, poznáme na první pohled, že odpověď nutno rozčleniti na dvě části, z nichž první zváží výtěžek ze styků Shakespeara s českým dramatem, druhá ukáže, jakými popudy a úkoly shakespearovský repertoir vyživil vývoj naší scénické reprodukce.

Není vinou Shakespearovou, že oslňující přítomnost jeho díla na českém jevišti

vrhala většinou osudné stíny na vzrůst našeho dramatu. České drama historické, vyvolané ve svých počátcích mnohem více vlasteneckou horlivostí, než opravdovým pudem po vytvoření dramatické formy, bezradně dialogisovalo nejvděčnější a politicky nejoblíbenější výseky naší velké minulosti podle romantické šablony německé. Po příchodu Shakespearově na české divadlo vrhli se čeští autoři historických her, podněcováni německou tradicí shakespearovskou, hltavě na mistrovské dílo velkého Brita, domnívajíce se naivně, že podle nejdokonalejšího vzoru světového dramatu nejlépe se jim podaří urobiti vzornou tragedii historickou. Macháčkův „Záviš" jest první ožehnut uhrančivou září Shakespearovy geniality, a po něm postupně zaprodávají se oslepujícímu vlivu Shakespearova díla a jsou jím pohlcováni Kolar, Mikovec, Pfleger Moravský, Frič, Hálek, Zákrejs a Vlček. Naprostý nedostatek naší vlastní dramatické tradice, slabý protitlak nepříliš svérázných individualit zavinil u všech těchto tvořitelů české tragedie historické takový nepoměr sil, že při utkání se velkého vzoru s malými napodobiteli tito střemhlav se skáceli do propasti Shakespearovy geniality. Z českých vyznavačů shakespearovské dramaturgie divadelně nejtalentovanější a svým herectvím nejzkušenější byl Kolar, projevuje namnoze živelnou sílu scénického temperamentu a tvoře postavy bohatýrských kontur a vulkanických, eruptivních povah, které připouštěly rozmach hereckého výrazu a rozvinutí velkých affektů. Leč jeho poměr k Shakespearovi zatížen byl cizopasným vztahem herce k velkému dramatikovi, byl směsí krátkozrakého napodobení vnějšku a neostýchavého vykrádání technických jednotlivostí. Co jest u Shakespeara klidným, samozřejmým projevem mohutné tvůrčí síly, jest u Kolara siláckým kouskem, velkoústou, překřikující se nadsázkou; co vyvěrá u Shakespeara z pevně členěného půdorysu a vzklenutí dramatické stavby, bývá u Kolara uměle navěšenou, harašivou romantickou ozdobou, na cizí úhor přesazeným a povadlým detailem. Nejhodnotnější složky Kolarova dramatu jsou jeho síla v rozmávlé hyperbole, drastické komice, bizzarní baroknosti, prudkém pathosu, příkrých kontrastech, a smysl pro divadelní účinnost, vytvářející herecky vděčné monology, vášnivé postavy ženské a ostrý nástup osob proti sobě. Leč tyto kladné rysy byly by v každém případě pod tlakem tvůrčí nutnosti vyrostly jednak z vrozených disposic jeho individuality, jednak z představ a vznětů nastřádaných v umělecké oblasti jeho velkého herectví; pokud byly vlivem velkého vzoru shakespearovsky zabarveny a ztlumočeny, byla tím sice zvýšena jich technická umnost, avšak zároveň byl i setřen jejich svéráz mrtvým odleskem vypůjčené manýry a do té míry byl umrtven v nich živý vnitřní obsah, že poklesly na scénické fráse, affektující jen nedostupnou genialitu Shakespearovu. Vyvstala-li z Kolarova kultu skrovná žeň české historické tragedii, tím beznadějnější billanci vykazují díla ostatních epigonů. Jsou pilní a nadšení a zhotovují své historické hry neumělou, povrchní imitací Shakespearova dramatu, jehož jednotlivé scény a postavy, obraty a způsoby dialogu stěhují se širokým proudem do českých her. Po našem jevišti v pestrém, neorganickém promísení hemží se výseky z Krále Jana, Othella, Koriolana a Caesara, belhají se bledé stíny Hamleta, Jaga, Richarda III., Makbetha a Leara,

přeherodesován a oživotněn lomozí soubojový výjev Tybaldův, affektovaně se plíží dychavičné napodobeniny demonické zločinnosti velkého slohu, jimž však v týle sedí divadelní šotek směšnosti, tekou potoky vražděné krve, ale nikoliv horce lidské, vytékající z utracených lidských osudů, nýbrž mrazivě divadelní, jež páchne líčidlem, jednota místa bezstarostně jest měněna několikráte uprostřed dějství, vznešené postavy šlechtické deklamují veršem a lidové postavičky, obyčejně jménem i povahou komické, hovoří prosou, dikce kadeří se podivnými slovními patvary a složitými hříčkami, neostýchá se silných žertů a hrubého spílání, závěry aktů a významných scén končí dvojveršovou, rýmovanou sentencí. Dílo dvou dramatických pokolení jest setkáno takto z ústřižků Shakespearovy techniky, a český kult podobá se trpasličímu tanci nedokrevných žreců, kteří obstoupivše kruhem uctívané božstvo oslepli jeho záři a nezpozorovali ani, že se mu rouhají svou posunčinou, malodušně napodobující jeho velikost. Také následující pokolení dramatiků českých platí trpkou daň z krátkozraké závislosti na shakespearovském slohu. Zeyerův Neklan a Vrchlického přemyslovská trilogie jsou nejzřetelnějším dokladem. Stíny shakespearovského kultu nedopadají sice na oba tyto básníky tak ostře a temně, neboť oba nedali se tak výlučně ovlivniti Shakespearem, byvše z velké části oddáni slovesné kultuře románské a jsouce nadto formálně mnohem vyspělejší a samostatnější. Leč v podstatě i tito, měli-li jakou možnost svérázného vytvoření historického dramatu, pozbyli ji utonuvše v shakespearovském vzoru.

Není tedy paradoxem, tvrdíme-li, že náš shakespearovský kult byl snad jednou z podstatných příčin, že se nám nepodařilo vytvořiti české drama historické. Nelze ovšem viniti naše dramatiky, že se tak vytrvale shlíželi v shakespearovském vzoru. Když naše drama bylo vyvoláno v život a později až do konce minulého věku těžce zápasilo o svůj vývoj a o přiměřené místo v naší kultuře, nebylo v Čechách dramatické tradice. Bylo přirozeným důsledkem, že naše teprve dětství odrůstající historická hra, pociťujíc nezbytně nutnost opříti se o cizí vzory, přiklonila se raději k Shakespearovi, než ke klassickému dramatu německému, anebo francouzskému. Vedle přirozené nechuti k onomu a přílišné odlehlosti tohoto přivedl ji k Shakespearovi horlivý a strmě narůstající shakespearovský kult německý, jehož široké vlny přelévaly se i na české divadlo. Nezrodila-li se z české shakespearovské školy historická tragedie, není tím přirozeně vinen Shakespeare, nýbrž problematické okolnosti, jež byly vyvolány setkáním této olbřímí geniality s mladým, beztradičním divadlem malého, z kulturního spánku teprve se probouzejícího národa. Nemůže být s podivem, že styky našeho mladého dramatu se Shakespearem tak zplaněly. Neboť české drama, jsouc od počátku svého vývoje až podnes nejchudokrevnější složkou naší umělecké kultury, nebylo nikdy zastoupeno silnými individualitami, které by bývaly těžily a sílily ze shakespearovské tradice, nepozbyvše zároveň své osobitosti. Pohleďme jen na analogický vývojový problem v dějinách české hudby. Také naši operu obcházelo v době prvního jejího rozkvětu nebezpečí wagnerianismu. Leč svérázné a silné individuality Smetany, Dvořáka a Fibicha dovedly z typu wagnerovského hudebního

dramatu vytvořiti osobitá díla, jichž svérázu a umělecké hodnotě nikterak nebyl na závadu cizí popud. Druhou příčinu skrovné žně nutno hledati v nepatrném a kusém dramaturgickém ovědomění našeho dramatu. Až hluboko do let devadesátých česká divadelní aesthetika téměř mlčí o formách a podstatě dramatického slohu a čeští autoři divadelní projevují naprostý nedostatek odborné erudice v theorii i praxi. Nemůže být nad Shakespeara vhodnějšího, dokonalejšího a v účinku pronikavějšího vzoru a ušlechtilejší výchovy pro naše drama historické. Jest pouze třeba, aby čeští dramatikové dovedli těžiti z tohoto nepřeběrného zdroje a porozuměli tajemství shakespearovské dramatické formy. Neukázněni bystrozrakým smyslem pro dramatickou formu a majíce nadto zrak zakalený vyžilou romantikou nedovedli shakespearovští napodobitelé v minulém věku prokutati se až k podstatě dramatických tvarů obdivovaného vzoru. Okreslují vnějšek jeho slohu, jenž se stává, jimi použit, bezduchou a často podivně pokroucenou manýrou. Docilují tu a tam, že jich romantickým loutkám, které nikdy nežily, nýbrž zrodily se ve světle rampy, zalévají se alespoň na okamžik líce divadelní krví, že některé jich slovo se prudce vzepne k dramatickému úhozu, leč z velké části shakespearovské zlato, jež jim uvázlo v kořisti chtivých dlaních, mění se jako v starých bájích v mrtvý kámen, živé květy uzmulých scénických forem uvadají a hynou, urvány bez kořenů, jimiž ssály svou vůni a barvu. Kdyby naši shakespearovci byli se prolomili pod povrch svého vzoru a prozkoumali i vcítili se k jeho vnitřní ústrojnosti, teprve pak byli by se naučili ono jediné, čemu bylo lze se naučiti: dramaticky myslit, cítit, jednat; zpodobit lidské typy, úměrně a současně vyrůstající z rozumové i citové oblasti, dát jim zákonnost dramatického pohybu, pravdivost a nutnost jednání, scénický odstup od reality, zvukovost i prostorovost, měřenou zákony divadelní perspektivy, vtěsnat do několika chvil jejich mozků a srdcí hloubky a dálky věčného lidského světa, nově viděného vlastníma očima a rozloženého hranolem vlastního svérázu. A především, proniknuvše takto vnitřní komposiční sloh Shakespearova dramatu, bývali by se prodrali k poznání nejcennější hodnoty a nejdokonalejšího projevu jeho tvárné síly: k shakespearovskému člověku. V dějinách evropského divadla není dramatika, jehož celé dílo tak by bylo soustředěno do jednajících postav a jimi do dna vyčerpáno, jako ve hrách Shakespearových, jichž všechen dějový obsah i umělecký výraz vyrůstá ze scénického zobrazení živého člověka, viděného a traktovaného ve stonásobných podobách. Každý projev Shakespearův razí si cestu duší představovaných postav, všechny dějové motivy nejsou, leč nutné důsledky rozvíjejících se charakterů. Nikoliv nové světové názory, hluboké ideje a tendence, zajímavá a účinná dějová schemata, nýbrž živý člověk ve všech obměnách a stavech jest uměleckou náplní Shakespearova díla. V každé jeho části setkáte se s člověkem, který již od počátku v jádru svého založení nese svůj osud, a jehož bytost již předem neodvratně jest vkolejněna do postupu a rozvoje za určitým cílem, k němuž stoupá anebo klesá nikoliv pod nárazy vnějších příčin (které jsou pouhým podnětem, uvádějícím v pohyb dřímající možnosti), nýbrž pod tlakem sil, osudově vytrysklých a nezadržitelně propukajících z charakteru a založení po-

stavy. Shakespearova dramatická síla není, leč téměř nábožensky vroucí a vznešený výraz víry v božskou, nesmrtelnou moc, která v každém člověku se jinak projevuje a v každém člověku si jiný osud buduje, dávajíc mu růsti až k nejkrajnější mezi jeho povahy, a ještě přes tuto mez tak daleko, až se ve srážce s jinak rozpoutanými bytostmi vyrovná anebo shroutí a zahyne. Jest velkou pravdou, že „pochopení a procítění hodnoty a důstojnosti člověka tvoří nezbytný předpoklad k chápání každé Shakespearovy hry.“ Neboť u žádného druhého dramatika božské, věčné hodnoty nejsou tak reálně a lidsky promítnuty do člověka, který tímto centrálním a hluboko do základů dramatické stavby položeným významem stává se středem a ohniskem všeho dramatického dění a vrcholným výrazem dramatické formy. A tento shakespearovský člověk zůstal českým napodobitelům cizí, byl jim nedostupným anebo nepovšimnutým problemem. Jich postavy honosí se namnoze shakespearovským kostumem, nemají však shakespearovskou duši. Pohléděte na příklad Hálkovým postavám ve tvář. Jsou to lidé rozumu, rozvahy a vůle, rozumují logickými formami Kanta a Hegela, na místo aby shakespearovsky jednali podle pudů, náklonností a vášní, vyvěrajících z podvědomých hloubek jich založení. Pokud v nich oživuje cit, bývá jen vznešený a odvozený, zpravidla láska k vlasti a národu, ke svobodě a lidskosti, tedy vesměs citové abstrakce, vydestillované z duševních proudů devatenáctého věku, na rozdíl od shakespearovských citů, které nejmohutněji vzplanou, kdykoliv jsou zažehnuty lidským egoismem. A právě tak i ostatním českým shakespearovcům zůstala podstata a podoba člověka shakespearovsky koncipovaného cizí a nepochopenou.

Takové jsou příčiny, proč shakespearovská tradice jen skrovně přispěla k vývoji českého historického dramatu. Ačkoliv vnucuje se úvaha, zda nebylo by se svérázněji dařilo bez shakespearovské tradice naší hře historické, která, byť i technicky méně zvučná, byla by se snad pak dobrala osobitějšího vzhledu (doklad oprávněnosti této hypothesy bylo by snad možno viděti v české realistické hře občanské, jež vyrostši mimo dosah shakespearovského vlivu vnesla do vývoje českého dramatu hodnotnější prvky a osobitější náběhy), přec po mém soudu bylo by smělým tvrzení, že bez Shakespeara mohlo se nám spíše podařiti vytvoření svérázného dramatu historického. Dokud z vlastní síly nevybudujeme si tradici a klasický typ historické hry, bude nám dramatická geniálnost Shakespearova nejušlechtilejší výchovnou školou, z níž vytěžíme tím větší zisk, čím hlubší a pronikavější bude naše porozumění. Máme ostatně již dramatika, který podivuhodně se naučil myslit a cítit shakespearovsky: Arnošta Dvořáka. Na jeho Václavu IV. lze poprvé súčtovati shakespearovské vlivy na prospěch českého dramatu. Tento nejsilnější náš dramatický talent, aniž by pozbyl své silné individuality, ukázal, jak nutno učiti se na Shakespearu. Všechny složky jeho dramatické výtvarnosti, od antitheticky přibroušeného slova až po pevnou koncentraci podstatných motivačních linií, nesou pečeť ryze dramatickým instinktem cítěného a také vědomě dramaturgicky chápaného shakespearovského vzoru. Zejména člověka, postaveného hybně do scenického prostoru a dramaticky oživeného,

vytváří Arnošt Dvořák, dávaje mu formové rysy, na které jsem již poukázal jako na shakespearovsky typické. Byť i historický námět Václava IV. namnoze byl spíše uspořádán rozkazujícími gesty základní ideje, než vybudován z dramatického půdorysu na základech scenické nutnosti, přec slyšíte v tomto díle poprvé skutečný tep shakespearovské krve, vidíte postavy, přetékající tělesným lidstvím, naivní a pudové, neotrávené sebeanalysou moderní psychologie, cítíte strohý chod děje, viděného vášnivě a typicky koncentrovaného. Na tomto díle poprvé místo shakespearovských stínů chvěje se odlesk geniální svatozáře, a lze-li uvěřiti slibům Dvořákova talentu, jdeme vstříc období, v němž shakespearovská tradice česká vydá první bohatou žeň.

*

Nelze-li dosud ze stoletého pobytu Shakespearova na našem divadle vyúčtovati značný a trvalý zisk pro české drama, tím větší prospěch mělo z něho české jeviště. Neboť žádný dramatik nemohl našemu divadlu uložiti vděčnějších a výchovnějších úkolů nad Shakespeara, jehož dílo volbou a uspořádáním námětů, divadelní účinností, herecky kořeněnými charaktery a hereckými prvky v dikci, zejména však svými postavami bylo pro herce a režii nevyčerpatelným pokladem vznětů a příležitostí k vzrůstu. Objevila-li reformace člověka jako jedince, založivši a rozvinuvši pojem osobnosti, vrací-li renaissance tohoto člověka světu smyslové krásy a pozemského lidství, dovedl Shakespeare zpodobiti tohoto člověka dramaticky, učiniv z něho obsah i formu novodobého divadla. Shakespearův člověk — toť víra v krásu a velkost lidské bytosti, jež jest zvěrobohem, toť zbožnění každé silné a výrazně se rozžívající osobnosti, jež se uvolňuje duchovně i fysicky podle svého vnitřního zákona k činorodému projevu. A tento člověk, ať dobrý, nebo zlý, vznešený či prostý, jest viděn a vytvářen básníkem bez předsudků, se svrchovanou, nezaujatou objektivností, která dopřává herci přepodstatniti se v postavu lidsky a životně; jest rozveden a rozmnožen do takového množství typů, že celá bezednost a spletitost lidství jakoby jím byla vyčerpána a uspořádána. Tento shakespearovský člověk není však pro nás cizincem z dávné minulosti, dějinným dokladem renaissančního člověka, nýbrž jednotným a silným, živým a zhutněným výrazem a obrazem člověka nového věku, naším druhem a přítelem. Od dob attické komedie nebylo na evropském jevišti tak definitivně a velce koncipovaného zpodobení člověka, jako jest scenické zobrazení Shakespearovo, které jde přes rassovou a dobovou hranici ke kořenům novověkého lidství. Tento člověk jest dnešnímu herci blízký, poněvadž jest bytostí jeho krve, srdce a mozku. Vše, co v muži a ženě bylo a jest živelného a podstatného z oblasti pudů, citů, vůle a myšlenek, v jejich vzájemných vztazích a v jejich poměru k životu a přírodě, koluje v Shakespearově člověku ustáleno na věčné zákony lidství. Herec miloval a miluje tohoto člověka, poněvadž mu jest zrcadlem, jímž vidí vlastní svět představ a zažitků. A ještě jednou vlastností jest mu shakespearovský člověk nade vše drahocenný: jest netoliko nejucelenější synthesou realismu a idealismu,

nýbrž i stělesněným divadlem v plném smyslu slova, popouštěje zcela uzdu hráčské chtivosti interpretově. Žije v barevném promísení tragiky a komiky, hned naivně prostný, hned vznešeně urozený, dnes bohatýr duševního šlechtictví, zítra rozmarná loutka, ovládaná clownovským vtipem, půl pohádka, půl věrný otisk života, tvor z podivuhodného světa divadelní fikce, v němž psychologická pravdivost jest tajemně promísena nade vším nadlehčenou fantasií. A jakou řečí mluví tento člověk! Hned zní obhrouble a bodře v ústech malicherných sprosťáčků, hned vznešeně a poeticky klene se k nejduchovnějším výškám lidského nitra, jednou zpívá lyrickou kantilenou, po druhé zase chvěje se pod tvrdými údery vůle, dnes hloubá v tichém zasnění o nejabstraktnějších záhadách a zítra žhavě řve slepým výbuchem vášní, jsouc ve všech stavech a situacích, v kterémkoliv okamžiku svrchovaně dramatickou nositelkou napietí, svazujíc čin s činem, ženouc vůli proti vůli, sunouc před sebou osudy a připoutána vždy na jednající rozvoj postav.

Jest na snadě, že dramatické dílo Shakespearovo, zvané herci „bible člověka", nejvydatněji vyživovalo vývoj českého herectví popudy a úkoly, které byly zároveň výchovou divadelního cítění a rozmnožováním jevištní techniky. Ze shakespearovské školy vyrostl náš první velký herec, protagonista generace zahajující náš divadelní život, Josef Jiří Kolar. Jádro jeho scenické činnosti tvořily Shakespearovy postavy (Lear, Makbeth, Richard III., Falstaff, Mercutio, Coriolan, Shylok, Hamlet, Brutus, Jago), pojaté a tlumočené romantickým stilem německým, jak jej typisovali Dewrientové. Z dochovaných posudků lze usouditi, že Kolarovo pojetí Shakespeara soustřeďovalo se více k effektnímu povrchu, přehlušujíc intimní teplo lidského nitra lomozem impetuosně nanášených obrysů. Neruda dlouho vytýkal Kolarovi „zevnější pomůcky", „křiklavost" a nedostatek vnitřní opravdovosti i hloubky; teprve jeho Learovi přiznal, že v něm „proudí celé moře opravdové náruživosti", poznamenav jindy o Kolarově herectví, že kreslí velikými konturami a pracuje z venčí do nitra, opírajíc se o herecký zjev vulkanické síly. Generace prozatímního divadla, jež vystřídala vrstevníky Kolarovy, zasahujíc některými zjevy až do prvního desítiletí Národního divadla, může se sice vykázati skupinou vyspělých shakespearovských tragiků, kteří do kolarovské tradice vnášejí oživení a zjemnění, leč k vlastní velikosti narostla na veseloherním shakespearovském repertoiru, nalézajíc pro jeho komiku tak syté, životné a výrazné zpodobení, že jsme tento komický stil Mošny, Šamberka, Františka Kolara, Puldy a Frankovského uvykli považovati za klassický a dosud nepřekonaný výraz shakespearovského humoru. Třetí generace, jež následovala koncem minulého věku a nepatrně omlazována stojí dosud na jevišti Národního divadla, neznamená povšechnou úrovní vzestup shakespearovského herectví, leč ani zpětné klesání. Nehonosíc se tak silnými a svéráznými individualitami, jako obě pokolení předchozí, projevuje více umělecké kultury. Jedním zjevem však překonává obě minulá období: Eduardem Vojanem, v němž vrcholí české shakespearovské herectví a dostupuje úrovně, která i měřena světovou soutěží, jest ojedinělá, a kterou kulminuje naše herecké umění, vcházejíc na výsluní svého vývojového poledne, aby sklidilo dlouho

připravovanou a bohatou žeň. Rozměry této jubilejní glossy nedovolují podrobněji interpretovati uměleckou hodnotu Vojanových postav shakespearovských (Marc Antonius, Makbeth, Leontes, Hamlet, Shylok, Othello, Tybald, Richard III., Lear, Beneš, Petruchio), jež geniálně se vztyčují na českém divadle a náležejí k nejdrahocennějším projevům naší umělecké kultury. Nutno-li však jen několika slovy ukázati na mohutný svéráz Vojanovy individuality, jež dává všem těmto postavám jednotné pojetí i slohový výraz, nelze-li více, než zdůrazniti zázračnou vyspělost jeho techniky, plýtvající nepřeberným bohatstvím deklamačních a mimických forem, ražených čistokrevnou a vášnivou intuicí hráčského artismu, leč zároveň svládnutých a pevně ukutých moudrou rozvahou intellektuálné reflexe, jest přec jen nezbytno podrobněji rozvinouti nejpodstatnější složku Vojanova shakespearovského repertoiru, totiž onu tvůrčí schopnost, která jest nejvyšším cílem generace Vojanovy u nás i v cizině a která formuluje se tím, že podivuhodně nutí srůstati životnou reálnost s typisovanou stilisací, vyhovujíc shakespearovskému stilu sloučením formových prvků realismu a idealismu v jednolitý celek. Vojan setkal se s shakespearovským repertoirem již u Pavla Švandy, leč nemáme bezpečných dokladů, jak se vyrovnalo se shakespearovským úkolem mladé Vojanovo herectví v době prvního rozkvětu. Naleznuv cestu do Národního divadla, byl Vojan přinucen na léta se odmlčeti, jsa zejména od Shakespeara téměř zcela odloučen. Mezitím s vlnou naturalismu vešlo na jeviště moderní drama občanské. Nová tragika odvrací se od vnějšku a prolamuje se do nitra člověka. Náladová intimita stává se ressonanční plochou divadelního účinu, dialog zrcadlem nejjemnějších a složitých psychických stavů. Jeviště znechuceno vším, co ztrnulo v ryze divadelní a hráčský artismus, nalézá novou výtvarnost, dosti hlubokou a výraznou, aby vyjádřilo drama duše. Všecko dění na jevišti jakoby pohaslo v barvách, utichlo ve zvucích, sesulo se v činech: moderní drama stává se zpovědí duše. Šedivá, ztlumená mluva, skoupé a výrazově cudné gesto, psychologicky a nervově rozpitvané nitro stává se heslem, jež nutí k stilu krajního individualisování, jemné drobnomalby a diskretních polotonů. Veliká vášeň a velicí lidé jsou vypuzeni s jeviště. A tu náhle tito herci se zdvihem novoidealistické protivlny jsou postaveni před Shakespeara. Až dosud každá herecká generace byla s to úspěšně promítnouti svůj sloh do Shakespearova díla, v jehož nezměrném zrcadle shlížely se postupně všechny slohy, jak po sobě nastupovaly ve vývojovém řetězu evropského divadla. Leč sloh psychologisujícího a herecky tak ostýchavého naturalismu pociťuje v shakespearovských službách s počátku kruté rozpaky. Propuká zmatek a bezradnost. Antoniovi selhává pokus za pokusem, Bassermann a Wegener uchylují se pod vedení Reinhardtovo, Moskevští zkoušejí dvě léta Hamleta, povolavše si Craiga, aby zmohl výtvarně scénu. Nastává nutnost probojovati se k novému pathosu. S celou prudkostí a vyspělostí svého zralého umění stal se zatím také Vojan vyznavačem a mistrem psychického herectví naturalistického a také na něho dolehla nutnost nalézti přechod k stilisaci velkými, rhytmickými formami a cestu k novému pathosu, když na jeho bedra po roce 1900 bylo postupně vloženo břímě všech velkých postav shakespearovských. Upřímného

obdivu zasluhuje způsob, jakým podařilo se Vojanovi přenésti drahocennou kořist psychického herectví do interpretace shakespearovských postav, bez porušení jich bohatýrských kontůr, velkého pathosu a typického, nadživotného zvětšení. Každá shakespearovská postava Vojanem vytvořená byla v podstatě krutou bitvou za definitivní výraz nového pathosu, bitvou, v níž nebylo poraženého ani vítěze. Neboť podrobiv se shakespearovské stilisaci, dovedl zároveň Vojan uhájiti svého duševního herectví. Jeho Shylok, Richard III., Beneš a Petruchio obzvláště výrazně jsou zpodobeni slohem, v němž napietí mezi realismem a idealismem nezvrhlo se v zlozvuk cizorodých živlů, nýbrž vyrovnalo a uvolnilo se v osvobozující synthesu. Nejúpornější zápas o novou stilisaci shakespearovského člověka svedl Vojan v masce benátského Maura, který zasluhuje bedlivějšího povšimnutí, poněvadž v něm náraz obou živlů byl nejprudší, jich usmíření a prostoupení nejdokonalejší. Shakespearův Othello jest postava nejvzdálenější intellektualismu. Její skutky jdou až do krajností pod bičem vášní, její mravy jsou bezuzdné, její myšlenky jsou nakaženy přízraky obrazivosti. Jest to postava delirická, téměř bez vůle a rozumu, která křičí ve svém mučednictví jako člověk naražený na kůl, blouzní, omdlévá, vzteká se, bije, vzrušuje se v křečích a rozkládá v otupělosti. Tato rolle zdá se být exstatickým zpěvem žárlivosti a uražené cti, psaným o oktávu příliš vysoko, nad dosah hereckého dnešního rozpietí. Suggesce této postavy na herectví všech slohů byla tak pronikavá, že téměř všichni velcí interpreti pojali ji jako rudou smršť velkých pohybů a slov. K této postavě přistoupil Vojan, kryt štítem svého niterného herectví. Nevšímal si příliš zevnějšku Othellova, nedbal ryze divadelních svodů jeho slov a postojů. Jemu byl Othellův příběh zejména událostí lidské duše. Zmocnil se jí, nenechav ji zarůsti vnější technikou, přehlušiti lomozem herojské typisace. Othello byl Vojanovi především člověk, který nesmírně miloval a proto nesmírně trpěl. Významně mluví, vzrušeně jedná, leč Vojan poznal, že pod příbojem slov a skutků skrývá se podivné dobrodružství lidského srdce. Uposlechl básníka v masce a kostumu, v slovech, posuncích a ději, vydal vše ze svého herectví, aby rozžehl okázalost a krásu shakespearovského slohu. Dal Othellovi ohebnou postavu šelmovitého přikrčení a skoku, královské posuňky a podivuhodnou výřečnost jazyka. Avšak zároveň vzal Othellovu duši, ponořenou v soumrak dialogického podzemí, a pozvednuv ji do světla rampy, vyzpovídal z ní výmluvností svého herectví jasné a prosté mučednictví člověka. Nechtěl hrát pouze tragedii benátského vojevůdce, drama velkých výkřiků a zběsilého zmítání, verše renaissanční poesie, bylo mu lhostejno, vedl-li nás na Cypr, nebo mluvil-li o vyšívaném šátku. Chtěl rozžíti v nás onu tragedii, jež šepotně a přízračně obestírá kořeny slov a skutků Othellových, chtěl vejíti do přítmí duše, kde chvěje se počátek každé bolesti a kmitá se tušení každého činu. V okamžiku, kdy Jagova slova poprvé podpalují v Othellově duši temnou vichřici žárlivosti, jako by náhle proniknul teplý dech života do Vojanovy hry, doposud běžící po dějovém svahu s vypiatým vnitřním motorem a mlčky přikyvující dialogu. Vojanův Othello zastavuje se v dějovém proudu na několik černých, potácivých okamžiků. S jeho

12*

těla mizí poslední stopy divadelní techniky, zatím co hlas klesá do nezvučného, odtělesněného zvuku. A jak zvedá hlavu, vidíte již tvář, po které duše rozvěšuje stíny svých propastí. Z olověného dusna jen občas přitlumeně probleskne rudý zákmit divadelního effektu. Slova pozbývají své retorické ceny: zní pouze psychickou instrumentací. Vnitřní napětí roste, cítíte blížící se údery prudkých činů. Než činy ty jsou nějak spěšně a téměř nevrle inscenovány, jako by se v nich umělec probouzel ze svého tvůrčího snu k trudným povinnostem hereckým. Ačkoliv Vojan přehrává krkolomné technické passáže a zvukově i zrakově drtí naše smysly obrovitou koncepcí postavy, rozplývá se vám přec, kdykoliv jest toho třeba, tato mohutná a sytá tělesnost v průsvitný opar, jímž zříte krvavý zápas duše na smrt poraněné. Nedbáte pak, co koná a řeční Othello, neboť nemáte času sestupovat s prudkého letu jeho duševního herectví a upozorňovat se na podrobnosti scénické reality. Jdete náměsíčně uchváceni a očarováni příbojem scén, až teprve závěrečné vraždění probouzí ve vás divadelního diváka. Na Othellovi nejzřetelněji poznáte shakespearovský stil Vojanův, vyrůstající úměrně z vyváženého sloučení realistické, psychologisující životnosti s typisující, nadskutečnou stilisací. Tento stil miluje krásná gesta a slova, ale vyrůstají-li v živé duše, miluje nový pathos, ale neztrácející pod nohama pevnou půdu pozemské tělesnosti, jím jako Prometheus tvořil Vojan své postavy z bláta vezdejšího života, ale vdechnul jim božskou jiskru věčnosti, vtěloval se do nich bohatýrsky, leč neshlížel jen své tělo na vystrojené loutce. Vojanův shakespearovský člověk byl nám takto i krásným přeludem z tajemného světa divadelní fikce i člověkem, jenž nese v sobě také kus našeho vlastního osudu.

Vedle uměleckého díla Vojanova, jež jest spolu s výkony Hany Kvapilové, Leopoldy Dostálové a Marie Hübnerové nejcennějším ziskem českého divadla, nabytým ze shakespearovského kultu, vyvolalo klassické drama anglické u nás ještě jeden významný a hodnotný zjev: scénické umění Jaroslava Kvapila, ovládané myšlenkou nové idealisující stilisace na novém jevišti. Z odporu proti bludně illusivní inscenaci realistické, znásilňující díla velkých rhytmických forem, a z nesnesitelného porušování a podvazování souvislého průběhu shakespearovských představení četnými pausami, zrodilo se v oblasti německé divadelní kultury jednak shakespearovské jeviště mnichovské, jednak reformní hnutí inscenační, usilující pro idealistická dramata, zejména pro hry Shakespearovy, o nové stilisační formy. Za Šubertovy správy prožívala činohra Národního divadla idyllickou dobu umělecké lhostejnosti a vývojové bezmyšlenkovitosti, vtěsnávajíc Shakespeara do znečištěné šablony meiningenské. Jest zásluhou Kvapilovou, že po svém nástupu v čelo činohry, vnesl pohyb do vývoje českého inscenačního umění a poučen na německých vzorech súčastnil také české divadlo na vytváření nové shakespearovské inscenační tradice. Principy Kvapilovy inscenační methody jsou dosti známé a netřeba o nich zmiňovati se zevrubněji, postačí-li zdůrazniti jich ideovou tendenci. Kvapil opatřil si zřízením dvojího jeviště, předního a zadního, snadnou možnost rychlého střídání scén. Toto prosté, leč sestilisované jeviště usiluje dáti Shakespearovi plynulý a výrazný scénický život jednoduchou

a fantastickou komposicí všech výrazových složek, scénického prostoru, barev a světla, kostumů a rekvisit, závěsů, architektonických proporcí a herců, snaží se nalézti pro ně nový, k illusi podněcující, leč neskutečný vzhled, na kterém by divákova fantasie opět mohla nerušeně a čistě vzrušovati se k svěžím a silným dojmům. Kvapilova scéna zamítá býti illusivní, činí z představovaných příběhů krásnou hru, příběhy umělecké fantasie, nikoliv strohé skutečnosti, divadlo v uměleckém smyslu slova. Divadlo zůstává na ní divadlem, hra hrou. Smysl pro stil, až dosud na našem divadle narkotisovaný illusivní šablonou, zásluhou Kvapilovou počal býti majetkem naší divadelní kultury. Kvapil dociluje často souhrnné jednotnosti všech scén, zbudovaných podle základního pojetí hry, neztrácí asketickou zdrženlivost od dekoračního přepychu, projevuje snahu po prostotě stillisační soustředěnosti, po zladění linií, barev a forem, po aesthetickém umocnění a účelné organisaci stavebního materiálu. Jeho scény vykazují někdy umělecky nalezený rhytmus forem i barev, který obrací se mnohem více k duševnímu, než smyslovému znaku divákovu a ponechává mu možnost z dekoračních nápovědí dobásniti si vzdušnou illusi prostředí. Kvapilovy inscenace neumlčují vtíravě slovo básníkovo. Pohrdají býti panoptikem, které by dychavičně se pokoušelo opakovati a podškrtávati text realistickou výpravou. Zjednodušují a stilisují dvěma prostředky: primitivismem a přejatými formami výtvarného umění.

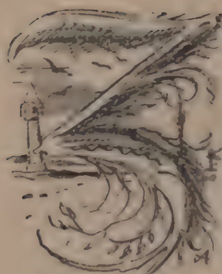
Kvapilova snaha po vytvoření nového inscenačního stilu pro Shakespearova dramata, přinesla řadu pokusů, z nichž některé (Kupec benátský, Othello) nabyly pevné, definitivní podoby a pročištěného, zralého ovědomění. Kvapilovým dílem vyrovnalo naše vývojové opoždění v shakespearovské inscenaci krok s cizinou a v něm temení prozatím dekorační a výtvarná složka českého kultu shakespearovského. Bude nyní na našich výtvarných umělcích, aby pojetí Kvapilova stilu přispěli zmnožiti, prohloubiti a oživiti k novým, vyšším možnostem a bude na české režii, aby do takto vybudovaného rámce vstavila shakespearovského člověka, viděného a zpodobeného stále vášnivěji a barevněji, životněji a typičtěji, až jeho dramatická potence dostoupí nejprudšího rozpietí, až bude v nitru i zevnějšku, v slově i prostoru, jako individualisovaná osobnost i zkázněná část režijního celku v nejvyšším smyslu a v plném významu člověkem shakespearovským.

MARIE ZÁTKOVÁ: DÍTĚ VYPRAVUJE.

I.

BUDU BĚHAT BOSA.

Zahodila jsem za hlavu paže, jako by nebyly moje, vzkřikla jsem a vrhla jsem se od bílého domu do zelené trávy jako do jezera.

Verandové stupně zažhly neuvěřitelně, písku bude jen přeskočně úzký pruh, vtínavě suchý, drobně přemnohý dotřel se pleti a není ho již.

Louka, živé jezero, ve kterém lze uplovati se do nevzpomínání, louka, velká opilost, přijala mne do svých květinových vod a uzavřela je nade mnou.

Nohy ruce derou trávu. Je to voda neochotná. Rozestupuje se zadrhavě. Má spodní víry, pohybům zábranné. Navíjejí se, svíjejí se. Spřetrhávají se. Šlapu trávu proti proudu brodem statečným. Lehá křivo, vstává těžko, suše šelestívá. Vstává, lehá, tráva, nerada. Moje rozestřené ruce, potkávajíce se s korunkami květnými, pročesávají je, i rozkousávám prsty totenové šištičky. Slunce rozdrtilo suše v žhavý prášek hořké moci rozpukův a nad loukou voní od nich jako v lékárně. Na dotek zrnité, kadeřavě hnědé jako negří hlavičky, totenové šištičky. Stonky praští, kloubky ohýbají. Tráva poklekává nerada.

Volná, rozvinutá, vlnně vzdutá louka jest vysoko nadlehčena plochými rozpuky, nejistě bílými, jako svítání ranní. Ale neznám rostlinopisu a rozpukům já říkám bolehlav. Každé vysoké bílé okvětné bylině, na slunečník podobné, říkám bolehlav.

Běhám zelenou travou po dlouhé, dlouhé louce, běhám bosa a třeba že stebélka vyschlého podrostu velmi píchajíce mé nezvyklé nohy nutí je povyskakovati bolestí, považuji za svou dobrou povinnost a čest, radovati se tomu, že běhám bosa. Neboť této řídké svobody jsem si na velkých, přes jejich křiky, že se nastudím, že dostanu rýmu, jednozvučným nesnesitelným naléháním dobyla. Nyní, zvítězivši, poznávám ovšem, že pravdu měli oni, že je nepohodlno a zbytečno vyzouvati se a toužím nepřiznaně po svých bezpečných střevíčkách; i stupňujíc svou radost usmívám se a jásám pošetilou důsledností svěravé pýchy člověčské.

Je teplo, oblékli mi přes košilku jenom prací zástěrku, slunce svítí a jak přivírám víčka, abych se mu ubránila, rozstřelují se, jako kovové pozdravy, na všechny strany přebystré dráty z protějšího, nesnesitelně bílého sluníčka. Každým zavláním víček stavím zvučící mosty mezi sebou a jím, od světla k oku mezi nebem a člověkem a bratřím se s laskavým i nepřátelským, uslzujícím sluníčkem.

Nevím, kolik je mi let, nevím, jaké číslo kterého měsíce napočteno v kalendáři, nevím, jak se jmenuje venkov, kde bydlíme, netážu se po čase a místě, k blaženosti toho netřeba. Chápu jen, že jsme na letním bytě, protože je tu tráva, do které se smí, a není tu ulic; a kdesi nad vysokou travou, za dalekou loukou, na maličko vy-

výšené verandě sedí za stolem velcí, to jest otec, matka, babička, možná, že i některý mladý strýc, a smějí se. Jejich smích je dobrý a neuráží mne. Citlivým dětským uchem vyposlouchala jsem zcela bezpečně, že smějí se ne tak mně, jako radostí ze mne, a je mi vznosno, zeleno a slunečno na světě, je léto a není stropu nade mnou, souvisím se vším, s loukou a oblaky i s lidmi tam vzadu na verandě a přece jsem volna, bydlím ve vzduchu tak nenáhlém a lnavě prohřátém, že prostě nemám tepelných pocitův, a není pro mne vzduchu, a není počasí, a není přírody. Chvějivě sdílná laskavost vlnění vesmírného prosakuje mojí bezvětrnou bytostí, blankytně dřímající, jako nebe na vodách; táž ústa kruté i blažené prazvěsti, kteroužto vědomým nebude dáno pochopiti do konce, a oni se ustonávají po nedopověděném, dýchají mi v pokojnou tváři nezvědavého srdce bez muky tázání; přijímám spolehlivou citlivostí ozvučnou, neopotřebovaně pružnou, všechno prahlubinné, všechno stálé po zákoně ve své měnné líbeznosti, všechno nepřebrané, čemu dává vejíti do mé neodmlouvající duše, připravené dobře, protože nepřipravené, zrcadlivé bez omylu, naléhavý život tam venku; vnímám všechno, a nechápu nic; ale mně se dosud nezachtělo pochopit. O chudobu této touhy jsou moje peříčkové chvíle plnější života velkých. Nikdo mi dosud nepověděl, že jsem se narodila s úlitou hlemýždí, ze které nelze odervati se člověku; jsem lehoučká a sebe samy netížím; jsem moudrá, neboť neznám mezí své moudrosti; jsem maličká a tančím ve vězení svého já, jako by bylo svoboda, a přede mnou dokořán boží svět.

II.
MAMINKA ZPÍVÁ.

Nevím, jaký má hlas, když mluví; nepovšimla jsem si toho. Dávám pozor na slova, která říká, a za řeči, myslím, na hlase nezáleží. Ale zazpívá-li, vzhlédnu pokaždé nevěřící a skoro vyděšena, jaký je kvílivě hluboký její souvisle silný, do zpupného smutku odmítavě proměněný, zlý, černý hlas.

Zdává se mi někdy takový sen: že mne maminka chtěla zabít. Mluvilo se o tom v rodině za stolem, jako by běželo o vymalování pokoje nebo o letní byt. Nikterak se tím netajili a projednávali záležitost. Běžela jsem k otci, objala jsem ho kolem nohy, chytala jsem ho za modrožilou ruku s povědomým mně prstýnkem a prosila jsem ho pro boha, aby se mne ujal, aby mne nedal. Ale on se jen usmíval, jako když o matčiny narozeniny stál za bratrem Juliem, který přál, a chystal se podati matce kytici konvalinek. Otec se usmíval něžně a nezúčastněně a řekl mi v tom snu: „Když si to maminka přeje...“ I padla jsem do náručí mamince a štkala jsem šíleně, prsa jsem si rozeštvala do vzlykův a ptala jsem se zoufalou otázkou, proč to, proč to, křičela jsem jí své třikráte prokleté marné opakované otázky bez odpovědi. Snažně jsem jí domlouvala nad sebou dojatá: „Maminko, maminko, pamatuj se! Vždyť jsem to já!“ Zatřásla jsem jejími objatými koleny a dívala jsem se jí ze spoda s prosebnou vyčkávavostí do tváře. Kteréž ona nikoli neschýlila, a mlčela, a nepodívala se.

Sen potom ovšem nikterak neskončí, jako sny vůbec. Ale jest tolik silné hrůzy v nerozřešitelnosti jeho živého napiatého mlčení, že to až jest i hučivě krásné, jakýmsi vlhkým prakouzlem tůnním a jeskynním, tajemstvím staletého kořání, a nazítří žiji zajatkyní dojmů nočních, propadlá balladické noci a poloposedlá jí.

Zatížený nepovědomými úmysly a jako by sama před sebou varovala: takový jest matčin hlas, když zpívá.

Zpívá před svačinou, kdy obzorný Petřín borově zmodral jako nízké mračno závěsově těžké, žene-li se bouře od lesů; kdy nehlučné slunce jest červeně blízko jako lampion o slavnosti zahradní, ale svítící málo, neboť rozžat byl ve dne; kdy dosvítání záokenní jest bílé a černé zároveň jízlivou současností nehostinnou; kdy jsme doma samy dvě.

Ona šije, a nešije o rámu pro mne nepohnutelném u svého náokenního stolečku. Její ruka, třebaže útlá, je těžká, jak ulehla v pomalé náhlosti na desku stolovou; a nehýbá se. Její tvář, proti obloze, nízko zatížené nespadaným sněhem, odchází ode mne, kamsi do nevidoma, jako na obraze, který visí nad pohovkou v pracovně otcově. Ten obraz se jmenuje portrét a babička ho nemá ráda. Říkala o něm, že matka tam vypadá jako po nemoci a také říkala, že malíř namaloval dceři, t. j. mamince, příliš žlutou šíji, jaké ona nemá, jako brunettě. Nevím, co to brunetta je. Jedna slečna, o které četli v novinách, že předtančila, je brunetta, řekli. Ten obraz jest ale krásný, mně se líbí: jest bledě modrý a světlý, barev řídkých, a jeho sklo se leskne, postavíš-li se obratně.

Pokoje dorostly hloubivým soumrakem zdloužené souvislosti síně zámecké. Maminka zpívá. Mezi rozkřídlenými dveřmi, po volných kobercích, jež hasnou, zpolehalo naslouchavé ticho.

Odelkává píseň tekutou i přísnou, v navracející se časomíře, s vážnou čistotností; zalévá mne hudebnými smutky. Vstavila mne pod hučivé jezy, které drtí; uplývá mi černou, chladnohlasou řekou, odlétá mi nepřátelským větrem, potápí mne do nejtišších hlubin závětrných, kde je tma, kde je sklepenno, kde mi nelze vydechnouti, kde se nedovolám, smrtelno jest z bezhlasa mé utonulé duše: a všichni odešli. Procházím se po dně mořském, vlny bijou nade mnou.

I zachraňuji se, zachraňuji sebe i ji: „Maminko, nezpívej!“

Neboť ona, když zpívá, jako by ani maminka nebyla. Zkrásní všechna povýšením odcizujícím. Vonná po vzpomínkách, nepochopitelná dálkou, tajná k nedoptání, omládne i zdůstojní současně, v jakési vědomě urozené kouzlo, v odmítavě tiché napřímení. Nevím, postihnete-li: jakoby vyrostla, obřadně ustoupivši, z maminky v matku. Matka je slovo z knih. Matky jsou královny-macechy, syčivě strojící najaté úklady nevinně překrásným pastorkyním-laním. Matka jest cosi volnořasého, slavnostního a nedružně splývavého, jako když ruka, uchystaná k podání, zase poklesne. Ale matka já neříkám, matky já nechci, matky já neznám.

A její nedosažitelný hlas umiňuje si vlhkou svoji hudbu, temnou hladce, věčnou jako voda, divnou jako stíny, smutnou jako balvan pod sosnou tisíciletou. Je to píseň

neslitovná pro svá cizí slova. Pro svá nedorozumění, pro svá opakování. Pro svou alej tonů, pro své zdání nekonečnosti. Pro svůj urvaný a nebezpečně zachráněný vesmír, krásně velkaný do mučednických mezí lidské možnosti. Pro všechno, čeho se mi nechce znát, pro smutek z polonudy snové.

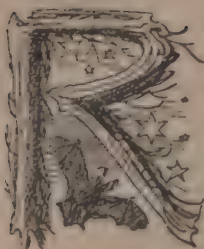
A ona zpívá píseň svoji, nazírajíc v ni do nenahledění, sebou zděšená, sebe nenasycená, houslově prchajíc vytržené hrůze z vlastní, neodbytné a polopovědomé krásy a nezná mne. Prochází jakýmsi úzkostným prázdnem, kde není oč se zachytit. Stoupá do hor, nebo padá do propasti. Nedovedu toho rozeznat. Vím jen, že mám dech i nohy krátké, že jí na té vzdušné pouti nestačím, že mne zanechala kdesi v nížině a je mi lítostno i zlobno z vědomí své siroby. Nenávidím stromů, nepochopitelných pynií, jimiž obehnala zastíněnou svoji zahradu. Chtěla bych podupat všechny anemony, rozkvétající mimo moji oblast citovou. A protože maminka je na světě jen proto, aby právě byla maminkou, chápu se oběma rukama její odvrácené, plavé, pohasínající hlavy, navracím k sobě její zatoulanou tvář.

„Maminko, nezpívej!“ zakázala jsem. „Maminko, rozsvěť!“ přikázala jsem.

Maminka nezpívá nikdy před otcem, snad z obavy, aby ho nerušila v práci, ani před babičkou, snad ze šetrnosti, že babička nemá hudebního sluchu.

KAREL ŠARLIH: PASTEL.*)

Rytmistr Leontić netančil. Se sevřenými rty a vráskami na čele upíral zamžený zrak do pestrého reje plesu, ale již po první quadrille opustil svoje místo u štíhlého sloupu pod galerií a vytratil se ze sálu, provázen útrpnými pohledy těch, kteří kroutili hlavou nad tím, že vůbec přišel.

Jak nenáviděl karneval! Bezměrná nenávist vehnala ho dnes do toho říjivého hluku, jako nás často pudí k těm, jimiž, marně toužíce je zavražditi, dáváme se sami vražditi trýzní jejich pohledu. Prchal před myšlenkami, jimiž se chtěl mučiti v parfumovaném, horkém vzduchu, naplněném šelestem hedvábí, náruživými styky očí a slovy skrytého významu, před myšlenkami, jejichž trýzeň byla větší než jeho touha po bolesti vzpomínání.

Ulice byly pusté, málo chodců ho potkávalo. S tmavě modré oblohy sypaly se řídce velké měkké vločky sněhu; sňal čapku, aby mohly ochlazovati jeho rozpálené čelo. Uvolnil krok a zapomenuv, že spěchal domů, toulal se ulicemi, bílými a čistými čerstvým sněhem.

Tři roky žil se Zorou. Byl hrdý její láskou, její krásou, jejím duchem. Kořili se jí, a on jimi pohrdal, že jest jim dovoleno kořiti se pouze. Pro ni bičoval svoji ctižádost, pracoval, určoval si vysoké cíle, chtěl dosáhnouti pravděnepodobného. A před rokem vzal mu ji karneval. Vrátili se z kasina domů a u otevřeného okna naslouchali několik okamžiků tlumeným zvukům posledního valčíku, tančeného v nedalekém kasině. A týden po tom, když mu umírající šeptala poslední „s Bohem“, prodraly se do ložnice melodie téhož valčíku, ale ne už tlumeně a nyvě, ale brutálně a cynicky, jako výsměšný chechtot loučícího se karnevalu. Ano, karneval mu ji vzal. A teď, když ji ztratil, jest bez mety, bez síly, bez vůle. Co chtíti bez ní? Žíti jen proto, aby byl někdo, kdo by pečoval o žulovou desku na jejím hrobě?

Po půlnoci přišel do svého bytu. Mechanicky rozsvítil a usedl na svoje lůžko, jež dosud stálo vedle toho, na němž naposled ležela ztuhlá, krásně mrtvá. Bílé polštáře něžně a smyslně přeplněné krajkami a stuhami, byly rozestlány, jakoby dosud čekaly na její nádherné tělo. Uvykl si na muka, způsobovaná těmito prázdnými, měkkými svědky minula; byl z oněch nešťastníků, kterým se stává bolest, stále obnovovaná a připomínaná, nutností a povinností. Ztrativ svoje štěstí, naučil se v žalostnou náhradu milovati svůj bol a hýčkal ho, jako prve hýčkal tu, která onen bol vyvolala.

Vedle Zořina lože stál dekorativní stojan s velkým pastelem, Zořiným portraitem; bylo to dílo amatera, nadporučíka Horvátha, které Leontić ani kdož jiný nepovažoval za zdařilé. A přes to byl pastel rytmistrovi milejší, než kterákoli jiná Zořina podobizna. Výraz obličeje mladé ženy byl na něm zcela odlišný toho, jenž utkvěl Leontićovi v paměti a přece, zadíval-li se rytmistr na obraz, zdálo se mu, že

*) Z knihy: *Úšklebky sexu*, vydá F. Borový v Praze.

z něho hledí duše Zořina abstrusně, ale ne zcela zapomenutě z kteréhosi okamžiku minulosti. Známí nad ukončeným portraitem pokrčovali rameny, a Zora sama, když jí Horváth svoji práci předložil, vysmála se mu se svojí roztomilostí, která ho odzbrojila, že jí nedovedl míti výsměch za zlé. Ale jinak vždy skromný diletant, jemuž bylo možno spíše vytýkati nedbalost než malost talentu, neuznal tentokráte žádné kritiky. Řekl tehdy velmi vážně: „Ujišťuji vás, milostivá, že tento pastel jest nejlepším, snad jedině dobrým ze všeho, co jsem kdy vytvořil. Jste to vy, je to vaše bytost. Nevidí vás každý takovou, já ale vás takovou viděl a namaloval jsem váš obraz tak, jak jej mám uchovaný v duši.“ A Zora zvážněla a dlouho hleděla na svůj obraz. To bylo v druhém roce manželství Leontićových. Horváth byl rytmistrův subalterní u eskadrony a jeden z jeho nejdůvěrnějších přátel; mezi Zorou a jím ustálil se poměr hašteřivého kamarádství. Leontić věděl, že nadporučík skrývá za svým škádlivým humorem něco více než pouhé přátelství k soudruhově ženě, ale věděl také, že Horváth jest gentleman a Zora nedotknutelná. Brzy po ukončení pastelu byl Horváth přeložen, a krátce na to došla zpráva, že byl zabit v souboji, vyvolaném v hádce s civilisty. Leontić upřímně truchlil pro přítele a dotklo se ho nemile, že Zora přijala zprávu skorem lhostejně.

Pastel stál zapomenut v kterémsi pokoji. Teprve když rytmistr se vrátil domů, maje na ruce ještě stopy pozdním sněhem zvlhlé prsti, z níž první tři hrstě hodil na své do země spuštěné štěstí, tu vyhledal Horváthův obraz a postaviv jej vedle osiřelého lůžka, denně před ním pobyl dlouhé hodiny. Vždy, díval-li se na podobiznu mrtvé, přestávaly její rysy jeviti se mu cizími, zornice zelenavých očí se šířily — a měl před sebou svoji ženu, jinou, než jak uvykl ji vídati, a přece známou.

Tak bylo i dnes, u výročí její smrti. Díval se na podobiznu zemřelé a nutě se odvrátiti myšlenky od konce svého štěstí, vzpomínal jeho počátků. Vzpomínal, jak Zoru poznal, jak bezděky obdivoval se její kráse, ale jí nemiloval, poněvadž, přesycen ženami, hleděl na všechny se směsí cynismu a pohrdavé shovívavosti. A jak jednoho dne se naučil věřiti v lásku, jak se naučil milovati. Bylo tenkráte jaro, třešně v zahradě kvetly a voněly, v jejich větvích cvrlíkaly směšné pěnkavy. Pozván přítelem, Zořiným bratrem, trávil dovolenou na jejich vlídném statečku ve Slavonii. Zoře bylo dvacet let. Jezdívali v bárce po Drávě, večeřívali v besídce prostřed zahrady; Zora hrávala na klavír a zpívala národní písně naivní erotiky a jednoduchých, smutných melodií; v neděli jezdívali čtyřspřežím do vsi do církve, obědvali u arcikněze, a po večeři tančili kolem kostelíka s vesnickými děvčaty a chlapci kolo. A Leontić se usmíval, cítil-li, jak Zora na něho upírá lesklé, zelenavé oči. I Stevo věděl, že sestra je zamilována, a potají doufal, že přítel jednou řekne: „Stevo, dej mi Zorku, máme se rádi.“ Ale Leontić mlčel, na ženitbu nepomýšlel, po Zoře netoužil. Až několik dní před odjezdem stalo se neuvěřitelné: Stevo kamsi odjel, a Zora seděla proti Leontićovi u okna, hledíc do bílých oblak, rychle táhnoucích nad korunami rozkvetlých třešní. Díval se dlouho na její sluncem ožehlé hrdlo a na bujná, v pravidelném dechu se vlnící ňadra, a náhle svezl se jí k nohám, objal její kolena, vtiskl

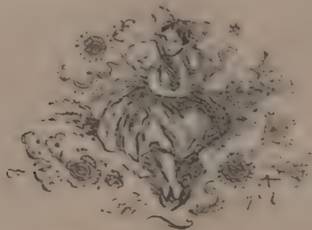
tváře do jejího klína a lhal nesouvislé, vášnivé fráse o lásce, nemysle na nic, než že je s mladou krásnou ženou samoten v celém domě. Poddala se mu bez odporu; a když ji držel těžce oddychující v náručí, otevřela z nenadání své velké, zelenavé oči — —

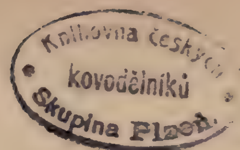
Rytmistr, dospěv k tomuto bodu svých vzpomínek, vytřeštil zrak na podobiznu Zořinu. Ano, je to týž pohled obdivuhodných očí, které se na něho tenkráte dívaly tak otrocky oddaně a přece nesmírně hrdě, v nichž četl neskonalou lásku a zároveň hrozbu! Ano, týž výraz vědomé viny, ale viny spáchané z lásky, týž výraz ztišené, zemdlené a znovu už zas se vzpružující, rostoucí vášně! Týž pohled, který v něm tenkráte odzbrojil cynika a skeptika, který ho ohromil, který v něm vznítil náhlou, šťastnou lásku! Jak mohla v něm vzpomínka na onen velký okamžik tolik vyblednouti, že dnes teprve se oživila, že dnes teprve poznal, proč právě k tomuto obrazu svojí mrtvé ženy lnul. Toť není podobizna, toť Zora, živoucí Zora!

Tu však zarazila neúprosná logika tepot jeho vzrušeného srdce: Kterak mohl Horváth Zoru takto zachytiti? Takovou viděl ji jenom on jediný, pouze v jediném okamžiku jejího života, v okamžiku, kdy odhodila pouta povinnosti, poddávajíc se vášni, slabá láskou, ale hrdá, a s němou hrozbou v hloubi svých zřitelnic! Či opakovala se v krátkém jejím životě chvíle, v níž se stává povinnost bezvýznamnou, kdy prostě přestává? Tenkráte odvrhla pouta povinnosti k sobě samé — což podruhé rozlámala okovy těžší, vížící ji k mužovi, k jeho lásce, jeho cti? Viděl ji v takovém okamžiku Horváth? Vyvolal takový okamžik? Což jest tu vůbec možna náhoda? Horváth rozhodně nebyl tak špatným diletantem, aby nebyl dovedl prostě portretovati, kdyby byl chtěl; sedávala mu se všední, znuděnou tváří. — Byl by ji mohl zobraziti s tímto zcela jedinečným výrazem, kdyby ho nebyl, jak řekl, nosil v duši? Což nebyla jeho slova dostatečným doznáním, důkazem?

Leontić stisknul spánky pěstěma. „Podváděla mne, nemilovala mne! Snad se mi mstila za to, že se musila napřed pokořiti, než jsem ji počal milovati. To velké štěstí bylo výsledkem komedie! Každým slovem, každým polibkem lhala, posmívala se, zrazovala! Ke mně se vinula a smála se mojí slepotě. Kejklířka byla, a já se modlil k její velké, vznešené duši. I ve smrti lhala! A snad ani jeho nemilovala, snad milovala jen zvířeckost vášně! Válela se v blátě a já věřil, že mne k sobě povznesla. Zvíře jsem zahrabal! Zoro! Zoro!“

Rytmistr se rozplakal.

OBSAH.

